

**TÜRKİYE’DE SURİYELİLER VE GÖÇ:
GİTME VE KALMA KONUSUNDA
KARAR ALMA SÜREÇLERİNİ
ETKİLEYEN FAKTÖRLER**

Doktora Tezi

Sait VESEK

Eskişehir, 2020

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Sait VESEK'in "Türkiye'de Suriyeliler ve Göç: Gitme ve Kalma Konusunda Karar Alma Süreçlerini Etkileyen Faktörler" başlıklı tezi 09 Mart 2020 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca **Sosyoloji Anabilim Dalı Anabilim Dalında, Doktora** tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Prof. Dr. Nadir SUGÜR

Üye :Doç. Dr. Filiz GÖKTUNA YAYLACI

Üye :Doç. Dr. Fuat GÜLLÜPINAR

Üye :Doç. Dr. Zafer ÇELİK

Üye :Dr.Öğr.Üy. Kurtuluş CENGİZ

Doç. Dr. Mustafa KARACA
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal
Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET

TÜRKİYE’DE SURİYELİLER VE GÖÇ: GİTME VE KALMA KONUSUNDA KARAR ALMA SÜREÇLERİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Sait VESEK

Sosyoloji Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mart 2020

Danışman: Prof. Dr. Nadir SUGUR

Bu tez çalışması, Türkiye’de yaşayan Suriyelilerin Türkiye’de kalma veya ülkelerine dönme eğilimlerini etkileyen faktörleri ortaya koymaya çalışmaktadır. Bu amaçla göç kuramları üzerinde durulmuş ve dünyanın değişik yerlerindeki göç deneyimleri incelenmiştir. Literatürdeki bu tartışmalardan yola çıkarak Türkiye’deki Suriyelilerin içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik koşullar incelenmiş, onların geriye dönüş veya Türkiye’de kalma kararlarını etkileyen dinamikler ayrıntılı olarak ele alınmaya çalışılmıştır. Çalışma, nitel yöntemle yapılmıştır. Bu amaçla Gaziantep ve İzmir’de 57 kişiyle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Ayrıca Gaziantep’te iki, İzmir’de bir olmak üzere üç odak grup görüşmesi yapılmıştır.

Araştırmanın çalışma grubu, farklı yaş ve gelir grubuna ait kişilerden oluşmaktadır. Katılımcılar, ülkelerindeki iç savaş, güvenlik eksikliği ve altyapının zarar görmesi sonucunda Türkiye’ye göç etmişlerdir. Gaziantep’teki katılımcılar, bu kenti güvenli ve yakın olması, akraba ve tanıdık olması, kültürel olarak yakın hissedilmesi ve istihdam olanakları nedeniyle tercih etmişlerdir. Katılımcıların İzmir’i tercih sebepleri olarak sosyal ağlardan alınan bilgi, istihdam imkânları ve Avrupa’ya gitmek için bu kentin önemli bir geçiş noktası olarak algılanması öne çıkmaktadır. Katılımcıların sosyal ağları sorunlarını çözme ve hayata tutunma konusunda etkin bir şekilde kullandıkları görülmüştür.

Çalışmadan elde edilen bulgulara göre, güvenlik eksikliği ve istikrarsızlık geri dönüşlerin önündeki en büyük engellerdendir. Ayrıca yaşam şartları açısından Suriye ile

Türkiye’yi kıyaslayan kimi görüşmeciler, Türkiye’de kalmanın daha doğru bir tercih olacağı yönünde görüş belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra katılımcıların Türkiye’ye gelmeden önce sahip oldukları yaşam şartlarını Türkiye’deki şartlarla karşılaştırarak kalma yönünde eğilim gösterdikleri veya yeni bir yer arayışı içerisine girdikleri görülmüştür. Yaşam şartları açısından Suriye’ye göre kendilerini çok daha fazla olumsuz sosyal ve ekonomik koşullarda bulan kimi görüşmeciler ise Suriye’ye geri dönme eğilimde olduklarını belirtmişlerdir.

Hedef ülkede geçirilen süre katılımcıların kalma eğilimlerini güçlendiren bir faktör olarak karşımıza çıkmıştır. Bekâr veya aileye herhangi bir şekilde ailelerine bağımlı olmayan kişilerin eğitimlerini sürdürme veya daha iyi yaşam olanaklarına kavuşma amaçlı Batı ülkelerine gitme arayışı söz konusudur. Erkek katılımcıların kadınlara göre daha fazla göç eğiliminde oldukları görülmüştür. Katılımcıların Türk toplumuyla aynı dini inançlara sahip olması, onların Türkiye’de kalma eğilimlerini güçlendiren önemli bir faktördür. Katılımcıların yaşadıkları dışlanma ve karşılaştıkları bürokratik engeller karşısında, Suriye’ye dönme veya başka bir ülkeye gitme konusunda arayışa girdikleri görülmüştür. Hukuki statü, katılımcıların karar verme durumlarını etkileyen önemli bir faktördür. Türkiye’nin Suriye’de belirli kentleri içine alan bir bölgeyi doğrudan kontrolü altına alması, katılımcıları geri dönüş konusunda bir beklentiye sevk ettiği belirlenmiştir. Katılımcıların Türkiye’deki siyasi gelişmelerden ve Suriyeliler üzerinde kamuoyunda yapılan tartışmalardan da etkilendiği özellikle seçim dönemlerinde bu tartışmalar karşısında belirli taktikler geliştirdikleri görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Suriyeliler, Mülteciler, Göç, Sığınmacılar, Gaziantep, İzmir.

ABSTRACT

SYRIANS AND MIGRATION IN TURKEY: FACTORS AFFECTING THEIR DECISION MAKING PROCESS FOR STAYING OR RETURNING HOME

Sait VESEK

Department of Sociology

Anadolu University Social Sciences Institute, March 2020

Adviser: Prof. Dr. Nadir SUĞUR

This thesis aims to examine factors that play important roles in decision making process of Syrians to stay or return to their homeland. In order to explore conditions under which Syrian live in Turkey, this study first looks at case studies of current literature on refugees and migration and examine the experiences that refugees have undergone in other parts of the world. This thesis then, tries to explain social and economic conditions of Syrians in Turkey and reveal their own decisions process as to return to their homeland or stay in Turkey. Based on qualitative research, this study examines the case of Syrians who live in Gaziantep and İzmir. Findings of this study draws on in-depth-interviews with 57 Syrians in Gaziantep and İzmir. It also makes use of findings gathered from 3 focus group, one in Gaziantep and two in İzmir, carried out during the fieldwork. Sample of this study comprises of Syrians with different age scales and income groups.

It is found that most Syrians left their homeland due to civil war, lack of security and a complete destruction of infrastructure in Syria. The reasons why some Syrians live in Gaziantep are closely related with the availability of job in the labour market, proximity of the city to Syria, social network, cultural familiarity and security. For those who live in İzmir particularly underline reasons for having an geographical advantages to get access to Europe. In both cities Syrians have somehow managed to make a living against all the odds.

Findings of this research reveals that the reasons why some Syrians prefer not to go back to their homeland are lack of security and stability in Syria. On the other hand, those of Syrians who have found themselves worse off in Turkey in comparison to their living conditions before the civil war in Syria, tend to return to their homeland. In respect to marital status, those who are single and or not married, still consider to carry on their education and look for opportunities to go to Europe. Findings also show that religious factors and length of durations to stay in Turkey incline most Syrians prefer to live in Turkey. Whereas those Syrians who explicitly complain about wide ranges of discriminations, exclusions and prejudices in Turkey either tend to go back to Syria or looks for elsewhere for a living. Last but by no means least, legal status of Syrians also play an important role in their own decision making process. Turkish government's attempt to create a safe zone in northern Syria seems to encourage some Syrians to return to that region which make them get more closer to their homeland in Syria. Most Syrians covered by this research state that they carefully follow news and political debates about Syrians especially during the time of election in Turkey.

Key Words: Syrians, Refugees, Migration, Asylum Seekers, Gaziantep, İzmir.

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışmasında Türkiye’deki Suriyelilerin göç ile ilgili karar alma süreçlerini etkileyen faktörler üzerinde durulmuştur. Gerek konu seçiminde gerekse tez yazım sürecinde yaptığı tavsiye ve yönlendirmelerle desteğini daima yanımda hissettiğim değerli hocam Prof. Dr. Nadir SUĞUR’a teşekkür ederim. Yaptığı değerlendirmelerle tez konusundaki eksiklikleri görmemi sağlayan ve önerileriyle beni aydınlatan Doç. Dr. Fuat GÜLLÜPINAR’a teşekkür ederim. Yapıcı eleştirileriyle teze katkı sağlayan Dr. Öğr. Üyesi Kurtuluş CENGİZ’e teşekkür ederim. Tezin son şeklini almasında değerli katkıları olan Doç. Dr. Filiz GÖKTUNA YAYLACI ve Doç. Dr. Zafer ÇELİK’e teşekkür ederim. Akademik tecrübelerini benimle samimi bir şekilde paylaşan ve yaptığı katkılarla beni motive eden Dr. Ali KARAMAN’a emeklerinden dolayı teşekkür ederim. Tezin imla kuralları açısından düzeltilmesi hususunda desteklerini esirgemeyen dilbilimci dostum Buğra HIŞIR’a gayretlerinden dolayı teşekkür ederim. Kaynak konusundaki yardımlarından dolayı dostum Ercan DOĞAN’a teşekkür ederim. Saha çalışması sırasında sağladığı tercümanlık desteğinden ve tüm tez boyunca gösterdiği sabır ve gayretinden dolayı sevgili eşim Şirin VESEK’e teşekkür ederim.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmamın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan "bilimsel intihal tespit programı"yla tarandığını ve hiçbir şekilde "intihal içermediğini" beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yapacağım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

Sait VESEK

İÇİNDEKİLER

Sayfa

BAŞLIK SAYFASI.....	I
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	II
ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	V
ÖNSÖZ.....	VII
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ.....	VIII
İÇİNDEKİLER	IX
TABLOLAR DİZİNİ.....	XIII
KISALTMALAR DİZİNİ.....	XVIII
GİRİŞ.....	1
1.BÖLÜM: GÖÇ OLGUSU VE ÇAĞDAŞ GÖÇ KURAMLARI.....	6
1.1. Göç Kavramı.....	6
1.2. Göç Kuramları ve Suriyeliler.....	8
1.2.1. İtme-Çekme Kuramı.....	11
1.2.2. Neo-klasik Ekonominin Makro Kuramı.....	14
1.2.3. Neo-klasik Ekonominin Mikro Kuramı.....	16
1.2.4. İkiye Bölünmüş Emek Piyasası.....	17
1.2.5. Sosyal Ağlar (Network Kuramı).....	19
1.2.6. Göç Sistemleri Kuramı.....	23

1.2.7. Dünya Sistemi Kuramı ve Göç.....	25
1.2.8. Ulusaşırı Kuram.....	26
1.2.9. Ulusaşırı Geri Dönüş.....	28
2. BÖLÜM: TÜRKİYE’DEKİ SURİYELİLER VE SURİYELİLERE YÖNELİK POLİTİKALAR.....	30
2.1. Türkiye’deki Suriyeliler.....	30
2.2. Türkiye’deki Suriyelilerin Hukuki Statüsü.....	41
2.3. Geri Kabul Anlaşması.....	46
3. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	50
3.1. Araştırmanın Konusu.....	50
3.2. Araştırmanın Amacı.....	50
3.3. Araştırmanın Problemi.....	51
3.4. Araştırmanın Önemi.....	52
3.5. Araştırmanın Yöntemi ve Çalışma Grubu.....	53
3.6. Veri Toplama Süreci ve Verilerin Analizi.....	55
3.7. Geçerlilik ve Güvenilirlik.....	62
3.8. Kapsam ve Sınırlılıklar.....	62
4. BÖLÜM: GAZİANTEP VE İZMİR’DE SURİYELİLERE YÖNELİK ALAN ARAŞTIRMASI BULGULARININ İNCELENMESİ.....	63
4.1. Demografik Bilgiler.....	64
4.2. Suriye’deki Yaşam ve Geliş Süreci.....	67
4.2.1. Suriye’deki Yaşam: “Kerpetenin İki Ağzı Arasında Sıkışmak”.....	67
4.2.2. Suriyelilerin Türkiye’ye Gelişi.....	73

4.2.2.1. Suriyelilerin Gaziantep ve İzmir’i Tercih Sebepleri.....	84
4.2.2.1.1. Suriyelilerin Gaziantep’i Tercih Etme Sebepleri.....	85
4.2.2.1.2. Suriyelilerin İzmir’i Tercih Etme Sebepleri.....	96
4.3. Suriyelilerin Türkiye Deneyimleri.....	104
4.3.1. Suriyelilerin Kültürel Benzerlikler ve Farklılıklar Hakkındaki Görüşleri.....	105
4.3.2. Suriyelilerin Türk Devleti ile Türk Vatandaşlarının Kendilerine Yönelik Tutumları Hakkındaki Görüşleri.....	109
4.3.3. Suriyelilerin Savaştan Önce ve Savaştan Sonra Türkiye Hakkında Sahip Oldukları Kanaatler.....	112
4.3.4. Suriyeli Kadınların Cinsiyet Rollerinde Meydana Gelen Değişim.....	113
4.3.5. Suriyelilerin Yaşadıkları Sorunlar.....	115
4.3.6. Suriyelilerin Maruz Kaldıkları Dışlanma Deneyimleri.....	124
4.3.6.1. Kültürel Dışlanma.....	124
4.3.6.2. Ekonomik Dışlanma.....	131
4.3.6.3. Mekânsal Dışlanma.....	141
4.4. Suriyelilerin Türkiye’de Kalma, Ülkelerine Dönme veya Üçüncü Bir Ülkeye Gitmelerini Etkileyen Faktörler.....	147
4.4.1. Dışlanma Olgusunun Suriyelilerin Kalma veya Dönme Eğilimine Etkisi.....	154
4.4.2. “Bizim Mazi Zeval Oldu”: Suriye’deki İstikrarsızlığın Kalma veya Dönme Eğilimlerine Etkisi.....	159
4.4.3. “Her Suriyeli Bir Vatan Arıyor”: Hukuki Statünün Kalma veya Geri Dönmeye Etkisi.....	166
4.4.4. Aile Üyelerinin Durumu Açısından Kalma veya Dönme Eğilimi.....	173

4.4.5. Birey-Devlet İlişkisi ve Yaşam Biçiminin Göç Eğilimlerine Etkisi.....	177
4.4.6. Cinsiyet, Medeni Durum ve Diğer Kişisel Faktörlerin Suriyelilerin Göç Eğilimlerine Etkisi.....	179
4.4.7. Vatan Özlemi, Uyum ve Ekonomik Şartların Kalma veya Dönmeye Etkisi.....	182
4.4.8. Güvenlik Durumunun Kalma veya Geri Dönmeye Etkisi.....	189
4.4.9. Türkiye'nin Suriye'nin Kuzeyinde Güvenlikli Bir Kontrol Bölgesi Kurma Projesinin Geriye Dönüş Kararına Etkisi.....	199
4.4.10. Suriyeliler Hakkında Kamuoyunda Yapılan Tartışmalar ve Bu Tartışmaların Kalma veya Dönmeye Etkisi.....	200
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	205
KAYNAKÇA.....	219
EKLER.....	243

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1.1. İtme-Çekme Faktörleri.....	13
Tablo 1.2. Sosyal Ağlar Kuramı.....	20
Tablo 2.2. Türkiye’de Yaşayan Suriyelilerin Yaş ve Cinsiyet Dağılımı.....	36
Tablo 4.1. Katılımcıların Demografik Bilgileri.....	64

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1.1. Lee'nin İtme Çekme Modeli.....	12
Şekil 4.1. Suriyelilerin Gaziantep'i Tercih Etme Sebepleri.....	85
Şekil 4.2. Suriyelilerin İzmir'i Tercih Etme Sebepleri.....	97

GÖRSELLER DİZİNİ

Görsel 4.1. Gaziantep’te Suriyelilerin İşlettiği Bir Bakkal Dükkanı	89
Görsel 4.2. İzmir’de Suriyelilerin İşlettiği Bir Dükkan	103
Görsel 4.3. Saha Çalışması Sırasında Sırasıyla Gaziantep ve İzmir’de Çekilen Fotoğraflar.....	129

GRAFİKLER DİZİNİ

Grafik 2.1. Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler.....	30
Grafik 2.2. Geçici Barınma Merkezlerinde ve Dışında Yaşayan Suriyeliler.....	31
Grafik 2.3. Yıllara Göre Akdeniz Havzası Üzerinden Avrupa’ya Ulaşan Mülteci Nüfusu.....	48

HARİTALAR DİZİNİ

Harita 4.1. Suriyelilerin İlk 10 İle Göre Dağılımı	85
Harita 4.2. Komşu Ülkelerden Suriye'ye Dönerler.....	152

KISALTMALAR DİZİNİ

AFAD:	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
AB:	Avrupa Birliği
BAE:	Birleşik Arap Emirlikleri
BM :	Birleşmiş Milletler
BMMYK:	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
DSP:	Durable Solution Platform
GEM:	Geçici Eğitim Merkezi
GİGM:	Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
İCG:	International Crisis Group
İGAM:	İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi
IRRI:	International Refugee Rights Initiative
İNGEV:	İnsani Gelişme Vakfı
İNSAMER:	İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi
NRC:	Norwegian Refugee Council
ORSAM:	Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi
SETA:	Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı
SAV:	Sosyal Araştırmalar Vakfı
SNHR:	Syrian Network for Human Rights
SUY:	Sosyal Uyum Yardım Programı

TEPAV: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı

TIMEP: The Tahrir Institute for Middle East Policy

TÜSAM: Türkiye Sınıf Araştırmaları Merkezi

IOM: Uluslararası Göç Örgütü

USAK: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu

ÜİYOK: Ülke İçinde Yerinden Olanlar

YÖS : Yabancı Uyruklu Öğrenci Sınavı

YUKK: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

YTB: Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı

GİRİŞ

Türkiye'nin güney komşusu olan Suriye'de, Nisan 2011 tarihi itibarıyla meydana gelen iç savaş nedeniyle başta Türkiye olmak üzere Suriye'ye komşu ülkeler, büyük bir göç akını karşı karşıya kalmışlardır. İç savaş sonucunda Suriye'den yaklaşık altı milyon kişi dünyanın değişik yerlerine göç etmek zorunda kalmıştır. Türkiye, Suriye'den göç eden bu nüfusun %50'sinden fazlasını tek başına kabul etmiştir.¹ Türkiye, Suriye'den gelen bu göç dalgasının sosyal ve ekonomik maliyetini en yoğun şekilde yaşayan ülkelerden bir tanesidir. Türkiye'de bulundukları süre zarfında Suriyeliler,² ülkenin tüm illerine dağılmış, işyeri açmış, çocuk sahibi olmuş, çocuklarını Türk okullarına göndermiş, dernek kurmuş ve 2019 yılı itibarıyla 92.280 vatandaşlık statüsü almışlardır.³ Suriye'den gelenlerin önemli bir bölümü yoksulluk, işsizlik, beslenme ve barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılamakta çok büyük güçlükler çekmektedir. Zor durumda kalan Suriyelilerin işgücü piyasasına giriş yaptıkları görülmektedir. Genellikle kayıt dışı istihdama yönelen Suriyelilerin, düşük ücretli, düzensiz ve güvencesiz olarak başta inşaat ve tekstil sektörü olmak üzere enformel sektörde çalıştıkları görülmektedir. Buna karşın az sayıda da olsa orta ve üst gelir grubundaki Suriyelilerin özellikle büyük kentlerde işyerleri açarak yatırım yaptıkları da bilinmektedir.

Suriye'de 2011 yılından beri süregelen iç savaş, Suriyelileri Türkiye için geçici bir konu olmaktan çıkarmış, on yıllar boyunca etkileri devam edecek bir mesele haline getirmiştir. Çünkü Suriye'de kalıcı bir çözüm gerçekleşse bile derinleşmiş toplumsal gerilimler, tahrip olmuş altyapı ve zayıf bir ekonomi yüzünden Suriyelilerin önemli bir bölümünün orta ve uzun vadede Türkiye'de kalıcı olacaklarını göstermektedir. Son dönemde yapılan çalışmalar, bu gerçekliği dikkate almanın, meseleye uzun vadeli bakmanın, sosyal, ekonomik ve siyasal açıdan konuya yaklaşmanın gerekli olduğunu altını çizmektedir (İçduygu ve Millet, 2016, s. 3; Erdoğan, 2015a).

¹ <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria> (Erişim Tarihi: 10 Şubat 2020).

² Bu çalışmanın bitirildiği tarih itibarıyla kitlesel akınlarla Suriye'den Türkiye'ye gelenler "geçici koruma" kapsamındadırlar. Hukuki statülerinin ileride değişebileceği mümkün olsa da hâlihazırda mülteci olarak kabul edilmedikleri için "mülteci" ifadesi yerine "Suriyeli" ifadesi kullanılmıştır.

³ <https://tr.euronews.com/2019/08/02/bakan-soylu-92-bin-suriyeliye-vatandaslik-verildi-suleyman-soylu> (Erişim tarihi: 15 Ekim 2019).

Türkiye’de geçici koruma statüsünde olan Suriyelilerin büyük çoğunluğunun kalıcı olduğu düşüncesi hem akademik çevreler hem de devletin yetkili kurumları tarafından ifade edilmektedir. Aradan geçen dokuz sene boyunca sayıları az da olsa ülkelerine dönenlerin olmasının, kamuoyunda Suriyelilerin geri dönüşlerine yönelik bir beklenti oluşturduğu da görülmektedir.

Ekonomik, sosyal ve güvenlik boyutlarıyla toplumun tüm kesimlerini etkileyen Suriyelilerin Türkiye’de kalıcı olup olmadıkları veya ülkelerine dönüp dönmeyecekleri yalnızca siyasi düzeyde değil toplumsal düzeyde de sorgulanan bir mesele haline gelmiştir. Misafir söyleminin aşıldığı ve statüleriyle ilgili geleceğe ilişkin belirsizliğin olduğu bir dönemde geri dönüş veya Türkiye’de kalma, konunun en önemli noktalarından biri haline gelmiştir. Türkiye’de özellikle büyük kentlerde Suriyelilerin yoğun olarak ikamet etmek zorunda kaldıkları semt ve mahallelerde Suriyelilerin gelmesiyle kira fiyatlarında artışlar meydana geldiği bilinmektedir. Suriyelilerin düşük ücretle çalışmayı kabul etmelerinin, işlerini kaybetmelerine ya da iş bulamamalarına yol açtığını öne süren kesimlerde Suriyelilere yönelik önemli tepkilerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu tepkiler, zaman zaman şiddete dönüşebilmektedir. Medyada Suriyelilere yönelik negatif paylaşımların yerel halk ile Suriyeliler arasında yaşanan gerilimi daha da derinleştirdiği görülmektedir. Bunun bir sonucu olarak Suriyeliler, gündelik hayatın hemen her alanında dışlanmanın ve ötekileştirilmenin hedefi haline gelebilmektedir. Meselenin Türkiye’ye sosyal, siyasal ve ekonomik yük getirdiğini düşünen insanların Suriyelilerin toplumun kalıcı bir unsuru olmaları konusunda isteksiz oldukları bilinen bir gerçektir.

Tarihsel sürece bakıldığında, Türkiye’nin komşusu olan ülkelerde yaşanan etnik, dini ve mezhepsel gerilimler, siyasi çatışmalar ve çeşitli insan hakları ihlalleri nedeniyle Türkiye’ye doğru gerçekleşen mülteci akınları söz konusu olmuştur. İran İslam Devrimi’nden sonra yaklaşık bir milyon İranlı Türkiye’ye gelmiştir. Bir kısmı Türkiye’de kalmakla beraber büyük çoğunluğu Batı Avrupa, ABD ve Kanada’ya göç etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan 1980’li yıllara kadar, Osmanlı İmparatorluğu korumasında yer alan ve belirli zamanlarda gelen büyük çoğunluğunu Müslüman Türklerin oluşturduğu kişileri kabul etmiştir. Bulgaristan, Yunanistan, Yugoslavya, Kafkasya ve Kıbrıs’tan gelen göçmenler, ülkelerindeki siyasi gelişmelerin

sonucunda Türkiye’yi tercih etmişlerdir.1989’da Bulgaristan’da T. Jivkov rejiminden dolayı 300 binden fazla Bulgaristan vatandaşı muhacir, Türkiye’ye sığınmıştır. Hükümet, 1934 tarihli bir yasaya binaen, bu insanları “Türk Soy ve Kültürü”ne ait kişiler olarak kabul ederek onlara hem sığınma için kapılarını açmış hem de Türk vatandaşlığı elde edebilmeleri için imkân tanımıştır (Kirişçi, 2014, s. 13; Şen ve Özkorul, 2016, s. 89; Bostan, 2018, s. 46).

1990’lar boyunca 50 bin dolayında Arnavut ve Boşnak mülteci de Türkiye’ye gelmiştir. Bunlardan eski Yugoslavya pasaportuyla gelen kişilere enformel bir koruma sağlanmıştır. Geri kalanlar ise Bulgaristan-Türkiye sınırında yer alan mülteci kamplarına yerleştirilmiştir. Ülkelerindeki durum istikrara kavuştuktan sonra bu mültecilerin önemli bir bölümü ülkesine geri dönmüş ancak bir kısmı da Türkiye’de kalıp evlilik, iş piyasasına dâhil olma ya da vatandaşlık elde etme yoluyla yerel topluma entegre olma çabası içine girmiştir (Kirişçi, 2014, s. 14).

1988 Halepçe Katliamı, 1. Körfez Savaşı ve Bosna Savaşı’nın etkisiyle yine çok sayıda mülteci Türkiye’ye akın etmiştir. 1980-1988 İran-İrak Savaşı ve Irak’taki Saddam Hüseyin rejimi sırasında Türkiye, söz konusu ülkenin zorla yerinden edilen vatandaşları için güvenli bir sığınak haline gelmiştir (Şen ve Özkorul, 2016, s. 89; Yıldız ve Sert, 2017, s. 94). Bu güvenli liman arayışı son yıllarda Suriyelileri, zorunlu göçleriyle birlikte Türkiye’deki en kalabalık kitle haline getirmiştir. Suriyelilerin yakın gelecekte de göç tartışmalarının merkezinde yer almaya devam edeceği belirtilmektedir (Sirkeci, 2017, s. 28). Bu konuda Sirkeci, (2016) Suriye’deki iç savaşın sona erdikten sonra da bu ülkeden gelen göçlerin devam edeceğini Suriyelilerin göç kültürünün öncüleri olduğunu iddia etmektedir.

Afrika, Ortadoğu ve kimi Asya ülkelerinden gelen mültecilerin çoğunluğu için Türkiye; göç için bir hedef ülke olarak değil, coğrafi olarak Batı ülkelerine geçişte koridor olarak görülmektedir. Türkiye’nin aynı zamanda yasal veya yasa dışı insan göçü açısından bir geçiş ülke olarak kullanılması çok sayıda mültecinin Türkiye’ye gelmesine neden olmaktadır. Özellikle son yıllarda Türkiye’den Batı ülkelerine geçişin daha da zorlaşması ister istemez çok sayıda mültecinin Türkiye’yi zorunlu olarak kalıcı bir ülke haline getirmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla öncelikle Batı ülkelerine geçmek

isteyen ancak bunda başarılı olamayıp Türkiye’de ikamet etmek zorunda kalan mültecilerin üçlü bir yol ayrımında kendilerini bulduklarını söylemek mümkündür. Bunları şöyle sıralamak mümkündür: Batı ülkelerine gitme ihtimalini sonuna kadar zorlamak, Türkiye’de kalmak ve burada zor şartlar altında yaşamlarını kurmak, ya da risk alıp kendi ülkelerine geri dönmek. Bu üçlü yol ayrımının Suriyeliler örneğinde nasıl şekillendiği bu tez çalışmasının temel problemini oluşturmaktadır. Diğer bir ifadeyle bu tez çalışması bu sorunun cevabını Suriyeliler örneğinde ele almayı amaçlamaktadır.

Suriyeliler, gündelik yaşamda dışlanma, düzensiz ve düşük ücretle çalıştırılma, barınma, beslenme gibi birçok problemle karşılaşmaktadırlar. Bu problemler Suriyeliler arasında oldukça yaygındır. Suriyelilerin Türkiye’de çalışma hayatında karşılaştıkları çeşitli sorunlara, gündelik hayatlarında karşılaştıkları çok yönlü ayrımcılıklara ve hukuki statülerindeki belirsizliklere rağmen Türkiye’de kalma yönünde eğilim göstermelerinin ve bunun yanında da menşe ülkelerindeki istikrarsızlık ve risklere rağmen bir kısım Suriyelinin dönme eğilimi göstermesinin temelinde yatan faktörleri ortaya koymak çalışmamızın ana çerçevesini oluşturmaktadır.

Bu tez çalışmasında, göç edilen ülkede kalma ve geri dönmeyi etkileyen faktörler, bu savaşın birinci derecede etkilediği kişilerin bakış açısından ele alınmaya çalışılmıştır. Kaya, (2017, s. 48-49) Türkiye’de mülteci çalışmaları konusunda sayısal verilerin ön plana çıktığından, mültecilerin göç ile ilgili öykülerinin ve öznel deneyimlerinin ihmal edildiğinden söz eder. Ona göre, yerel ve ulusal düzeyde mültecileri sayılardan ibaret gören bir eğilim söz konusudur. Kaya, mültecilerin yaşadığı travmaları, göç ederken hangi etkenlerle nasıl karar aldıklarını anlamak açısından nitel çalışmaların gerekliliğine dikkat çeker. Nicel çalışmalar şüphesiz ki alan yazına önemli katkılar sağlamakla beraber, göç olayını “içerden” anlama konusunda nitel çalışmalar çalışmaların katkısı son derece önemlidir (Suğur, 2018, s. 100-104).

Türkiye’deki Suriyelilerin Türkiye’de kalma veya ülkelerine dönmelerini etkileyen durumların araştırıldığı bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, göç kavramıyla beraber erken dönem ve çağdaş göç tartışmaları ile bunlara yönelik değerlendirmeler ele alınmıştır. Bu başlıklar altında göçün dinamik, çok yönlü ve karmaşık bir süreç olduğuna vurgu yapılmıştır.

İkinci bölümde, Türkiye’deki Suriyelilerin barınma, sağlık, eğitim durumu ve istihdam koşulları anlatılmıştır. Bu çerçevede Suriyelilerin yarattığı demografik

değişim, yaşadıkları sorunlar, toplumsal kabul düzeyleri ve toplumla eklemlenme dereceleri bu alanda yapılan çalışmalar ışığında değerlendirilmiştir. Bu bölümde ayrıca zorunlu göç mağduru Suriyelilerin hukuki statüleri ele alınmıştır. Türkiye'nin sığınma talebinde bulunan kişilere ilişkin kabul etme prosedürlerine ve devletin bölgesel farklılıkları dikkate alan uygulamalarının hukuki zeminine yer verilmiştir. Bunların yanı sıra bu bölümde 2016'da Türkiye ile Avrupa Birliği arasında imzalanan geri kabul anlaşmasının içeriği ve bu anlaşmanın Suriyelilerin göç eğilimlerine etkisi üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, yöntem kısmı yer almaktadır. Çalışmanın konusu, amacı, problemi, neden önemli olduğu, alan yazına ne gibi katkıları olabileceği, yöntemi ve çalışma grubu seçimi, veri toplama süreci ve analizi, araştırmanın ne tür sınırlılıklara sahip olduğu anlatılarak verilerin analizine geçilmiştir.

Dördüncü bölümde, saha çalışmasından elde edilen veriler analiz edilmiştir. Bu bölümde Suriyelilerin iç savaş sırasında Türkiye'ye gelmeden önce yaşadıkları, Türkiye'ye geliş süreçleri, Türkiye deneyimleri üzerinde durulmuş, Türkiye'de kalmak veya Suriye'ye dönmek isteyenlerin bu eğilimlerinin ardında ne gibi faktörlerin olduğu bu bölümde tartışılmıştır. Son kısımda tez içeriği genel olarak ele alınmış ve Suriyeliler örneğinde elde edilen verilerin sosyolojik bir değerlendirilmesi yapılmıştır.

1. BÖLÜM: GÖÇ OLGUSU VE ÇAĞDAŞ GÖÇ KURAMLARI

1.1. Göç Kavramı

Göç, hangi sebeple yapılırsa yapılsın, süresi ve yapısı nasıl olursa olsun kişilerin yer değiştirdiği nüfus hareketleri olarak tanımlanmaktadır. Bireysel, grup halinde veya kitlesel olarak yapılan bu yer değiştirme olayı, ülke içinde olabileceği gibi ülke sınırı dışına doğru da olabilir. Bu duruma siyasi ve ekonomik saiklerle göç edenlerin, aile birleşimi gibi farklı hedeflerle hareket edenlerin göçü de dâhildir (Marshall, 2003, s. 685; IOM, 2013, 35-36). Diğer bir deyişle, ekonomik ve siyasi faktörler, aile birleşimi ve doğal afetler göçün gerçekleşmesine neden olabilmektedir. Özellikle son yıllarda siyasi nedenlere bağlı iç çatışmaların ve iç savaşların insanları ülkelerinden ayrılmaya zorladığı görülmektedir. Buna en iyi örnek, Afganistan, Irak, Libya ve Suriye'deki iç savaş nedeniyle insanların ülkelerini terk etmek zorunda kalmalarıdır. Öte yandan, yoksulluk ve işsizlik, işgücü piyasasında ayrımcılık ve gelir dağılımı eşitsizliği gibi ekonomik nedenlerin de göç sürecinde önemini devam ettirdiğinden söz edilebilir. Siyasi nedenlerle yapılan göçlerde olduğu gibi ekonomik nedenli göçlerde de göçün doğrultusunun az gelişmiş ülkelere doğru olduğu görülmektedir. Ekonomik ve siyasi nedenli göçlerin az gelişmiş ülkelere doğru olmasında başta şiddet ortamından uzaklaşma, yoksulluktan kaçış ve gelişmiş ülkelere refah arayışı olmak üzere çok sayıda faktörün önemli rol oynadığı alan yazınında sıklıkla öne sürülmektedir. Ancak göç olgusu sosyal, kültürel ve ekonomik bağlam içerisinde küresel ölçekte diğer göç süreçleriyle benzerlikler göstermekle birlikte her bir göç olgusunun kendine özgü taraflarının da olduğu belirtmek gerekir. Küreselleşme olgusu göç odaklı insan hareketliliğini artırmakla birlikte, gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasında belli dışlanma pratiklerini de ortaya çıkarmaktadır. Örneğin ABD'nin Meksika sınırına duvar örmesi, yeni gözetim ve denetim teknolojilerinin sınır güvenliğini sağlamak amacıyla hızla uygulanmaya konulması, uydu sistemlerinin yeryüzünde insan hareketliliğini izlemek amacıyla kullanılması, sınır boylarında yapılan

geçici barınaklar, çadır kentler, ülkeler arası güvenlik koridorları oluşturulması, “geri dönüş uygulaması” ve ülkeler arasında yapılan uluslararası sözleşmeler gibi düzenlemeler göç sürecini küresel ölçekte kontrol altına almaya yönelik yeni uygulamalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Küresel ölçekli insan hareketliliğini kontrol altına almaya yönelik bu tür düzenlemelere rağmen, yeni ve farklı göç pratiklerinin de ortaya çıktığı görülmektedir. Küresel ölçekli kimi sivil toplum örgütleri, göç eden insanların yaşadığı travmatik olayları sosyal medya üzerinden görünür hale getirerek başta Birleşmiş Milletler olmak üzere ulus devletler üzerinde bir baskı aracı olarak kullanabilmektedir. Ayrıca gelişmiş ülkelerde yükselen ırkçı ve popülist siyasetin karşısında muhalif olan grupların göç edenlere yönelik olumlu yaklaşımı, göç sürecini kolaylaştırmada küresel düzeyde yeni ilişki ağlarını ortaya çıkardığı da görülmektedir.

Günümüzde daha fazla seyahat seçeneği ve daha hızlı bilgi akışı, göçün dünya çapında gerçekleşmesini kolaylaştırmıştır. Küreselleşme ile birlikte insan, sermaye, mal ve hizmetlerin dünya ölçeğinde hareketliliğinin arttığı görülmektedir. Bununla birlikte insan hareketliliğinin sermaye, mal ve hizmet hareketliliği kadar uluslararası alanda belli bir serbestliğe sahip olmadığı da bir gerçektir. Fakat tüm engellere karşın insanların beyin göçü gibi yasal yolların yanı sıra mültecilik gibi yasa dışı yollarla da bu hareketliliğin imkânlarını sonuna kadar ve kimi zaman canı pahasına zorladığı görülmektedir. Dolayısıyla insan hareketliliği küresel dünyanın en önemli sosyal, siyasi ve ekonomik problemlerinden birisi olarak önemini artırarak devam ettirmektedir. Göç, son birkaç on yılda, dünya genelinde büyük bir demografik güç olarak ortaya çıkmıştır (Wickramasinghe ve Wimalaratana, 2016, s. 15). Dolayısıyla göç kavramının küresel dinamiklerin yarattığı oluşumlardan, yerel, bölgesel ve küresel eşitsizlik ilişkilerinden, siyasi gerilimlerden, insanların refah arayışından, dini, etnik veya bölgesel çatışmalardan ve çevresel felaketlerden ayrı düşünülemeyeceği açıktır.

Göç terminolojisine ilişkin ayrıntılı bir sınıflamaya Güllüpınar (2012, s. 57) tarafından yer verilmektedir. Buna göre, amacı açısından ekonomik göç-ekonomik olmayan göç ayrımı yapılmaktadır. Kişi maddi kazanç amacıyla göçtüğünde ekonomik göç gerçekleşmiş olmaktadır. Bir diğer ayrım, göçün iradi veya dışsal nedenlerle oluşup oluşmamasıyla belirlenir. Bu noktada göçü tetikleyen unsurlar açısından gönüllü göç-gönülsüz göç ayrımı yapılır. Bir ülkeden diğerine mülteci, sığınmacı veya ülke içinde yerinden edilmiş kişiler olarak taşınan kimseler gönülsüz veya zorla yerinden edilen

kişiler olarak anılır. Bu insanların kendi ülkelerinde yaşadıkları savaşlar, politik ayrımcılıklar ve mücadeleler nedeniyle farklı bir bölgeye veya ülkeye göç etmekten başka seçenekleri kalmaz. Gönüllü göçmenler ise başta ekonomik kazanç elde etmek üzere iradi olarak davranırlar. Bu noktada bireyler ekonomik kaygılar veya aile birleşimleri gerekçesiyle hareket ederler. Bir göçün ekonomik karakterli olup olmaması onun aynı zamanda gönüllü olup olmadığını da gösterebilmektedir. Süresi açısından göçler geçici göç ve sürekli göç olarak adlandırılır. Göçler misafir nitelikli olabileceği gibi uzun bir süreç sonunda kalıcı hale gelebilmektedir. Kişinin göç ettiği ülkeye ilk girişte yasal statüsü açısından yasal (legal) göç, kaçak (illegal-düzensiz) göç, nihai yerleşim yeri bakımından transit göç-yerleşik göç ve göç edenin özelliği bakımından vasıflı (beyin) göçü- vasıfsız göç tanımlaması söz konusudur. Kaçak veya düzensiz göç, bir ülkenin giriş koşullarına uymama veya vizenin geçerlilik tarihi sona ermesine rağmen transit veya hedef ülkede kalmaya devam etme ve hukuki statüden mahrum kalma durumu olarak adlandırılmaktadır. Vasıflı göç-vasıfsız göç ayırımı ise göç eden kişinin kültürel sermayeye sahip olup olmamasıyla anlam kazanır. Bu göç türü ekonomik göçler gibi gönüllü olarak da adlandırılabilir (Adıgüzel, 2016, s. 19-20; Wickramasinghe ve Wimalaratana, 2016, s. 15).

Göç olgusu bağlamsal olarak farklı dinamikler içerisinde ortaya çıkmış olsa da ekonomik, siyasi ve sosyal nedenler çerçevesinde geçici veya sürekli, iradi ya da gayriiradi olarak insanların en hızlı, en kolay ve en düşük maliyetle kendi yaşam koşullarını, yaşam şanslarını ve sosyal konumlarını değiştirmesi olarak ele almak mümkündür.

1.2. Göç Kuramları ve Suriyeliler

Uluslararası göç ile ilgili sosyal bilimler alanında farklı yaklaşımlar söz konusudur. Her disiplin, göç ile ilgili gerçekliği kendine özgü bir terminolojiyle açıklamaya çalışmaktadır. Sosyoloji, ekonomi, psikoloji, antropoloji ve tarih alanlarında geliştirilen kuramlar göç sürecini sosyal, psikolojik, ekonomik, kültürel ve tarihsel boyutlarıyla ele almaya çalışmaktadır. Alan yazında göç ve göç ile ilgili süreçleri açıklamada İtme ve Çekme Kuramı, Neo-klasik Kuram, Göç Sistemleri Kuramı, Sosyal Ağlar Kuramı, Dünya-Sistem Kuramı, Uluşası Kuram ve benzerlerinin ön plana çıktığı görülmektedir.

Göçün belirleyenlerini iki boyutta ortaya koymaya çalışanlar mevcuttur. Bu belirleyenlerden ilki, kişisel (mikro) faktörler, diğeri ise kişisel olmayan (makro) faktörlerdir. Kişisel farklılıklara ve kişinin içinde bulunduğu durumsal bağlamları temel alan mikro faktörler, bireysel göç kararlarını etkileyen faktörlerdir. Mikro faktörler, potansiyel göçmenlerin göçün çeşitli maliyet ve faydalarını nasıl tartıştığını, göç kararını niçin ve nasıl aldıklarını analiz etmeye imkân tanır. Maliyetler, göç sürecinde veya hedef ülkede harcanan finansal ve psikolojik kaynakları içerebilirken, faydalar daha yüksek bir maaş veya fiziksel güvenlik anlamına gelebilir. Bireyin karar verme mekanizmalarını etkileyen diğer unsurlar, göç sürecindeki hukuki ve sosyal belirsizlik, göç mesafesi, ulaşım için ödenecek ücretler ve ulaşım imkânları gibi çeşitli etmenlerdir. Göçü engelleyen makro faktörler ise siyasi ekonomik ve kültürel yapılar, göç veren ve göç alan ülkelerin kanunları, uluslararası hukuk, ırk ya da ulusal kimliğe vurgu yapan göç sistemleri ve buna benzer göçmenlerin karşılaşılabilecekleri dışsal düzeydeki faktörlerdir (Boswell, 2002, s. 4; Faist, 2003, s. 59; Çağlayan, 2006, s. 74). Makro ve mikro yaklaşımları aşmaya yönelik orta düzey kuramdan da söz edilmektedir. Göç sürecinin ilişkisel yönüne vurgu yapan orta düzey kuram, makro ve mikro eğilimlerin göçü açıklamada eksik kaldığını ileri sürer (Arango, 2000, s. 292). Bu eksikliğin sosyal ağlar ile ilgili kuramsal açılımlarla giderilme çabası söz konusu olmuştur. Buna göre, sosyal ağlar, bireysel karar vermenin mikro düzeyi ile yapısal belirleyicilerin makro düzeyi arasında duran, göçün en büyük sınırlamalarından biri olan bir boşluğu kapatmaya yardımcı olan orta ve ilişkisel bir seviyeyi ifade eder (Arango, 2000, s. 292). Bununla beraber, makro, orta boy ve mikro yapıların göç sürecinde iç içe geçtiğini ve aralarında net bir ayrım çizgisi olmadığını belirtenler de vardır. Bu yüzden tek başına hiçbir faktörün insanların neden kendi ülkelerinden ayrılıp başka bir ülkeye yerleşmeye karar verdiklerini tatminkâr bir şekilde açıklayamadığı ileri sürülmektedir (Castles ve Miller, 2008, s. 40).

Sirkeci (2017, s. 24) uluslararası göçün belirleyicileri olarak ekonomik açık, demokrasi açığı ve nüfus açığından söz eder:

“Toplumsal sınıflar ve coğrafi bölgeler arasında eşitsizliklerle örüntülenen olumsuz ekonomik koşulları ifade eden kalkınma açığı (veya ekonomik açık), özellikle azınlıklar açısından temsiliyet sorunlarının varlığına işaret eden katılım (ya da demokrasi) açığı ve yüksek doğurganlık oranı ve nüfus artış hızı ile örüntülenmiş kitle (ya da nüfus) açığı. Bu üç açık göçün en önemli belirleyicilerindendir.”

Uluslararası göçün yukarıda ifade edilen dinamiklerinden olan üç unsurun yarattığı baskının Beşeri sermaye, Sosyal Sermaye, Ekonomik Sermaye ve Fiziki Sermaye tarafından dengelenebileceği iddia edilmektedir. Diğer bir deyişle, söz edilen sermaye türlerine sahip olmayan kişilerin, içinde bulundukları tüm risklere rağmen göç eğilimine girmeyeceği belirtilmektedir (Sirkeci ve Göktuna Yaylacı, 2019, s. 35).

Göç yazınında uluslararası göçmenlerin hareketlilikleri konusundaki en yaygın tipoloji, göçmenleri gönüllü ve gönüllü olmayanlar olarak ikiye ayırmaktadır. Gönüllü göçmenler ile isteyerek ve bilerek göç kararı almış olan ekonomik göçmenler kast edilirken, gönüllü olmayan göçmenler ile siyasi mülteciler, sürgün edilenler ve siyasi sığınmacılar tanımlanmaktadır (Şenol Sert, 2016, s. 30). Suriyeli göçü şüphesiz ki gönüllü olmayan, diğer bir ifade ile zorunlu göç kapsamına girmektedir. Suriyeli göçü her şeyden önce ülkelerindeki iç savaştan kaçan ve güvenli bir yaşam alanı arayan insanların kitlesel göçüdür.

Alan yazınında tek ve kapsayıcı bir uluslararası göç kuramından söz etmenin zorluğunu vurgulayan araştırmacılar, bunun disiplinlerarası sınırlardan ve aynı zamanda kuramların her birinin birbirinden kopuk ve ayrı bir şekilde gelişmesinden kaynaklandığını ifade etmektedirler. Göç araştırmalarında, göçü ortaya çıkaran yapısal faktörlerin yanında göç edenlerin motivasyonlarını, amaçlarını, niyetlerini de dikkate alan bütüncül kuramlara gereksinim olduğuna dikkat çekilmektedirler (Kümbetoğlu, 2016, s. 53).

Erken dönem göç yaklaşımları göç türleri, göçün yönü, mesafesi, göçe sebep olan etkenler gibi hususlara odaklanmıştır. Bu noktada dikkat çeken isimler Ravenstein, Petersen ve Lee'dir.

Ravenstein, göç olgusunu açıkladığı ilk dönemlerde bu olguya ilişkin doğabilimsel bir kesinlikle güvenilir verilerin tespit edilebileceğini belirterek göç ile ilgili aşağıdaki hususlardan söz etmiştir (Ravenstein, 1885, s. 198-199; Göker, 2015, s. 51):

a) Göçmenlerin büyük bir kısmı kısa bir mesafelere ulaşma eğiliminde olup sanayi ve ticaretin yoğun olduğu noktalara doğru göç akımları söz konusudur. Büyük şehirler ve

sanayi merkezleri, kırsal bölgelerden gelen göçmenlerin en çok hedefledikleri yerler konumundadır.

b) Göç yayılma ve emilme süreci olarak ifade edilebilir. Gelişigüzel değil, bir amaç etrafında şekillenir.

c) Her göç kendisiyle beraber bir göç hareketi yaratır. Göç alan yerler yanında göç veren yerler de söz konusudur.

d) Uzun mesafelerde ilerleyen göçmenler genellikle ticaretin veya endüstrinin en büyük merkezlerinden birini tercih eder.

e) Şehir/kasaba yerlileri, ülkenin kırsal kesimlerinden daha az göç etmektedir.

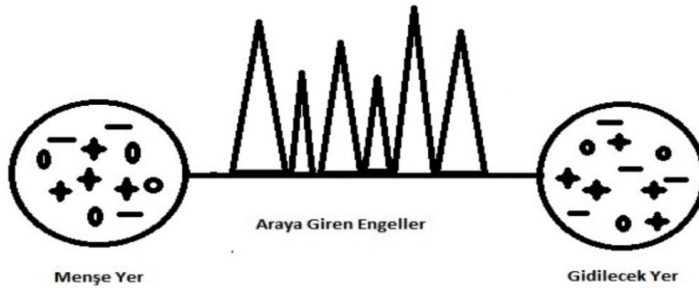
f) Kadınlar, erkeklerden daha fazla göç etme eğilimindedir.

Abadan Unat'a göre (2002, s. 5) Ravenstein "yasa" kavramını kullanmakla, demografik hareketlerin kesin bir karaktere sahip olduğuna işaret etmek istemiş, İngiltere'deki iç göçlere ilişkin istatistiklere dayanarak yarasını farklı bir temel üzerine oturtmuştur: Göç hareketlerinin önemli bir bölümü kısa mesafelere, uzun mesafeli göç hareketleri ise ticaret ve sanayinin yoğunlaştığı yerlere doğru olmaktadır. Ravenstein için göç hareketlerinin başat nedeni, insanın maddi açıdan daha iyi şartlar elde etme isteğidir.

Göç ile ilgili bir diğer görüş, Petersen'in tipolojisine ilişkindir. Petersen, (1958, s. 259-264) ilkel, zorunlu, yöneltilmiş, özgür ve kitlesel göç olarak adlandırılan beş geniş göç sınıfından söz eder. Tanımlanan ilk göç sınıfı, ekolojik bir baskıdan kaynaklanan ve ilkel göç olarak tabir edilen göçtür. Bu göç türü, insanın doğal güçlerle baş edememesinin yanı sıra temel fizyolojik ihtiyaçları karşılama araçlarının bulunmamasıyla ilgili bir hareketi ifade eder. Petersen'e göre, ilkel göçlerde motive edici unsur ekolojik baskı, zorunlu ve yöneltilmiş göçlerde ise devlet ya da işlevsel olarak eşdeğer bir sosyal kurumdur. Göçmen tarafından değil de dışsal koşullar tarafından tanımlanan işlevi bu göç türünü diğerlerinden ayırt eder. İradi göçlerde ise birey pasif değil, kararlarının belirleyicisidir. Petersen'in tipolojisine göre, kitlesel göçlerde kolektif davranış ön plana çıkar. Ulaşım olanaklarının artması ve ticaretin gelişmesi kitlesel göçleri tetikleyen unsurlardır.

1.2.1. İtme-Çekme Kuramı

Bu kuramın temel çerçevesi Lee tarafından çizilmiştir. Lee, (1966, s. 49-50) göç etme kararına ve göç süreciyle ilgili faktörlerin dört başlık altında özetlenebileceğini belirtir: 1. Menşe alanı ile ilgili faktörler. 2. Hedef bölgeyle ilişkili faktörler. 3. Müdahil faktörler. 4. Kişisel faktörler. Lee'ye göre, her alanda, insanları alan içinde tutacak veya insanları kendine çeken sayısız faktör olabileceği gibi onları itme eğiliminde olan faktörler de söz konusu olabilir. Bu faktörlerin bazıları aynı insanları aynı şekilde etkilerken, diğerleri farklı insanları farklı şekillerde etkiler. Sözelimi iyi iklim koşulları çekicidir ve kötü bir iklim neredeyse herkes için iticidir; ancak iyi bir okul sistemi, küçük çocuklu bir ebeveyn tarafından artı olarak ve çocuk sahibi olmayan bir ev sahibi tarafından eksi olarak değerlendirilebilir. Lee'ye göre, kişilerin menşe ve varış yerindeki artı ve eksi faktör kümelerine farklı tepki göstermeleri, araya giren engel kümelerinin üstesinden gelmek için farklı yeteneklere sahip olmaları ve kişisel faktörler bakımından birbirlerinden ayırt edilebilmeleri bakımından farklı şekilde gerçekleşebilir.

Şekil 1.1. Lee'nin İtme Çekme Modeli. (Lee, 1966, s. 50).

Uluslararası göç alan yazınında bugüne kadar çekici ve itici faktörler en fazla üzerinde durulan yaklaşımlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yaklaşım, geride bırakılan ülkenin, göçmenlerin, ekonomik, siyasi ve kültürel alanlardaki istek ve beklentilerine cevap vermekte yetersiz olduğuna, buna mukabil, göç edilen ülkenin ise, ekonomik, siyasi ve kültürel bir çekicilik sergilediğine işaret eder (Kaya ve Şahin, 2007, s. xxiv; Gurieva ve Dzhioev, 2015, s. 102).

İtme-Çekme Kuramı'na göre, hem yaşanan yerde hem de gidilecek yerde, itici ve çekici faktörler vardır. İtici ve çekici faktörler kendi içinde bir bütünlük oluşturmaktadır. Olumlu faktörler, göçe yönelik çekmeyi temsil ederken, olumsuz

faktörler ise itmeye karşılık gelmektedir. Bir arada düşünülmesi gereken bu unsurlar, açıkça göstermektedir ki, hem yaşanan yerin hem de gidilecek yerin kendine özgü olumlu ve olumsuz faktörleri, yani itme ve çekme faktörleri olabilmektedir (Çağlayan, 2006, s. 73; Kainth, 2009, s. 2-3; Sirkeci ve Göktuna Yaylacı, 2019, s. 21). Uluslararası çatışmalar, iç çatışmalar, baskıcı rejimler, zorunlu yer değiştirmeler, insan hakları ihlali, terör, yoksulluk, işsizlik, düşük ücretler, doğal afetler, bir kişinin kendi yaşamı ve çevresinden memnuniyetsizliği itme faktörleri olarak gösterilebilir. Çekme faktörleri olarak, hedef ülkedeki sosyal refah düzeyi, eğitim olanakları veya iş edinme olanakları, politik istikrar, insan haklarının etkin bir şekilde korunması, yeni bir yaşam heyecanı sıralanabilir. Suriyeliler için yıkıcı iç savaş ortamı, güvenlik açığı, ekonomik faaliyetlerin durması, altyapının çökmesi itici faktörlerdir. Türkiye'ye yönelen Suriyeliler için, görece iş koşullarının iyi olması, Suriyelilere yönelik açık kapı politikası, coğrafi yakınlık, başlangıçta halkın mültecilere yönelik olumlu tutumu çekici faktörler olarak sıralanabilir. İki ülke veya bölge arasındaki itme ve çekme faktörleri de zaman içinde önemli ölçüde değişikliğe uğrayabilir. Belirli bir dönemde göçmenler için çekici olan bir bölge zamanla hükümetin göçmenlere yönelik politikalarındaki değişiklikler yüzünden eski çekiciliğini yitirebilir.⁴ Sözgelimi ülkelerin yürürlüğe koydukları vize zorunlulukları, sağlık, eğitim gibi temel hizmetlerine erişim konusundaki kısıtlamalar itme-çekme faktörleri konusunda mültecilerin algısında zamanla değişiklik yaratabilir.

Tablo:1.1. İtme ve Çekme Faktörleri⁵

İtme Faktörleri	Çekme Faktörleri
İşsizlik	İş Fırsatları
Yoksulluk	Refah Koşulları
Kuraklık	Yeterli Gıda Kaynakları
Savaş	Güvenlik
Yüksek Suç Oranı	Düşük Suç Oranı
Düşük Eğitim Kalitesi	Kaliteli Eğitim İmkânları
Güvenlik Açığı	Daha Güvenli Atmosfer
Hizmet ve İmkânların Eksikliği	Hizmet ve İmkânların Yeterliliği

⁴ <https://www.futurelearn.com/courses/migration-theories/0/steps/35073> (Erişim tarihi: 17 Eylül 2019).

⁵ <http://uki.vdu.lt/wp-content/uploads/sinergija/EN/geografija/geografija3/Tekstas%20Migration,%20%20C4%AFvadinis%20pratimas.pdf> adresinden alınarak düzenlemiştir. (Erişim tarihi: 24 Eylül 2019).

İtici faktörler, demografik büyümeyi, düşük yaşam standartlarını, ekonomik fırsat yoksunluğunu ve siyasal baskıları içerirken, çekici faktörler emeğe olan talep, cazip ekonomik fırsatlar ve siyasal özgürlükleri işaret eder. İtme-çekme kuramı, hareketliliğin yoğun nüfuslu bölgelerden seyrek nüfuslu bölgelere olduğunu ileri sürse de aslında Almanya ve Hollanda gibi göç alan ülkeler dünyanın en yoğun nüfuslu ülkeler arasındadır. İtme-çekme yaklaşımının göçmen hareketliliğini ortaya koymada açıklayıcı yönleri olmakla beraber zayıf yönleri de mevcuttur: Bu yaklaşımın belirli bir göçmen grubunun neden belirli bir ülkeye değil de başka bir ülkeye gittiğini açıklayamamaktadır. “Örneğin Cezayirlilerin çoğu, Türklerin tam tersine, neden Almanya'ya değil de Fransa'ya göç etmektedir? (Castles ve Miller, 2008, s. 31-32)”. Aynı şekilde Suriyelilerin büyük çoğunluğu neden resmi dili Arapça olan Körfez'deki Arap ülkelerini değil de Türkiye'yi tercih etmişlerdir?

İtici ve çekici yaklaşımın göçü açıklamada ortaya koyduğu faktörler göçün nedenlerini açıklamada önemli olarak kabul edilebilir. Göçmenlerin göç kararlarının ardında itme-çekme nedenlerinden daha karmaşık ve çok boyutlu durumların olabileceği söylenebilir. Bunun yanı sıra itme-çekme faktörleri herkes için aynı olmayabilir. Kişinin sosyal statüsü, yaşam beklentisi, ekonomik standartları ile hedef ülkede mültecilere ilişkin politika değişiklikleri o kişinin çekme veya itme faktörleri konusunda algısını etkileyebilir.

1.2.2. Neo-Klasik Ekonominin Makro Kuramı

Neo-klasik kuram, ücret farklılıklarını temele alan ve göç hareketlerini bu çerçevede açıklayan bir kuramdır. Bu kurama göre, işgücü arzı ile işgücü talebinin dengesiz dağılımı göçün temel motivasyonlarından biridir. Örneğin, gelişmekte olan ülkeler, yeterli miktarda işgücü kaynağına sahip olmakla birlikte, işgücü fazlalığını etkin bir şekilde kullanmak için yeterli sermayeye sahip değildirler. Aksine, gelişmiş ülkeler yeterli sermayeye sahiptir, ancak ekonomik gelişmişliklerini karşılamak için fazladan işgücüne ihtiyaç duyarlar. Bu nedenle emek ve sermaye kaynaklarındaki bu farklılıklar, potansiyel göçmenleri bölgeler arasında hareket etmeye teşvik eder (Berhane, 2005, s. 27).

Neo-klasik kurama göre, uluslararası göç işgücünün arz ve talebindeki coğrafi farklılıklardan kaynaklanmaktadır. İşgücü arzının işgücü talebinden yüksek olduğu ülkelerde reel ücretler düşük, buna karşın işgücü talebinin işgücü arzından daha fazla olduğu ülkelerde reel ücretler yüksektir. Ortaya çıkan ücret farklılığı, düşük ücretli ülkedeki işgücünün, bu işgücüne talebin daha fazla olduğu ülkelere taşınmasına ülkeye taşınmasına neden olmaktadır (Massey, 1993, s. 433). İki ülke ücretleri arasında yaklaşık %30'luk bir fark var olduğunda, bu farklılığın işçilerin hareket etmesi için yeterli olacağı tahmin edilmiştir. Bu noktada göç, bir bütün olarak önemli bir gelişme mekanizması olarak değerlendirilmiştir (Arango, 2000, s. 284-285). Bu durumda denilebilir ki göçmenler göç sürecinde iş fırsatlarının daha iyi olduğu ve ücretler açısından kendilerine daha fazla kazanç sağlayan yerlere doğru göç ederler. Bu kazanç ve fırsatlar devam ettikçe göçler varlığını sürdürecektir.

Neo-klasik ekonomi, ülkeler arasındaki ücret ve istihdam koşullarındaki farklılıklara odaklanmakla birlikte, “Yeni Göç Ekonomisi”nin aksine, yalnızca işgücü piyasalarını değil, çeşitli pazarlardaki koşulları da dikkate almaktadır. Göç, aile geliri riskini en aza indirmek veya ailenin yaşadığı sermaye kısıtlamalarını aşmak için alınan hane kararı olarak görülmektedir. İkiye Bölünmüş Emek Piyasası kuramı ve Dünya Sistemleri kuramı, genellikle daha büyük yapısal unsurların dışsallığına odaklanmakta ve bu tür mikro düzey karar süreçlerini göz ardı etmektedir. İlki, göçü modern endüstriyel ekonomilerin yapısal gereksinimlerine bağlarken, ikincisi göçü ekonomik küreselleşme ve ulusal sınırların ötesinde piyasaya nüfuz etmenin doğal bir sonucu olarak görür (Massey, 1993, s 432).

Neo-klasik kuram, birkaç varsayımla ortaya konulmuştur (Massey, 1993, s. 434).

- a) İşçilerin uluslararası göçü, ülkeler arasındaki ücret oranlarındaki farklılıklardan kaynaklanmaktadır.
- b) Ücret farklılıklarının ortadan kaldırılması emeğin hareketine son verecek ve bu farklılıkların yokluğunda göç gerçekleşmeyecektir.
- c) Uluslararası insan sermayesi nedeniyle vasıflı-vasıfsız işçilere göre farklı bir göç modeli oluşturarak, toplam ücret oranından farklı olabilecek insan sermayesine dönüş oranındaki farklılıklara cevap verir.

- d) İşgücü piyasaları, uluslararası emek akışlarının teşvik edildiği başlıca mekanizmalardır; diğer tür pazarların uluslararası göç üzerinde önemli etkileri yoktur.
- e) Hükümetlerin göç akışlarını kontrol etmesinin yolu, gönderen ve alan ülkelerdeki işgücü piyasalarını düzenlemek veya etkilemekten geçer.

Kısaca Neo-klasik göç kuramı, ülkeler arasındaki ücret farkını göçün temel dinamiği olarak görmekte ve bununla ilgili düzenlemelerle ülkeler arasındaki göç akışlarının kontrol altına alınabileceğini iddia eder.

1.2.3. Neo-Klasik Ekonominin Mikro Kuramı

Todaro ve Borjas tarafından 1960 ve 1970’lerde geliştirilen Neo-klasik kuramın mikro yorumu, ülkeler arasındaki göç akışlarını, bireylerin önceden fayda-maliyet hesaplamalarına girdikten sonra yaptıkları bireysel hamlelerin toplamı olarak görür. Bu yaklaşıma göre, bu fayda ve maliyet farklarının büyüklüğü göçün boyutunu da etkilemektedir. Bu noktada Neo-klasik mikro kuramı, bireyi fayda ve maliyetin farkında olan ve gönüllü olarak göç kararı almış bir aktör olarak görür. Göç edenler pasif değil, rasyonel karar alan, planlı hareket eden kişilerdir. Bu kuramın temel öncülü, karar vericiler olarak göçmenlerin, kırsal ve kentsel sektörler arasında olduğu gibi kendilerine sunulan çeşitli işgücü piyasası fırsatlarını göz önünde bulundurmaları ve beklenen göçten elde ettikleri kazancı en yükseğe çıkaranları seçmeleridir. Diğer bir deyişle, bireyler kâr/maliyet hesaplarını yapan kişiler olarak daha yüksek kazanç umdukları yerlere göç ederler. Buradaki kazançlar, iki yaşam alanı arasındaki gelir farkı ve bir göçmenin göç edeceği yeni yerleşim yerinde iş edinme olasılığı ile ölçülür. Göç edenler, göç sürecinde taşınma masrafı, yeni bir dil öğrenme, uyum sürecinde yaşadıkları psikolojik sıkıntıları telafi edebilecek düzeyde kâr sağlama olasılığını sunan yerlere göç etmektedirler. Özetle bu kuram, potansiyel göçmenlerin hedef yerlere taşınmanın maliyetlerini ve faydalarını tahmin ederek hareket ettiklerini savunmaktadır. Yani göçmenler, belirli bir zaman diliminde en yüksek ekonomik getiriye sağlayacak yerlere göç etmeyi tercih ederler. Göçmenin kültürel sermayesi bu noktada olumlu katkı sağlar. Kültürel sermaye iş bulma ve kazancı artırma imkânı tanır. Burada göç sürecine dâhil olan sadece ücret farklılıkları değildir. Ücret düzeyini etkileyen bireysel özellikler de karar verme süreçlerini etkilemektedir. Uluslararası düzeyde beklenen kazançlar eşit

düzeye ulaşana kadar göç devam eder. Hükümetler, göçü her şeyden önce hedef ve menşe ülkedeki beklenen kazanç oranlarını etkileyecek politikaları geliştirmekle önleyebilir (Todaro, 1976, s. 41; Massey, 1993, s. 435; de Hass, 2008, s. 5; Abadan Unat, 2012, s. 7; Tokgöz, 2006, s. 17; EUI, 2019).

Neo-klasik ekonominin makro kuramı, göçün temel dinamiğini gelişmiş ve gelişmemiş ülkeler arasındaki kazanç farklılıkları olarak görür. Göç akışlarının gerçekleşmesi bu farkların doğal bir sonucu olarak değerlendirilir. Neo-klasik ekonominin mikro kuramı ise ülkeler arası ücret farklılıklarına önem verse de bireyi göç sürecinde kar-maliyet hesabı yapan bilinçli bir aktör olarak değerlendirir.

1.2.4. İkiye Bölünmüş Emek Piyasası

1970’li yılların sonlarında Michael J. Piore tarafından geliştirilen kuram göçün, işgücü gereksinimine dayalı sanayi toplumlarının bu yöndeki talepleri doğrultusunda gerçekleştiğini ileri sürer. Bu kuram, uluslararası göçlerin modern sanayi ülkelerinin işgücü talebinden ileri geldiğini savunmaktadır. Bu kuramın önde gelen isimlerinden Piore’ye göre, uluslararası göç, gelişmiş ülkelerin ekonomik yapısından kaynaklanan sürekli işgücü talebinden dolayı oluşmaktadır. Gelişmiş ekonomiler, yüksek vasıflı işçilerin yer aldığı “sermaye yoğun” ile düşük vasıflı işçilerin yer aldığı “emek yoğun” sektör olarak ikiye ayrılmıştır. Zor ve yoğun koşulları olan, statü değişikliğine imkân tanımayan, güvencesiz ve yerlilerin tercih etmediği emek yoğun sektörde çalışan göçmen işçiler kriz dönemlerinde işverenler tarafından kolayca işten çıkarılabilmektedir. Gelişmiş ülkelerde çalışma şartları statünün de göstergesi sayıldığından düşük vasıf gerektiren işler çoğunlukla göçmenlere havale edilmektedir. İşverenler de alt düzey işleri para kazanma aracı olarak gören, statü veya prestij için herhangi bir beklentisi olmayan, yalnızca belirli hedefler için para kazanmak isteyen işçilere ihtiyaç duymaktadır. Bunlar, çoğunluğu evin tüketim ihtiyaçlarını karşılamak, okul için gerekli ödemeleri yapmak gibi belirli hedefler için para kazanmayı amaçlayan göçmenlerdir. Dolayısıyla göçmenler, yerel işgücünü oluşturan bireylere sistemin kendilerine yüklediği rolden kurtulabilecekleri bir yol sunar. Düşük ücretli işgücü gereksinimi bir bakımdan bu ekonomik-toplumsal yapının devamını sağlar. Göçmen hareketleri bu noktada bölgeler arası ücret farklılıklarından değil, düşük ücretle çalışacak işgücü gereksiniminden kaynaklanmaktadır. Endüstrileşmiş ülkelerde bu

kronik ucuz ve esnek işgücü talebi oldukça göçler devam edecektir (Gurieva ve Dzhioev, 2015, s. 102; Oral ve Çetinkaya, 2017, s. 7; Piore, 1979, s. 41-42; Güllüoğlu, 2012, s. 64-65; Toksöz, 2006, s. 17-18). Bu kuram, Neo-klasik ekonominin ileri sürdüğü gibi göçün temeline ücret farklılıklarını koymaz. Göçmen işgücü olgusu, gelişmiş ülkelerin ekonomik-toplumsal yapısını devam ettiren bir mekanizma olarak görülür. Devletlerin ve firmaların istihdam rejimi ve kurumsal uygulamaları bu göçmen işgücü sayesinde devam ettirilir.

İkiye Bölünmüş Emek Piyasası kuramı, mikro-seviye karar modellerinden farklı çıkarımlar ve sonuçlar ortaya koyar. Bu kuramın varsayımları şu şekilde ortaya konulmuştur (Massey, 1994, s. 444).

- a) Uluslararası işgücü göçü, büyük ölçüde talebe dayalı olarak gerçekleşir ve gelişmiş toplumlardaki işverenler veya kendi adına hareket eden hükümetler tarafından işe alım yoluyla başlatılır.
- b) Göçmen işçilere olan talep, ekonominin yapısal ihtiyaçlarından doğar ve ücret teklifleri yerine işe alım uygulamaları ile ifade edilir. Uluslararası ücret farklılıkları emek göçünün gerçekleşmesi için ne gerekli ne de yeterli bir şarttır.
- c) Göçmen kabul eden toplumlardaki düşük seviyeli ücretler, göçmen işçilerin arzındaki düşüşe yanıt olarak artmaz, düşük seviyeli ücretlerin yükselmesini önleyen sosyal ve kurumsal kontroller söz konusudur.
- d) Hükümetler, ücretlerde veya istihdam oranlarında küçük değişiklikler yapan politikalar yoluyla uluslararası göçü etkilemeyeceklerdir. Göçmenler, yapısal olarak gelişmiş ekonomilerde yerleşik olan emek talebini karşılamaktadır.

Özetle, Piore'nin öncülük ettiği İkiye Bölünmüş İşgücü Piyasası Kuramı, göç akımlarının büyük ölçüde varış yerindeki işgücü talebi özellikleri tarafından belirlendiği tespitine dayanmaktadır. Bu kurama göre göç, az gelişmiş ülkelerdeki itici faktörlerden değil de kalıcı işgücü arzı gerektiren gelişmiş ekonomilerin çekme faktörlerinden kaynaklanır. Bu ifade, göçmen emeğinin gelişmiş ülkelerin ekonomileri için gerekli olduğunu ortaya koymaktadır. Bu kurama göre, çalışma şartları çalışanın mesleki ve sosyal hiyerarşideki konumunun önemli bir ölçüsüdür. Hiyerarşinin dibinde işgücü kıtlığı varsa, girişimciler, yerel işgücünü çekmek için ücretleri yükseltmek yerine,

göçmen işçileri bu alanda istihdam etmeyi tercih ederler. İkili İşgücü Piyasası kuramı, işgücü piyasalarının bölünmesini haklı kılar. Bu bölünme, birinci ve ikincil sektörler olarak nitelendirilir. Birincil sektörler yerlileri cezbeder, ikincil sektörler düşük ücretler ve düşük prestijleri yüzünden yerliler tarafından tercih edilmez. Yerel halk daha çekici meslekleri icra ederken, göçmenler “3D” (kirli, tehlikeli ve zor) işleri üstlenir. Bu bölünme düzeninde çekici olanlar genellikle sermaye yoğun, 3D ise emek yoğun işlerden oluşur. Dahası, göçmen işgücü, devlet ve firmalar idamesi sağlanan, işgücü piyasasındaki bölünmenin taşıyıcısı olan esnek bir üretim faktörüdür. Bu kuram, sadece çeken faktörlerle ilgilendiği ve gelişmekte olan ülkelerde demografik dönüşümlerle bağlantılı olan itici olanları gözden kaçırdığı ve göç sürecinde karar alma mekanizmalarını ihmal ettiği gerekçesiyle eleştirilmiştir (Bijak, 2006, s. 10; Gurieva ve Dzhioev, 2015, s. 105; EUI, 2019).

Bu kuram, gelişmiş ülkelerdeki hiyerarşik çalışma düzeninin devamını sağlayan mekanizmanın uluslararası işgücüne dayandığını ortaya koymaktadır. Göçmen işgücü, endüstrileşmiş ülkelerde yerel halkın yapmak istemediği emek yoğun işlere yönlendirilerek sermaye yoğun işlerin yerel halktan insanlar tarafından yapılması ve eşitsiz toplumsal yapının devamı sağlanır.

1.2.5. Sosyal Ağlar (Network) Kuramı

Sosyal Ağlar Kuramı, göçmenleri, akrabalık, dostluk ve ortak topluluk kökeniyle birbirine bağlayan kişilerarası bağlar kümesine vurgu yapan bir kuramdır. Bununla beraber, birçok göçmen bu kurama göre, göç etmelerine vesile olan ve hedef ülkede karşılaştıkları muhtemel sorunların üstesinden gelmelerini sağlayacak sivil toplum kuruluşlarıyla, dini ve kültürel organizasyonlarla, şirketlerle ve üniversitelerle bağlantılı olabilmektedir. Sosyal ağlar, hedef ülkeden menşe ülkeye dönüşlerde de kişilerarası bağlantı görevi görerek, potansiyel geri dönüş eğilimi içinde olanları teşvik edebilmektedir. Sosyal ağlar, uluslararası hareket potansiyelini yükselten sosyal sermaye biçimleridir. Ağlar, göçün en önemli açıklayıcı faktörleri arasında yer almaktadır. Birçok göçmen, bağlantılı oldukları öncüler daha önce göç ettiği için göç kararı alır. Dahası, ağların genellikle göç akışlarında oynadığı sosyal sermaye rolü, günümüzde göçmen hareketliliğinin geniş ölçüde kısıtlandığı bir dünyada büyük ölçüde artmıştır. Bir yandan, aile birleşimi birçok ülkede göç akışının önemli bir bölümünü

oluşturmaktadır. Diğer taraftan, taşınma maliyetlerini ve risklerini azaltma kapasiteleri nedeniyle, alıcı ülkelere girişler daha zor hale geldikçe sosyal ağların önemi de artmaktadır (Arango, 2000, s. 291-292; Massey, 1993, s. 448; Poros, 2011; Sirkeci ve Göktuna Yaylacı, 2019, s. 28).

Gerek yurt içinde gerekse yurt dışındaki sosyal ağlar, göç niyetlerini etkileyen önemli faktörler olarak gösterilmektedir. Yurtdışında yakın arkadaşlar veya yakın akrabalara sahip olmak uluslararası göç olasılığını önemli ölçüde etkileyebilmektedir. Göç olgusu bir kez başladıktan sonra göç eden kişilerin etrafında bulunan herkesi etkiler. Göçmen ağları, insan hareketliliğini hızlandıran ve yaygınlaştıran mekanizmasıyla göçün sürdürülebilirliğini sağlar (Güllüpnar, 2012, s. 73; Manchin ve Orazbayev, 2018, s. 4). Bu ağlar, sığınmacılara hedef ülkedeki giriş şartları, sığınma prosedürleri ve toplumsal gelişmişlik gibi unsurların yanı sıra bu ülkelerdeki sınır dışı edilme politikalarına ilişkin ayrıntılı bilgi kaynağı olarak görev yapmaktadır. Bu tür verilere ulaşabilenler, bunlara sahip olmayanlara göre daha şanslı pozisyonda olurlar. Daha genel olarak Batı Avrupa ve diğer zengin bölgelerin yaşam kalitesi ile ilgili sosyal ağlar aracılığıyla iletilen bilgiler, sığınmacıların göç etmeye karar vermelerine katkıda bulunmaktadır (Crisp, 1999, s. 5).

Abadan Unat'a (2002, s.19-20) göre, bu kuramın dayandığı varsayımlar şunlardır:

- a) Göçmen ilişki ağları, göç hareketini teşvik etmek suretiyle göç etme isteğini sürekli artırır.
- b) Göçmen ilişki ağları, göçün beraberinde getirdiği masrafları ve içerdiği riskleri azalttığından ücret farklılıkları önemini kaybeder.
- c) Göçmen ilişki ağları, zamanla kurumsallaşırlar. Bu yüzden sosyo-ekonomik bakımdan daha az seçici olmakta, menşe ülke topluluğunu daha çok temsil etmektedirler.
- d) Göçmen ilişki ağları kurulduktan sonra, göçmenleri kabul eden ülkelerin hükümetleri bu akımları denetlemekte büyük zorluk çekmektedir. Benimsenen göç politikaları ne olursa olsun, göçmen ilişki ağları sürdürülür.
- e) Aile birleşimlerini hedefleyen politikalar, göçmen ilişkiler ağlarını güçlendirmekte, çünkü bu ilişkiler ağı, üyelerinin aile bireylerine özel giriş fırsatı tanımaktadırlar.

Tablo 1.2. *Sosyal Ağlar Kuramı* (Kalinowska, B. vd., 2009).

Sosyal Ağlar Kuramı	
Özellikler	Göçmen ağları, herkesin kolaylıkla göç edebileceği bir şekilde yayılabilir.
	Göçmen ağları sayesinde göç maliyetleri düşmektedir.
	Göç, ağların gelişimiyle beraber kurumsallaştığında onu başlatan faktörlerden kademeli olarak bağımsızlaşır.
	Göçmen ağları geliştiğinde sosyo-ekonomik açıdan daha seçici olmakta ve orijin ülkeyi daha fazla temsil durumuna erişmektedir.

Hedef ülkeye varmak amacıyla ayrılan ilk göçmenlerin dayanacak sosyal bağları yoktur ve onlar için göç maliyetlidir. Bununla birlikte, ilk göçmenler hedef ülkeye gittikten sonra, geride bırakılan arkadaşlar ve akrabalar için göçün potansiyel maliyetlerini önemli ölçüde azaltan unsurlar haline gelirler. Akrabalık ve arkadaşlık yapılarının doğası gereği, her yeni göçmen hedef bölgeye sosyal bağları olan bir grup insan getirebilmektedir. Göçmenler, genellikle göçmen olmayanlarla bağlantılıdır. Bir orijin alanındaki ağ bağlantılarının sayısı kritik bir eşiğe ulaştığında, göç her bir eylemin kendisini sürdürmek için gereken sosyal yapıyı oluşturduğu için kendi kendine kalıcı hale gelir. Her yeni göçmen, bir dizi arkadaş ve akraba için daha sonraki göçün maliyetini düşürmekte ve bu durum insanların bir kısmını göç etmeye teşvik etmektedir. Diğer bir deyişle, hedef ülkedeki göçmen ağlarının varlığı sayesinde yardımlaşma mekanizmaları devreye girmekte ekonomik yükler azalmakta ve bürokratik prosedürler hızlandırılmaktadır. Yine aynı yardımlaşma mekanizmaları sayesinde yeni bir ortama giren kişilerin yabancılaşıma ve yalnızlık hissinden kurtulmaları sağlanabilmekte ve böylece göçün sosyal maliyeti de düşmektedir (Massey, 1993, s. 449; Çağlayan, 2015, s. 86). Sosyal ağlar, göç konusunda tereddütler yaşayan bireyleri cesaretlendiren imkânlar sunarlar. Henüz göç etmemiş kişiye fırsatlar sunarak onu göçe ikna eden bir mekanizma olarak işlev görürler. Göçmenlerin varış yerlerinde engellerle karşılaşmaması için bir güvencedirler.

Potansiyel göçmenlerin çoğu, seyahat ederken, kolaylıkla seyahat etmelerine yardımcı olabilecek diğer kişi veya kuruluşlarla irtibata geçip riskleri en aza indirmeyi

amaçlar. Sosyal ağlar, göçü mümkün kılmak için gereken bağlantıları sağlar. Göçmen ağları yaklaşımı, hedef ülkede işgücüne talebin olmadığı durumlarda göçün kendi kendini sürdürebilirliğini açıklayabilmektedir. Göçmen ağlarının konut, para, bilgi, iş bulma ve gündelik hayatta karşılaşılan sorunlara karşı strateji belirleme gibi kişinin uyum sağlamasına destek olma rolü de bulunmaktadır. Sadece parasal anlamda değil, psikolojik ve sosyal açıdan verilen destekler de ağların temel rolleri arasındadır. Sözelimi ağlar, göçmenlerin geleneklerini ve eski yaşam alışkanlıklarını yeni çevrede korumalarını sağlar. Yukarıda sayılan birçok olumlu özelliğinin yanı sıra olumsuz yönlerinden de söz edilmektedir. Göçmenler, yasal olmayan yollardan sınırları aşmaya çalıştıklarında bu sınırları geçmeleri için vaatlerde bulunan kişilere veya oluşumlara yüklü miktarda ücret ödemek zorunda kalmakta, sınır boylarında olumsuz koşullarda uzun süre yaşamakta, baskı ve tehditlere maruz kalmaktadır (Gurak ve Caces, 1992, s. 153; Bijak, 2006, s. 6; Poros, 2011; Toksöz, 2006, s. 21-22).

Göçmen ağlarının bir diğer olumsuz yanı, Yalçın'ın (2004, s. 54) da belirttiği gibi kendilerine katılanları, yarattığı istihdam olanakları sayesinde içinde yaşadıkları ülkenin insanlarından izole etmesidir. Bu husus, göçmenlerin hem çalışma hem de çalışma dışı zamanlarının önemli bir bölümünü aynı sosyal ağın diğer bireyleriyle geçireceği anlamına gelir. Bu durum, göçmenlerin dil ve kültür açısından yaşadıkları yerel toplumla ilişkilerinin kısıtlanmasıyla sonuçlanacaktır. Göçmenler, gündelik yaşamın çoğunu kendi benzerleriyle geçirdiklerinden hedef ülkedeki toplumla bütünleşmeleri bu noktada zor olacaktır. Göçmen ağlarının bir diğer olumsuz yönü ev sahibi ülkede yabancı nüfusunda artışa sebep olmalarıdır. Böylelikle hedef ülkede göçmenlerin elindeki işler yerli işgücü ile rekabet haline girer ve bu durum, hem yerli halkın hem de göçmenlerin ücretlerini düşürür. Ayrıca, göçmen sayısı arttıkça, yerel nüfus arasında yabancı düşmanlığı eğilimleri artış gösterebilir (Epstein, 2008, s. 569).

Suriyelilerin hareketliliklerini anlayabilmek için bu kuramın başat önemde olduğunu öne sürenler vardır. Kaya'ya (2017, s. 50) göre, Suriyelilerin savaşın başlamasıyla birlikte sınırın hemen ötesinde bulunan akrabalarının veya tanıdıklarının yanına sığınmaları ya da İstanbul'da mevcut olan akrabalık ve hemşerilik ağlarını takip ederek daha uzağa gitmeleri bu kuramın yardımıyla daha kolay anlaşılabilir. Öte yandan, Avrupa Birliği ülkeleri arasında Almanya'nın Suriyeliler tarafından büyük

ölçüde tercih edilme nedenlerinden birisinin yine Almanya'daki mevcut sosyal ağların olması gösterilebilir.

Birçok Suriyelinin Türkiye'ye gelişleri akrabalık bağlarının rolü tarafından belirlenmiştir. Özellikle ekonominin genellikle kaçakçılık faaliyetlerine dayalı olduğu Kilis'te, sınır öte tarafındaki ekonomik ilişkiler sebebiyle akrabalık ilişkileri yıllar geçtikçe daha da güçlenmiştir (Özden, 2013, s. 3). Şanlıurfa'ya gelen Suriyelilerin bir kısmı aynı aşirete mensup oldukları akrabalarının yanına gelmişlerdir. Bunun yanı sıra Hatay'da hemen her ailenin Suriye tarafında akrabası bulunduğu ve Suriye gerçeğinin başta Hatay olmak üzere sınır illerinde savaş öncesine de dayandığı bilinmektedir (Orsam, 2015, s. 22-25). Türk tarafındaki sınır boyunca akrabaların ve iş ortaklarının varlığı, birçok Suriyelinin Türkiye'yi tercih etmesine vesile olmuştur. (Özden, 2013, s. 3; Boyraz, 2015, s. 55).

Sosyal ağlar, göç sürecinde riskleri azaltması, göç maliyetlerini düşürmesi ve sağladığı buna benzer avantajlar açısından Neo-klasik kuramın göçün temel dinamiği olarak gördüğü ücret farklılıklarını ikinci plana itebilmektedir. Dolayısıyla bu yaklaşımda bir göçmen için başat önemde olan, ücret farklılıkları değil, göçü kolaylaştıran diğer değişkenlerin varlığıdır.

1.2.6. Göç Sistemleri Kuramı

j. T. Fawcett ve H. Zlotnik'in kuramsal bağlamını belirlediği Göç Sistemleri Kuramı, Neo-klasik kuram ile Dünya Sistemleri kuramının göç olgusuna bakışını eleştiren bir tavırla ortaya çıkmıştır. Neo-klasik kuramın bireyi ön plana çıkarıp göçün temelinde yatan tarihsel faktörleri göz ardı etmesi, dünya sistemleri kuramının da ekonomik yapıların dışsallığını ön plana çıkarıp birey ve grupların göç sürecindeki rolünü ihmal etmesi eleştirilmiştir. Bu kurama göre, bir göç sistemi, aralarında karşılıklı göçmen alışverişi yapan iki ya da daha fazla ülke tarafından oluşturulur. Bu kuramın temel varsayımı, göçün hem gönderen hem de kabul eden yerlerdeki sosyal, kültürel, ekonomik ve kurumsal koşulları yani göç sürecinin işlediği tüm alanı değiştirip yeniden yapılandırmasıdır. Bu kuram, iki veya daha fazla ülke arasındaki tarihsel, kültürel, ekonomik bağlara önem vermektedir. Bu ülkeler arasında geçmişte gerçekleşen ticari,

kültürel, siyasi, idari bağlar göçü mümkün kılan önemli bir faktördür. Kültürel sistemler ve ulusötesi alanlar bu şekilde ortaya çıkmıştır. Bu durum, özellikle sömürgeci devletler ile sömürge bölgeleri arasında geçmişte gerçekleşen bağlardan ayrı düşünülemez. Bu noktada göç sisteminde yer alan ülkeler arasındaki ilişkiler coğrafi yakınlıktan öte, siyasi, kültürel ve ekonomik bağlara dayanır. Ülkelerin birbirlerine yakınlığı bu göç hareketlerini arttırmadığı gibi uzak olmaları da göçe engel teşkil etmemektedir. Göç Sistemleri kuramı devletlerarası ilişkiler ile birey ve ailelerin göç sürecindeki rolünü bir arada düşünerek göçü açıklamaya çalışır. Dolayısıyla bu kurama göre, göç hareketi, göç veren ve alan iki ülke arasındaki göçten önceki makro ve mikro düzeydeki ilişkiler temeline dayanmaktadır. Genel anlamda bu yaklaşıma göre, göç veren ve alan iki ülke arasında göçten önce tarihsel, politik ve sosyal bir ilişki mevcut ise göçün gerçekleşme olasılığı çok daha yüksektir. Bu ilişki, sömürgecilik dönemine ve sömürge ilişkilerinden, ticari ve mali ilişkilere, siyasi ve kültürel bağlardan siyasi nüfuz ve askeri işgale kadar birçok nedene dayanabilir (de Haas, 2008, s. 23; Güllüpınar, 2012, s. 77; Toksöz, 2006, s. 20; Abadan Unat, 2002, s. 20; Şimşek, 2018, s. 39).

Suriye ve Türkiye arasındaki uzun sınırın her iki yakasında da çeşitli etnik mensubiyete sahip halklar yaşamlarını sürdürmektedirler. Bunun temel sebebi, bu sınır şeridinin Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne geçiş döneminde çizilmiş ve aynı köyde, şehirde yaşayan akrabaların bir anda birbirlerinden ayrı düşmüş olmasıdır. Böylece sınırın her iki yakasında kalan akrabalar, bazen medyaya da yansıdığı gibi, bayramlarda ya da farklı zamanlarda birbirlerini ziyaret etmeye devam etmişlerdir. Bu akrabalık ilişkisi ve ziyaretler bugüne kadar sürmüş ve savaşın ardından Suriye'den sığınmacı olarak Türkiye'ye gelenlerin çoğu bir süre akrabalarında kalmış ve daha sonra bu akrabaları aracılığıyla şehirlere yerleşmişlerdir (Deniz vd., 2016, s. 176). İngiltere'deki Hint, Pakistan ve Bangladeş göçü İngiltere'nin Hint coğrafyasındaki sömürgeci varlığı ile bağlantılıdır. Benzer şekilde, Fransa'daki Cezayir göçü Fransa'nın Cezayir'deki sömürgeci varlığıyla açıklanırken, Almanya'daki Türk nüfus ise Almanya'nın 1960'larda ve 1970'lerdeki doğrudan emek talebinin bir sonucudur (Catles ve Miller, 2008, s. 36). Bu bağlantıların sistemde yer alan ülkelerin sosyal, siyasi, ekonomik ve demografik düzlemine farklı yansımaları bulunur. Böylelikle söz konusu bağlantılar sistemdeki göç örüntülerinin gelişimi hakkında önemli ipuçları sunar. 1950'lerden 2000'li yıllara kadar Avrupa-Türkiye göç sistemini ele aldığımızda Türkiye'nin

toplumsal yapısının, ekonomik ilişkilerin ve siyasal kültürünün bu göç sistemindeki insan hareketliliğinin gelişimine önemli yansımaları olduğunu görebiliriz. Dolayısıyla göç sistemi kuramı nüfus hareketlerinin sadece ekonomik nedenlere indirgemez. Bunun yanı sıra tarafların iç ve dış dinamikler kadar sistemdeki nüfus hareketlerinin aktörü olan göçmenleri de ele almak gerekir (Abadan Unat, 2007, s. 399-400).

Bu yaklaşımdan hareketle bakıldığında, Suriye ve Türkiye arasında tarihsel bir bağ olduğu ve bu bağın hem siyasi hem de kültürel nitelikte olduğu dile getirilmektedir. Göç sistemleri kuramından bakıldığında kaynak toplum ile hedef toplum arasındaki tarihsel ilişkinin sınır ticareti, kaçakçılık, akrabalık ilişkileri, turistik ziyaretler, kız alıp verme üzerinden canlı tutulduğu söylenebilir (Çağlayan, 2015, s. 200-201).

Özetle söylersek bu yaklaşımda öne çıkan husus iki veya daha fazla ülke arasında geçmişe dayanan siyasal, ekonomik ve kültürel bağlardır. Bu bağlar kişilere veya aile mensuplarına göç etmek için gerekçeler sunar. Siyasal, ekonomik ve kültürel bağlar, göçmenin neye göre seçim yaptığını açıklayan önemli bir noktadır. Göç sistemleri yaklaşımı hem yapılara hem de karar veren bireyin aktif rolüne vurgu yapar.

1.2.7. Dünya Sistemi Kuramı ve Göç

Bu kuram, “merkez çevre” ilişkileri ya da “gelişmiş-az gelişmiş” ülkeler arası çıkara ve sömürüye dayanan ilişkileri vurgulayan bir yaklaşımdır. Dünya sistem kuramına göre, az gelişmiş dünyanın gelişmiş dünyaya bağımlı kalması, dünyadaki ticari çıkarların kontrol edilmesi bakımından askeri kontrol kadar önemlidir. Bu yaklaşıma göre göç, az gelişmiş ülkelerdeki işgücü kaynaklarının gelişmiş ülkeler yararına kullanılmasına yaramaktadır (Güllüpnar, 2012, s. 67). Bu fikirlerin mimarlarından Wallerstein’a (2004, s. 45) göre, uluslararası göçü hazırlayan koşulların kökeni 16. yüzyıldan bu yana yayılan dünya pazarıdır. Buna göre, dünya sistemi kuramında çevre ülkelerinin kontrolünde yer alan hammadde ve işgücü kapitalist genişlemenin sonucunda merkez ülkelerin kontrolü altına girmektedir. Kurama göre, merkezdeki kapitalist ağlar, kapitalist olmayan toplumların içlerine nüfuz eder ve çevredeki nüfus göç etmesine zemin hazırlar. Gelişmiş merkez ülkelerde işçi açığı olması çevre ülkelerden merkez ülkelere emek göçlerini beraberinde getirmektedir. Diğer bir deyişle kapitalist yatırım esasında çevre ülkelerde istikrarsızlığın nedeni olup

göçe hazır kitleler yaratmaktadır. Merkez ülkeler bu yatırımları korumak amacıyla gerektiğinde askeri ve siyasi müdahaleleri bir yöntem olarak kullanabilmektedir (Wallerstein, 2004, s. 88-89; Castles ve Miller, 2008, s. 34-35; Güllüpınar, 2012, s. 67; Abadan Unat, 2002, s. 17-18).

Dünya Sistem Kuramına göre, kapitalizmin çevre ekonomilere yayılması yerel düzeydeki üretim sistemlerini tahrip etmektedir. Ekonomileri üretim açısından olumsuz etkilenen bölgelerdeki insanlar gelişmiş merkez ülkelere göç etmektedirler. Bu nedenle göç, çok uluslu şirketler tarafından desteklenen küresel ekonomilerin çevre bölgelere doğru genişlemesinin doğal bir sonucudur. Uluslararası işgücü akışı ile uluslararası mal akışı birbirlerinin tersi yönünde bir seyir izler. Sömürge ilişkileri bu göç akımlarının oluşmasını kolaylaştıran bir faktördür. Göçü kolaylaştıran bir diğer unsur, kültür emperyalizmi yoluyla merkez ülkelerindeki yaşam ve tüketim alışkanlıklarının yani kültürel modellerin çevre ülkelere taşınmasıdır. Bu kültürel modeller göç için itici bir güç teşkil etmektedir. Göç, uluslararası politikalarla belirlenen küresel piyasa düzeninin korunmasıyla ilişkilidir. Gelişmiş ülkeler, gerektiğinde bu düzeni korumak için çevre ülkelerde rejim değişikliğine kadar varan müdahalelere açık kapı bırakabilmektedir (EUI, 2019). Dolayısıyla, uluslararası göç, kapitalizmin merkez ülkeleriyle onların azgelişmiş çevreleri arasında eşitsiz ve adaletsiz bir şekilde kurulan iktidar ve sömürü ilişkisinin bir sonucunda ortaya çıkmaktadır (Güllüpınar, 2012, s. 70; Oral ve Çetinkaya, 2017, s. 6). İtme-çekme kuramı, bireylerin tercihlerine odaklanırken dünya sistemleri kuramı göçün küresel boyutuna, sistemsel niteliğine dikkat çekmektedir (Cizreli, 2015, s. 35).

Uluslararası göç, merkez ülkeler tarafından kendi çıkarlarına uygun olarak yönlendirilmektedir. Son dönemde özellikle Suriyelilerin Avrupa sınırlarına dayanmasıyla bu gerçeğin değişmediği de görülmektedir. Özellikle Batılı merkez ülkelerin ihtiyaçları kadar mülteci almak amacıyla bir kota belirleyip bunun dışındaki kesimin kendi ülkelerine erişimlerini engellemek için milyarlarca avro harcadıkları bilinmektedir. Kota fazlası mültecilerin Türkiye gibi çevre ülkeler tarafından tutulması bu gerçekliği pekiştirmektedir (Tarlan, 2015, s. 62).

Dünya Sistemi Kuramı, göçün temel nedenlerinin ücret farklılıkları ve buna benzer faktörlerden kaynaklanmadığını, küresel düzeyde cereyan eden eşitsiz gelişme ve bunun yarattığı dinamiklerin sonucunda gerçekleştiğini iddia etmektedir. Bu kurama göre, göç uluslararası göç küresel ölçekteki ekonomi temelli yapısal unsurlarla açıklanabilir.

1.2.8. Ulusaşırı Kuram

Göç alanyazınında son dönemlerde öne çıkan tartışmalardan birisi ulusaşırı kurama ilişkin olandır. Bu kuram, önceki göç yaklaşımlarının göçe ilişkin ikna edici bir açıklama sunamadığı görüşünden hareketle göçü yaratan dinamiklerin ilişkisel özelliğine vurgu yapar. Ulusaşırı kuram, itme-çekme ve göç sistemleri kuramı gibi göçmenlik durumunu değişmeyen bir statü olarak ele almaz. Böyle bir anlayış yerine, ulusaşırı sosyal alanlar yaklaşımının sosyal gerçeği daha iyi açıkladığı savunulur. Bu yaklaşıma göre, göç olgusu beraberinde yeni bir ekonomik, kültürel ve siyasal iklim yaratır. Bu iklim sayesinde ülkelerin sınırları ötesinde ulusaşırı dinamikler meydana gelir:

“Böyle bir yaklaşım, göçü sadece yapısal bir olgu olarak değil, aynı zamanda yapı içerisinde yer alan bireylerin (göçmenlerin) kendi rasyonel tercihleriyle ve öznellikleriyle şekillenen bir olgu olduğunu bize hatırlatır. Buna göre göçmenler, indirgemeci bir yaklaşımla sömürgeciliğin, kapitalizmin ya da endüstrileşmenin edilgen kurbanları şeklinde değil, göç sürecinin karar alıcı, etken sosyal aşanları olarak değerlendirilmelidir.” (Kaya ve Şahin, 2007, s. xxiv).

Bu kuramın mimarlarından olan ve göç kuramlarının yeterince tatminkâr ve açıklayıcı olmayan yönlerini belirtmek amacıyla göçle ilgili ilişkisel boyuta dikkat çeken Faist, bu noktada sosyal sermaye kavramını tartışır. Göç araştırmalarında kullanılan mikro ve makro düzeyli kuramların üstesinden gelme amacını taşıyan orta düzey ilişkisel bir analizden söz eder. Bu analiz, hem mikro hem de makro düzeydeki analizlerin göç kararlarının ve dinamiklerinin ilişkisel niteliğini göz ardı ettiğini, göç alan ve göç veren ülkeleri birbirine bağlayan unsurlara yeterince vurgu yapmaktan uzak kaldığını iddia eder (Faist, 2003, s. 60-62). Bu noktada sosyal sermayenin öneminden söz eden Faist, sosyal sermayenin, toplumsal ve sembolik bağlara dayanarak insanları ağlara, gruplara bağlama görevini yerine getirdiğini belirtir (Faist, 2003, s. 145-148).

Ulusötesi göç kuramlarının sosyal bilimlere en önemli katkısının metodolojik düzeyde olduğu belirtilmektedir. Göç sürecinin bir neden-sonuç ilişkileri içerisinde değil, dönüşüm olayıyla beraber ele alınması gerektiğini belirten Özkul, bu dönüşümü şu şekilde anlatmaktadır:

“Salt ulus-devlet odaklı bir perspektiften bakıldığı sürece geçmiş dönemlerin öngörüsünü yapmak çok zor. Bunun yerine, göç, yaşanan topraklardaki toplumsal dönüşümler ışığında ele alınmalı, göçmenler bu dönüşümleri oluşturan ve meydana getiren değişiklikler ile birlikte hareket eden bireyler olarak görülmelidir. İçinde sosyal ve insani sermayelerin yer aldığı akışlar sayesinde, ulus-devletlerin ve toplumlarının hangi yollarla dönüştüğü ve uluslararası göçün bu dönüşümler içerisindeki yeri, ancak ve ancak bu şekilde anlaşılabilir.” (Özkul, 2016, s. 494-499).

Uluslararası göçmenlerin küreselleşme gerçeğinin hem özne hem de nesneleri olduklarını iddia eden Kaya, ulaşım ve iletişimdeki yeniliklerin göçmenlere “nehir iki yakasında olma” imkânı verdiğini şöyle anlatır:

“Gidilen ülkede gerçekten ve geldikleri ülkede sembolik yaşamak. Bu nedenle çağdaş uluslararası göçmenlerin çoğu memleket ve ev sahibi toplum arasında en azdan iki, hatta bazen de daha fazla mekânın sürekli sosyal, politik, kültürel ve ekonomik etkileşiminden ortaya çıkan uluslar üstü bir alan olan üçüncü bir alan oluşturuyorlar. Uluslarüstücülük devrinde pek çok göçmen artık geldikleri yoksulluk ya da ulaşım ve iletişim araçlarına erişememe gibi sebepler yüzünden ülkelerinden fiziksel anlamda ayrı değil. Küresellik çağdaş göçmenlerin geldikleri ve yaşadıkları ülkeler arasında fiziksel ve sembolik seyahatlerini çok kolaylaştırıyor.” (Kaya, 2016, s. 258-259).

Bu kuram, bireyi Dünya Sistem kuramının iddia ettiği şekilde bireyi yapısal unsurların yönlendirdiği pasif unsurlar olarak görmez. Bireyler, burada göçün küresel dinamiklerinden etkilenmekle beraber teknolojik gelişmelerin de yardımıyla bu dinamikleri etkileyebilen, dönüştürebilen özneler olarak görülür. Bu noktada mikro ile makro faktörler arasında bir öncelikten öte her ikisinin de bütün olarak göçü anlamlandırabileceğine vurgu yapar.

1.2.9. Uluslararası Geri Dönüş

Bu yaklaşımda mültecilerin aşırı bağımlılık gösterdikleri mutlak bir yerden söz edilmez. Belirli bir mekânın ötesinde, daha çok sosyal ilişkiler ve kültürel anlamlar bütününden söz edilir. Bu noktada mülteciler için ne kendi ülkeleri ne de hedef ülke tam

olarak evdir. Ekonomik, sosyal ve aidiyetleri açısından hayat kurdukları yerler onlar için ev niteliği taşır. Ulusötesi geri dönüş yaklaşımı, mültecilerin geri dönüş yaptıklarında hedef ülke ile tüm ilişkilerini koparmadıklarını iddia eder (Öner, 2016, s. 281-282).

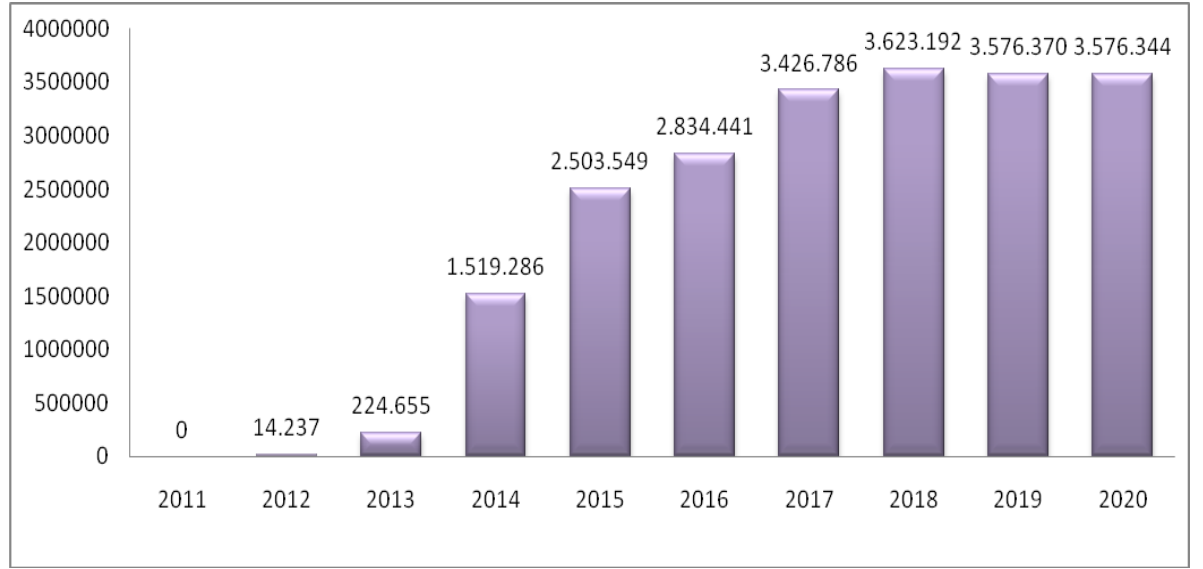
Göç kuramlarının her biri göç sürecini belirli bir bakış açısıyla değerlendirmektedir. Bugün göçün karmaşık yapısı düşünülerek hem yapısal hem de bireysel boyutunu ihmal etmeyen disiplinlerarası bir yaklaşımın gerekli ve daha açıklayıcı olduğu ileri sürülebilir. Sözgelimi Suriye göçü tek başına ücret farklılıklarıyla açıklanamayacak kadar karmaşıktır ve çok boyutludur. Ya da İkili İşgücü Piyasası Kuramı, göç alan ülkedeki çekme unsurlarının göçün temel belirleyicisi olduğunu ileri sürerek Suriyelilerin göç etme dinamiklerini açıklamada yetersiz kalabilmektedir. Keza Göç Sistemleri Kuramı'nın menşe ve hedef ülke arasında göç öncesine dayanan tarihsel, politik ve sosyal ilişkileri göçün temel dinamiği olarak açıklaması bu kuramın göçe sebep olan faktörleri ortaya koymada eksik kaldığını göstermektedir. Zira Suriye göçünün tarihsel, politik ve sosyal olarak bir göç sistemi oluşturmamış ülkelere doğru da gerçekleştiği bilinmektedir. İtme-Çekme Kuramı ile Sosyal Ağlar Kuramı göç niyetlerini etkileme noktasında öne çıkan kuramlar olarak ele alınsa da zorunlu göçlerde politik ortam veya düzenlemeler, göç yasaları, aile birleşimleri, ücret farklılıkları ve göç sonrası kişisel kazançlar, menşe ülkedeki insanlar ile hedef ülkedekileri birbirine bağlayan sosyal ağlar ve ev sahibi ülkede geçirilen deneyimler gibi makro, mikro veya orta düzey faktörlerin bir arada düşünülmesinin göçün dinamiğini ortaya koymada daha uygun bir yaklaşım olacağı söylenebilir.

2. BÖLÜM: TÜRKİYE’DEKİ SURİYELİLER VE SURİYELİLERE YÖNELİK POLİTİKALAR

2.1. TÜRKİYE’DEKİ SURİYELİLER

Suriye iç savaşı İkinci Dünya Savaşı’ndan bu yana en büyük insani trajediyi beraberinde getirmiştir (O’Rourke, 2015, s. 711). Suriye’de 2011’den beri süregelen iç savaş nedeniyle ülkelerini terk edenlerin sayısı altı milyonu geçmiştir. Özellikle komşu ülkeler olan Türkiye, Lübnan, Ürdün ve Irak yoğun göç dalgasıyla Suriyelilerin ilk durağı haline gelmişlerdir.

Grafik 2.1. Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler⁶

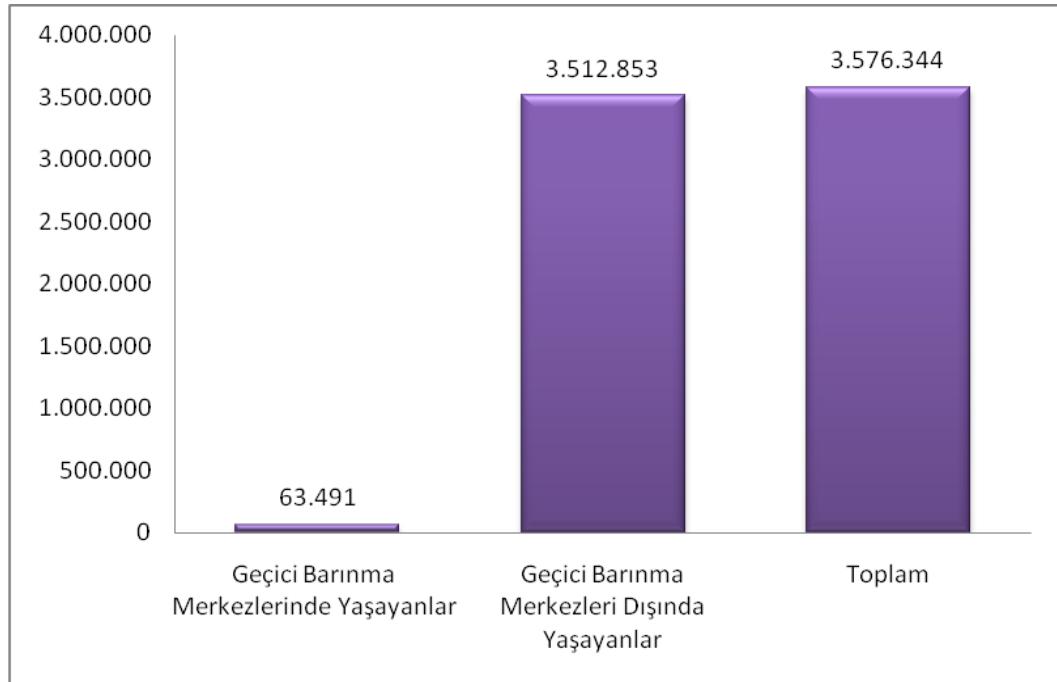
Türkiye’de yaşayan Suriyeli sayısı, Şubat 2020 verilerine göre, 3,5 milyonun üzerindedir. Türkiye dünyada en fazla Suriyeli barındıran ülke konumundadır.⁷ Tarihsel

⁶ Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün Şubat 2020 verilerinden yararlanılarak düzenlenmiştir.

⁷ BMMYK tarafından 2019’da yayımlanan “Küresel Eğilimler” raporunda dünyada savaş, zulüm ve çatışmadan kaçan insan sayısının 2018’de 70 milyonu aştığı açıklanmış, bu sayının, 20 yıl önceki seviyenin iki katı, bir yıl önce açıklanan veriden 2,3 milyon daha fazla olduğu belirtilmiştir. Savaş, çatışma ve zulümden kaçıp güvenli bir yere gitme ihtiyacı duyan insan sayısında uzun vadede yükselen bir eğilimin olduğu raporun tespitleri arasındadır. Raporda yer alan 70,8 milyon rakamın içinde üç ana gruptan söz edilmektedir. Bunlardan ilki, çatışma, savaş veya zulüm yüzünden ülkelerini terk etmek zorunda kalan insanlar anlamına gelen mültecilerdir. 2018’de, mülteci sayısı dünya genelinde 25,9 milyondur. Dünyadaki mültecilerin üçte ikisinden fazlası beş ülkeden geldiği raporda yer almıştır: Suriye, Afganistan, Güney Sudan, Myanmar ve Somali. İkinci grup, sığınmacı denilen ve menşe ülkeleri dışındaki ve uluslararası koruma alan insanlar, ancak üçüncü ülkeye yaptıkları başvurusu sonucunu bekleyenlerdir. 2018’in sonunda küresel olarak 3,5 milyon sığınmacı olduğu açıklanmıştır. Üçüncü ve en

verilere bakıldığında mültecileri kabul konusunda tecrübe sahibi olmasına rağmen Türkiye, 2011 yılından sonra kitlesel akınla gelen milyonlarca Suriyeli ile beraber beklenmedik bir durumla karşılaşmıştır. Diğer bir deyişle, milyonlarca mülteci, Türkiye tarihindeki başka hiçbir kitlesel akın olayına benzememektedir. Bunun yanı sıra Türkiye'nin Avrupa dışından gelmiş bu kadar büyük bir kitleye yönelik “açık kapı politikası” geçmişteki uygulamalardan ciddi bir sapma olarak değerlendirilmektedir (Kirişçi, 2014, s. 14). Çünkü Türkiye, 87 yıl boyunca kabul ettiği mülteci sayısının yaklaşık iki katını 6 yılda kabul etmiştir. Üstelik 87 yılda kabul ettiklerini yerleştirme yoluna gitmiş fakat 2011 yılından beri gelenlere geçici gözüyle bakarak bir yerleştirme yapmamıştır (Erdoğan, 2017, s. 16). 2020 itibarıyla %70'i çocuk ve yaşlılardan oluşan Suriyelilerden 63.491'i AFAD'a bağlı geçici barınma merkezlerinde yaşamakta olup eğitim, sağlık ve diğer ihtiyaçları buralarda karşılanmaktadır. Kamp dışında yaşayan Suriyeliler, Türkiye'de 81 ile dağılmış durumdadırlar.

Grafik 2.2. Geçici Barınma Merkezlerinde ve Dışında Yaşayan Suriyeliler⁸

büyük grup, 41,3 milyon ile Ülke İçinde Yerinden Olanlar (ÜİYOK) olarak adlandırılan gruptur. Bunlar, kendi ülkelerinde bulundukları yerden diğer yerlere göç eden insanlardır. <https://www.unhcr.org/news/press/2019/6/5d03b22b4/worldwide-displacement-tops-70-million-un-refugee-chief-urges-greater-solidarity.html?> (Erişim tarihi: 21 Haziran 2019).

⁸ Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün Şubat 2020 verilerinden yararlanılarak düzenlenmiştir.

Devlet ve yerel mercilerin açık kapı politikasına rağmen kamp dışında yaşayan Suriyeliler, zor koşullarda yaşamlarını sürdürmektedirler. Suriyelilerin uzun vadede uyum problemlerinin giderilmesi ve özellikle eğitim, sağlık, barınma ve istihdam gibi sorunlarının çözülmesi uzun süreli bir çaba gerektirmektedir.⁹ Türkiye’de yaşayan Suriyelilerin durumunu ele alan araştırmalar yapılmakta, çalıştaylar düzenlenmekte ve raporlar yayınlanmaktadır. Sözelimi 2015 yılında Gaziantep ve Ankara’da gerçekleştirilen ve sorunların tespitine yönelik çalıştaylarda yukarıda bahsi geçen sorunlar tartışılmış ve Suriyelilerin uyumlarının sağlanmasının önemi üzerinde durulmuştur. Bu çalıştaylarda işsizlik, eğitim ve toplumsal düzeyde kabul konuları ön plana çıkmıştır. Zira göç sürecinde ülke dışında kalma süresinin uzaması ekonomik açıdan birtakım kaygıları da beraberinde getirmektedir. Bunun sonucunda hayatını idame ettirmek için yeni beceriler elde etme ve bu becerilerden yararlanma isteği ortaya çıkabilmektedir (Öner, 2016, s. 276). Suriyelilerin Türkiye’de kaldıkları süre boyunca belirli bir sosyal çevre edindikleri, fırsat buldukları vakit Türkiye’de kendilerine göre uygun bir iş bulup yaşamlarını sürdürme yönünde bir beklenti içerisinde oldukları gözlemlenmiştir (Koyuncu, 2015, s. 117).

Şubat 2016’da “Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik” metnine rağmen Suriyelilerin bu konudaki sıkıntılarının sürdüğü, bu durumun kayıt dışı çalışmaya sebebiyet verdiği ve Suriyeli çalışanları sömürüye açık hale getirdiği belirtilmiştir¹⁰ (Orsam, 2016, s. 10-16; Echo Factsheet, 2017, s. 2).

⁹Göçmenler ve mültecilere yönelik merkezi ve yerel düzeyde hizmet verebilmek ve göç politikalarında koordinasyon sağlamak amacıyla bir teşkilat yapısı oluşturulmuştur. Merkezi düzeyde göç yönetimi Kabine, Kurul ve Komisyonlar, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı ile Türk Kızılayı ile sağlanmaktadır. Yerel düzeyde de valiliklere bağlı olarak Göç İdaresi Müdürlükleri, İl Milli Eğitim Müdürlükleri, İl Afet ve Acil Durum Müdürlükleri ile Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Müdürlükleri hizmet vermektedir (Eke, 2018, s. 53-54).

¹⁰“Ülkemizde Göçmen İşçilik” raporuna göre, Suriyeliler ve diğer göçmen işçilerin çoğu ağır sömürü koşulları altında kayıt dışı çalıştırılmakta, bir kısmı iş cinayetlerinde hayatını kaybetmektedir. Raporda, bir milyon civarında Suriyelinin ise kayıt dışı çalıştırıldığı ifade edilmektedir. Türkiye’de kayıt dışı çalışma oranının %34’e ulaştığına yer veren raporda, bu oranın içinde göçmen veya mültecilerin çoğunlukta olduğu belirtilmektedir. Kaçak çalıştırılan her beş Suriyeliden birinin 15 yaş altı çocuk olduğu vurgulanmaktadır. Sendika hakkına sahip olmayan göçmen işçilerin büyük çoğunluğunun günlük 20-25

Bu durumu düzenlemeye yönelik “Çalışma İzni Yönetmeliği” geçici koruma kimlik kartına sahip olan Suriyelileri kapsamaktadır. Buna göre, geçici koruma kapsamındaki kişiler, geçici kimlik belgesi aldıktan altı ay sonra ikamet ettikleri şehirlerde çalışma izni için başvurmaya hak kazanmaktadırlar. Çalışma izni başvuruları, geçici korumadan yararlanan Suriyelileri çalıştıracak işverenler tarafından yapılmaktadır. Çalışma izni ile ilgili diğer bir şart, çalıştıkları işyerindeki işçi sayısının %10’unu geçmeyecek olması gerekliliğidir. Bu ölçütlerin çoğu Suriyelinin çalışma izni almalarının önünde bir engel teşkil etmektedir (Şimşek, 2017, s. 20). Türkiye’de Ocak 2016 ile Eylül 2018 tarihleri arasında çalışma izni için 41 bin 343 Suriyeli başvurmuş, bunlardan 27 bin 930’una çalışma izni verilmiştir. Suriyelilere verilen çalışma izni, geçici koruma kapsamında olduğundan bu koruma süresi sona erdikten sonra çalışma izinlerinin de buna bağlı olarak sona ereceği, yönetmeliğin 13/3 maddesinde açıkça belirtilmiştir.¹¹ Bunun yanı sıra mevsimlik tarım veya hayvancılık alanlarında çalışacak geçici koruma sağlanan yabancılara dair il ve kota sınırlaması getirilebileceği yönetmelik tarafından belirlenmiştir.

Konuyla ilgili yapılan çalışmalardan elde edilen veriler, kamp dışında yaşayan Suriyelilerden erkek olanların yaklaşık beşte birinin, kadın olanların büyük bir bölümünün herhangi bir mesleğe sahip olmadığını, bu durumun onların düşük ücretlerle vasıfsız işlerde çalışmalarına sebebiyet verdiğini göstermektedir.¹² Suriyelilerin Türkiye’nin güney kentlerinde birçok alanda, diğer bölgelerde ise daha çok deri, tekstil, inşaat ve diğer hizmet sektörlerinde çalışma yaşamına dâhil oldukları gözlemlenmiştir. Bununla birlikte, sınır kentlerinde ve büyük kentlerde Suriyelilerin ucuz işgücü potansiyeli olarak görülmesi yaygın bir problemlerdendir¹³ (Koyuncu 2014: 63).

TL arası meblağlar ile çalıştırıldığı bildirilmektedir. <https://www.birgun.net/haber-detay/gocmen-isci-somurusu-artiyor-236328.html> (Erişim tarihi: 11 Kasım 2018).

¹¹ <http://www.mevzuat.gov.tr> (Erişim tarihi: 22 Mart 2018).

¹² Türkiye’de yaşayan Suriyelilerin temel gelir kaynağının, çalışarak elde ettikleri ücretler olduğu tespit edilmiştir. Toplumda bilinenin aksine, Suriyelilerin büyük çoğunluğu herhangi bir kurum tarafından ayni veya nakdi olarak desteklenmemektedir. Sözü geçen yardımlar, ailelerin sadece %6’sının düzenli gelir kaynağıdır. Suriyeli ailelerin %6’sı gelir kaynağı olarak aile ve tanıdıklarının parasal yardımını, %3’ü de Suriye’den getirdikleri ekonomik birikimlerini kullandıkları belirlenmiştir. Suriyelilerde ortalama hane halkı büyüklüğü 6,2 kişidir. Haneye gelir sağlayan ortalama kişi sayısı da 1,4’tür (İngev, 2017, s. 2-3).

¹³ Lübnan ve Ürdün gibi ülkelerde de benzer şartlar söz konusudur. Suriyelilerin özellikle inşaat sektöründe ucuz işgücü olarak çalıştırıldığını ve bu ülkelerin işçilerinin işsiz kaldığı sözgelimi Ürdün’de

Türkiye’de kayıt dışı çalışmadan dolayı meydana gelen ücret düşüşlerinin, yerel halkta huzursuzluğa neden olduğu saptanmıştır. Sözelimi İzmir’de Suriyeli inşaat çalışanlarının kayıt dışı olmaları nedeniyle düşük ücretler karşılığında çok uzun saatler çalıştırıldığı ve İzmir’deki yerli çalışanlar açısından da bu durumun olumsuz sonuçları olduğu belirlenmiştir (Orsam 2016: 10-16). Bunun yanı sıra Suriyelilerin, işyerlerinde dil engelinden dolayı karşıdaki ile yeterince iletişime geçememeleri, teknolojik alet ve araç gereçlerin kullanımına yabancı olmaları ve çalışma temposuna ayak uyduramamaları, çalışma yaşamında karşılaşılan diğer sorunlar olarak bildirilmiştir. Seyahat ile ilgili bürokratik kısıtlamalar, girişimcilerin yurtdışına çıkma ve yurt içinde seyahat engellerinin bulunması, vize alamadıkları için çeşitli ülkelerdeki müşterileri getiremede zorlanmaları gibi problemlere yol açmaktadır (İLO, 2016, s. 3; Koyuncu, 2014, s. 63).

Suriyelilerin yaşadıkları sorunların tespitine yönelik yapılan ve aşağıda değinilen başka çalışmalarda da yukarıda ifade edilenlerin yanı sıra barınma, beslenme ve dilsel engeller gibi başlıklar ön plana çıkmıştır. 2016 verilerine göre, Türkiye’de bulunan Suriyelilerin oranı, ülke nüfusunun %3,5’i kadardır. Haziran 2019’da bu oran %4,4’e yükselmiştir. Günde ortalama doğan Suriyeli bebek sayısı 125’tir. Bu rakam yılda 45 bin bebeğin doğduğu anlamına gelmektedir. Ağustos 2019 itibarıyla Türkiye’de doğan bebek sayısı 473 bini aşmıştır (Adıgüzel, 2019, s. 33). Kamp dışında yaşamak isteyenler Türkiye’nin tüm kentlerine dağılmışlardır. Bu durum, kentler için maliyetler yaratmıştır. Göç akınıyla beraber oluşan en büyük sorunlardan birisi konut sıkıntısı olmuştur. 2016’da Gaziantep’te yaklaşık 75 bin konuta ihtiyaç duyulduğu bildirilmiştir. Şanlıurfa’da konut sıkıntısı yaşandığı için birkaç ailenin aynı evde yaşamak zorunda kaldığı ve Suriyelilerin bu kentte yaklaşık 15 bin konutta yaşadıkları, Kilis’te ise kiralık ev bulunmadığından önceden terk edilen yapıları tamir ederek buralarda yaşamlarını

2011-2014 arasında inşaat sektöründe Ürdünlü işçilerin oranının kayda değer bir oranda düştüğü ve Suriyeli işçi sayısının arttığı gözlemlenmiştir. Lübnan ise, Suriye’deki iç savaş sürecinde kendi nüfusunun dörtte biri kadar Suriyeliyi kabul etmiştir. Zayıf ekonomisine rağmen bu durumun üstesinden gelmeye çalışan Lübnan’da hem mültecilerin hem de yerel halkın yaşam standartlarının gün geçtikçe kötüye gittiği bildirilmektedir (Tarlan, 2015, s. 56-57). Lübnan’daki Suriyelilerin çoğunun yasal ikamet ve iş bulma konusunda kısıtlamalarla karşı karşıya bulunduğu, çocuk işçiliği ve erken yaşta evliliklerin yaygın olduğu rapor edilmektedir.

devam ettirmeye çalıştıkları gözlemlenmiştir (Esen, 2016, s. 11-16). Konut konusunda fazla talebin sonucunda evlerin bodrum katları, bina içindeki depolar, lavabosuz ve banyosuz yapılar da kiraya verilmiştir. Bu yüzden çok sayıda Suriyeli olumsuz fiziksel şartlarda yaşamaya çalışmıştır. Herhangi bir kira sözleşmesi olmadığı için ev sahipleri tarafından her an çıkarılma riski ve bu konuda hiçbir hukuki güvenceye sahip olunmaması Suriyelilerin barınma alanında yaşadığı sorunlar olarak tespit edilmiştir (Biamer, 2014; Koyuncu, 2014, s. 48-49; Çamur, 2017, s. 116). Konut ihtiyacı, elektrik ve suya olan ihtiyacı da artmıştır. Bunun sonucunda Kilis'te nüfus iki katına, su tüketimi birkaç katına çıkmıştır. Suriyelilerin yaşadığı mahallelerdeki su kullanımının Türkiye ortalamasının üstüne çıktığı tespit edilmiştir (Esen, 2016, s. 26). Şanlıurfa'da 2015'te yapılan bir çalışma, (Karasu, 2016, s. 1005) uygun şartlarda yaşayamayan ve işgücü piyasasında yer edinemeyen Suriyelilerin gittikçe kente yabancılaştıklarını ve kendi içlerine kapandıklarını ortaya koymuştur.

Kamp dışında yaşayan hane halkının ortalama 7-10 olduğu düşünüldüğünde durumun beslenme sorunlarını beraberinde getirdiği söylenebilir. KAMER (Kadın Merkezi Vakfı) tarafından 2013'te yapılan bir araştırmada çalışarak elde ettiği ücretle ailesini geçindirenlerin oranının %38,8, çevrenin yardımlarıyla geçinenlerin oranının %42,2 olduğu görülmüştür. Aynı araştırma verilerine göre dilencilikle ihtiyaçlarını karşılayan Suriyelilerin oranı %11, "Yeterince gıda alamıyoruz" diyenlerin oranı %46,3 olarak tespit edilmiştir. Bununla beraber, Suriyeliler için beslenme ve gıda temini aşevleri ve STK'lar tarafından karşılanmaya çalışılmaktadır (Koyuncu, 2014, s. 52-53).

Tablo: 2.2: Türkiye’de Yaşayan Suriyelilerin Yaş ve Cinsiyet Dağılımı (2020, GİGM istatistikler)¹⁴

**GEÇİCİ KORUMA KAPSAMINDA BULUNAN SURİYELİLERİN
YAŞ VE CİNSİYET DAĞILIMI**

YAŞ	ERKEK	KADIN	TOPLAM
TOPLAM	1.922.228	1.654.116	3.576.344
0-4	248.518	231.766	480.284
5-9	267.368	251.466	518.834
10-14	204.270	193.247	397.517
15-18	140.941	118.844	259.785
19-24	286.456	217.486	503.942
25-29	210.383	153.578	363.961
30-34	163.740	118.555	282.295
35-39	120.368	94.935	215.303
40-44	84.304	73.725	158.029
45-49	57.487	55.496	112.983
50-54	46.742	44.811	91.553
55-59	33.410	33.420	66.830
60-64	23.662	24.427	48.089
65-69	15.313	19.497	34.810
70-74	9.311	10.251	19.562
75-79	4.709	5.751	10.460
80-84	2.857	3.685	6.542
85-89	1.425	1.938	3.363
90+	964	1.238	2.202

*30.01.2020 itibarıyla

Suriyelilerin yaşadıkları sorunlardan bir diğeri olan dil engeli, sosyal hayatta iletişimi ve aidiyet duygusunu önemli ölçüde etkileyen bir husus olarak ön plana çıkmaktadır. Dil yetersizliğinin, Suriyelilerin eğitim, sosyal ve ekonomik hayata dâhil olmalarının önünde önemli bir bariyer olduğu bildirilmektedir (Aydın Yılmaz, 2016, s. 201). Kamp dışında yaşayan Suriyelilerin büyük çoğunluğu -Türkmen olanlar hariç- dil problemi yaşamaktadır. Özellikle sağlık başta olmak üzere kamu kurum ve kuruluşlarına işi düşen Suriyelilerin isteklerini anlatma ve danışacak birilerini bulma konusunda sıkıntı çektikleri araştırma sonuçlarından anlaşılmaktadır. Aile hekimleri Arapça bilmedikleri için, Suriye’den gelenlerle iletişim kurmakta sorun

¹⁴<https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>. (Erişim tarihi: 6 Şubat 2020).

yaşamaktadırlar. Dil yetersizliği yüzünden taraflar kendilerini ifade edemedikleri için uzlaşma imkânı bulamamaktadırlar (Biamer, 2014; Koyuncu, 2014, s. 44). Arapça konuşan Suriyeli nüfusun yoğun olarak yaşadığı bölgelerdeki hastanelerde tercüman desteğine ihtiyaç duyulmaktadır. Suriyeliler, özellikle Göç İdaresi ve diğer kamu kuruluşlarına giderken Türkçe dil engelinden dolayı ailede Türkçe bilen çocuklarından destek almaktadır. Kadınlar bu durumda aile üyelerine bağımlı hale gelmekte, evden dışarı çıktıklarında yanlış anlaşılma ve kaybolma korkusu yaşamakta tüm bu durumlar yerel halkla teması güçleştirmektedir¹⁵ (İLO, 2018, s. 54). Dil engeli öyle boyutlara varmaktadır ki, adres sorduğu için dilencilik yaptığı sanılan ve bu yüzden azarlanan Suriyelilerin olduğu kendi ifadelerinden anlaşılmaktadır (Koyuncu, 2014, s. 44). Dil engeli, okul çağındaki öğrencileri okul yaşamına uyum sağlama noktasında önemli derecede etkileyen bir engel olarak görülmekte, bu engel öğrencilerin okula devam durumlarını da etkilemektedir.

Suriyelilerin toplumsal kabulü, yukarıda ifade edilen problemlerden etkilenmektedir. 2014'te yapılan bir çalışmada yerel halkın Suriyelilere vatandaşlık verilmesine karşı olduğu, Suriyelere ilişkin kaygı içerisinde oldukları ve kendi ülkelerine dönmelerini istediklerini ortaya koymuştur.¹⁶ Zira Suriyelilere verilecek vatandaşlık statüsünün onlarla ilgili sorunları kalıcı hale getireceği düşünülmektedir (Erdoğan, 2016, s. 78; Gülyazar, 2017, s. 695). 2017'de İstanbul'da yapılan bir araştırma bu kaygı ve şikâyetlerin devam ettiğini göstermektedir. Suriyelilerin gündelik yaşamda gürültücü oldukları ve devletten yardım aldıkları kanısı şikâyetlerin sebeplerindendir. Bunun yanında, yerel halk, Suriyelileri kira artışlarının sebebi olarak görmektedir. Kayıt dışı çalışmaları yerel halkta işlerini kaybetme korkusu yaratmaktadır

¹⁵<http://data.unhcr.org/syrianrefugees/documents.php?page=1&view=grid> (Erişim tarihi: 12 Nisan 2017).

¹⁶Suriyelilerin kalıcılıkları hakkında Adana'da yapılan bir çalışmada 2016'da "Faydaları var." diyenlerin oranı %2,2 seviyesinde iken "Hem fayda sağlıyor hem de zarar veriyor." diyenlerin %42 düzeyinde olduğu bildirilmiştir. 2018'de "Faydaları var." diyenlerin oranı %1'e düşmüş, aynı zamanda "Hem fayda sağlıyor hem de zarar veriyor." diyenler de de 4-5 puanlık bir azalış gerçekleşmiştir. Araştırmaya göre "Bir an önce geri dönmeliler." diyenlerin oranı 2014'te %30'dan daha aşağı bir oranda iken, 2016'da %30, 2018'de bu, %35'e çıkmış durumdadır. Kadir Has Üniversitesi tarafından yapılan bir çalışmada ise Suriyelilerin varlığı nedeniyle mutsuz olan Türklerin oranı 2017'de %54,5 iken, bunun 2019'da %67,7'ye yükseldiği görülmüştür.

(Erdoğan, 2016, s. 78; 2017, s. 111). İstanbul’da yapılan araştırmada (Erdoğan, 2017, s. 111) dil farklılığı, işsizlik ve barınma, güvenlik kaygıları, kira artışları ve uyumsuzluk Suriyelilerle ilişkin sorun alanları olarak öne çıkmıştır. Bu şikâyetler, kendi yaşam alanlarının Suriyeliler tarafından işgal edildiği ve kültürel dokunun tahrip olduğu düşüncesinden de beslenmektedir. Bu düşünceye göre, “Suriyelilerin gelmesiyle birlikte eskiden homojen ve nispeten ‘yerli’ olan kent kültürü, zamanla melezliğin hâkim olmaya başladığı bir biçim almaktadır.” Bu durum halkın, yabancıları bir tehdit unsuru olarak görmesine yol açmaktadır. (Ekinci, 2015, s. 53).

Suriyelilerle ilgili başat sorun alanlarından kabul edilen ve çözüm bekleyen bir diğer konu eğitimle ilgilidir. Suriyelilerin eğitim durumları ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Suriyeliler, Türkiye’ye doğru kitlesel göçle beraber eğitimin ana gündem maddelerinden biri haline gelmiştir. Suriye’deki iç savaşın uzaması ve kısa vadede ekonomik ve sosyal açıdan telafisi olmayan tahribatlar yaratması başlangıçta geçici süreyle Türkiye’de bulunacakları tahmin edilen Suriyeliler için birtakım önlemlerin alınmasını gerekli kılmıştır. Bu açıdan özellikle hem kamplarda hem de kamp dışında yaşayan çocuk ve gençlerin eğitimi üzerinde son zamanlarda gittikçe artan bir hassasiyet söz konusu olmuştur. Türkiye’de zorunlu eğitim dönemindeki Suriyeli öğrencilerin eğitimi için değişik alternatifler bulunmaktadır (Sunata ve Bircan, 2015, s. 228-229).

2013’ten itibaren Suriye’deki savaşın uzama ihtimalinin belirmesi ve Suriyelilerin kısa vadede geri dönme ihtimallerinin ortadan kalkmasıyla beraber Suriyeli çocukların eğitimleri konusunda Millî Eğitim Bakanlığı, Başbakanlığa bağlı kurumlar ve YÖK belirli sorumluluklar üstlenmişlerdir. Bunun yansıması olarak 26 Eylül 2013 tarihinde ülkemizde “Suriye Vatandaşlarına Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri” ve 23 Eylül 2014 tarihinde “Yabancılarla Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri” konulu genelgeler yayınlanmıştır (Yıldırım, 2018, s. 123).

Bu çerçevede okul çağındaki Suriyeli çocuklar ve gençler için hem kamp dışında hem de kamplarda Arapça müfredat ile eğitim veren Geçici Eğitim Merkezlerinde (GEM) okuyabilme imkânı getirilmiştir. Bu amaçla kurulan GEM’lerde haftada 15 saat Türkçe eğitim verilmesi kararlaştırılmıştır. 2016 itibarıyla Türkiye’de 432 olan GEM

sayısı 2018’de 215’e düşmüştür. Kamp dışındaki öğrenciler ikamet izni alarak resmi okullara kayıt olabilmektedirler. 2016-2017 eğitim-öğretim verilerine göre 1. Sınıf, 5.sınıf ve 9.sınıf çağındaki Suriyeli çocuklar, kendi bölgelerindeki Türk okullarına kayıt yaptırmışlardır. 5-17 yaş arası okullaşma oranı %57,2’dir. 2018-2019 eğitim-öğretim yılında bu oran %62,53’e ulaşmıştır. 5-17 yaş aralığında GEM’lerde kayıtlı öğrenci sayısı Kasım 2016’da 325.452 iken 2018 yılında 108.604’e düşmüştür. Buna karşılık MEB’e bağlı okullarda ve GEM’lerde toplam kayıtlı öğrenci sayısı Kasım 2016’da 492.544 iken Aralık 2018’de 655.075 öğrencinin eğitime erişimi sağlanmıştır.¹⁷ Dolayısıyla MEB’e bağlı eğitim kurumlarına kazandırılan Suriyeli sayısında her yıl artış meydana gelmektedir. Buna karşılık GEM’lerde okuyan Suriyeli öğrenci sayısı her yıl azalmaktadır. SETA’nın raporunda yer alan verilere göre, devlet okullarında en çok öğrencinin kayıtlı olduğu il Gaziantep’tir. İzmir de Suriyeli öğrencilerin okula nispeten yüksek oranda devam ettiği kentlerdendir. Tüm Türkiye’de lisede 13.664, ortaokulda 22.721 olmak üzere imam hatip okullarında okuyan Suriyeli sayısı 36.385’tir. Bu sayı eğitim gören Suriyeli sayısının %6’sına denk gelmektedir.

SETA’nın 2016’da yayınladığı rapora göre, okullaşmanın en yoğun olduğu kademe ilkokuldur. Kademeler ilerledikçe okullaşma oranında düşüş gözlenmektedir. Okullaşma oranının düşük olmasının nedenleri olarak erkek çocukların aileye ekonomik anlamda destek olmak için okuldan ayrılmaları ve lise çağındaki kızların erken yaşta evlendirilmeleridir. Çocuk yaştakiler ailelerine maddi destek sağlamak amacıyla işgücü piyasasına katılmakta, bu yüzden eğitim ihtiyacı geri planda kalabilmekte bu durum okula devam konusunda önemli engel bir teşkil etmektedir. Devamsızlığın diğer nedenleri dil bilmeme, öğretim ortamlarının hazır bulunuşluk durumlarına göre düzenlenmemesi, kültürel nedenlerden dolayı karma eğitime uyum sağlanamaması, okul ile yaşanan ev arasındaki mesafenin fazla olması, ulaşım masrafları, veli ve öğrenciler tarafından dışlanmaları olarak gösterilmiştir. Suriyeli öğrencilerin öğretmen, veli ve öğrenciler tarafından istenmemeleri, kendilerine yönelik olumsuz tavırlar takınılması onların eğitim öğretim faaliyetlerine dâhil olmalarını güçleştirmektedir (Kaya ve Kırac, 2016, s. 23; SETA, 2016; Taştan ve Çelik, 2017, s. 36-40; Göktuna Yaylacı vd., 2017, s.

¹⁷https://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_12/03175027_03-12-2018_Yinternet_BYlteni.pdf (Erişim tarihi: 15 Eylül 2019).

107-108; BM, 2018, s. 43). Ebeveynleri bir işte çalışan ve evde bakıma muhtaç yakınları olan kız çocuklarının bu bakım görevleri yüzünden okula devam edemedikleri belirlenmiştir. Bazı işyerlerinin ucuz işgücü gerekçesiyle çocuk emeğine yönelmeleri, anne babaları iş bulmakta güçlük çektikleri dönemlerde çocukların çalışmak durumunda kalmalarına, bu durum da onların eğitim-öğretim hizmetlerinden uzaklaşmalarına sebep olmaktadır (Taştan ve Çelik, 2017, s. 36).

Türkiye’de ikamet eden Suriyelilerin %44’ü 18 yaş altındaki bireylerden oluşmaktadır. Bu kişilerin %80’inin bile eğitime kazandırılması için 40 bin öğretmene ve 30 bin dersliğe ihtiyaç olduğu söylenmektedir (Erdoğan, 2017, s. 25). Uluslararası düzeyde ilk, orta ve lise düzeyinde olduğu gibi Suriyelilerin üniversite düzeyinde de eğitime kazandırılması çalışmaları yapılmaktadır. Uluslararası Eğitim Enstitüsü verilerine göre, 2015 itibarıyla 18-22 yaş aralığında bulunan Suriyeli sayısı yaklaşık 450 bin civarındadır. Bunlardan yüksek öğrenime devam edebilmek için gerekli şartları taşıyan kişi sayısı 100 bin kadardır (Magaziner, 2015). Türkiye’de ise 2018 itibarıyla 20.701 Suriyeli öğrenci üniversitelerde öğrenim görmektedir. Bunlardan yaklaşık 8 bini kız öğrencilerden oluşmaktadır. Kaydadeğer bir Suriyeli öğrenci nüfusu vakıf üniversitelerinde okumaktadır. 2014-2018 yılları arasında 50.992 Suriyeli üniversitelerde okuma imkânına kavuşmuştur. 35 devlet ve 8 vakıf üniversitesinin her birinde 50’nin üzerinde Suriyeli öğrenci eğitim görmektedir.¹⁸ Bu sayının önümüzdeki senelerde artacağı öngörülse de Şubat 2017 verilerine göre Suriyelilerin yalnızca %2,2’si yükseköğretim programlarına kayıt yaptırmıştır. Suriye krizi öncesinde Suriye’deki üniversitelere kayıt oranı %20 idi. %2,2 oranını arttırmaya yönelik çalışmalar sürmektedir. Bu amaçla Türkiye’de üniversitelerde okuyan Suriyeli öğrenciler desteklenmekte, harçları devlet tarafından ödenmektedir. Türkiye’de ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde eğitim alan ve almak isteyen Suriyeli öğrencilere Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) tarafından Türkiye Bursları Programı çerçevesinde belirli kriterlere göre üniversiteye yerleştirme işlemleri yapılmakta ve üniversitenin lisans, yüksek lisans ve doktora programlarına kayıt yaptıranlara değişik oranlarda burs verilmektedir. 2017 itibarıyla 2.300’ün üzerinde Suriyeliye burs sağlamıştır. Suriyeliler için bu programa başvurmak için geçici

¹⁸(<http://www.hurriyet.com.tr/resmi-aciklama-geldi-iste-turkiyedeki-suriyeli-gocmenlerin-sayisi-40396451>) (Erişim Tarihi: 14 Nisan 2017).

koruma statüsünde olmak gerekmektedir.¹⁹ Burs kazanan öğrencilerin barınma ihtiyaçları Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığınca karşılanmaktadır. Öğrenciler, imkânlar çerçevesinde yerleştirildikleri üniversitelere yakın olan yurtlara yerleştirilmektedir.²⁰ Bütün bu olumlu gelişmelere karşın, örgün eğitim ve yükseköğrenim programlarına kayıt oranları hâlâ düşüktür: Kayıt oranlarının düşük olmasına neden olan engeller; mevcut olanaklar hakkında bilgi eksikliği, temel ihtiyaçların eğitim alanındaki ihtiyaçları öncelemesi ve ailelerin hane gelirine katkı sağlanması için çocuklara bağımlı olmalarıdır. Hanelerdeki gelirin yetersiz olması çocuk işçi oranını artıran ve okula devamı engelleyen bir faktördür. Sosyal dışlanmışlık ve başkaları tarafından rahatsız edilme endişesinin yanı sıra dil yetersizliği de Türk okullarına/üniversitelerine kayıt yaptıрма konusunda engel teşkil etmektedir.²¹ Bunların yanı sıra üniversitelere kaydolmaları için gerekli olan belgeler (transkript, diploma), okuyan Suriyelilerin yükseköğretime erişimini sınırlamaktadır.²²

2.2. TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİLERİN HUKUKİ STATÜSÜ

Mülteci (refugee), göçmen (migrant) ve sığınmacı (asylum-seeker) birbirleriyle karıştırılan kavramlardır. 1951 yılında imzalanan Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi'nin birinci maddesi²³ mülteciyi tanımlama amaçlı şu ifadelerle yer vermektedir:

“1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ilkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahsa uygulanacaktır.” (Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi, m 1.).

¹⁹<http://www.unhcr.org/syrianrefugees/documents.php?page=1&view=grid> (Erişim tarihi: 12 Mayıs 2019).

²⁰http://www.turkiyeburslari.gov.tr/wp-content/themes/eduma/dosya/Bursluluk_islemleri_rehberi.pdf (Erişim tarihi: 10 Mayıs 2017).

²¹ <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/documents.php?page=1&view=grid> (Erişim tarihi: :14 Nisan 2017).

²² <https://p.widencdn.net/ua8lj/Lifting-Up-Syrian-Youth> (Erişim tarihi: 14 Nisan 2017).

²³<http://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf> (Erişim tarihi: 2 Haziran 2018).

Bu noktada mülteci tanımı, misafir işçi veya göçmen tanımlarından farklı olarak karşımıza çıkmaktadır. Mülteciler, politik karmaşa ve savaş yüzünden gönülsüz bir şekilde yaşadıkları yerleri terk etmiş kişilerdir. Ani yer değişikliğine ve bunun sonuçlarına psikolojik ve diğer şartlar açısından hazır olmadıkları için belirsizlik ve kaos ile karşı karşıya gelirler (Meda vd., 2012, s. 154). Göçmen ise herhangi bir zorlama veya tehditle karşı karşıya kalmaksızın ekonomik kaygılarla yaşadığı yeri terk eden kişi olarak tanımlanır. Göçmenler, vatandaşı olduğu ülkeden başka bir ülkeye, daha iyi yaşam standartlarına kavuşmak amacıyla giden ve vatandaşı olduğu ülkenin koruma haklarından yararlanabilen kişilerdir. Göçmen ve mülteci arasındaki temel fark, göçmenlerin ekonomik nedenlerle ülkelerini terk etmiş olmalarında yatmaktadır. Bu statüde bulunanlar, uluslararası hukukun korumasından yararlanamazlar. Sığınmacı terimi, mülteci statüsü almak amacıyla başvuruda bulunan ve yaptığı başvurunun sonucunu bekleyen kişileri tanımlamak için kullanılmaktadır. Sığınmacılar, uluslararası koruma arayışında olan fakat mültecilik statüleri henüz sonuca bağlanmamış kişilerdir. Sığınmacılar, statü arayışları uzun yıllar alabildiğinden uzun süreli belirsizlik içinde bekleyebilmektedirler. Devletler, kendilerine başvuru yapmış göçmenleri kabul edip etmeme konusunda özgürdürler fakat sığınmacılar açısından geri göndermeme ve temel haklardan yararlandırma ilkesi uluslararası hukuk tarafından kayıt altına alınmıştır (Castles ve Miller, 2008, s. 146; Kaya ve Yılmaz Eren, 2014, s. 17).

Türkiye’de mülteci ve sığınmacıları ilgilendiren ilk genel düzenleyici belge, 1934’te çıkarılan İskân Kanunu’dur. Bu kanunla beraber Türkiye, Türk soyundan ve kültüründen gelenleri göçmen olarak kabul etmiştir. 1934 İskân Kanunu düzenlemesi, Türk soyundan olan ve Türk kültürüne mensup olanların önünü açıp kolaylaştırmayı amaçlamıştır. Diğer taraftan bu kategoride olmayan kişilerin göçmen ya da mülteciler olarak Türkiye’ye gelmelerini önlemeyi hükme bağlamıştır. 1991 yılında komşu ülke Irak’tan Türkiye’ye yaklaşık olarak 500.000 sığınmacı gelmesi nedeniyle 1994 yılında, Sığınma Durumuna İlişkin Yönetmelik kabul edilmiştir (İçduygu, 2010, s. 26-27; Şimşek, 2017, s. 17).

1994 Yönetmeliği, “hükümet aksi yönde bir karar almadığı sürece kitlesel mülteci akınlarına, mülteciler Türkiye sınırını geçmeden cevap verilmesi gerektiğini” belirtmektedir. Mültecilerin Türkiye’ye giriş yapmış bulunduğu kitlesel göç durumlarında ise yönetmelik, mültecilerin sınır bölgelerine mümkün olduğunca yakın

yerlerde kurulan kamplarda tutulmaları gerektiğine vurgu yapmış, bununla birlikte, mülteci kabul etme ve kişisel sığınma başvuru durumlarını da tanımlamıştır (Kirişçi, 2014, s. 14).

Türkiye'nin 1951 yılında imzaladığı ve 1961 yılında Resmî Gazete’de yayımlanan “Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi” halen ülkelerinde değişik sebeplerle uğradıkları zulüm nedeniyle başka ülkelere sığınan bireyleri yani mültecileri koruma altına alan en önemli uluslararası sözleşmedir.²⁴ “Cenevre Sözleşmesi, yalnızca Avrupa mülteci sorununu çözme amaçlı bir metindir. 1967’deki ‘Mültecilerin Statüsüyle İlgili Protokol’, Avrupa merkezli coğrafik sınırlama ile savaşıla bağlantılı zaman kısıtlamasını kaldırmıştır (Faist, 2003, s. 50)”. Fakat devletlerin göç kabul politikaları, taraf oldukları uluslararası ve ikili anlaşmalardan etkilenebilmektedir. Bunun yanında bu politikalar, aynı zamanda kendi mevzuatlarının yapılandığı şartlarda şekillenmektedir. Devletlerin mevzuatlarındaki hukuki düzenlemeler kabul koşullarını belirlerken, yeni gelenlerin ülkedeki yaşama şartlarının, mevcut vatandaşın şartlarından ne kadar farklı olabileceğini de belirler (Çatır, 2016, s. 219-220). Sözgelimi Türkiye, 1961’de Cenevre Sözleşmesi’ni onaylamasına rağmen, sözleşmenin iki hükmünün uygulanması konusunda çekincelerini ortaya koymuştur. Bunlardan ilki, "Herhangi bir mülteciye Türk uyruklu birinin sahip olduğu haklardan fazlasını sağlayamaz." hükmüdür. Diğer bir hüküm, coğrafi sınırlama çekincesi ile ilgilidir. Sözleşmenin 3. maddesi "Taraf Devletler, bu sözleşme hükümlerini mültecilere, ırk, din veya geldikleri ülke bakımından ayırım yapmadan uygulayacaklardır." şeklinde düzenlenmiştir (Sözleşme, madde 3). Ancak Türkiye, bu maddeye de çekince koymuş, Avrupalı ve Avrupalı olmayan mülteci ayırımına gitmiştir. Türkiye, Avrupa’dan gelen sığınmacıları mülteci (refugee) olarak kabul etmekte, buna karşın Avrupa dışından gelenleri mülteci olarak kabul etmemektedir (Erdoğan, 2015b, s. 45). Bu nedenle Türkiye, yalnızca Avrupa Konseyi’ne üye olan ülke vatandaşlarına mülteci statüsü vermektedir. Türkiye, sözleşmeyi coğrafi kısıtlama çekincesi ile uyguladığı için Avrupa dışından gelmiş olanlara sığınmacı statüsü ve geçici oturma izni vererek, bu kişileri

²⁴<https://www.amnesty.org.tr/icerik/37/1122/turkiye-1951-cenevre-sozlesmesi> (Erişim tarihi: 14 Mayıs 2017).

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği vasıtasıyla mülteci kabul eden ABD, Kanada, Avusturya gibi devletlere yerleştirmeye çalışmaktadır.²⁵

Türkiye'nin AB'ye yaptığı üyelik başvurusu 1999'da kabul edilmiş ve bununla beraber, Avrupa Komisyonu ile Türkiye arasında göç yönetimi konusunda bazı hedefler belirlenmiştir. Söz konusu hedefler içinde 1951 Cenevre Sözleşmesi uyarınca mülteci statüsünün önündeki coğrafi sınırlamaların kaldırılması yer almıştır (Sağiroğlu, 2016, s. 50-51). Türkiye Avrupa Konseyi'nin bu isteğine rağmen 11 Nisan 2013'te Resmî Gazete'de yayınlanan ve 11 Nisan 2014'te uygulanmaya konulan "6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu" (YUKK) ile Cenevre Sözleşmesi'ne karşılık belirlediği coğrafi kısıtlama çekincesini korumuştur. YUKK, uluslararası korumayı dört kategoride değerlendirmektedir: "Mülteci", "Şartlı Mülteci" ve "İkincil Koruma" ve "Geçici Koruma" (Kaya ve Yılmaz Eren, 2014, s. 25). Yasanın 88. maddesinin 2. Fıkrası "Başvuru sahibine, başvurusu reddedilen veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişilere sağlanan hak ve imkânlar, Türk vatandaşlarına sağlanan hak ve imkânlardan fazla olacak şekilde yorumlanamaz." sebebi ile Türkiye 1961 Cenevre Sözleşmesi'ne karşı ortaya koyduğu çekinceyi devam ettirmiştir (YUKK, 2013, Madde 88). Bu madde ile Türkiye 1961 Cenevre Sözleşmesi'ne karşı ortaya koyduğu çekinceyi sürdürmüştür. Bu kanunun 61. maddesine göre "Mülteci" tanımı Avrupa ülkelerinden gelen sığınmacılar için geçerlidir. 62. madde ise "Şartlı Mülteci" kavramı ile ilgilidir. Bu maddeye göre, Avrupa dışından gelip de üçüncü ülkeye yerleştirilmeyi bekleyenlerin yerleştirme işlemleri tamamlanıncaya kadar, "Şartlı Mülteci" olarak Türkiye'de kalmalarına izin verilir (YUKK, 2013, madde: 61-63). Mülteci terimiyle karşılaştırıldığında "Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle" ifadesi şartlı mülteci tanımında "Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle" olarak değişmektedir. Ayrıca şartlı mülteci statüsü verilen kişilerin, üçüncü ülkelere yerleştirme işlemleri sonuçlandırıldığında Türkiye'de kalma hakları sona ermektedir. (Asar, 2015, s. 140).

İkincil koruma ise mülteci ve şartlı mülteci olarak kabul edilmeyen kişilerin hukuki statülerini açıklamada kullanılan bir ifadedir. YUKK 63. Maddeye göre,

²⁵<https://www.amnesty.org.tr/icerik/37/1122/turkiye-1951-cenevre-sozlesmesi> (Erişim tarihi: 14 Mayıs 2017).

ülkesine gönderildiğinde ölüm riski, insanlık dışı muamele veya ayırım gözetmeyen şiddete maruz kalacak yabancı veya vatansız kişilere ikincil koruma statüsü verilebilir.

Yukarıdaki tanımlamaların yanı sıra “Geçici Koruma” statüsünden de söz etmek gerekir. Başlangıçta Türkiye’de "geçici ve kısa" bir süre geçirecekleri düşünülen Suriyelilere yönelik "misafir" söylemi kendilerine çok kısıtlı haklar verdiğinden, kalma sürelerinin uzamasıyla onlara yönelik haklarını genişleten "Geçici Koruma Yönetmeliği (2014)" ile Suriyelilere "Geçici Koruma" statüsü verilmiştir (YUKK 91. Maddesi ise "Geçici Koruma" tanımı yapmaktadır. Buna göre,

“1.Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kütleli olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir. 2. Bu kişilerin Türkiye’ye kabulü, Türkiye’de kalışı, hak ve yükümlülükleri, Türkiye’den çıkışlarında yapılacak işlemler, kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirlere ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasındaki iş birliği ve koordinasyon, merkez ve taşrada görev alacak kurum ve kuruluşların görev ve yetkilerinin belirlenmesi, Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir” (YUKK, 2013, m. 91).

Geçici koruma, kitlesel bir tarzda ülkelerinden baskı sonucu ayrılıp, acil olarak güvenli bir bölge arayışına giren yabancılar için sağlanan bir koruma türü olarak tanımlanabilir. Geçici koruma, birtakım temel insan haklarını güvence altına almaktadır. Bunlardan ilki geri göndermeme ilkesidir. Geçici koruma ayrıca yabancılara güvenli bir ortam sağlamayı bir hüküm olarak benimser (Kaya ve Yılmaz Eren, 2014, s. 33). Geçici Koruma Yönetmeliği, 22 Ekim 2014’te yürürlüğe girmiştir. Geçici Koruma Yönetmeliği’nin geçici hükümlerinin 1. maddesi doğrudan Suriyelilere yöneliktir:

“28/4/2011 tarihinden itibaren Suriye Arap Cumhuriyeti’nde meydana gelen olaylar sebebiyle geçici koruma amacıyla Suriye Arap Cumhuriyeti’nden kitlesel veya bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen Suriye Arap Cumhuriyeti vatandaşları ile vatansızlar ve mülteciler, uluslararası koruma başvurusunda bulunmuş olsalar dahi geçici koruma altına alınırlar. Geçici korumanın uygulandığı süre içinde, bireysel uluslararası koruma başvuruları işleme konulmaz” (Geçici Koruma Yönetmeliği 2014, Geçici Hüküm, m. 1).

Cenevre Sözleşmesi’nde mültecileri geri gönderme yasağı ilişkin hüküm, bu yönetmeliğin 6. maddesinde de belirtilmiştir. Yönetmeliğin 25. maddesi, geçici kimlik belgesi ile Türkiye’de kalış hakkını düzenlemektedir. Geçici kimlik kartının, ikamet izni

yerine geçmediği, uzun vadede ikamet izni alma yönünde bir hak tanımadığı ve Türk vatandaşlığına geçiş hakkı sağlayamayacağı vurgulanmıştır (Madde: 25). Yönetmelik ayrıca sağlık, eğitim, sosyal yardım, tercümanlık hizmetleri, gümrük işlemleri ve iş piyasasına ilişkin hükümleri içermektedir.

Türkiye'de yaşayan Suriyelilerin hukuki statülerine ilişkin yapılan değerlendirmelerde ortak görüş Suriyelilerin "Mülteci" olarak kabul edilmediği yönündedir. Türkiye, kendisini birtakım yükümlülükler altına koyacak olan "Mülteci" kavramını Suriyeliler için kullanmaktan kaçınmıştır. Bunun yerine "Geçici Koruma" kavramını tercih etmiştir. Çünkü geçici korumadan faydalanan kişilere bazen mültecilere tanınan hakların tümü (mali yardımlar, çalışma, eğitim) tanınmayabilir ya da Geçici Koruma Yönetmeliği'nde yer alan maddeler kapsamında hak değil de hizmet vurgusu ön plana çıkabilir. Nitekim Suriyeliler, sayı bakımından değerlendirildiğinde kendileri için devlet tarafından mutlak haklar sağlanması mümkün olmayabilir (Erdoğan, 2015b, s. 58-59; Kaya ve Yılmaz Eren, 2014, s. 56).

2.3. GERİ KABUL ANLAŞMASI

1980 ve 1990'lı yıllarda dünyanın birçok yerinden Avrupa'ya doğru giden sığınmacı sayısında hızlı bir artış olmuştur. 1990'lı yıllarla beraber Avrupa ülkeleri sığınmacı artışını önleme adına birtakım kısıtlamalar getirmiştir. Bu zaman diliminde mülteciler, uluslararası ve bölgesel güvenliğe karşı bir tehdit kaynağı olarak görülmüşlerdir. Ev sahibi ülkeler tarafından giderek artan bir yük olarak algılanmaya başlamışlardır. Artan düzensiz göçmen sayısı karşısında 1980'lerle beraber gittikçe kısıtlayıcı hal alan sığınma politikaları öne çıkmıştır. Birçok hükümet, sığınma hakkı verme konusunda giderek daha isteksiz davranmaya başlamış ve ülkeye girişlerle ilgili yeni, sert denetimlere başvurmuştur. Batılı devletler, göç akınlarıyla baş edebilmek için sığınma statüsünün yerine çeşitli "Geçici Koruma" modellerini uygulamaya sokmuştur (Bets vd., 2015, s. 81; Castles ve Miller, 2008, s. 149-150).

Castles ve Miller, (2008, s. 149-150) sığınmacıların mülteci statüsüne geçişlerini engelleme adına dünyanın çeşitli yerlerinde uygulanmış birtakım düzenlemelerden söz etmektedirler:

“Eski Yugoslavya'dan savaşlar nedeniyle Avrupa'ya göç eden sığınmacıların mülteci olarak kabul edilmeyip geçici koruma statüsünde tutulması, mülteciler için uygulanan vize

kısıtlanması, Batı Avrupa ülkelerine geçişi önlemek adına bazı orta Avrupa ülkelerinin güvenli üçüncü ülke olarak kabul edilmesinin yanı sıra, 1990'lı yılların başında birçok doğu Avrupa ülkesi ile anlaşmalar yapılarak sığınmacıların transit bir şekilde batı Avrupa'ya geçişleri önlenmeye çalışılmıştır. Buna benzer bir durum Amerika Birleşik Devletleri'nde de yaşanmıştır. 1980 li yıllarda orta Amerika'daki siyasi istikrarsızlıktan kaçan birçok sığınmacıya Amerika Birleşik Devletleri, mülteci statüsü vermemiştir. Kübalılara daha önce uygulanan açık kapı politikası askıya alınmış ve deniz yoluyla gelen Kübalılar engellenmeye çalışılmıştır. Benzer önlemler Haitililer için de yürürlüğe konulmuştur. 1995 yılı sonrasında dünya genelinde resmi mülteci sayısının düşüşler göstermesi bu tarz kısıtlayıcı politikalara bağlanmaktadır.”

Türkiye'nin, sınırları içerisinde bulunan sığınmacıların beklentilerini ve ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalması ve Suriyelilerin geleceğe ilişkin kaygıları onları başka hedefler aramaya yöneltmiştir. Böylece Nisan 2015'ten itibaren Türkiye'den Avrupa'ya geçmeye çalışan Suriyelilerin sayısında olağanüstü bir artış olmuş ve bu durum uluslararası bir krize dönüşmüştür. Dünyanın gözü önünde tüm tehlikeleri göze alarak kendileri için gerekli gördükleri mülteciliğe ulaşmaya çalışan insanlar karşısında Avrupa Birliği üyesi ülkelerin beraber gösterdikleri ilk refleks, birliğin dış sınır güvenliğini güçlendirmek olmuştur (Bilgen, 2015, s. 11-12).

Geri Kabul Anlaşması, Avrupa Birliği ile Türkiye arasında 16 Aralık 2013'te imzalanmış, 1 Ocak 2014 tarihinde bazı hükümleri yürürlüğe girmiştir. Avrupa Birliği, mülteci krizine çözüm bulamaması nedeniyle Türkiye ile imzalanan geri kabul anlaşmasının bütün hükümleriyle yürürlüğe girmesi yönünde talepte bulunmuştur. Brüksel'de 7 Mart 2016'da Türkiye ve Avrupa Birliği arasında yapılan görüşmelerle Avrupa Birliği ülkelerine gerçekleşen göç akınlarını önlemeye yönelik birtakım kararlar üzerinde görüş birliğine varılmıştır. 17-18 Mart'ta gerçekleştirilen Avrupa Birliği Konseyi zirvesinden sonra bu uzlaşma netleşmeye başlamıştır. Buna göre, 20 Mart 2016 tarihi itibarıyla Türkiye'den Yunan adalarına ulaşan tüm düzensiz göçmenleri Türkiye geri alacağını kabul etmiştir (Songur ve Demirtaş, 2018, s. 159).

Bu amaçla, Avrupa'ya yönelik olarak özellikle 2015 artan göç dalgalarını kesmek için 18 Mart 2016'da Avrupa Birliği ile Türkiye arasında Geri Kabul Anlaşması

imzalanmıştır²⁶ Buna göre, düzensiz yollarla Yunanistan'a geçen her kişinin kaydı tutularak Türkiye'ye iadesi sağlanacaktır. Türkiye'ye iade edilen her Suriyeliye karşılık Avrupa, Türkiye'den BM kriterlerine uygunluk arz eden bir Suriyeli'yi birlik ülkelerinden birine kabul edecektir. Anlaşmayla ilgili bütün taahhütler yerine getirildiğinde, Türk vatandaşlarının AB ülkelerine vizesiz seyahat etmesinin imkânı sağlanacaktır. Bunlara ek olarak Suriyelilerin Türkiye'deki şartlarının iyileştirilmesi için ilk etapta 3 milyar, 2018'in sonuna kadar da 3 milyar olmak üzere toplam 6 milyar avro yardımda bulunulacağı açıklanmıştır (Karadağ, 2017, s. 10; İçduygu, 2017, s. 26).

Balkan sınırının kapatılması ve göçmenlerin Yunanistan'a çok kötü şartlarda tutulmaları nedeniyle Yunanistan üzerinden düzensiz yollarla Avrupa ülkelerine gitme isteğinde önemli düşüşler olmuştur (Yıldız, 2017, s. 30). Anlaşmadan önce günlük mülteci sayısı 1700 seviyelerinde iken, anlaşma uygulandıktan sonra 4 ay içerisinde bu sayı 52'ye gerilemiştir. Anlaşma uygulanmadan önceki bir yılda Yunanistan'a gitmek isterken denizde ölenlerin sayısı 1150 iken, anlaşmanın imzalanmasından Haziran 2017 'ye kadarki zaman zarfında bu sayı 105 olarak tespit edilmiştir (Karadağ, 2017. s. 100; Bozkaya ve Kıncal, 2018, s. 118).

²⁶İçduygu, (2017, s. 30) Avrupa ülkelerinin sınırlarını denetleme çabaları ve Türkiye ile bir göç diplomasisi başlatmalarının Suriyelilerle birlikte gündeme gelmiş olsa da, yeni bir olgu olmadığını söyler. Ona göre, Avrupa ülkeleri, son on yıldır gittikçe yükselen bir şekilde özellikle Afrika'nın kuzey bölgelerinden, Ortadoğu ülkelerinden ve Asya'nın belirli yerlerinden kaynaklanan düzensiz göç dalgaları ile karşılaşmışlardır. Bu göç dalgaları, üç ana rota üzerinden gerçekleşmiştir. İçduygu, bu durumu şu şekilde anlatır: “İlki, Akdeniz'in batısından Fas-Cebelitarık İspanya ekseninden geçen rota ikincisi, Akdeniz ortasından Libya Malta İtalya eksenini üzerinden izlenen rota, üçüncüsü ise doğu Akdeniz'de Ortadoğu-Türkiye-Yunanistan geçiş doğrultusu dur. Orta Akdeniz rotası Arap Baharı denilen gelişmelerle önemini arttırmıştır. Ortadoğu-Türkiye-Yunanistan rotası Suriyeli mültecilerin öncesinde de Avrupa'ya yönelen düzensiz göçün en öne çıkan yolu olarak belirlemiştir. Bugün Suriyeli mültecilerin hareketlenmesi ile Avrupa'ya yönelen kaçak göçün neredeyse %90'ı bu bölgeden olmaktadır.” (İçduygu, 2017, s. 30).

Grafik 2.3. Yıllara Göre Akdeniz Havzası Üzerinden Avrupa'ya Ulaşan Mülteci Nüfusu²⁷

İçduygu, Geri kabul anlaşmasından sonraki gelişmelerle ilgili dengeli olmayan külfet paylaşımından söz etmiştir. Anlaşmanın Avrupa Birliği ve Türkiye için sonuçlarını şu şekilde değerlendirmiştir:

“Türkiye'nin kayıt dışı sınır geçişlerinin yoğunlaştığı bir ülke olması ve bununla ilgili olarak vermiş, Türkiye için büyük külfetler yaratmıştır. Bu anlaşma, taraf olan Avrupa birliği ülkelerinde kayıt dışı olarak bulunan göçmenlerin eğer en son transit geçiş yaptıkları ülke Türkiye ise Türkiye'ye geri gönderilmesini düzenlemektedir. Türkiye'ye gönderilen düzensiz göçmenlerin gelecekleri ile ilgili nihai karar verilene kadar Türkiye'de kalmaları mümkündür. Bu meselenin AB üyelik müzakereleri çerçevesinde dile getirildiği ve Türkiye'nin Geri Kabul Anlaşmasını imzalamak zorunda kaldığı belirtilmektedir” (İçduygu, 2017, s. 30-31).

²⁷https://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean#_ga=2.214401746.472470.1577467573-31528135.1577467573 (Erişim tarihi: 6 Temmuz 2019).

3. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

3.1. Araştırmanın Konusu

Türkiye, 2011 yılında başlayan iç savaş nedeniyle ülkelerini terk etmek zorunda kalan Suriyelilere kapılarını açan ülkelerin başında gelmektedir. Bununla birlikte Türkiye, bu göçten en fazla etkilenen ülke konumundadır. Türkiye'nin tüm illerine dağılmış olan Suriyeli nüfusunun varlığı, Türkiye kamuoyunda son yıllarda sürekli gündemde olan bir konudur. Bu konunun ilerde de önemini koruyacağı ortadadır.

Bu noktada, iç savaş nedeniyle ülkelerini terk eden ve yaklaşık dokuz yıldır Türkiye'de yaşayan Suriyelilerin Türkiye'de kalma veya ülkelerine dönme eğilimlerini etkileyen sosyal, ekonomik ve siyasal faktörlerin neler olduğu araştırmamızın konusunu oluşturmaktadır.

3.2. Araştırmanın Amacı

2015 itibarıyla Suriye, dünyadaki en büyük mülteci nüfusu üreten ülke noktasına gelmiştir. Ülke nüfusunun yarısından fazlası yerinden edilmiş olup altı milyona yakın insan ülke dışında yaşamını sürdürmektedir. Bu sayının yarısından fazlası Türkiye'de yaşamaktadır. Bu nüfus, Türkiye'yi dünyada en fazla Suriyeliyi barındıran ülke konumuna getirmiştir (Sağıroğlu, 2016, s. 64). Türkiye'de bulunan Suriyeli sayısı, dünyadaki Müslüman ülkelerin tümünde bulunan Suriyeli sayısından daha fazladır; tüm Arap ülkelerinde yaşayan Suriyeli nüfusunun ise birkaç katıdır. Tüm ekonomik ve sosyal hayatlarını geride bırakarak Türkiye'de sahip oldukları birçok sorunla beraber, zor şartlarda hayata tutunma çabasında olan Suriyelilerin önemli bir bölümünün geleceklerini Türkiye'de inşa etme eğiliminde olduğu bilinmektedir.

Diğer bir deyişle, yapılan bilimsel çalışmalar (Erdoğan, 2018, s. 140-142; Koyuncu, 2014, s. 73) başlangıçta geçici oldukları düşünülen Suriyelilerin büyük oranda hayatlarını kurtarmak amacıyla sığınmış oldukları Türkiye'de -uzun yıllardır yaşadıkları ciddi sorunlara rağmen- kalmaya eğilimli olduklarını göstermektedir. Suriyeliler, zor yaşam şartlarında ve belirli haklardan yoksun olarak sosyal ve ekonomik hayata tutunmaya çalışmaktadır. Buna karşın Suriyelilerin geleceğine ilişkin tartışmalar siyasal ve toplumsal düzeyde artmaktadır. Bu tartışmalar, daha çok Suriyelilerin kalıcı olup olmadıkları noktasında yoğunlaşmaktadır. Zira yerel halkın büyük bir kesimi,

Suriyelilerin kalıcı olmaları konusunda istekli değildir. Suriyelilerin sahip oldukları sorunlar, içinde bulundukları belirsizlik ve toplumsal baskıya rağmen neden kalıcılık eğilimleri gösterdikleri ve sayıları az da olsa tüm riskleri göze alıp ülkelerine dönmek isteyen Suriyelilerin neden dönmek istediklerini ortaya koymak çalışmamızın amacını oluşturmaktadır.

Suriyeliler, ülkelerinde yaşanan iç savaşın uzun sürmesi ve bu nedenle de siyasi istikrarın bir türlü sağlanamaması nedeniyle oldukça umutsuz durumdadırlar. Gitmek ve kalmak arasında son derece zor bir karar vermek durumunda olan Suriyelilerin bir hedef olarak vatandaşlığa nasıl baktıkları, geleceğe yönelik beklentilerinin neler olduğu ve geriye dönüş olarak hangi koşulların sağlanmasını bekledikleri gibi konuların açıklığa kavuşturulması bu çalışmanın amaçlarındandır. Türkiye’de kaldıkları süre arttıkça, Suriyelilerin “Suriye’ye geriye dönme” ya da “Türkiye’de kalıcı olma” gibi kritik kararlarının ne yönde değiştiği ve Türkiye’de yaşadıkları çok yönlü ayrımcılık, dışlanma/ötekileştirme gibi deneyimlerin onların bu kararlarını ne yönde etkilediği konuları da bu çalışmanın amaçları arasındadır.

Bu noktada geleceklerini Türkiye’de gören ve bu yüzden ne ülkelerine geri dönmeyi ne de üçüncü bir ülkeye gitmeyi düşünen Suriyelilerin Türkiye’de kalma nedenlerini, bunun yanı sıra dönme isteğinde olan Suriyelilerin dönüş eğilimlerini etkileyen faktörleri ortaya koymak çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır.

3.3. Araştırmanın Problemi

Suriye’de son yıllarda gittikçe artan istikrarsızlık en fazla komşu ülkeler üzerinde etki bırakmıştır. Türkiye, bu noktada göç akınlarının baş uğrağı haline gelmiştir. Başlangıçta varlıkları geçici olduğu düşünülen Suriyeliler, ülkelerindeki şartların kötüleşmesiyle beraber geçen yaklaşık dokuz yıllık bir zaman sürecinde kitlesel akınlarla Türkiye nüfusunun %4’üne erişmişlerdir. Giriş bölümünde aktarıldığı gibi Suriyelilerin büyük çoğunluğunun kalma eğilimi gösterdiği, bir kısmının da Suriye’ye dönme konusunda bir motivasyon içinde olduğu ifade edilmektedir. Bu bilgiler ışığında çalışmamızın ana problemi şu şekildedir: Türkiye’de kalmak veya ülkelere dönmek isteyen Suriyelilerin bu eğilimlerini etkileyen faktörler nelerdir? Bu temel problemten yola çıkılarak alt problemler aşağıdaki şekilde belirlenmiştir:

Suriyelilerin yaş, cinsiyet, eğitim ve gelir düzeylerinin Türkiye’de kalma veya Suriye’ye dönme kararlarında etkisi nasıldır?

Suriyelilerin Türkiye’deki hukuki statülerinin, kalıcılık veya dönüş eğilimlerine etkisi nasıldır?

Gündelik yaşam deneyimlerinin (dışlanma, düşük ücretle çalıştırılma, barınma sorunları vb.) Suriyelilerin Türkiye’de kalma veya geri dönme kararlarına etkisi nasıldır?

Türkiye’de geçirdikleri sürenin Suriyelilerin kalma veya dönme eğilimlerine etkisi var mıdır?

Ailenin bütünlük-parçalanmışlık durumunun kalıcılık veya dönüş isteklerine kararlarına bir etkisi var mıdır?

Suriyelilerin Türkiye’de yaşadıkları kentlerin Suriye’ye yakın veya uzak olmasının kalma veya dönme kararlarında bir etkisi var mıdır?

Geleceğe ilişkin beklentilerin kalma veya dönme kararlarına etkisi nedir?

3.4. Araştırmanın Önemi

2011 yılında başlayan ve günümüze kadar devam eden Suriye’deki çatışma ortamının kısa bir zaman içinde çözülmesi pek mümkün görünmemektedir. Bugün Türkiye, bir iç savaş sonrasında farklı bir coğrafyadan gelmiş ve farklı bir dili konuşan milyonlarca kişiye ev sahipliği yapmaktadır. Başlangıçta misafir oldukları düşünülen Suriyeliler savaşın uzaması ve derinleşmesiyle kalıcı bir konuma evrilmektedir.

Göç, mültecilik ve sığınmacılık gibi Türkiye’nin ve dünyanın gündeminde her geçen gün daha fazla yer edinen böylesi bir konunun/problemin disiplinler arası bir şekilde ele alınması gerekmektedir. Konunun sosyolojik boyutunun ele alınması ise göç, mültecilik ve sığınmacılık gibi zor bir süreçten geçen insanların deneyimlerinin ne olduğunun anlaşılması açısından son derece önemlidir. Suriyelilerle ilgili yapılan çok sayıda çalışma olmakla beraber, alan yazın araştırması yapıldığında bu çalışmaların belirli başlıklara odaklandığı görülebilmektedir. Sözgelimi Türkiye’de yapılan çalışmaların; daha çok Suriyelilerin sorunları, çalışma koşulları, hukuki statüleri, kimlik, aidiyet ve dışlanma pratikleri, Suriyeli çocuk işçiliği, eğitim durumları ve sağlık sorunları üzerine olduğu görülmektedir (Arslan vd., 2016; Taştan ve Çelik, 2017;

Aygül, 2018; Ekinci vd., 2016). Bu sorunların üzerine yapılan çalışmaların tümü elbette çok önemlidir ve bu konularda çok yönlü araştırmalara büyük ihtiyaç vardır. Ancak Suriyelilerin kalıcılığı veya geri dönüşleri üzerinde yapılan çalışmalar son dönemde artma eğilimi göstermekle beraber (Seefar, 2018; Aksel ve İçduygu, 2019; Sönmez, 2019) sınırlı sayıdadır.

Bu çalışma, Suriyelilerin Türkiye’de kalıcı olmalarını veya Suriye’ye dönmelerini etkileyen sosyal, ekonomik ve siyasal koşulları ele almaktadır. Buradan yola çıkarak nitel araştırma verileri yoluyla Suriyelilerin Suriye’ye dönme ve Türkiye’de kalma ile ilgili karar alma süreçlerini içeriden kavramaya çalışarak alan yazında bu alandaki boşluğu -bir doktora tezinin sınırlılıkları içerisinde de olsa- doldurmayı amaçlamaktadır. Suriyelilerin bir kısmı, Türkiye’de yaşadıkları ağır sorunlara rağmen geleceklerini Türkiye’de görürken bir kısmı da deneyimledikleri travmaya ve yaşayacakları olası risklere rağmen ülkelerine dönmek istemektedirler. İşte bu noktada hem geleceklerini Türkiye’de gören hem de ülkelerine dönmek isteyen Suriyelilerin bu konudaki karar alma süreçlerini derinlemesine analiz etmenin hem alan yazınına bir katkısının olacağı hem de göç konusunda Türkiye’de politika yapıcılara önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

3.5. Araştırmanın Yöntemi ve Çalışma Grubu

Bu tez çalışması, nitel bir araştırma olarak tasarlanmış ve araştırma boyunca bu yöntem uygulanmıştır. Göç olgusunun bireylerin hayatlarını nasıl etkilediği, değiştirdiği, hangi süreçlerden geçildiği, sığınmacıların yaşamlarını nasıl idame ettirdikleri ve ötekileştirme, dışlanma pratiklerine karşı ne tür stratejiler geliştirdikleri ancak nitel bir çalışma ile ortaya konabilir. Nitel çalışma, bir taraftan araştırmacının belli bir konuda derinlemesine bilgilere ulaşmasını mümkün kılarken, diğer taraftan da görüşme yapılan kişilerin içinde bulundukları bağlamı nasıl ve ne şekilde algıladıklarını ve anlamlandırdıklarını içeriden kavrama imkânı sağlamaktadır. Özellikle mülteciler ve sığınmacılar gibi hassas gruplar üzerinde yapılan çalışmalarda derinlemesine görüşmeler, odak grup çalışmaları ve katılımlı gözlem tercih edilen veri toplama araçları olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer taraftan yarı yapılandırılmış soru formları, sahada uzun süre kalma ve görüşülen kişilerin yaşam hikâyelerini toplama da bu sürece dâhildir (Neuman, 2014, s. 240-241).

Sosyolojik olarak göç olgusu belirsiz, çok yönlü ve karmaşık dinamiklere sahip olduğundan araştırmacı, göç sürecine maruz kalan bireylerin anlatımlarını, bu süreci anlamak amacıyla öncelikli olarak dikkate almalıdır (Kümbetoğlu, 2016, s. 59). Nitel araştırma yöntemi, hermeneutik paradigmaya dayalı olarak sosyal olguların kendine özgü bir şekilde incelenmesi gerektiğini savunur. Bu yöntem, insanların sosyal dünyayı nasıl anladığını, deneyimlediğini ve yorumladığını ortaya koymaya çalışır. İnsanların gündelik yaşamlarına dair içerden ve derinlemesine bilgi almak ve çoğu zaman göz ardı edilen durumların, araştırılan kişilerin gözünde ne kadar önem arz ettiğini ortaya koymak bu yolla mümkündür. Bireylerin ve grupların eylemlerine zemin hazırlayan beklenti, inanç, çıkar ve kanaatleri yine bu yöntem sayesinde ortaya koyabiliriz (Özlem, 2006, s. 21; Gönç Şavran, 2012a, s. 69; Suğur, 2018, s. 100). Kuşkusuz nicel yönteme dayalı olarak yapılan araştırmaların da göç ve mültecilik gibi hassas grupların yapısını, demografisini, ilişki ağlarını ve davranışlarını açıklamada önemli katkıları bulunmaktadır. Fakat nitel çalışmaların, araştırmaya konu olan kişileri kendi bağlamlarında anlamaya çalışan bir yaklaşımı temel alması açısından daha etkili sonuçlar ortaya koyabileceği düşünülmektedir. Bu noktada bu tez çalışması, Suriyelilerin Türkiye’de kalma veya Suriye’ye dönme ile ilgili karar verme süreçlerini etkileyen dinamikleri ortaya koymayı amaçlamaktadır. Tez çalışması, nitel yöntem kullanılarak Suriyelilerin, içinde bulundukları bağlamı nasıl algıladıklarını ve Suriye’ye dönme ya da Türkiye’de kalma ile ilgili kararlarında hangi dinamikleri esas aldıklarını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Diğer bir ifadeyle bu çalışmada Suriyelilerden Türkiye’de kalma niyetinde olanlarının neden kalıcı olduklarını ve Suriye’ye dönmek isteyenlerin hangi motivasyon unsurları altında bu eğilimi gösterdiklerini ortaya koymak, sözgelimi Türkiye’de yaşadıkları önemli sorunlara rağmen neden kalıcı olduklarını ve ülkelerinde bıraktıkları büyük risklere ve halihazırdaki güçlüklerle rağmen neden dönme isteğinde olduklarını tespit etmektir.

Bu tez çalışmasına konu olan saha çalışması, Gaziantep ve İzmir il merkezlerinde gerçekleştirilmiştir. Gaziantep ve İzmir kentlerinin seçilmesindeki neden ise bu iki ilimizin Suriyelilerin en yoğun yaşadığı ilk 10 kent içerisinde yer almalarıdır. Gaziantep ve İzmir, Suriyelilerin özellikle enformel sektör aracılığıyla ekonomik yaşama yüksek oranda eklemlendikleri kentlerdir. Gaziantep ve İzmir, Suriyelilerin sosyal ağları etkin bir şekilde kullanarak tanıdık ve akrabaları aracılığıyla yüksek oranda tercih ettikleri

yerlerdir. Bunun yanı sıra Gaziantep'in Suriye'ye yakın olması, İzmir'in de Avrupa'ya giden rota üzerinde bulunan bir yer olması nedeniyle Suriyelilerin göç tercihlerini etkileyebilecek konumda oldukları düşünülmektedir. Göç İdaresi Genel Müdürlüğünün verilerine göre Şubat 2020 itibarıyla Gaziantep 452.850 Suriyeli ile İstanbul'dan sonra en çok Suriyeliyi bünyesinde barındıran kenttir. Şubat 2020 tarihi itibarıyla İzmir'de yaşayan Suriyeli sayısı ise 147.111'dir (GİGM, 2020).

Araştırmada kartopu örnekleme yöntemi ile katılımcılara ulaşılmaya çalışılmıştır. Kartopu örnekleme heterojen bir araştırma evreninde, konuyla ilgili kişilerin saptanmasında kullanılabilecek bir örneklem türüdür. Bir birimden yola çıkılarak gittikçe artan sayıda bireye ulaşmak hedeflendiğinden, bu örneklem yuvarlanarak büyüyen kartopuna benzetilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2003, s. 73; Gönç Şavran, 2012b, s. 156).

3.6. Veri Toplama Süreci ve Verilerin Analizi

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yapılandırılmış veya yarı yapılandırılmış soru formuna dayanan görüşme teknikleri sosyal bilim araştırmalarda önemli bir veri toplama aracıdır. Görüşme tekniği, kişilerin deneyimlerine, tutumlarına, görüşlerine, şikâyetlerine, duygularına ve inançlarına ilişkin bilgilerin toplanıp, derlenmesinde ve sistemli hale getirilmesinde kullanılan en yaygın veri toplama tekniklerinden birisidir (Bal, 2001, s. 73; Şimşek ve Yıldırım, 2003, s. 92; Karaman, 2017, s. 82). Çok çeşitli ve zengin detaylara sahip bir resmin, o resme dâhil insanlar tarafından ne şekilde yorumlandığını ortaya koyma noktasında derinlemesine görüşme daha işlevsel olarak kabul edilmektedir (Tekin, 2012, s. 103). Bu araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile Suriyelilerin ev sahibi ülkede kaldıkları süre, yaşam koşulları, hukuki statüleri, gelecek beklentileri vb. ışığında Türkiye'de kalma veya dönüş isteklerinin hangi faktör, düşünce ve duygulardan beslendiğine ilişkin veriler elde edilmeye çalışılmıştır.

Yarı yapılandırılmış görüşmede araştırmacı, standart bir görüşme yönergesine bağlı kalmayabilir. Bununla beraber, hazırladığı sorular yardımıyla katılımcılara araştırma konusuna dair detaylı bilgi elde edecek şekilde sorular sorar ve katılımcıları yönlendirir. Araştırmacı, konuşma üslubuyla, giyimiyle ve iyi bir dinleyici olması

açısından katılımcı için uygun ortam sağlar (Gönç Şavran, 2012b, s. 87-88). Yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler sırasında bilgilerin güvenilirliğini sağlama açısından ana dili Arapça olan ve Türkçeyi de iyi konuşan bir tercüman bulundurulmuştur. Bu durum Türkçeyi iyi konuşamayan katılımcıların aktaracakları bilgilerin güvenilirliği ve araştırma konusuna dair veri kaybı olmaması açısından gerekli görülmüştür. Pilot çalışma boyunca İzmir’de görüşmeler yaptığımız katılımcıların Türkçe konusundaki eksiklikleri bizzat gözlemlenmiştir. Dolayısıyla Arapça bilen bir tercüman olması görüşme sürecini oldukça kolaylaştırmıştır. Çalışma boyunca Suriyeli bir kadın tercümanın olması, görüşmeler sırasında iletişim, diyalog ve güven açısından katılımcılara psikolojik açıdan rahat bir ortam sağlamış ve doğru kişilere ulaşma noktasında birçok engelin aşılmasında da yardımcı olmuştur. Tercümanın Suriyeli olması katılımcıların, araştırmacıları “kendilerinden biri” olarak kabul etmelerini beraberinde getirmiş, bu durum görüşmelerin daha sıcak ve samimi bir ortamda geçmesini sağlamış, Suriyelilerin yaşamlarını yakından görme fırsatını vermiştir. Araştırma sürecine önemli katkısı olan ve veri toplamada köprü görevi gören tercüman, Suriye iç savaşı ile Türkiye’ye göç etmiştir. Suriye’de iken Arap Dili ve Edebiyatı bölümünü bitirmiş olması Arapçaya akademik anlamda hâkim olmayı beraberinde getirmiştir. Tercümanın katılımcılarla benzer süreçler yaşayarak Türkiye’ye gelmesi, onların düşünce ve duygu dünyalarını içerden anlamaya yönelik önemli bir avantaj sağlamıştır. Bu sayede, derinlemesine görüşmeler sırasında göç sürecinde ne tür deneyimler yaşandığına ilişkin empati yapılabilmesini sağlamış, karşıdaki kişide bir güven ve rahatlama hissi oluşturmıştır.

Bu tez çalışmasında uygulanan diğer veri toplama tekniği de odak grup görüşmesidir. Odak grup görüşmesi, aralarında benzer özellikler taşıyan 6-12 kişilik bir grup insanla yapılan görüşmedir. Odak grup görüşmesi ile katılımcıların yaşadıkları çeşitli sorunlarla ilgili bakış açılarının ne olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Odak grup görüşmesi aynı zamanda farklı grupların bakış açılarının ne ölçüde benzer veya birbirlerinden uzak olduğunu ortaya koymaya yöneliktir. Odak grup görüşmesi motivasyon unsurları, karar verme ve bireysel öncelikler gibi konu alanlarının araştırılmasında uygun görülen bir tekniktir (Berg vd., 2015, s. 189; Gönç Şavran, 2012b, s. 87-88). Bireyler arasında etkileşim ve çağrışımlar sonucu, katılımcılar birbirlerinin zihinlerindeki duygu ve düşüncelerin ortaya çıkmasına vesile olurlar.

Böylelikle de zengin bir bilgi akışı için imkân sağlanmış olur. Odak grup görüşmesiyle katılımcıların gerçek algı, duygu ve düşüncelerine ulaşılmasının yanı sıra grup baskısı, sosyal onaylanma ve sosyal beğenilirlik gibi engellerin aşılması amaçlanmıştır. Zira Odak grup ortamı, insanların görüşlerini, algılarını, saik ve gerekçelerini ortaya koymaya teşvik eder. Araştırma insanı bu açıdan araştırıyorsa bu durum grup görüşmesini çekici bir veri toplama aracı haline getirebilir (Çokluk vd., 2011, s. 98; Punch, 2011, s. 168).

Görüşmelerde veri çeşitliliğini arttırmak ve yaşa dayalı farklı bakış açılarını tespit etmek amacıyla katılımcıların farklı yaş gruplarında olmasına özen gösterilmiştir. Suriyelilerin Türkiye’de kalma veya Suriye’ye geri dönme konusunun yanı sıra Türkçe öğrenme, sosyal ilişkiler kurma, yeni yerleşim yerine uyum sağlama gibi hususlar yaşa bağlı olarak değişkenlikler göstermektedir. Bunun dışında istihdam durumu, sosyo-ekonomik düzey, cinsiyet, kalış süresi ve medeni durum gibi değişkenlerin kalma veya geri dönme üzerinde etkisinin nasıl olduğu araştırılmıştır.

Saha çalışması, Türkiye’nin en fazla Suriyeli nüfusu barındıran kentlerinden olan Gaziantep ve İzmir kent merkezlerinde 2018 yılının Temmuz-Kasım ayları arasında gerçekleştirilmiştir. Bu iki kentte 16’sı kadın, 41’i erkek olmak üzere toplam 57 kişi ile yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler, Gaziantep’te 10’u kadın, 20’si erkek olmak üzere toplam 30 kişiyle, İzmir’de ise 6’sı kadın, 21’i erkek olmak üzere toplam 27 kişiyle yapılmıştır. Ayrıca saha çalışması boyunca ikisi Gaziantep’te, biri İzmir’de olmak üzere üç tane odak grup görüşmesi yapılmıştır. Odak grup görüşmesinin bir tanesi sadece Suriyeli kadınlardan oluşan bir toplulukla, biri üniversite öğrencisi ve öğrenci adayı genç bireylerle, bir diğer görüşme de sadece erkek bireylerle yapılmıştır. Yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler 30-90 dakika arasında, odak grup görüşmeleri ise 60-90 dakika arasında bir zaman diliminde yapılmıştır. Araştırma boyunca kadın katılımcı sayısının erkeklere oranla daha az olmasının sebebinin katılımcıların sahip oldukları kültürel yaşam biçimiyle ilgili olduğu düşünülmüştür. Söz gelimi ziyaret edilen bazı evlerde kocaları evde olan kadınların görüşmeye pek yanaşmadıkları görülmüştür. Bunun yanı sıra bazı kadın katılımcılar, sadece kadın tercümanın olduğu bir ortamda görüşme yapabileceklerini, erkeklerle aynı ortamda bulunmayı tercih etmediklerini ifade etmişlerdir. Çalışma boyunca

katılımcıların gerçek isimleri yerine gizlilik prensibine uygun olarak takma isimler kullanılmıştır. Takma isimler Suriye’de yaygın olarak kullanılan isimlerden seçilmiştir.

Saha çalışması sırasında Suriyelilerin yoğun olarak yerel halkla iç içe yaşadığı mahalleler, sahip oldukları işyerleri, uğradıkları kafeler, çalıştıkları tekstil/ayakkabı fabrikaları, sokak aralarında depodan bozma atölyeler, tatil günlerinde vakit geçirdikleri parklar, piknik alanları ziyaret edilmiş ve bir kısmının da evlerine gidilerek görüşmeler evlerde yapılmıştır. Ev ziyaretleri Suriyelilerin sahip olduğu yaşam biçimi konusunda gözlemler yapma fırsatı vermiştir.

Gaziantep’teki saha çalışması nispeten yoksul Suriyelilerin yaşadığı Akdere, Cumhuriyet, Sarıgüllük, Akyol, Savcılı Mahalleleri, İran Pazarı’nın bulunduğu İnönü Caddesi, tekstil atölyelerinin yoğun olarak yer aldığı Ünalı, orta düzey ve biraz altında bir gelire sahip olanların yerleştiği Karataş, Güneykent, Üniversite Bölgesi, Gazi Muhtar Paşa ile yüksek gelirli kişilerin ikamet ettiği İbrahimli bölgesinde gerçekleştirilmiştir. Böylelikle farklı gelir ve sosyal yaşam düzeylerine sahip katılımcıların araştırmaya dâhil edilmesi sağlanmış ve aynı durumun İzmir ilinde de olmasına özen gösterilmiştir.

İzmir’de ise Karabağlar, Buca’nın Gediz, Yıldız, Bornova’nın Pınarbaşı, Doğanlar, Konak’ın Agora, Basmane, Tepecik ve Eşrefpaşa gibi yerleşim yerlerinde katılımcıların evlerine misafir olup görüşmelerin bir kısmı buralarda yapılmıştır. Ayrıca Suriyeli küçük işletme sahipleriyle Basmane’de, Suriyelilerin önemli bir bölümünün istihdam edildiği ayakkabı sektörünün yer aldığı Işıkkent’te görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Saha araştırması sırasında katılımcılara kartopu örneklem yöntemiyle ulaşılmaya çalışılmıştır. Araştırmacının ikamet ettiği Balıkesir il merkezinde yaşayan bir Suriyelinin referansı ile Gaziantep’teki akrabası ziyaret edilmiştir. Bu görüşülen kişinin yönlendirmeleriyle Cumhuriyet Mahallesi’nde oturan bir aile ile görüşme yapılmış, bu ailenin de yardımcı olmasıyla Suriye’de iken avukat olan ancak araştırmanın yapıldığı 2018 yılında Gaziantep’te Cumhuriyet Mahallesi’nde esnaflık yapan bir kişiye ulaşılmıştır. Bu esnafın da yönlendirmeleriyle başka katılımcılara ulaşılmıştır. İzmir’deki katılımcılara ise Gaziantep’te oturup da İzmir’de akrabası olan katılımcıların verdiği kişiler aracılığıyla ulaşılmış ve bu durum çalışmanın daha hızlı yürütülmesi

açısından yararlı olmuştur. İzmir’de referansla yanına gittiğimiz bir Suriyeli bizi bir lokanta sahibine yönlendirmiş, kendisiyle yapılan görüşmeden sonra orada çalışan bir personelin yönlendirmeleriyle de farklı ailelerle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. İzmir’de iki, Gaziantep’te bir katılımcı, güvenlik kaygıları nedeniyle görüşme teklifimizi geri çevirmiştir. Gaziantep’te bir ev ziyareti sırasında evde sadece kadınlar olduğu gerekçesiyle sadece kadın tercümanın içeri girmesine ve görüşme yapmasına izin verilmiş ve görüşme bu şekilde gerçekleştirilmiştir. Görüşme öncesinde çalışmanın amacı katılımcılara aktarılmış özellikle kendilerini zora sokacak siyasi mesaj içerikli soru sorulmayacağı iletilmiştir. Bazı katılımcılar her türlü soruya açık olduklarını iç savaşla beraber her şeylerini kaybettiklerini, dolayısıyla siyasi soruların sorulması noktasında bir çekinceleri olmadığını söylemişlerdir. Bazı katılımcılar, araştırmacıyı yardım amaçlı gelen bir sivil kuruluş görevlisi olarak algılamıştır. Hatta ziyaret edilen bazı evlere komşu evlerden gelenler olmuş, yardım talebinde bulunmuşlardır. Bu durumu fark eden araştırmacı, durumu netleştirmek, olası yanlış algı, düşünce ve beklentileri engellemek amacıyla kendisini ve araştırmanın amacını net bir biçimde ve tekrarlı olarak anlatmış, kendisinin herhangi bir kurum ve/veya kuruluş adına hareket etmediğini ifade ederek katılımcıları araştırma konusunda yeniden bilgilendirmiştir.

Gaziantep’te farklı gelir gruplarına mensup Suriyeliler mevcuttur. Katılımcılar arasında yüksek gelir düzeyine sahip kişiler olmakla beraber büyük bölümünün sosyo-ekonomik açıdan düşük gelir düzeyine sahip oldukları gözlemlenmiştir. Orta sınıf Suriyeli ailelerin kaldığı Güneykent ve Karataş mahallelerinde nispeten yaşam şartları ve gelir düzeyi yüksek olan Suriyelilerin ikamet ettiği görülmüştür. Cumhuriyet, Savcılı, Akdere gibi yerlerde ise eski, harabe görünümlü evlerde kalan Suriyeliler de vardır. Savcılı Mahallesinde ziyaret edilen bir evde Suriyeli bir ailenin bir odayı mutfak, tuvalet ve banyo olarak kullandığı görülmüştür. Aşevinden aldıkları ekmek ve yemekle temel ihtiyaçlarının önemli bir kısmını karşıladıklarını belirten katılımcı, Suriye’de iken 300 fıstık ağacını ve ev ve arabasını bırakarak Türkiye’ye gelmiştir. Suriyeli katılımcının aynı evde eşi çocukları ve torunlarıyla birlikte kaldığı gözlemlenmiştir. Katılımcı, evinde sürekli kemirgen hayvanlara rastladığını fakat başka bir yerde kalmak için maddi durumunun elverişli olmadığını belirtmiştir. Cumhuriyet Mahallesi’nde ziyaret edilen bir katılımcı ise kocasının Suriye’de öldürüldüğünü, Türkiye’ye ilk geldiklerinde yemek yapacak ocakları olmadığını sobanın üstünde yemek pişirdiğini, su

ısıtıp banyo yaptıklarını ifade etmiştir. Hem Gaziantep'te hem de İzmir'de bazı katılımcıların, ev sahipleri ve komşuların yaptıkları halı, kilim, kanepe ve benzeri ev eşyaları yardımı ile evlerinin içini döşedikleri tespit edilmiştir. Ev sahipleri tarafından kendilerine yemek yardımı yapılan Suriyeli aileler mevcuttur. Basmane, Agora gibi yerlerde katılımcıların mahallede bulunan Suriyeli bakkaldan borçla gıda maddeleri aldıklarını belirtmişlerdir. Birçok Suriyeli, bu şekilde geçimlerini sağlayabildiklerini anlatmışlardır. Saha çalışmasının önemli bir kısmı yaz aylarında gerçekleştirilmiştir. Ziyaret edilen tüm evlerde katılımcıların yazın serinlemek amacıyla vantilatör kulladıklarına tanık olunmuştur. Ziyaret edilen evlerin tamamına yakınında tüplü televizyon kullanıldığı, özellikle Arap ailelerin Arapça yayınlar izledikleri görülmüştür. Görüşme yapılan tüm katılımcılar kirada oturmaktadırlar. Suriyeli ailelerin, genellikle kalabalık bir şekilde yaşadıkları gözlemlenmiştir. Çoğu ailede birden fazla kişi çalışmak zorunda kalmaktadır. Ekonomik maliyetleri en aza indirmek amaçlı geniş aile tarzında bir yaşam söz konusudur. Gaziantep'te dükkândan bozma yapılarda kalan katılımcılar olmuştur. Gaziantep'te devlet tarafından finanse edilen, pazar günleri hariç ev yemekleri yapan ve ücretsiz dağıtan yerler vardır. Bir kadın katılımcı, eşinin şarapnel parçasıyla yaralandığını, çalışmadığını bu yemek yardımıyla geçimlerini sağladıklarını belirtmiştir. Kazandıkları paranın geçimleri için yetmediğini, bazen çocuklarına öğün olarak sadece ekmek verdiğini anlatan katılımcı, Gaziantep'te kalmalarının temel sebeplerinden bir tanesinin bu yemek yardımı olduğunu ifade etmiştir. İzmir'deki Suriyeliler Gaziantep'teki gibi sınıfsal yapıya sahip değildir. Suriyelilerin bir kısmı sahip oldukları ekonomik sermayeyi hem Gaziantep'te hem de İzmir'de bakkal dükkânı, restoran, kasap, tatlı dükkânı vb. açarak değerlendirmişlerdir. İzmir'de daha önce görüşme yapılan bir katılımcının yönlendirmesiyle başka bir Suriyeliyle görüşme yapmak amaçlı ikinci el eşya satan bir dükkân ziyaret edilmiştir. Ziyaret sırasında dükkânın iç kısımlarında duvar dibinde dizilmiş yataklar ve dükkânın orta yerinde üst üste yığılmış yorganlar görülmüştür. Yedi-sekiz yataktan ikisinin üzerinde genç yaşta insanların yattığı gözlemlenmiştir. Dükkânda geçirilen süre içerisinde buradaki insanların Avrupa'ya gitmeye çalışan, uygun bir yol bulana kadar dükkânda barınan Suriyeliler oldukları anlaşılmıştır. Hem Gaziantep'te hem de İzmir'de özellikle hafta sonu Suriyeli aileler birbirlerini ziyaret etmektedir. Suriyelilerin işlettikleri dükkânlar birbirlerini gördükleri, önlerinde oturup sohbet ettikleri mekânlardandır. Tüm katılımcılar, ülkelerinde içtikleri bir kahve türünü sıklıkla tüketmektedirler. Suriyeli

kadınların Gaziantep'te ülkelerinde giydikleri çarşaf ve peçe türü giysileri daha fazla tercih ettikleri görülmüştür. İzmir'de ise bu giyim tarzına daha az rastlanmıştır. Bir kısım Suriyeli, dışlanmanın önüne geçmek maksadıyla yerel halkın tercih ettiği giysileri giymekte, başlarını yerel tarzda bağlamaktadır.

Saha çalışması sırasında yapılan gözlemler sonucunda tutulan notlar, görüşme verileri ve odak grup görüşmelerinden elde edilen ses kayıtları tercüman eşliğinde çözümlenmiş ve bu görüşme notları üzerinde herhangi bir değişiklik yapılmaksızın bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Öncesinde görüşme sorularından yola çıkılarak kendi içinde bütünlük taşıyan durumlar ana kategoriler olarak belirlenmiştir. Çalışmada dört ana kategori oluşturulmuş, alt kategoriler bu ana kategorilerin bütünlüğünü bozmayacak şekilde düzenlenmiştir. Bulgular bu kategori ve alt kategoriler altında düzenlenmiş ve yorumlanmıştır. Çalışmamızda betimsel analiz yaklaşımı kullanılmıştır. Şimşek ve Yıldırım'ın (2013, s. 256) da belirttiği gibi betimsel analizle daha önceden oluşturulan kavramsal çerçeveden ve araştırma sorularından yola çıkılarak verilerin hangi tema ve kategoriler altında işleneceği ortaya konulmuş olur. Burada veriler gelişigüzel değil, belirli bir sistematığe göre bir araya getirilir. Verilerin desteklenmesi amacıyla doğrudan alıntı yapılabilir. Bu yaklaşımda bulgular arasındaki ilişkinin karşılaştırmalı şekilde de verilmesi mümkündür. Bu çalışma boyunca Suriyelilerin Türkiye'de kalma veya Suriye'ye dönme eğilimlerinin hangi faktörlerin etkisiyle gerçekleştiği, bu konunun Gaziantep ve İzmir'de ne gibi farklılıklar arz ettiği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Saha çalışmasında Suriyeli dernek yöneticileriyle iletişim kurulmuş fakat derinlemesine görüşmelerin tamamına yakını herhangi bir kuruluşa bağlı olmayan Suriyelilerle yapılmıştır. Alan yazın bilgileri ve görüşmelerden elde edilen veriler Türkiye'de yaşayan tüm Suriyeliler için genelleyci olma iddiasında değildir. Daha çok Gaziantep ve İzmir'de yaşayan Suriyelilerin eğilimlerine ilişkin bir perspektif sunmaya çalışılmıştır.

3.7. Geçerlilik ve Güvenilirlik

Saha çalışmasında katılımcılara yöneltilen görüşme sorularının oluşturulması öncesinde konuyla ilgili alan yazın taraması yapılmış ve araştırma evreninde çalışma grubuna dâhil olma özelliklerine sahip dokuz kişi ile bir pilot çalışma yapılmıştır. Pilot çalışma, araştırma sırasında uygulanan yöntemin uygulanma imkânını görmek ve ortaya çıkabilecek zorlukları belirlemek açısından önemlidir (Karaman, 2017, s. 88). Alan

yazından elde edilen bilgiler ve görüşme notları doktora tezinin amacına uygun olarak sistematik bir şekilde ortaya konulmuş ve nitel araştırmalarda uzman olan kişilerin araştırmaya yönelik görüşlerine başvurulmuştur. Hem yapılan pilot çalışma hem de uzman görüşü, araştırmanın geçerliliği konusunda önemli yardımcı unsurlar olarak değerlendirilmiştir.

Ses kayıt cihazı ve tercüman bulundurulması araştırmanın güvenilirliğine katkı sağlayan unsurlar olarak değerlendirilmiştir. Araştırma boyunca katılımcılarla yapılan görüşmeler tercüman eşliğinde, ses kayıt cihazı kullanılarak kaydedilmiştir. Kayıt cihazı, veri kaybını önleme ve bilgilerin güvenilirliğini sağlama amacıyla tercih edilmiştir. Araştırma sırasında tercüman desteği, Türkçe yeterliliği olmayan katılımcıların aktaracakları bilgilerin güvenilirliği ve görüşmeler sırasında bilgi kaybı olmaması açısından önemli olmuştur.

Saha deneyimleri sırasında görüşme sorularının araştırmanın amacına uygun bir şekilde sorulmasına ve görüşme notlarının tercümanın kendi öznel yargılarını katmadan ve görüşme içeriklerine sadık kalarak deşifre edilmesine özen gösterilmiştir.

3.8. Kapsam ve Sınırlılıklar

Araştırmanın Gaziantep ve İzmir’de kamp dışında yaşayan Suriyeliler üzerinde Temmuz-Kasım 2018 tarihleri arasında yapılan ve bu döneme ait düşünce ve deneyimler ile sınırlı olduğu söylenebilir. Araştırma boyunca Suriyeli Sünni Arap, Kürt ve Türkmenlerle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Kamplarda yaşayan Suriyeliler, kapsam dışında tutulmuşlardır. Buna esas teşkil eden neden ise, kamptaki sosyal yaşam olanaklarının araştırma konusuna dair etraflı veri elde edilmesine engel teşkil etme olasılığı olarak düşünülmüştür.

4. BÖLÜM: GAZİANTEP VE İZMİR’DE SURİYELİLERE YÖNELİK ALAN ARAŞTIRMASI BULGULARININ İNCELENMESİ

Bu bölümde alan araştırması verileri alan yazın bilgileri eşliğinde analiz edilmiş ve elde edilen bulgular, ilgili kategori altında sunulmuştur. Suriyelilerin göç deneyimleri boyunca yaşadıkları tüm zorluklara rağmen bir kısım Suriyelinin neden Türkiye’de kalmayı tercih ettikleri veya ülkelerinde devam eden savaş koşulları ve istikrarsızlığa rağmen neden bir kısım Suriyelinin tüm riskleri göze alıp geri dönmek istediklerini ortaya koymak çalışmamızın asıl amacını oluşturmaktadır.

Araştırma boyunca düzenlenen bulgular daha önce oluşturulan aşağıdaki kategorik başlıklar altında sınıflandırılmıştır:

- a) Demografik Bilgiler
- b) Suriye’deki Yaşam ve Geliş süreci
- c) Türkiye Deneyimleri
- d) Türkiye’de Kalma veya Suriye’ye Geri Dönme Eğilimleri

Demografik verilerle ilgili başlığın altında katılımcılarla ilgili geldikleri yer, yaş, eğitim düzeyleri, meslek, medeni durum, hane halkı sayısı ve gelir düzeyi bilgisine yer verilmiştir.

Demografik verilerin ardından, katılımcıların savaştan önce nasıl bir yaşama sahip oldukları, iç savaşla beraber Türkiye’ye göç etme nedenleri, göç sürecinde yaşadıkları, Türkiye’yi tercih etme nedenleri ve Türkiye deneyimleri, görüşmelerle elde edilen veriler ışığında analiz edilmeye çalışılmıştır. Katılımcıların savaştan önce ve savaş sırasında yaşadıkları, onları Türkiye’de kalmaya sevk eden durumları ortaya koymak açısından kritik önemdedir. Katılımcıların sorunları benzer olsa da hemen her birinin hayatında farklı deneyimler mevcuttur. Bu çerçevede Türkiye’deki hayatları, yerel halkla ilişkiler, dışlanma, dil öğrenme düzeyi, yaşam koşulları, ne gibi sorunlar yaşadıkları üzerinde durulmuştur.

Türkiye’de kalma ile Suriye’ye dönme eğilimleri başlığı adı altında, katılımcıların şu ana kadar neden Türkiye’de kalmayı tercih ettiklerini, dışlanma deneyimlerinin, çalışma alanındaki yaşam koşullarının ve vatandaşlık beklentilerinin Türkiye’de kalmaya, Suriye’ye dönmeye veya Avrupa’ya gitmeye etki edip etmediği

sahada ulaşılan verilerle alt başlıklar halinde ortaya konmaya çalışılmıştır. Katılımcıların Türkiye’de kalma sürelerinin ve çocukların durumunun kalma veya geri dönmeyi ne şekilde etkilediği, katılımcıların vatan özlemi ve uyum durumları ekseninde kalma veya dönme eğilimleri bu bölümde ele alınan diğer alt başlıklardır. Bunun yanı sıra katılımcıların ülkelerine dönüşlerini zorlaştıran faktörler ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Çünkü bu faktörlerin oynadığı rollerin neler olduğu belirlenmesi, Suriyelilerin Türkiye’de kalmalarını anlamak açısından önemlidir. Bu nedenle ülkelerindeki istikrarsızlığın, güvenlik problemlerinin geri dönüşleri ne ölçüde engellediği çalışmamızda üzerinde önemle durulan başlıklardan olmuştur. Bunlar dışında Türkiye’nin Suriye’nin kuzeyinde güvenlikli bir kontrol bölgesi kurma girişimleri ile Türkiye kamuoyunda Suriyeliler hakkında yapılan ve genellikle ötekileştirici nitelikteki tartışmaların onların kalma, geri dönme veya başka bir ülkeye gitme eğilimlerini ne ölçüde etkilediği elde edilen çarpıcı veriler ışığında analiz edilmiştir.

4.1. Demografik Bilgiler

Katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin tabloya bakıldığında, toplamda 57 kadın ve erkek katılımcılar ile görüşme yapıldığı görülmektedir. Katılımcıların toplamda 30 tanesi Gaziantep’te ve 27 tanesi ise İzmir’de ikamet etmektedir. Cinsiyet dağılımı açısından da bakıldığında görüşmecilerin 16 tanesi kadın, 41 tanesi ise erkektir. Tabloya bakıldığında farklı gelir gruplarından katılımcılar olmakla beraber, büyük çoğunluğunun düşük gelir düzeyine sahip oldukları görülebilmektedir.

Tablo 4.1. Katılımcıların Demografik Bilgileri

	Takma İsim	Geldiği Yer	Yaş	Eğitim Durumu	Meslek	Medeni Durum	Hane Halkı/ Kişi	Aylık Gelir Durumu/ TL	İkamet Yeri
1	Ebubekir	Humus	55	İlkokul	Esnaf	Evli	9	3000	G.Antep
2	Semir	Halep	37	Ortaokul	Terzi	Evli	4	1400	"
3	Cemal	Halep	76	İlkokul	Serbest	Evli	7	Sabit gelir yok	"
4	Zeynep	şam	39	niversite	Ev hanımı	Evli	4	Sabit gelir yok	"

5	Ahmet	Halep	47	Üniversite	Esnaf	Evli	6	3000	"
6	Kasım	Halep	21	Lise	Serbest	Bekâr	8	2400	"
7	Semra	Halep	38	Ortaokul	Serbest	Evli	7	Sabit gelir yok	"
8	Zehra	Halep	37	Üniversite	Serbest	Dul	7	1600	"
9	Abdulkadir	Halep	32	Ortaokul	İşçi	Evli	6	2400	"
10	Hamit	Halep	55	Üniversite	Esnaf	Evli	7	3000	"
11	Mahmut	Şam	27	Üniversite	İşçi	Bekâr	7	5500	"
12	Nihat	Halep	18	Ortaokul	İşçi	Bekâr	7	2400	"
13	Halim	Halep	24	Üniversite	Serbest	Bekâr	5	3500	"
14	Tevfik	Şam	55	Lise	Esnaf	Evli	5	4800	"
15	Şükran	Halep	28	Okur-yazar değil	Ev Hanımı	Evli	7	Sabit geliri yok	"
16	Halit	Şam	28	Üniversite	Esnaf	Bekâr	1	6000	"
17	Samiye	Halep	50	Üniversite	Ev Hanımı	Evli	6	Sabit geliri yok	"
18	Selve	Şam	51	Üniversite	Öğretmen	Bekâr	6	1600	"
19	Samet	Halep	39	Lise	İş adamı	Evli	6	15 000	"
20	İhsan	Halep	40	Ortaokul	Serbest	Evli	6	7000	"
21	İdris	Halep	21	Üniversite	Serbest	Bekâr	7	3500	"
22	Naim	Halep	21	Lise	İşçi	Bekar	6	1600	"
23	Rıdvan	Haseke	30	Üniversite	Gazeteci	Bekâr	9	6000	"
24	İshak	Dera	35	Ortaokul	İşçi	Evli	6	2500	"
25	İsmail	Humus	48	Lise	İşçi	Evli	7	2400	"
26	Emel	Halep	22	Lise	Öğrenci	Bekâr	6	Sabit geliri yok	"
27	Süleyman	Halep	19	Lise	İşçi	Bekâr	8	1600	"
28	Hatice	Halep	35	Üniversite	Ev hanımı	Evli	6	Sabit geliri yok	"
29	Derya	Halep	21	Lise	Öğrenci	Bekâr	7	Sabit geliri yok	"
30	Hira	Halep	37	Ortaokul	Esnaf	Evli	6	2300	"
31	Uğur	İdlib	26	Lise	Esnaf	Bekâr	6	1800	İzmir
32	Nidal	Humus	28	Üniversite	Serbest	Evli	10	1900	"

33	Fatima	Haseke	29	Lise	Ev hanımı	Evli	4	Sabit geliri yok	"
34	Hasan	Deyrizor	36	Üniversite	Esnaf	Evli	5	4000	"
35	Faysal	Halep	29	Üniversite	İşçi	Bekâr	10	1800	"
36	Halil	İdlib	55	Lise	Esnaf	Evli	6	2000	"
37	Muna	Haseke	32	Ortaokul	Ev hanımı	Evli	6	Sabit geliri yok	"
38	Hiba	Halep	42	Ortaokul	İşçi	Dul	5	1500	"
39	Arif	Halep	49	Ortaokul	Serbest	Evli	7	1300	"
40	İlyas	Halep	37	İlkokul	Esnaf	Evli	2	3000	"
41	Yahya	Halep	36	Ortaokul	İşçi	Evli	8	1800	"
42	Leyla	Şam	21	Lise	Ev hanımı	Bekâr	9	Sabit geliri yok	"
43	Hüseyin	Halep	45	İlkokul	Serbest	Evli	7	Sabit geliri yok	"
44	Mustafa	Halep	26	Ortaokul	İşçi	Evli	8	3750	"
45	Yusuf	Halep	30	Ortaokul	İşçi	Bekâr	12	3300	"
46	İbrahim	Halep	30	İlkokul	işçi	Evli	6	1200	"
47	Ali	Halep	21	Ortaokul	İşçi	Bekâr	8	1600	"
48	Kamil	Şam	34	Lise	Serbest	Bekâr	5	2100	"
49	Ekrem	Şam	50	Ortaokul	Serbest	Evli	11	Sabit geliri yok	"
50	Salih	Halep	35	Lise	İşçi	Evli	6	1600	"
51	Nurullah	Şam	48	Ortaokul	İşçi	Evli	3	1680	"
52	Asime	Halep	28	Ortaokul	Ev hanımı	Evli	6	Sabit geliri yok	"
53	Kadriye	Halep	38	İlkokul	Ev hanımı	Dul	6	Sabit geliri yok	"
54	Recep	Halep	42	İlkokul	İşçi	Evli	6	1800	"
55	Eşref	Halep	27	Lise	Serbest	Evli	7	2400	"
56	Mazhar	Halep	33	Lise	Esnaf	Evli	5	3000	"
57	Sedat	Halep	27	Lise	Esnaf	Bekâr	5	3400	"

Görüşme yapılan kişilerin ortalama yaşı 35,4 olup ortalama hane halkı sayısı 6,4'tür. Görüşme yapılanlardan 7'si ilkokul, 17'si ortaokul, 17'si lise, 15'i de üniversite

düzeyinde eğitim almış kişilerdir. Bir katılımcı da okula hiç gitmediğini beyan etmiştir. İzmir ve Gaziantep'te görüşülenlerden 35'i evli, 19'u bekâr, 3'ü de duldur. Görüşmeler ağırlıkla Halep merkez ve kırsal bölgelerinden olmak üzere Şam, İdlib, Haseke, Deyrizor, Humus, Dera kentlerinden gelen kişilerle yapılmıştır.

Tablodaki verilere göre, görüşme yapılan kişilerin ağırlıkla Halep kentinden geldikleri görülebilmektedir. Katılımcılar içerisinde Halep merkezden göç edenler olduğu gibi, Halep'in kırsal bölgelerinden gelenler de mevcuttur. Katılımcıların yoğunlukla Halep'ten olması, Türkiye'nin kendileri için en yakın mesafede olması ve güvenli olarak algılanması ile açıklanabilir. Şam merkez ve kırsalından gelen katılımcıların çoğunluğu Lübnan üzerinden Türkiye'ye geçtikleri, görüşme notlarından anlaşılmaktadır. Zira katılımcılar, Türkiye ile Şam arasındaki bölgenin güvenlik açısından sorunlu olduğunu ve bu güzergâhı geçmenin zor olduğunu bilerek Lübnan'a ve oradan Türkiye'ye yönelmişlerdir. Diğer katılımcılar, iç savaştan en çok etkilenen Suriye'deki diğer şehirlerden gelmişlerdir.

4.2. Suriye'deki Yaşam ve Geliş Süreci

Suriyeliler, iç savaş nedeniyle doğup büyüdükları toprakları, mal varlıklarını, yaşamışlıklarını, anılarını geride bırakarak başta komşu ülkeler olmak üzere çeşitli ülkelere göç etmişlerdir. Suriyelilerin ülkelerini terk etmelerine sebep olan birçok faktör söz konusudur. Bunların başında güvenlik problemi gelmektedir. Görüşme yapılan katılımcıların büyük bir kısmı, iç savaşın başlamasıyla Esad yönetimi ile muhalif güçlerin çatışması arasında kalmışlardır. Çatışmaların ve özellikle hava saldırılarının artmasıyla güvenlik problemi ortaya çıkmıştır. Bunların yanı sıra, altyapının çökmesi, konutların yaşanamaz hale gelmesi, elektrik ve suyun kesilmesi, ekonomik kaynakların tükenmesi, iş imkânlarının ortadan kalkması ve savaşın tahmin edilenden fazla sürmesi katılımcıları güvenli bir yer arayışına sevk etmiştir.

4.2.1. Suriye'deki Yaşam: “Kerpetenin İki Ağzı Arasında Sıkışmak”

Dünyanın değişik bölgelerinde mülteciler, insan hakları ihlalleri, siyasi istikrarsızlık ve etnik gerilimlerin neden olduğu şiddet sarmalı yüzünden başta komşu ülkelere sığınmak üzere ülkelerini terk etmek zorunda kalmaktadır. Ruanda, Burundi, Somali, Myanmar ve Eritre gibi yerlerde mültecilerin birçoğu barış ortamının ortadan kalkmasıyla merkezi hükümetler veya bu merkezi hükümetlere yakın silahlı güçler

tarafından tutuklanma veya öldürölme riskiyle karşı karşıya gelmişlerdir. Mülteciler, güvenlik endişelerinin yanı sıra, geçim sıkıntısı, temel ihtiyaçlara ulaşamama yüzünden göç etmek zorunda kalmışlardır

Sirkeci, (2012, s. 356) uluslararası göçü yaratan temel dinamiğin insani güzensizlik olduğunu belirtir. Göç hareketleri temelde insani güzensizlikten uzaklaşma olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsani güvensizlik temel bir itme unsuru şeklinde kendini gösterir. Katılımcıların önemli bir kısmı, gerek Esad yönetimine bağlı güçler gerekse muhalif gruplar arasında süren çatışmalardan etkilendiklerini, zaman zaman iki ateş arasında kaldıklarını belirtmişlerdir. Sözelimi bir katılımcı, DAES'in bazı bölgeleri ele geçirmek istediğini Esad yönetiminin buna karşılık verirken hedef gözetmediğini, bunun da birçok kişinin ölümüne sebep olduğunu anlatmıştır. Katılımcı, hem Esad yönetiminin hem de DAES'in, kendilerini karşı taraftan olmakla suçladığını, sivil halkın bundan ciddi derecede etkilendiğini ifade etmiştir. Odak grup görüşmesi sırasında bir katılımcı, bu durumu teyit eden açıklamalar yapmıştır. ÖSO ile DAES'in karşılıklı havan atışları arasında kaldıklarını, ölen insanları defnedecek fırsat bulamadıklarını anlatmıştır. Diğer bir katılımcı, Türkiye'ye yük olmak için gelmediklerini, Suriye'de iken mal-mülk, iş sahibi olduklarını fakat savaşla beraber köylerinde sürekli bombardıman tehdidi altında yaşadıklarını dile getirmiştir. Tüm parasal varlıklarını tükettiklerini açlıktan ya da bombalar yüzünden ölme ihtimalleri arasında kaldıklarını aktarmıştır.

Görüşme yapılan katılımcılar, iç savaş koşullarının getirdiği yoksunluk ve güvenlik sorunu nedeniyle Suriye'de iken birkaç defa yer değiştirdiklerini, gittikleri yerlerde de aynı problemleri yaşadıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların anlattığına göre, ekonomik koşulların kötüleşmesi, gıda yetersizliği, altyapının zarar görmesi, varil bombalarının²⁸ ölüm ve yaralanmalara neden olmasıyla halkta panik başlamıştır. Varil bombalarının yerleşim yerlerinde ciddi yıkımlar oluşturmasıyla insanlar köylere akın

²⁸Varil bombası, tnt, amonyum nitrat, fueloil vb. gibi patlayıcı ve yanıcı maddelerin petrol varillerinin, büyük yemek kazanları, eski su depoları veya sanayi tüplerinin içine konulması yoluyla oluşturulan, helikopter, kargo veya tarım uçaklarından atılan basit, ucuz ve pratik bir bombadır. Bombanın yoğun olarak kullanıldığı Suriye'de zaman içinde bu bombanın, zaman ayarlı patlayıcı mekanizmaların eklenmesiyle daha etkili ve güdümlü hale geldiği bildirilmiştir. <https://www.a24.com.tr/varil-bombasi-nedir-ne-etkiler-yaratir-ne-amacla-kullanilir-neden-kullanimi-yasak-haberi-40123525h.html?h=53>.

(Erişim tarihi: 15 Kasım 2019).

etmişler, birçok yerleşim yeri belirli köylerde toplanmıştır. Köylerde bu iç göçle nüfus arttığı için temel ihtiyaçlar karşılanamaz hale gelmiştir. Bazı katılımcılar bu durumu Suriye’den çıkma gerekçeleri olarak göstermişlerdir. Bu durum bazı katılımcılar tarafından şöyle ifade edilmiştir:

“Suriye’de iken çok zorluk çektik. Ne elektrik, ne su, ne de yemek vardı. Korkudan uyuyamıyorduk. Hayatımız zulümle geçti. Tüp yoktu. Yemek yapmak için çalı çırpı bile bulamıyorduk. Yemek yapmak için çöp toplayıp ateş yakıyorduk.” (Semra, 31 yaş, Gaziantep).

“Köyümüzde su yoktu. Haftada bir traktör Halep’ten su getiriyordu. O su iki günde bitiyordu. Suya çok para veriyorduk. Suyun tekrar gelmesi için beş gün bekliyorduk. İki traktör su almak için paramız yeterli değildi. 19-20 köyün nüfusu bizim köyde toplanmıştı. Su çabuk bitiyordu. Elektrikler kesildi. Benzin kalmadı. Mazot da çok pahalı oldu. Elektrikler kesildiği için yazlar ve kışlar bizim için çok zor geçiyordu.” (Nihat, 18 yaş, Gaziantep).

“Can güvenliği yoktu. Rejime yakın yerlere gitmek de çok riskliydi. Çünkü rejim için işin şakası yoktu. Canınla, malınla her şekilde onlarla beraber olmak gerekiyordu. Öyle olmadığın takdirde seni hain ilan edip hemen infaz ediyorlarmış. Bu durumu ailece değerlendirdik ve hep beraber karar verip Türkiye geldik. Zaten orada yaşam artık yürümüyordu. İnsanlar arasında panik vardı. Kişisel ihtiyaçlarımızı bile karşılayamayacak duruma gelmiştik.” (Ebubekir, 55 yaş, Gaziantep).

“Savaş uzayınca insanlar, hayatlarından nefret etmeye başladılar. Önce abim geldi, sonra ben geldim. Hepimiz bir gelmedik, tek tek geldik. Oralardaki duruma bakıyısın. Durum hep geriye gittikçe, cebinde para kalmayınca, mecbur geliysin bu tarafa.” (Mustafa, 25 yaş, İzmir).

Suriye’de iken fayans-seramik ustası olarak çalıştığını söyleyen bir katılımcı, savaş başladıktan sonra hiçbir siyasi faaliyetin içinde olmamasına rağmen kimliğinde “Doğu Guta” yazdığı için Esad’a yakın güçlerin kendilerine tavrı takındığını, kimliği yüzünden altı ay ameliyatlı bir şekilde ailesine haber verilmeden cezaevinde tutulduğunu ifade etmiştir. Aynı katılımcı Suriye’de zulüm gördükleri için ayrıldıklarını anlatmıştır:

“Hapisten bırakıldıktan sonra rejim güçleri bana ‘Gidin bir daha sakın dönmeyin.’ dediler. Arkadaşlarım tekrar tutuklanabileceğimi, bu yüzden Suriye’den ayrılmam gerektiğini bana söylediler. Rejim tarafından hapse atılan kişi artık yok hükmündedir. Ölür mü kalır mı kimsenin umurunda olmuyor. Birileri seni sorup para karşılığında salıverilmeni sağlarsa kurtulursun, aksi takdirde sonsuza kadar içerde kalırsın.” (Nurullah, 48 yaş, İzmir).

Katılımcıların bir kısmı, bulundukları yerleşim merkezlerinden sınır bölgelerine varana kadar yolda birçok kontrol noktası ile karşılaştıklarını ve olumsuz tavırlara maruz kaldıklarını aktarmışlardır. Özellikle Lübnan üzerinden ülkelerini terk eden katılımcılar, Esad yönetiminin ve Lübnan'daki resmi görevlilerin kötü muameleleri ile karşı karşıya kalmışlardır. Bir katılımcı, Lübnan üzerinden deniz yoluyla Türkiye'ye gelmeye karar verdiklerini, gemiye binmeden önce tüm Suriyelilerin başka bir yere alınıp etraflarının şeritle kuşatıldığını, fotoğraflarının çekildiğini, suçlu muamelesi gördüklerini belirtmiştir. Lübnan'a gittikten sonra oradaki olumsuz şartlar nedeniyle Suriye'ye geri dönen bir başka katılımcı bu durumu şu şekilde aktarmıştır:

“Uçaktan rastgele halkı taradılar. Mermilerden bir tanesi sırtıma isabet etti. Ölümünden döndüm. Bir yıla yakın tedavi gördüm. İyileştikten sonra ailemi aldım, Şam'a gittim. Oradan Beyrut'a gittim. Orada kalma niyetim vardı. Suriyelilere karşı davranışları çok kötüydü, dayanamadım ve yine Halep'e döndüm. El Bab'a geçtim. 1,5 yıl orda kaldım.” (İlyas, 37 yaş, İzmir).

Katılımcıların savaş sırasında ülkelerini terk etme sürecinde çektikleri zorluklar, yaşadıkları travmanın boyutunu yansıtmaktadır. Saha çalışması sırasında görüşme yaptığımız bedensel engelli bir Suriyeli, çok erken yaşta savaşla baş başa kaldığını, tedavi olması gereken zamanda sınırlarda yaşadığını beyan etmiştir. Katılımcı, Türkiye tarafına geçene kadar çok sıkıntı çektiğini vurgulamıştır. Buna benzer deneyimler Suriyeli başka katılımcılar tarafından da aktarılmıştır. Söz gelimi bir Suriyeli 25 yaşındaki engelli çocuğunu Türkiye tarafına geçirmek için bir işçi tuttuğunu, Türkiye'ye kadar işçinin, engelli çocuğunu taşıdığını anlatmıştır. Benzer zorlukları yaşayan katılımcılar, şunları söylemiştir:

“Bir gün ÖSO ile Esad arasında çok büyük bir çatışma çıktı. Bizim bina çatışma bölgesine çok yakındı. Binadaki tüm akrabaları topladık. Dedemlerin evine gittik. Büyük bir avluları vardı. O gün yüzlerce top mermisi düştü. Akrabalarımızdan ölenler oldu. Halktan da çok sayıda ölü vardı. Ramazan ayıydı. Yengem ve çocuğu top mermisi düştükten sonra paramparça oldular. Yerden uzuvlarını topladık. Bu olaydan sonra enişteme ‘Sen bizimkileri buradan götür, ben buradaki mülklere bakarım.’ dedim. Bizim aile ve tüm akrabalar hep beraber Beyrut'a gittiler. Ondan Baalbek denilen bir yere geçtiler. Orada Birleşmiş Milletler'den yardım alarak geçiniyorlardı. Orda ev kiralamışlardı. Kiralar çok pahalı olduğu için geçinemediler. Orada okul çağındaki bütün kardeşlerim babamla beraber çalışmaya başladılar. Ben ve kuzenim Suriye'de kaldık. Bir sene çok zor dayandık. Bizim

bölge ÖSO'nun kontrolüne geçti. Bombalama olayları daha yoğun bir şekilde devam etti. Ajan gibi ortalıkta gezip insanları tutuklayıp Esad'a teslim eden insanlar vardı. Silahlı gruplar kendilerine katılmamız için bize çok baskı yaptılar. Onlara katılanlar cephe önlerinde hemen ölüyorlardı. Bütün malı mülkü bıraktık. Türkiye'ye geldik.” (Sedat, 25 yaş, İzmir).

“Varil bombaları nedeniyle ev üzerimize çöktü. Eşim ve çocuklarım enkaz altında kaldılar. Allah onları bize bağışladı. Üçüncü defa bomba düştüğünde artık dayanamayacağımızı anladık ve çıktık. O zaman kızım nişanlıydı. Onun parmağındaki yüzüğü sattık ve o parayla Türkiye'ye geldik.” (Semra, 31 yaş, Gaziantep).

“Tadmur'da rejimin 11 bin askeri vardı. Çok ciddi bir denetim vardı. Fakat bir gecede DAEŞ 270 kişiyle saldırdı. Sabah kalktığımızda dengelerin değiştiğini gördük. Şok olduk. Her şey bir oyunun parçası gibiydi. Bu kadar güçlü olan bir rejim nasıl olur da koca bir şehri DAEŞ'e teslim eder? Bu noktada şüphe ettik. Sanki şehrin anahtarı bir anda teslim edilmişti. Çünkü DAEŞ'e karşı sadece üç mermi taşıyan bir askeri bizzat gözlerimle gördüm. Askerin sonradan öldüğünü öğrendim. Bu olaydan sonra Rakka'ya gittik. Rakka'da da DAEŞ'in hâkimiyeti vardı. Rakka'da kayınpederimin evi vardı, dayı oğullarım vardı, onların yanına gittik. Bir müddet orada kaldık. DAEŞ, millete camiye 5 vakit gitmeleri konusunda baskı yapıyordu. Yaptıkları baskı bizi dinden soğuttu. Rakka'dan sonra Halep veya İdlib'e gitmeyi düşündük. İdlib'in yakınında kırsal bir kesimde kaldık. Orda da El Nusra vardı. Onlar da baskı yapıyorlardı. DAEŞ'e benzer tavırları vardı. Kadınlarımız evden çıkmaya korkuyorlardı. Oradan kaçak yollarla Hatay sınırına yakın bir noktaya geldik. Sonra Türkiye tarafına geçtik.” (Ebubekir, 55 yaş, Gaziantep).

“Savaş uçakları ve bomba sesleri yüzünden çocukların psikolojisi bozuldu. Uçak sesi duyar duymaz kendilerini yere atıyorlardı. Çocukların bu tavırları yüzünden başka bir mahalleye taşınmak zorunda kaldık. Başka mahalleye taşınma olayı iki üç defa oldu. En sonunda çıkar yol olmadığını, yaşamanın imkânsız olduğunu, seçeneksiz kaldığımızı gördüm ve Türkiye'ye geldik.” (Ahmet, 47 yaş, Gaziantep).

“Çocuklarımın hatırı için istemeyerek Suriye'yi terk ettim. Çoluk çocuk, kadın, erkek, yaşlı ayırmadan bombalıyorlardı. Oturduğumuz mahalleye 4-5 tane bomba düştü. Çok sayıda ev yıkıldı. Buna şahit oldum. Artık tek yaptığımız şey ceset taşımaktı. Daha fazla dayanamadık. Cebimizdeki parayı Suriye'de kaldığımız süre zarfında tükettik. İş kalmadı. Her şey pahalandı. Masraflar arttı.” (Hüseyin, 45 yaş, İzmir).

Zorunlu askerlik hizmeti birçok kişinin ülkesinden ayrılmasına sebep olmuştur. Şu anki Suriye yasalarına göre, zorunlu askerlik hizmeti 18-42 yaş arasındaki erkekler için geçerlidir. Suriye Askeri Ceza Kanunu'na göre, savaş zamanında askerlik görevinden kaçmak, 5 yıla kadar hapis cezasına çarptırılabilir bir suçtur (Mhaissen ve Hodges,

2019, s. 30; Morris, 2019, s. 32; Araman ve Loutfi, 2019, s. 52). Görüşmelerden elde edilen veriler, zorunlu askerliğin 18-42 yaş aralığında bulunan erkek katılımcıların çoğunluğunun ülkelerinden ayrılmalarında çok önemli bir rolü olduğunu göstermektedir.

Saha çalışması sırasında karşılaştığımız birçok kişi, askerlik çağrı belgeleri geldiği ya da orduya alınacaklarını bildikleri için Suriye'den ayrıldıklarını vurgulamışlardır. Bu durum özellikle genç Suriyeliler arasında çok yaygındır. Zorunlu askerlik uygulaması, daha önce askerliğini yapan kişiler için de geçerlidir. Askere alınan bir kişi yıllarca silah altında tutulabilmektedir. İzmir'de görüşme yapılan bir Türkmen katılımcı, oğlunun Esad yönetimi tarafından askere alındığını, altı yıl görev yaptığını ve altıncı yılın sonunda kaybolduğunu, kendisinden haber alamadığını anlatmıştır. Askerlik çağrı belgesi gelen birçok katılımcıya göre, Suriye'deki iç savaşın tarafları belli değildir. Bu yüzden askerlik görevi sebebi belirsiz bir ölme veya öldürülme sürecidir.

“Şam'ın bir mahallesinde yaşıyorduk. Hükümet güçleri orayı kuşattı. Üçüncü yılın sonunda 'Esad'ın yanında olmayan çıksın, gitsin.' denildi. Çocuklarımin neredeyse hepsi askerlik çağındaydı. Bu yüzden korktum ve ayrılmaya karar verdim.” (Ekrem, 50 yaş, İzmir).

“Savaş başladıktan sonra birkaç yıl içinde askere alınacağımı biliyordum. Askere gidip öldürmeyi veya öldürülmeyi istemedim. Bu benim Suriye'den ayrılmama sebep olan en büyük sebeptir.” (Kasım, 21 yaş, Gaziantep).

“Askerlik yüzünden buradayım. Askere gittiğinde hedef alacağın kişi yine senin kardeşindir. Bir de Suriye'de askerlik belirli bir süreyle sınırlı değil. Ne zaman biteceğini kestiremiyorsun. Suriyeliler arasında son dönemlerde popüler olan bir söz vardır 'Askere gidenin hayatı kayıptır.' Şu anda yaşıam 27'dir. Askere gidersem 37'de bile dönüp dönmeyeceğim belli değil. Eskiden olsaydı askere giderdim. Şimdiki askerlik değil, başka bir şey. Giden ya ölüyor ya da psikolojik olarak hastalanıp geliyor.” (Halit, 28 yaş, Gaziantep).

Katılımcıların ülkelerini terk edip Türkiye'ye sığınmalarını gerektiren birçok faktör söz konusudur. Bunların başında iç savaşın neden olduğu güvenlik problemi gelmektedir. Katılımcılar, Esad yönetimine bağlı güçler ile muhalif gruplar arasındaki çatışmalar yüzünden ciddi bir güvenlik açığıyla karşı karşıya kalmışlardır. Şiddet olayları yüzünden birkaç defa ülke içinde yer değiştirmişlerdir. Ülkelerinde tırmanan şiddet ortamı ve çok ağır insani şartlardan dolayı ülkelerini terk etmek zorunda kalmışlardır. Ekonominin durma noktasına gelmesi, altyapının zarar görmesi, konutların

yıkılması veya çok büyük zarar görmesinden dolayı barınma probleminin ortaya çıkması, sağlık ve eğitim gibi temel hizmetlere erişilememesi gibi etkenlerin bu süreçte çok önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Görüşmecilerin aktardıklarından da anlaşılacağı gibi katılımcılar, gerek Esad yönetimi ile muhalifler gerek de muhaliflerin kendi aralarında gerçekleşen çatışmalar nedeniyle çok yönlü mağduriyet yaşamışlardır. Bu çatışmalar, karada olduğu kadar havada da devam etmiş ve özellikle Esad yönetiminin hava bombardımanları sonucunda evleri, işyerleri yıkılmış, sosyal ve ekonomik hayatları durma noktasına gelmiştir. Görüşmecilerin bir kısmı, başlangıçta yaşadığı yeri terk etmek istememiş ancak şartların giderek daha da ağırlaşması ve can güvenliklerinin kalmamasından dolayı göç etmek zorunda kalmışlardır. Bu süreçte tüm birikimlerini tüketmişlerdir. Bununla beraber, zorunlu askerlik uygulaması, erkek katılımcıların Suriye'den ayrılmalarına sebep olan en büyük faktörlerdendir.

4.2.2. Suriyelilerin Türkiye'ye Gelişi

Suriyelilerin gidecekleri hedefi seçmeleri konusunda birden fazla etken belirleyici olmuştur. Coğrafi yakınlık, istihdam olanakları, sosyal ağlar, ülkeye yönelik önceden mevcut olan aşinalık ve kültürel yakınlık bunlardan birkaçıdır (Yahya vd., 2018, s. 27; Tümtaş, 2018, s. 27). Suriyelilerin hedef ülke olarak Türkiye'yi seçmelerinde de benzer birçok faktörün etkisi olmuştur. Türkiye'de aile fertlerinin veya tanıdıkların varlığı, aile ve arkadaşlardan alınan bilgi, ev sahibi ülkenin Suriyelilere karşı tavrı, kültürel ve dini bağlar, Türkiye'nin Suriye'ye coğrafi yakınlığı bu faktörlerden birkaçıdır. Özellikle görece iyi kamp yaşamlarının Suriyeliler arasında bilinmesi, başlangıçta sınırların açık olması diğer faktörler olarak sıralanabilir (Apak, 2015, s. 139; Erkan, 2016, s. 13-14; Seefar, 2018, s. 19).

Göçmen ağları, göç eden kişilerin etrafında bulunan herkesi etkileyen bir dinamiğe sahiptir. Göçmen ağları, insan hareketliliğini hızlandırıcı ve yaygınlaştırıcı rolüyle göçün sürdürülebilirliğini sağlar (Güllüpnar, 2012, s. 73). Bu ağlar, göç etme düşüncesinde veya göç kararı aşamasında olan kişilere gidecekleri yerdeki sığınma prosedürleri, toplumsal kabul, sığınmacılara yönelik politikalar ve mevcut yasalara ilişkin ayrıntılar sağlayan önemli bir bilgi kaynağı olarak görev yapmaktadır. Bu tür verilere erişebilen göçmenler, göç sürecindeki problemleri daha kolay çözebilme olanağına kavuşmaktadırlar. Gidilecek bölgelerin yaşam kalitesine ilişkin sosyal ağlar aracılığıyla iletilen bilgiler, sığınmacıların göç etmeye karar vermelerine katkıda

bulunmaktadır (Crisp, 1999, s. 5; Nas, 2017, s. 61). Bir göçmenin belirli bir varış noktasına taşınması, bir iş ve ev bulması, bir işyeri açması, göçmen sosyal ağından doğrudan etkilenebilmektedir. Potansiyel göçmenlerin çoğu, seyahat ederken ve kolaylıkla seyahat etmelerine yardımcı olabilecek diğer kişi veya kuruluşlarla irtibata geçip riskleri en aza indirmeyi amaçlar. Sosyal ağlar, göçü mümkün kılmak için gereken bağlantıları sağlar (Poros, 2011; Koyuncu, 2014, s. 73; Kolukırmık, 2017, s. 1235).

Başlangıçta daha yüksek ücret elde etmek ve yeterli düzeyde tasarruf yapmak amacıyla ABD’de sınırlı bir süre kalmayı düşünmelerine rağmen Türk göçmen işçilerin önemli bir kısmı geri dönmemiş, yasal veya yasal olmayan şekilde kalış sürelerini uzatmışlardır. ABD’de kalış sürelerini uzatan kişilerin zamanla kendi aralarında ve yeni gelen göçmenlerle iletişimlerini geliştirdikleri görülmüştür. Geliştirilen sosyal ilişkiler çerçevesinde, akrabalıklar ve arkadaşlıklar gibi yeni ilişki tarzlarının ortaya çıktığı ve bu ilişkilerin yeni gelen göçmenler için istihdam olanaklarını kolaylaştırdığı ve yerleşme maliyetlerinin azaltılmasına katkı yaptığı tespit edilmiştir (Gökçek Karaca, 2009, s. 299). Aynı sosyal ağların İngiltere’deki Türk göçmenlerin bu ülkeye gidip tutunmalarında önemli ölçüde işlev gördüğü belirtilmiştir. Özellikle, akraba, köylü ve tanıdıkların olması, göç alma kararlarında kolaylık sağlamıştır. Bu sosyal ağlar, göç eden kişinin mahalle seçimine bile etki edebilmektedir (Erbaş, 2019, s. 224-225). İzmir’de Bornova-Pınarbaşı Mahallesi’nde görüşme yapılan bazı katılımcıların yer seçimi yaparken akraba, köylü ve yakın köylü ile aynı muhitte oturmaya dikkat ettikleri gözlemlenmiştir. Bu dayanışma ve birbirlerine tutunma tercihleri, kentin yabancılaştırıcı etkilerine karşı taktik olarak düşünülebilir. Bu ağlara sahip olmayanların daha dezavantajlı bir konumda olduklarını söyleyebiliriz. İzmir’de karşılaştığımız ve savaştan önce Türkiye’de hiç akrabası veya tanıdığı olmayan bir kadın görüşmeci, Suriye’de kocasını kaybettiğini, İzmir’e ilk geldiklerinde dört gün bir camide kaldıklarını anlatmıştır. Cami cemaatinden insanların kiralık ev bulma konusunda yardımcı olduklarını ifade eden katılımcı, komşuların döşek, kilim gibi ev eşyaları getirdiklerini, yerel halktan insanların ikinci el çamaşır makinesi ve buzdolabı temin ettiklerini dile getirmiştir.

Göçmen ağları; akrabalık, dostluk ve ortak topluluk kökeniyle göçmenleri birbirine bağlayan kişilerarası bağlar kümesidir. Uluslararası hareket olasılığını

arttırlar, çünkü hareketin maliyetini ve riskini azaltırlar. Ağ bağlantıları aynı zamanda, insanların istihdama erişim sağlamak için kullanabilecekleri bir sosyal sermaye biçimidir (Massey, 1993, s. 448). Bazı katılımcılar, sahip oldukları sosyal ağlar aracılığıyla göçün risklerini azaltma çabasına girmişlerdir. Türkiye’ye geldikten sonra barınma problemini çözene kadar akrabalarında kalanlar söz konusudur. Gerek barınma gerekse istihdam olanakları konusunda sosyal ağların desteği ile yaşadıkları kenti tercih edenler de olmuştur:

“Gaziantep’te iki ablam oturuyordu. Onlar, bizden önce gelmişlerdi. Bu yüzden direkt onların yanına geldik. 15 gün bir kız kardeşimde kaldım. Ev kiraladık. Evi donattık.” (Samiye, 50 yaş, Gaziantep).

“İzmir’e geldik. Bir ay eltimde kaldık. Sonra ev tuttuk. İzmir’e geldik ve yerleştik. Bu evde daha önce bir Suriyeli aile oturuyordu. Onlar, bize haber verdiler. Ev boşaldıktan sonra biz geldik, girdik.” (Asime, 28 yaş, İzmir).

“Savaş sırasında bizden önce akrabalarımız buraya gelmişti. Onlar, buranın güzel ve iş olanaklarının olduğunu söylediler. Biz de o yüzden burayı tercih ettik.” (Yahya, 36 yaş, İzmir).

Aile bağlarına veya ortak kökene dayalı ağlar, barınma, istihdam ve bürokratik işlemlerle ilgili problemlerin çözülmesine yardımcı olur. Göçmenlerin sahip olduğu kişisel sorunlar konusunda destek sağlar. Bu sosyal ağlar sayesinde göçmenler ve aileleri için göç süreci güvenli ve daha kontrol edilebilir bir hale gelir (Castles ve Miller, 2008, s. 38). Sosyal ağlar, göçmenlerin göç etme motivasyonlarını etkilemekte, maddi ve manevi kayıplarını azaltma yönünde işlevsel olabilmektedir. Göçmenler, sosyal ağlar sayesinde önlerini nispeten görebilmekte, kendilerini nelerin beklediği konusunda az çok bilgi sahibi olabilmektedirler. Suriye’den gelen akrabalara gerek ev kiralama, gerekse gidecekleri ülkelerin konsolosluklarında yürütülen bürokratik işlerde yardımcı olunarak araştırmacının bu ağın bir parçası haline geldiği zamanlar olmuştur. Bu süreçte, Suriyelilerin barınma ve dil yetersizliği konusunda yaşadıkları zorluklar yakından gözlemlenmiştir.

Katılımcıların Türkiye’yi tercih etme sürecinde sahip oldukları sosyal ağlardan etkin bir şekilde yararlandıkları görülmektedir. Görüşme yapılan katılımcıların büyük bir kısmı, Türkiye’yi seçme kararını verirken önceden göç eden aile üyeleri, akraba ve tanıdıkların verdikleri bilgilere dayanarak geldiklerini beyan etmişlerdir. Bu noktada

sosyal ağlar iş bulma, barınma, yaşam kalitesi gibi birçok göç nedeninin kesişme noktası olarak görülebilir. Bir katılımcının bu husustaki görüşleri şu şekildedir:

“Savaştan önce, teyzem Türkiye’de bir Mardinli ile evliydi. Savaş başladıktan sonra bizi çağırdı. ‘Başka bir devlete gideceğimize teyzemin yanına gideriz.’ dedik. Çünkü yurtdışında tanıdığımız kimse yoktu.” (Leyla, 21 yaş, İzmir).

Mülteciler, gidecekleri yerde yaşayan tanıdıkları aracılığıyla hedef ülkenin mültecilere karşı tavrı, ikamet izni ve kendileri için vatandaşlık elde etme ihtimali, eğitim imkânları, iş bulmanın zor olup olmadığı, iş yaşamında karşılaşılan zorluklar konusunda bilgi edinmektedirler (Kuschminder, 2018, s. 580; Tucker, 2018, s. 7). Göç ettiği Suudi Arabistan’da doğan çocuğu için ikamet izni alamayan ve bu nedenle çocuğuna yönelik sağlık ve eğitim hizmetlerinden yararlanamayan bir katılımcı, Türkiye’de Suriyeliler için ücretsiz verilen sağlık ve eğitim hizmeti olduğunu akrabalarından duyduğunu, bundan dolayı geldiklerini beyan etmiştir. Dolayısıyla Türkiye’deki görece uygun koşullar savaşın olumsuz etkilerini en aza indirebilecek olması açısından Suriyeliler için önemli hususlar olarak kabul edilmiştir. Bir katılımcı, bu konuda şunları söylemiştir:

“Türkiye’ye gelmeden önce Suudi Arabistan’a gittik. Okul çağına gelen çocuğum orada doğdu ama oturma izni alamadı ve okula gidemedi. Okula gidemeyen çocuğum için Türkiye’ye geldik. Yine Suudi Arabistan’da iken çocuğumu ameliyat ettirmek istedim. Benden sağlık güvencesi istediler. ‘O olmadan burada ameliyat edemeyiz.’ dediler. Zorluk çıkardılar. Biz de Türkiye’de Suriyelilere yönelik ücretsiz sağlık desteği olduğunu duyduk. Bu sebeplerden burayı tercih ettik.” (Muna, 32 yaş, İzmir).

Benzer sebeplerle Türkiye’yi tercih eden başka ülke mensupları da mevcuttur. Söz gelimi Afganların, sosyal ağlar aracılığıyla elde ettikleri bilgilerle İran ya da başka bir ülkeyi tercih etmeden doğrudan Türkiye’ye gelme kararı aldıkları tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra Afganların bir kısmı İran’da iken kaçak yaşadıklarını, her türlü dışlanmaya, baskıya maruz kaldıklarını, daha önceden Türkiye’de yaşayan tanıdıklarının verdikleri olumlu bilgilere göre Türkiye’ye geldiklerini belirtmişlerdir (Geyik Yıldırım, 2018, s. 149-150). Afgan mülteciler, İran’da artık iyi karşılanmadıklarını, açık bir ayrımcılık yaşadıklarını, eğitim fırsatlarından mahrum kaldıklarını, inşaat sektöründeki işçilerin kazalarda öldüğünü ya da sakat kaldığını fakat kendilerine tazminat ödenmediğini aktarmışlardır. Afganlar, İran’da hastane ve okulların paralı olmasından dolayı çocuklarını okula gönderemediklerini, emek

sömürüsü yaşadıklarını bu yüzden Türkiye'ye geldiklerini ifade etmişlerdir (Strand vd., 2004, s. 3; Geyik Yıldırım, 2018, s. 151).

Uygun hedef ülke belirleme noktasında dünyanın değişik ülkelerinde benzer mülteci deneyimleri söz konusudur. Kalıcı mülteci statüsü başvurularının 2012'den sonra dört kat arttığı Kosta Rika, ABD'nin geçici olarak sınırlarını mültecilere kapattığı bir dönemde, Nikaragua, El Salvador, Venezuela ve Kolombiya'daki artan şiddetten kaçan mültecilerin ağırlanmasında lider ülke olarak kabul edilmektedir. Kosta Rika çatışmaların yaşadığı bir bölgede ender bir barış ve istikrar kalesi olarak bilinmektedir. Uzmanlara göre, 1970'lere dayanan bu kabul etme geleneği nedeniyle Kosta Rika, bölgedeki mülteciler için en kapsamlı yasal çerçevelerden birini geliştirmiştir. Ülke, sığınmacıların başvurularını işleme koyarken onlara çalışma ve eğitim hakkı vermektedir. Kosta Rika ayrıca, bölgedeki mültecilerin iş bulmalarına, iş kurmalarına ve yeni kültüre adapte olmalarına yardımcı olan en köklü entegrasyon programlarından birine sahiptir. Kosta Rika, yalnızca şiddetten kaçan mültecilere yönelik misafirperver yaklaşımları için değil, aynı zamanda daha iyi ekonomik fırsatlar için de ülkeden geçen göçmenleri iyi karşılamasıyla da övgü almış bir ülkedir. Sınırlarını kapatmak yerine, açık kapı politikasının yanı sıra göçmenlere gıda desteği ve barınma imkânı sağlamaktadır. Çoğu sığınmacı, kendini Kosta Rika'da güvende hissetmekte en azından sokakta vurulma endişesi duymamaktadır. Sığınmacılar, kendileri için Kosta Rika'da fırsatlar olduğuna inanmaktadır. Bütün bunlar Kosta Rika'yı o bölgedeki sığınmacılar için cazip bir ülke konumuna sokmaktadır.²⁹

İç savaştan dolayı ülkelerini terk eden ve Uganda'ya gelen Burundililer de Uganda'yı çeşitli nedenlerle tercih etmişlerdir. Ülkelerindeki istikrarsızlık nedeniyle Burundililerin çoğu, komşu ülkelere Tanzanya, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Ruanda ve Uganda'ya kaçmışlardır. Uganda'ya gelenler, önceden göç etmiş ve orada bulunan diğer sığınmacı tanıdıklar ya da aile üyeleri tarafından sağlanan bilgilere dayanarak karar vermişlerdir. Burundililer, diğer ülkeler yerine Uganda'yı seçmiştir (IRRI, 2017, s. 19).

²⁹<https://www.usnews.com/news/best-countries/articles/2017-01-31/costa-rica-becomes-an-alternative-for-refugees> (Erişim tarihi: 28 Mayıs 2019).

Burundililer, sosyal ağlardan Tanzanya'daki yaşamın Burundililer için kolay olmadığı bilgisini almışlardır. Tanzanya hükümeti, 2017 yılında Burundili mültecilere daha önce tanıdığı mülteci hakkını iptal etmiş, bu nedenle Tanzanya'ya geçen mülteciler tutuklanma ve geri gönderilme riski ile karşı karşıya kalmışlardır. Bunların yanı sıra kamp yaşamı, insani yardım konusundaki eksiklikler, Tanzanya makamları ve ev sahibi topluluklarla yaşananlar sorunlar Burundili mültecilerin Uganda'yı seçmelerinde etkili olmuştur. Mültecilerin komşu bir diğer ülke olan Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde kısa zaman geçirdikten sonra Uganda'ya göç etmelerinin temelinde mülteci kamplarındaki güvenlik koşulları, suiistimaller ve güvenlik riskleri yer almıştır.³⁰

Yukarıdaki deneyimlere benzer şekilde katılımcılar, gidecekleri yeri belirleme noktasında sosyal ağlardan elde ettikleri bilgilerle ideal hedef ülke arayışına girdikleri görülmektedir. Lübnan, Ürdün ve Irak'taki akraba ve tanıdıkları aracılığıyla buralarda yaşayanların durumu hakkında bilgi sahibi olduklarını belirten katılımcılar, özellikle Ürdün ve Lübnan'da kötü şartlarda yaşadıklarını, istenmeyen kesim ilan edildiklerini bu nedenle Türkiye'de karar kıldıklarını ifade etmiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğu, Arap ülkelerinin kendilerine ihanet ettiği hatta Suriye'nin bu durumda olmasının sebebinin Arap ülkeleri olduğu kanaatini taşımaktadır. Onlara göre, Suudi Arabistan ve Katar, Suriyeliler için gerekeni yapmamış ve adeta ceza verir gibi birçok hizmeti ücretli gerçekleştirmiş hem de bunu pahalı yapmıştır. Irak'ın zaten kendilerinden önce savaş şartlarını yaşadığını ifade eden katılımcılar, kendilerine sadece Türkiye'nin değer verip sahiplendiğini vurgulamışlardır. Diğer komşu ülkelerle karşılaştırıldığında savaşın olumsuz etkilerini en aza indirecek görece uygun koşulların Türkiye'de bulunduğu algısına sahip katılımcıların ülke tercihlerinde bu duruma dikkat ettikleri söylenebilir. Katılımcılar, bu konuda şunları dile getirmişlerdir:

“Savaş sırasında Ürdün'e sığınan akrabalarımız vardı. Ürdün'deki şartların çok kötü olduğunu bize bildirmişlerdi. Lübnan'da da Hizbullah güçleri var. Onlar da Suriye rejim güçleri ile aynı zihniyete sahip oldukları için orayı tercih etmedik. Irak'ta da iç savaş devam ettiğinden orayı düşünmedik. Türkiye'nin mültecileri en iyi karşılayan ülke olduğunu duyduk. Türkiye'nin Müslüman bir ülke olması tercihimizde etkili oldu. Burada ezan sesini duyduğumuzda seviniyoruz.” (Ebubekir, 55 yaş, Gaziantep).

³⁰<http://refugee-rights.org/wp-content/uploads/2017/09/Causes-of-exile-Burundi-2017.pdf> (Erişim tarihi: 12 Nisan 2019).

“Türkiye’nin Suriyelilere karşı tavrı Almanya’dan da iyi. Suriyelilerin burada aldığı bir maaş yok fakat Almanya’da olmasına rağmen. Türk milleti, bizi bütün diğer Arap ülkelerinden daha iyi karşıladı. Mesela Ürdün’de bir parkta oturup çekirdek yemek ve nargile içmek veya sohbet etmek yok, yasak. Orda yerli değilsen adeta ölü taklidi yapman gerekir. Ses çıkardığında kötü muamele görüyorsun. Bütün bu bilgileri oradaki akrabalarımız aktardı.” (Mahmut, 27 yaş, Gaziantep).

“Arap ülkelerin çoğu kapıları kapattılar. Kapısını açan tek devlet Türkiye oldu. Lübnan aldı ama şimdi orada bir şarkı yapmışlar. Şarkı sözünde mültecilerle alay ediyorlar. Kötü kelimeler kullanıyorlar. Şarkı sözlerinde şunu söylüyor: *Biz azınlık olduk, Suriyeliler çoğunluk oldular, o vatansızlar gelip burada vatan sahibi oldular.* Bunun dışında Suriyeli kadınlar metres olmayı seviyor gibi hakaret içerikli sözler var.” (Nihat, 18 yaş, Gaziantep).

Görüşme verilerinden anlaşılabileceği gibi, katılımcılar, Türkiye’nin kendilerine yönelik olumlu yaklaşımından memnuniyet duymaktadırlar. Türkiye’nin kendileri için en iyi yaşam şartlarını sağlayan ülke olduğunu ifade etmişlerdir. Başta Lübnan ve Ürdün olmak üzere diğer Arap ülkelerinin dışlayıcı tavırlarına dikkat çeken katılımcılar, Türkiye’nin güvenli ve kendilerine yardım eli uzatan bir devlet olduğuna vurgu yapmışlardır. Katılımcılar, bu konuda şu ifadeleri kullanmışlardır:

“Ben savaş ilk başladığında Mısır’a gitmiştim. Daha göçmen akınları yoktu. Beş ay kaldım. Bu beş ay bana 500 yıl gibi geldi. Orada bir ev kiralamıştım. Birgün bir komşuyla karşılaştım. Beni görür görmez, ‘Bu ne iğrençlik, Suriyeliler iğrenç.’ dedi. Hiç uygun bir ortam yoktu. İdare edemedim. Ordan Lübnan’a geldim. Orda da su ve elektrik yoktu. Herkes jeneratörlere bağlıydı. Ciddi bir yoksunluk vardı. Alışveriş dolar üzerinden yapılıyordu. Türkiye’nin en uygun yer olduğuna karar verdik. Burada yaşam daha kolay. Lübnan’a göre daha insana daha çok saygı var, insana daha çok değer veriliyor.” (Zehra, 37 yaş, Gaziantep).

“Lübnan’da tanıdıklar var. Orada sokakta yürüdüğünde konuştuğun Arapçadan Lübnanlı olmadığını anladıkları anda ellerinde ne varsa fırlatıyorlarmış. Orada bir arkadaşına bu yüzden boya kutusu fırlatmışlar. Suriyeliler teröristmiş gibi davranıyorlarmış. Devlet, orada kapı araladığında millet o aralanan kapıyı da kapatıyormuş. Suriyeliler, Ürdün’de aşırı derecede yalıtık bir şekilde yaşıyorlar. Kamp yaşamı son derece berbat. Şehre çıkmaları yasak. Türkiye’de özgürce yaşıyorsun, insana değer veriliyor. Bence şu anki Türkiye savaştan önceki ve sonraki Suriye’den çok daha iyi.” (Uğur, 26 yaş, İzmir).

“Ürdün’de kız kardeşim var. Eşi Dera şehrinden idi. O yüzden en yakın yer olan Ürdün’e gittiler. Kampta yaşıyordu. Çok pis, kirli ve hastalıklı bir ortamdaydı. Perişan haldeydi. Güvenlik yoktu. Çadır dışına çıkan çocuklar her an kaçırılma tehlikesi ile karşı karşıyaydı. Dayanamadılar. Oradan kaçtılar Türkiye’ye geldiler. Türkiye’den Almanya’ya gittiler.

Şimdi ‘Keşke Türkiye’de yaşasaydım.’ diyor. Türkiye’de dışlanma olsa bile asla Ürdün’deki gibi değil. Burada çok iyi insanlar da var. Devlet insanlara burada değer veriyor.” (Nurullah, 48 yaş, İzmir).

Mülteciler, gidilecek ülkeleri belirlerken ayrıldıkları ülke ile gidecekleri yerdeki siyasal yapılanma arasında organik bağın olup olmadığına dikkat etmektedirler. Kaynak ülke ile hedef ülke arasındaki sıkı ilişkiler mültecilerin geldikleri ülkelere iade edilme riskini beraberinde getirebilmektedir. Sözgelimi, Demokratik Kongo Cumhuriyeti’ne mensup insanlar, bir dönem Fransa ve Belçika’nın kendi ülkelerindeki yönetimle iş birliği içinde oldukları için bu ülkelerde kendilerini güvende hissetmediklerini belirtmişlerdir. Hollanda’da Vietnam büyükelçiliğinin olmadığı bir dönemde Vietnam vatandaşları için Hollanda’nın favori bir yer olduğu ifade edilmiştir (Böcker ve Havinga, 1998, s. 85).

Suriyeliler içerisinde, özellikle Esad yönetimini destekleyenler, Lübnan’ı siyasi eğilimleri nedeniyle seçmişlerdir. Türkiye ve Ürdün’ün siyasi bakış açılarının düşmanca olduklarını, Hizbullah’ın Lübnan’daki varlığını ve ülkenin daha güvenli bir seçim olarak Esad yönetimine coğrafi yakınlığını değerlendirmişlerdir. Esad yönetimine muhalif Suriyeliler, Hizbullah’ın varlığını bir endişe olarak görüp, bunun yerine kararlarını Ürdün’e gitme yönünde kullanmışlardır (Yahya vd., 2018, s. 27).

Görüşmeler elde ettiğimiz verilere baktığımızda katılımcıların gidilecek yer seçimi yaparken ülkelerin içinde bulunduğu siyasi ve toplumsal konumlarını detaylı bir şekilde değerlendirdikleri görülmektedir. Lübnan’da mevcut olan mezhepsel gerilimlerin güvenlik problemi doğurduğunu, orada yaşamının zor olduğundan söz etmişleridir. Ürdün’de Suriyelilerin çöl bölgesinde yakın yerlerde kamplarda tutulduğunu belirten bir katılımcı, Türkiye’deki Suriyelilerin bu koşullara göre çok iyi durumda olduğunu vurgulamıştır.

Türkiye’de yaşadıkları ortamın Lübnan ve Ürdün’de olmadığını, buralarda Suriyelilere üzerinde çok baskı olduğunu ifade eden katılımcılara göre, iç savaşın ortasında kalanlar, Arap ülkelerinin kendilerine yardım edeceklerini düşünmüşler fakat bu konuda hayal kırıklığına uğramışlardır. Yine, izlediği açık kapı politikasıyla Suriyelileri kabul eden ülkenin Türkiye olduğunu, ne Körfez ülkelerinin ne de diğer Arap ülkelerin Suriyelilere ilgi göstermediğini belirtmişlerdir. Katılımcılar, bu konuda şunlar dile getirmişlerdir:

“Bize en yakın ülke Irak olmasına rağmen orayı tercih etmedim çünkü Irak merkezi hükümeti ile Şam güçleri arasında organik bir bağ var. Türkiye’nin Esad karşıtı duruşunu görünce burayı tercih ettik. Lübnan yine aynı şekilde. Her ne kadar ifade etmeseler de Esad güçlerine yakın olduklarını biliyorum. Bu fark, devletlerin mültecilere karşı tavırlarında kendisini açıkça gösteriyor. Lübnan’ın mültecilere karşı kötü muamele yaptığını duyuyordum.” (Hasan, 36 yaş, İzmir).

“Lübnan’a gidersen Suriye’ye gitmiş gibi olursun. Suriye hükümeti, Lübnan’a isim bildirdiğinde, Lübnan güvenlik güçleri o kişiyi hemen alıp Suriye’ye iade ediyor. Lübnan, Suriye’nin bir ili gibidir. Sudan, Libya ve Türkiye kapılarını açıp Suriyelilerin gelebileceğini söyledi. Sudan fakir bir ülkedir. Bilindiği gibi Libya’da iç savaş var. B.A.E’ye gitmek istiyordum ama orası da hiçbir şekilde mültecileri almıyor. Ulaşamazsın. Türkiye’nin en iyisi olduğuna karar verdim. Burada aynı zamanda üniversite öğrenimimi tamamlamak istedim. Türkiye’de yabancı üniversite öğrencilerine burs verildiğini duydum. Okumak için en uygun ülkenin Türkiye olduğunu düşündüm. O yüzden buraya geldim.” (Mahmut, 27 yaş, Gaziantep).

“Ben Lübnan’a gitmek istemedim. Lübnan’daki istihbarat birimleri beni yakalarlarsa Suriye’ye teslim ederler. Çünkü Lübnan’daki bu birimler Suriye rejimi ile çalışıyor. Türkiye başta güvenlik olmak üzere her açıdan oradan daha iyidir.” (Sedat, 25 yaş, İzmir).

Coğrafi yakınlık, katılımcıların Türkiye’yi tercih etmelerindeki en büyük sebeplerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Görüşme yapılan kişilerin çoğu Halep ve çevresindeki kırsal bölgelerden gelmiş olan insanlardır. Bu kişilerin büyük bir kısmı için coğrafi yakınlık şiddet ortamından en kısa zamanda uzaklaşmak için hayati önemde olmuştur. İç savaşın yayılmasıyla beraber silahlı grupların ve merkezi güçlerin muhtelif bölgeleri kontrol etmeleri, yol üzerinde birçok teftiş noktası bulunması, ülkenin birçok noktasında devam eden çatışmalar ve ekonomik kaynakların giderek tükenmesi katılımcıların uzak bölgelere sığınmalarını engellemiştir. Ürdün, Lübnan veya Mısır gibi ülkeler, gitmek için zaman, para ve çaba gerektiren yerlerdir. Katılımcılar için Türkiye gibi kısa sürede gidip gelmenin mümkün olduğu bir ülke varken uzak yerlere gitmek maceraya girmek anlamına gelmektedir. Coğrafi yakınlığın etkisiyle savaş öncesinde ticari amaçlarla Türkiye’ye gelen ve ekonomik işleyiş açısından aşına olanların yanı sıra özellikle hasat dönemlerinde mevsimlik işçi olarak gelip çalışanların geçmişteki bu deneyimleri Türkiye’yi tercih etmelerinde etkili olmuştur. Coğrafi yakınlık hakkında katılımcılar, şu ifadeleri belirtmişlerdir:

“15 yaşında Türkiye’ye ilk girişimi yaptım. Yanımda herhangi bir kimse yoktu. Pasaport, kefil olmadan ve çok masraf yapmadan geldim.” (Kasım, 21 yaş, Gaziantep).

“Coğrafi olarak çok yakınız. Oturduğum ev ile Gaziantep arasındaki uzaklık 90 kilometreydi. O yüzden burayı tercih ettim.” (Samiye, 50 yaş, Gaziantep).

“Her şeyden önce Türkiye’nin Halep’e yakın olması burayı tercih etmemize vesile oldu. Kilis’in tam karşı tarafında bir çiftliğim vardı. Çiftliğimi Kilis’e taşımak istiyordum. Daha önce Türkiye ile ticaret yaptığım için burada işlerin nasıl döndüğünü biliyordum. Bu yüzden geldik.” (Hamit, 55 yaş, Gaziantep).

“İnsan kendi geleceğini düşündüğünde Türkiye’yi tercih eder. Güney tarafından Ürdün’e geçmek imkânsızdı. Çünkü Dera bölgesi çatışma nedeniyle kapalıydı. Irak tarafı en riskli yerdir. Çünkü DAESH oraları sürekli kontrol ediyordu. Türkiye dışında bir tercih kalmadı.” (Halit, 28 yaş, Gaziantep).

İç savaştan önce Türkiye ile Suriye arasında başta siyasi olmak üzere ekonomi, turizm, tarım vb. alanlarda üst düzey olumlu ilişkiler oluşmuştur. En üst düzeyde devlet temsilcileri, karşılıklı ziyaretler gerçekleştirmişlerdir. Bu dönemdeki ilişkiler bir kısım katılımcı üzerinde olumlu bir intiba yaratmıştır. Katılımcılar, savaştan önce Türkiye hakkında ciddi derecede tanıtımlar yapıldığını, Türkiye’nin gelişmiş ve Suriye dostu bir ülke olarak övüldüğünü anlatmışlardır. Bununla birlikte, akrabalarının savaştan önce tatil için Türkiye’yi seçmeleri, kendilerinde olumlu bir algı yaratmıştır. Bu konuda katılımcı görüşleri şu şekildedir:

“Savaştan önce Suriye Türkiye ilişkileri iyiydi. Bu konuda Türkiye’nin çok ciddi derecede reklamları yapılıyordu. Sokaktaki panolarda Türkiye ‘Yeryüzündeki Cennet’ olarak tanıtılıyordu. Özellikle Halep’te ciddi derecede reklamlar vardı. Ben de bu yüzden Türkiye’yi merak ediyordum. Buraya gelmeyi çok istiyordum. Buraya geldikten sonra da tanıtımlarda belirtildiği gibi Türkiye’nin güzel bir ülke olduğunu gördüm.” (Arif, 47 yaş, İzmir).

“Türkiye gelmeden önce buranın turistik ve gelişmiş bir ülke olduğunu çok duymuştum. Hatta savaştan önce Halep’te “Türkiye Yeryüzü Cenneti” diye panolarda reklamlar yapılıyordu. Akrabalarımız tatil için Antalya ve İstanbul’a geliyorlardı.” (Faysal, 27 yaş, İzmir).

Görüşme yapılan katılımcılardan bazıları, iç savaştan önce çeşitli amaçlarla Türkiye’ye gelmiş olan yakınlarından Türkiye’ye ilişkin bilgiler almışlardır. Bu bilgilerin göç tercihlerinde etkili olduğu görüşmelerden anlaşılmaktadır. Bunun dışında

medyadan edindiği izlenimlerle göç rotasını belirlemiş olanlar da vardır. Bu noktada katılımcılar, Türk dizilerinin etkisinden özellikle söz etmişlerdir. Dizilerin etkisiyle Türkiye hakkında fikir sahibi olduklarından ve sempatilerinin arttığından söz edenler olmuştur. Katılımcılar, bu noktada şunları söylemişlerdir:

“Türkiye’nin gelişmiş ve turistik bir ülke olduğunu duyuyor ve merak ediyorduk. Çevremizdeki birçok kişi turistik gezi için İstanbul, Bursa ve Yalova’ya geliyorlardı. Türkiye’nin çok güzel bir ülke olduğunu bize anlatıyorlardı. Biz de gelmek istiyorduk. Savaştan önce Suriye devlet başkanı ve eşi Türkiye’ye sürekli gelip gidiyordu. İki ülke arasında ilişkiler çok iyiydi.” (Samiye, 50 yaş, Gaziantep).

“Türk dizilerini izliyordum. Türkiye’nin çok temiz, zengin bir ülke, halkının çok iyi, yardımsever ve lüks içinde yaşadığını düşünüyordum. Ama sadece hayal ediyordum. Acaba ilerde Türkiye seyahat etme, orada lüks bir lokantada bir yemek yeme fırsatım olur mu diye kendi kendime soruyordum. Buraya geldikten sonra parasız bir insan için yaşamın çok zor olduğunu gördüm.” (Şükran, 28 yaş, İzmir).

“Son dönemlerde Türkiye’yi tanıtan dizileri izliyorduk. Televizyonlar Türkiye’yi çok öven yayınlar yapıyorlardı. Arkadaşlarımdan bazıları tatil için Türkiye geliyorlardı. Niye geliyorlar diye merak ediyordum. Geldikten sonra o kadar çok sevdim ki şu anda bana geri dön deseler dönmem.” (İlyas, 37 yaş, İzmir).

“Türkiye gelmeden önce Türk dizileri izliyorduk. O sebeple Türkiye’yi çok seviyordum. Hep ziyaret etmek istiyordum. Lübnan ve Ürdün’e gitmeyi düşünmedim bile. Ama Türkiye’ye gelmek savaştan önce hiçbir zaman kismet olmadı. Savaş başladıktan sonra hem mecburen hem de sevdiğimiz için geldik.” (Semir, 37 yaş, Gaziantep).

Türkiye’ye gelme gerekçelerinden biri olarak son yıllardaki gelişmelerin etkisinden söz eden bir katılımcı, bu gelişmelerin kendisi ve çevresini Türkiye’yi tercih etme noktasında motive ettiğinden şu şekilde söz etmiştir:

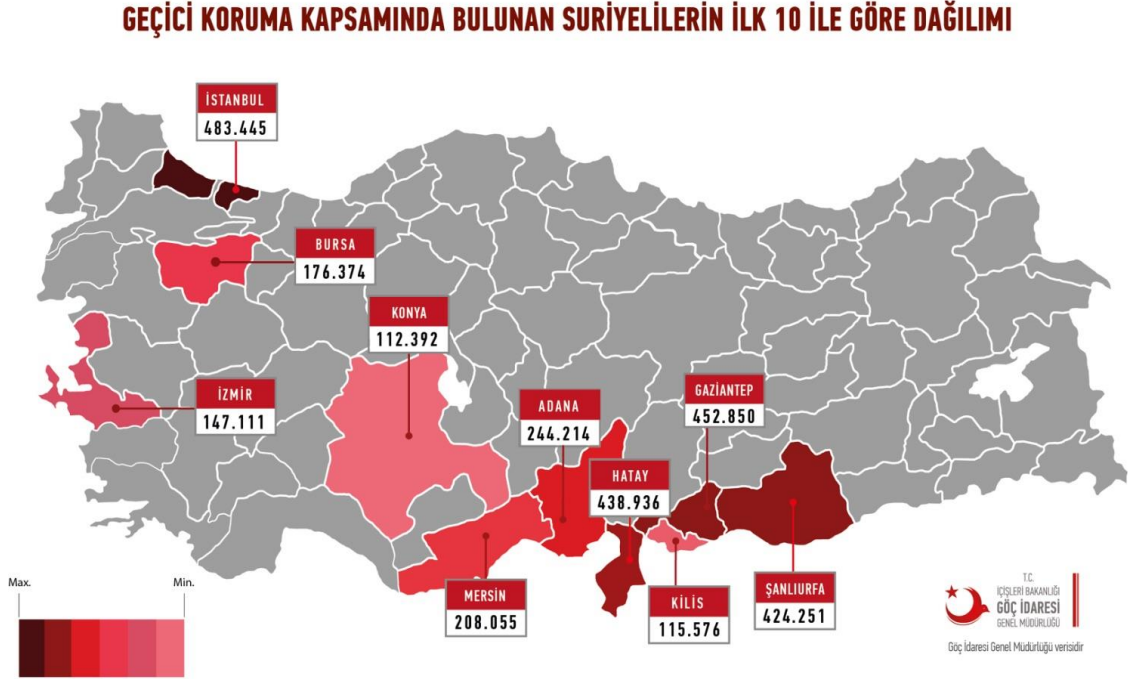
“Mavi Marmara gemisi Gazze için yola çıktığında biz Halep’teki Türk Başkonsoloslğunun önünde destek gösterisinde bulunmuştuk. Erdoğan’dan önce Türkiye hakkında birtakım kanaatlere sahiptik. 2002’den sonra Türkiye’nin ciddi bir dönüşüm yaşadığını biliyordum ve bunları takip ediyordum. Türk insanının yaşam standartları son yıllarda yükseldi. Devlet eskiye nazaran daha da güçlendi. Türkiye hakkındaki bu bilgilerimiz buraya karşı heyecanımızı arttırdı ve gelmemizde tabii ki etkili oldu. Buraya gelip yaşadıktan sonra bu kanaatlerim pekişti.” (Ahmet, 47 yaş, Gaziantep).

Katılımcıların Türkiye'yi tercih etmelerinde birden çok faktörün rol oynadığı görülmektedir. Güvenlik, coğrafi yakınlık, akraba veya tanıdıkların varlığı, ekonomik fırsatların varlığı, kültürel yakınlık ve hedef ülkenin göç edenlere karşı tavrı bunlardan birkaçıdır. Güvenli bir liman arayışı katılımcıları Türkiye'ye yönlendiren en önemli faktörlerin başında gelmektedir. Coğrafi yakınlık bu güvenli yer ihtiyacına cevap veren bir faktördür. İç savaş öncesinde bazı katılımcılar iş veya turizm amaçlı Türkiye'ye geldiklerini belirtmişlerdir. Katılımcılar, sosyal ağlardan barınma ve istihdam konusunda aldıkları bilgilerle uygun bir yerleşim yeri arayışına girmişlerdir. Katılımcılar, gidecekleri yerlerdeki yerel halkın Suriyelilere karşı tavrı konusunda sosyal ağlardan aldıkları bilgileri değerlendirerek hareket etmişlerdir. Bu bilgilerden yola çıkarak kendileri için güvenli görmedikleri Lübnan'ı ve Ürdün'ü tercih etmediklerini ve Türkiye'ye geldiklerini ifade etmişlerdir. Eğitim seviyesi yüksek olan katılımcılar, Türkiye'deki ekonomik gelişmişliği ve politik değişimi takip ettiklerini ve buna göre geldiklerini dile getirmişlerdir.

4.2.2.1. Suriyelilerin Gaziantep ve İzmir'i Tercih Sebepleri

Saha çalışmasının yürütüldüğü Gaziantep ve İzmir, Suriyelilerin en çok tercih ettiği ilk 10 kent arasındadır. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün 2020 verilerine göre, Gaziantep'te 452.850 Suriyeli yaşamakta olup bu sayı kent nüfusunun %22.32'sini teşkil etmektedir. İzmir'de yaşayan Suriyeli sayısı ise 147,111'dir. Bu sayıya göre, Suriyeliler kentin 3,4'ünü oluşturmaktadır. Katılımcıların Gaziantep ve İzmir'i tercih etmelerinin ardında birçok faktör sıralanabilir. Bu faktörler Gaziantep ve İzmir kentleri için ayrı ayrı ele alınmıştır.

Harita 4.1. Suriyelilerin İlk 10 İle Göre Dağılımı (2020, GİGM İstatistikler)³¹

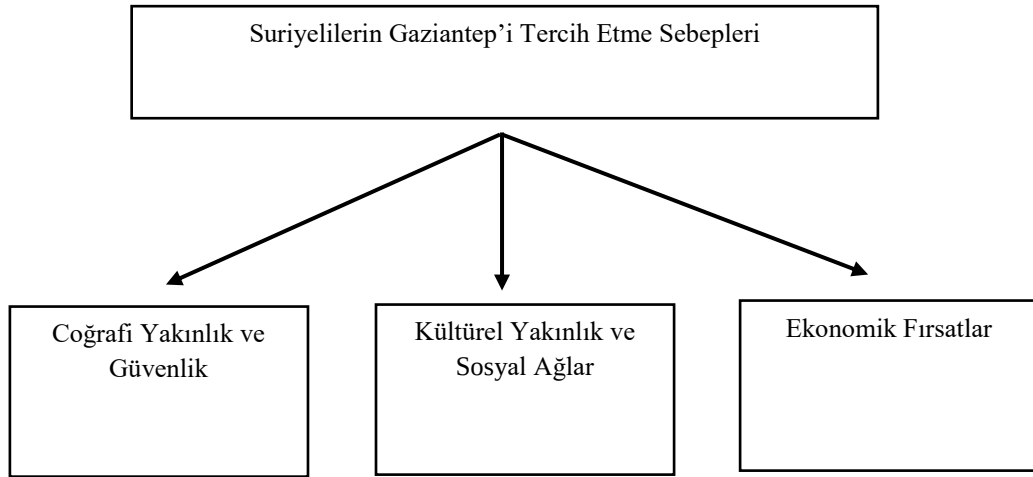
4.2.2.1.1. Suriyelilerin Gaziantep’i Tercih Etme Sebepleri

Gaziantep, en fazla Suriyelinin yaşadığı kentler arasında İstanbul’dan sonra ikinci sırada yer almaktadır. Gaziantep, Suriye sınırına yakın kentlerdendir. Gaziantep, Türkiye’nin her bölgesinden göç alan bir kent olup ekonomik potansiyeli açısından bir çekim merkezidir. Suriyelilerin Gaziantep’teki ekonomik pozisyonları hem üretici hem de tüketici olarak toplumsal hayata katılma yönündedir (Orsam, 2015, s. 21). Gaziantep, 2017 yılında en çok ihracat yapan kentler sıralamasında 6. sırada yer almıştır.³² Farklı gelir gruplarına ait kesimlerin ekonomik faaliyetler içerisine girdikleri bir yer olan Gaziantep, Suriyelilerin özellikle enformel sektör aracılığıyla ekonomik yaşama yüksek oranda eklenmiş kentlerdendir. Suriyelilerin varlığı, Gaziantep’in birçok bölgesinde yoğun olarak hissedilmekle beraber, bu nüfusun yerel halka teması sınırlı düzeydedir. Bunun yanı sıra Suriyeliler, sosyal ağları yoğun bir şekilde kullanarak ekonomik ve sosyal olarak kent hayatına tutunma çabasındadırlar.

³¹<https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> (Erişim tarihi: 6 Şubat 2020).

³²<http://gaziantepusula.com/haber/ihracatcinin-yuzu-guldu-haberi-49188.html> (Erişim Tarihi: 12 Mayıs 2018).

Gaziantep'in Suriye sınırına yakın olması, güvenli olması, akraba veya tanıdık tavsiyesi, Suriyelilerin Gaziantep'i kültürel olarak kendilerine yakın görmesi ve iş imkânlarının olabileceği umudu bu kentin tercih edilmesinde etkili olmuştur. Bazı Suriyeliler savaştan önce Türkiye'ye ekonomik veya seyahat amaçlı gelip gittikleri için Gaziantep'i tercih ettiklerini ifade etmişlerdir (Bakbak, 2018, s. 274; Arslan vd., 2016, s. 144).

Şekil 4.1. Suriyelilerin Gaziantep'i Tercih Etme Sebepleri³³

Coğrafi yakınlık, katılımcıların Gaziantep'i tercih etmesinde çok önemli bir faktördür. Rakka ve Haeseke'den Türkiye'ye gelenlerin öncelikli tercihi Şanlıurfa olurken (İnce, 2018, s. 164) Halep ve kırsalından gelen Suriyellerin öncelikli tercihlerinden birisi Gaziantep olmuştur. Katılımcılarla yapılan görüşmelerde, Gaziantep'in tercih edilmesinde kentin Suriye'ye yakın olmasının çok önemli bir rolünün olduğu görülmektedir. Bir iş adamı katılımcı, sık sık Suriye'ye gidip geldiğini, işlerini yürütebilmesi açısından en uygun yerin kendisi için Gaziantep olduğunu dile getirmiştir. Suriye'ye dönme ümidini içinde barındıranlar, ülkelerine yakın bir yer olan Gaziantep'i tercih etmişlerdir. Katılımcıların, bu konudaki görüşleri şu şekildedir:

“Biz buraya yerleşmek için kaçmadık. Gaziantep Suriye'ye yakındır. Burada aktivitelerimizi yapabiliyoruz. Günün birinde Suriye'yi tekrar inşa etmek için geri döneceğim. Bu sebeple Suriye'ye yakın bir yerde yaşamak istedim.” (Selve, 51 yaş, Gaziantep).

³³ Saha çalışması boyunca elde edilen bulgulardan yola çıkılarak düzenlenmiştir.

“Suriye’ye yakınlığından dolayı Gaziantep’e geldik. Eşim ve çocuğum Suriye’ye sık sık gidip geliyorlar.” (Samiye, 50 yaş, Gaziantep).

“Bizim iş için Gaziantep ideal bir yer. Suriye’ye çok yakın. Arabayla hemen gidip gelebilirim. Mersin veya İstanbul’a gitmeyi düşündüm ama orası bana uzak geldi. Suriye’ye gidip gelme isteğim oluyor.” (Samet, 39 yaş, Gaziantep).

Güvenli bir yer bulma ihtiyacı, katılımcıların, Gaziantep’i tercih etmelerinde önemli bir faktördür. İç savaş sırasında artan şiddet olaylarının yanı sıra Esad yönetimi tarafından öldürülme veya tutuklanma riski, katılımcıları güvenli bir yer arayışına itmiştir. Katılımcılar, bu hususta şunları dile getirmişlerdir:

“Biz top ve uçakların olmadığı güvenli bir yere gelmek istedik. O yüzden Gaziantep’e geldik.” (Ebubekir, 55 yaş, Gaziantep).

“Lübnan’a mezhepsel farklılıklardan dolayı yerleşmek bizler için zordu. Burada böyle mezhepsel çatışmalar farklılıklar yok. Gaziantep’te olmamızın en büyük sebebi güvenlidir. Dil farklılığı ikinci plandadır.” (Süleyman, 19 yaş, Gaziantep).

“Arap ülkelerinden hiçbir ümidim yok. Arap ülkeleri siyasi baskı altında ezilmiş ülkelerdir. Bir bataklıktan başka bir bataklığa gitmek istemedim. Türkiye güvenli, saygın ve özgür bir ülkedir. O yüzden burayı tercih ettim. Bir kanun devletidir. Siyasi istikrar var.” (Tevfik, 55 yaş, Gaziantep).

Katılımcılar için Gaziantep, hem mimari olarak Suriye’deki kentlere benzemesi hem de yoğun bir Suriyeli nüfus barındırması açısından savaşın travmatik etkilerini bir nebze de olsa hafifleten, kendilerini psikolojik olarak iyi hissettikleri bir kenttir. Gaziantep’teki yapıların mimari açıdan Halep’teki yapıları andırdığı katılımcılar tarafından sık sık dile getirilmiştir. Gaziantep’te kadınlarla yapılan odak grup görüşmesinde bir katılımcı, Gaziantep’in birçok açıdan Halep’e benzediğini söylerken Gaziantep için “Türk kültürü tadında bir Halep” ifadesini kullanmıştır. Katılımcılar, Gaziantep’in temiz ve gelişmiş bir şehir olduğunu ve buradan ayrılmak istemediklerini belirtmişlerdir. Bir katılımcı, gelenek, örf ve adetler açısından Araplardan sonra kendisine en yakın hissettiği ülkenin Türkiye olduğunu, bu nedenle dil unsurunu bilerek arka plana atıp Türkiye’ye geldiğini dile getirmiştir. Suriyeliler, Gaziantep’in kültürel ve mimari açıdan Suriye’deki kentlerle benzerliğini şu şekilde açıklamışlardır:

“Gaziantep’in ortamını toplumsal olarak kendime daha yakın ve sıcak hissettim. Kilis’e gittiğimizde oraya alışamadık. Sosyal havası bize farklı geldi. Halep’i en çok andıran şehir Gaziantep’tir. Yaşam biçimleri de birbirine çok benziyor.” (İdris, 21 yaş, Gaziantep).

“Gaziantep’teki sosyal atmosfer ve evlerin yapısı Halep’inkine çok benziyor.” (Samet, 39 yaş, Gaziantep).

“Gaziantep’e ulaştığımda kendimi Şam’da gibi hissettim. Çünkü birbirlerine çok benziyorlardı.” (Selve, 51 yaş, Gaziantep).

Daha önce de ifade edildiği gibi Gaziantep’teki katılımcılar, daha çok Halep ve çevresindeki kırsal bölgelerden gelmiş olan insanlardır. Sosyal ağlar sayesinde katılımcılar, Gaziantep’in ekonomik ve sosyal yaşamı hakkında bilgi edinmişlerdir. Sosyal ağların yardımıyla Gaziantep’te tutunabileceklerini düşünmüşlerdir. Gaziantep’te derinlemesine görüşme yapılan birçok katılımcı, akraba veya tanıdıkların yönlendirmesiyle bu kenti tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Katılımcılar, göç sürecinde kullandıkları sosyal ağların rolüne ilişkin şunları belirtmişlerdir:

“Burada arkadaşlarım olduğu için direkt Gaziantep’e geldim. Param da yoktu. Başka bir yere gitme durumum yoktu.” (Semir, 37 yaş, Gaziantep).

“Türkiye’ye daha önce gelmiş tanıdık Suriyeliler bana Gaziantep’te, Kilis’te, Nizip’te çok fazla sayıda Suriyeli olduğunu söylemişlerdi. Bu yüzden burada tutunabileceğimi düşündüm.” (Halim, 24 yaş, Gaziantep).

“Kilis garajında bir Türkmenle tanıştık. Bize Suriyeliler için en uygun yerin Gaziantep olduğunu söyledi. Bizi Gaziantep’e getirdi. Burada çok fazla Suriyeli olduğunu ve iş imkânlarının ve ucuzluk olduğunu belirtti. Gaziantep’te bizi başka bir Türkmenle tanıştırdı. Türkmenin yaşadığı evin bir üst katında tek odalı bir ev vardı. Burada idare etmemizi istedi. Her konuda yardımcı oldu” (Şükran, 28 yaş, İzmir).

Ekonomik nedenler, katılımcıların Gaziantep’i tercih etmelerinde çok önemli bir faktördür. Gaziantep’teki farklı gelir gruplarına ait Suriyelilerin varlığından söz eden Gültekin vd., (2014, s. 28-31) bunların değişik şekillerde ekonomik ve sosyal hayata tutunduklarından söz eder. Ona göre, Suriye’de iken de düşük ücretle çalışan, eğitim ve sağlık fırsatlarından gerektiği gibi yararlanamayan yoksul kesim, kentin kenar mahallelerine yerleşip düşük ücretli işlere talip olmuşlardır. Suriye’de iken işi, eğitimi, yaşam standardı nispeten iyi durumda olan orta sınıf kesim, savaşın getirdiği her türlü

olumsuzlukla karşı karşıya kalmış, Türkiye'ye geldikten sonra beraberinde getirdikleri birikimlerini zamanla tüketerek yoksullaşmıştır.³⁴ Bunun dışında sayıları oldukça az olan, büyük kitlelerin savaştan dolayı yaşadığı zorlukları görece az deneyimleyen varlıklı Suriyeliler de Gaziantep başta olmak üzere Suriye sınırına yakın olan kentlerde kendi işyerlerini kurarak ekonomik faaliyetlerini sürdürmeye çalışmışlardır.

Göç ile ilgili yapılan çalışmalarda göçmen gruplarının göç etikleri ülkede zamanla kendi ekonomik ve sosyal alt yapılarını geliştirdikleri bildirilmiştir. Dernekler, dükkânlar ve kafeler işleten göçmenler,³⁵ doktorluk ve avukatlık gibi meslekleri ve buna benzer hizmetleri icra edebilmektedirler (Castles ve Miller, 2008, s. 38-39). Belli bir sermaye birikimi ile Türkiye'ye sığınmak zorunda kalan Suriyelilerin bir bölümü, daha önce ülkelerinde üretmekte oldukları ürünlerin muadillerini burada tekrar üretmeye başladıkları görülmektedir. Gaziantep'te yatırım yapan Suriyeliler, sakızdan yoğurda, ekmekten kahveye, bebek bezinden cipse kadar birçok ürünü Arapça ambalajlı paketlerde üretip piyasaya sürebilmektedirler. Gaziantep'te kayda değer bir Suriyeli esnaf mevcuttur. Kuyumcu, döviz bürosu, araba alım-satımı, parfümcü, kasap, cafe, market, baharat dükkânı hatta fast food mekânlarının Suriyeli esnaf tarafından işletildiğini görmek mümkündür. Ziyaretimiz sırasında müşterilerin ve çalışan personelin tamamına yakınının Suriyelilerden oluştuğunu gördüğümüz işyerlerinde gün boyu Arapça müzik çalmakta olduğu gözlemlenmiştir. Öyle ki, orta sınıfın yaşadığı Karataş Mahallesi'nde sadece Arapça menü kullanan kafeler bulunmaktadır. Ayrıca Suriyeliler, Gaziantep'te Arapça yayımlanan aylık yerel bir gazete de çıkarmaktadır.

³⁴Suriye'den gelirken bütün taşınır varlıklarını yanlarında getirenler belli bir süreye kadar bununla idare etmişlerdir. Fakat bir süre sonra bu birikimlerini tamamen tüketip yoksullaşmışlar ve işçi olarak çalışmak zorunda kalmışlardır. Birikimlerini tüketen Suriyelilerin bazılarının tekrar Suriye'ye döndükleri ifade edilmiştir (Deniz vd., 2016, s.123).

³⁵İstanbul'un bazı ilçelerde Suriyelilerin bir takım diasporaik alanlar yarattıkları gözlenmektedir. Halep'ten bir parçaymış gibi uzaklarda bir yerlerde inşa edilmiş diasporaik alanların en iyi örneklerini Fatih içerisinde görmek mümkündür. Bu tür diasporik mekânların, üzerlerinde Arapça yazıların dikkat çektiği restoranların, cafelerin, pastanelerin, küçük işyerlerinin, atölyelerin sıklığı dikkat çekmektedir (Kaya, 2017, s. 62; Erdoğan, 2017, s. 128). Aynı mekânların İzmir'de de mevcut olduğu, pilot çalışmamız sırasında gözlemlenmiştir. Bazı bakkal dükkânlarında yer alan ürünlerin tamamına yakınının Arapça ambalajlı olduğu, ürünlerin Suriye'den Gaziantep'e gelip fabrika işleten kişilerden tedarik edildiği, bu ürünler içerisinde pirinç, margarin, zeytin hatta su ve çay bardaklarının olduğu gözlemlenmiştir.

Görsel 4.1. Gaziantep’te Suriyelilerin İşlettiği Bir Bakkal Dükkanı

Mülteciler, istihdam yoluyla geniş bir şekilde topluma bağlanırlar ve yerel ekonomiye bir üretim ve emek kaynağı olarak katkıda bulunurlar (Brown vd., 2018, s. 44). Suriyeliler, Gaziantep’te öncelikli olarak gıda, tekstil ve deri sektörlerinde kendi üretim dinamiklerini oluşturmuş, Gaziantep’in ihracat kapasitesini arttırmışlardır. Suriyelilerin açmış olduğu ruhsatlı ve ruhsatsız birçok işletme mevcuttur. Bu yolla Türkiye’deki emek piyasasına eklemlenmeye çalışmaktadırlar. Gaziantep Üniversitesi’nin gerçekleştirdiği ve “Gaziantep’teki Suriyeliler” olarak yayımlanan çalışmada (Gültekin vd., 2018) Suriyeli işgücü potansiyelinin, Gaziantep’in ekonomik piyasasına önemli ölçüde dâhil olduğu belirtilmiştir. Çalışmaya göre, işveren açısından daha az maliyetli olduğu için tercih edilen bu işgücü zamanla “alternatif bir iş ağı” oluşturabilmiştir. Sigortasız işlerde çalışan Suriyelilerin oranı %90 civarında olup

bunların herhangi bir sosyal güvenceye sahip olmadığı anlaşılmıştır. Çoğu güvencesiz, düzensiz, düşük ücretli, vasıfsız ve bedensel güç gerektiren işlere yönelmişlerdir.

Saha çalışması sırasında Gaziantep'te görüşme yapılan Suriyeli bir dernek yöneticisi, Suriyeliler içerisinde her kesimden insanın yer aldığını, dilencilik yapan olduğu gibi fabrika işletenin de olduğunu ifade etmiştir. Suriyelilerin istihdam ihtiyaçlarını karşılamak için bir nevi İş-Kur gibi çalıştıklarını söyleyen dernek yöneticisi, Suriyeli işadamlarının³⁶ Gaziantep'te kayda değer bir üretim kapasitesine kavuştuğundan söz etmiştir. Dernek yöneticisi devamında Suriyelilerin Gaziantep ekonomisine eklemlenme durumlarını şu şekilde anlatmıştır:

“Biz işveren ile iş arayanı bir araya getiren bir dernekiz. Her ay düzenli olarak İş-Kur'a rapor veriyoruz. Suriyeli meselesiyle ilgili burada yaklaşık 300 dernek var. Gaziantep'te Suriyeli iş adamları bazı sektörlerde çok ilerlediler. Mesela cips makineleri üreten ve ihraç eden fabrikaları var. Ayrıca Başpınar'da terlik üreten bir fabrika 3500 Suriyeliyi istihdam ediyor. Bu fabrika üretimde 4. oldu. Bisküvi ve altın sektörlerinde Suriye'de meşhur olan markalar şu anda Gaziantep'te üretim yapmaktadır. Kuruyemiş ve naylon poşet sektöründe de yer almaya çalışmaktadırlar. İç piyasadan aldıkları hammaddeyi işleyip paketleyerek özellikle Arap ülkelerine ihraç etmektedirler. Savaştan önce, Suriye'deki fabrikalara ürün siparişi veren Suudi müşteriler, savaş sonrasında Türkiye'ye göç edip fabrikayı Gaziantep'e taşımış, Suriyeli iş adamlarıyla bağlantılarını devam ettirmiş ve Gaziantep'teki Suriyeli iş adamlarına sipariş vermeye devam etmişlerdir. Kimi Suriyeliler Gaziantep'in ekonomik ve ticari hayatı içerisinde önemli bir rol oynamayı başarmışlardır. Örneğin atölye açan bir Suriyeli kumaşı, nakliyeciyi yine bir Suriyeliden sağlıyor. Dolayısıyla tedarik sürecindeki tüm adımlarda yine Suriyeliler yer alıyor. Suriyeli müteahhitler, kurdukları şirketler

³⁶Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası ile Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı'nın (TEPAV) işbirliğiyle, Türkiye'de yaşayan girişimci Suriyelilerle ilgili 400 firmayla görüşülerek yapılan en geniş kapsamlı çalışmaya göre, “Türkiye'de yer alan 9 bin 978 Suriye ortak sermayeli firma içinde istihdam sağlanan kişi sayısı ortalama 7,3'tür. Bu girişimcilerin %71,7'si savaş ertesinde ülkelerine geri dönmek istememektedir. Çalışmaya bakıldığında, Suriyeli girişimcilerin Türkiye'ye gelmelerinde en başat faktörlerin başında coğrafi yakınlık ile mevcut iş ağları gelmektedir. Girişimcilerin %59,4'ü Türkiye'de başarılı bir iş hayatına sahip olduğunu düşünürken, %48,4'ü ise Türkiye'deki iş ortamının diğer çevre ülkelere kıyasla daha iyi olduğunu düşünmektedir. Suriyeli firmaların büyük bir kısmı mikro ölçekli (%66) ve hizmetler sektöründe (%71) faaliyet göstermektedir. Hâlihazırda Suriyeli firmaların %75,4'ünün, Türkiye'ye gelmeden önce de girişimcilik faaliyetlerini sürdürdüğü görülmektedir.” <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/suriyeli-patronlarin-71i-ulkesine-donmek-istemiyor-1020884> (Erişim tarihi: 16.11.2018).

üzerinden özellikle Beşyüzler, Yeditepe, Güneykent ve Karataş'ta çok sayıda gayrimenkulü alıp kiraya vermektedirler.”³⁷

Ünaldı Mahallesi, Suriyelilerin Gaziantep'te birçok sektörde yoğun bir şekilde piyasaya eklemlendikleri yerlerden biridir. Bunlardan bir tanesi de tekstil sektörüdür. Ünaldı Mahallesi'nde sabah saatlerinde saha çalışması için gidilen bir tekstil fabrikasında çoğunluğu çocuk yaşta olan işçilerin hoparlörden verilen Kuran-ı Kerim sesi eşliğinde çalıştıkları görülmüştür. İşletme sahibine sesin sebebini sorduğumuzda “Kuran sesinin çalışanların motivasyonu ve bereket açısından gerekli olduğunu” aktarmıştır. Fabrika sahibi, Ünaldı ve civarında Suriyelilerin işlettiği 700 atölye olduğunu, bunların genellikle tekstil, çanta, ayakkabı ve mobilya sektöründe üretim yaptıklarını belirtmiştir. Görüşmeler yaptığımız fabrikada karşılaştığımız çocuk yaşta çok sayıda işçinin neden çalıştırıldığıyla ilgili sorumuza fabrika sahibi: “Anne-babaları, sokakta dolaşmasınlar diye çocukları buraya gönderiyorlar, onlar burada oyun oynuyor, karınlarını doyuruyoruz, ayrıca haftalık 150 lira veriyorum.” demiştir. Bunun yanı sıra Savcılı Mahallesi'nde sokak aralarında depodan bozma, zemini bozuk, oldukça sıcak ve tekstil atölyesi olarak kullanılan bir dükkânda yaşları yine 10-17 arasında çalıştırılan çocuklara tanık olunmuştur. Kumaşın çıkardığı tozdan yüzleri simsiyah olmuş üç kardeş Suriyeli çocuğa yönelttiğimiz “Okula gidiyor musunuz?” sorusuna karşılık olarak verdikleri “Okula gidersek ne yiyeceğiz?” şeklindeki cevap, ailelerin neden çocuklarının eğitimi yerine düşük ücretli çalışmayı tercih ettiklerini gösterir niteliktedir.

³⁷Göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı yerlerde kendi kendine yeterli bir göçmen dayanışmasını görmek her zaman için mümkündür. Sözgelimi göçmenler gıda gereksinimlerini, yine göçmenler tarafından oluşturulan marketlerde ve menşe ülkeden getirilen gıda maddeleri aracılığıyla sağlayabilmektedirler. Bunun yanında muhtelif gereksinimler göçmenlerce kurulan küçük ölçekli işletmelerden sağlanabilmektedir. Bu nedenle göçmenler kendi oluşturdukları iç dinamikler sayesinde yaşamlarını istedikleri tarzda sürdürebilmektedirler. Bu tarz yatırımlar göçmen piyasasının oluşmasında ve şekillenmesinde de etkili bir faktör olarak görülmektedir (Göker, 2015, s. 330). Bunun en belirgin örneklerinden biri de Almanya'da ikamet eden Türklerin oluşturdukları “Etnik Marketler”dir. Şahin, (2010, s. 242-243) Türklerin Almanya'daki uzun göçmenlik deneyimlerinden sonra işçilikten işverenliğe yükseldiklerini, yatırımlarını market ve döner dükkânı gibi özellikle hizmet sektöründe değerlendirdiklerini ve Türk mutfağını oluşturan ürünleri bu faaliyetler yardımıyla tanıttıklarını belirtmektedir.

Gaziantep’te Suriyeli nüfusu, kentin her yerinde ciddi derecede hissedilmektedir. Toplu taşıma araçları, parklar, alışveriş mekânları ve sokak gibi yerlerde Suriyelilerle her an karşılaşmak mümkündür. Yerli esnafla gerilimlerin yaşandığı İran Pazarı’nda Suriyelilerin araç ve işyerlerine zarar verildiği birkaç olay yaşanmış olmakla beraber Gaziantep’te kalınan süre içerisinde yerel halk ile Suriyeliler arasında ilişkilerin fark edilebilir derecede sınırlı olduğu görülmüştür. Yerel halk ile Suriyelilerin arasındaki etkileşimin sınırlı olmasının en önemli sebeplerinden biri dil engeli olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer bir neden Suriyelilerin kendi aralarında kurdukları iletişim ağılarıdır. Bu ağlar sayesinde yerel halkla hiç temas etmeden tüm alışverişini Suriyeli esnaftan yapan katılımcılara rastlanmıştır. Yalçın’ın (2004, s. 54) da belirttiği gibi bu ağların olumsuz bir etkisi de söz konusudur. Bu ağlar, kendilerine dâhil olanları, içinde yaşadıkları ülkenin toplumundan izole etmede rol oynarlar.³⁸ Göçmen ağlarının güçlü bir yapılanma içerisine girerek kendilerine dâhil olan bireylere iş imkânı sağlayabildiği dile getirilmektedir. Göçmenler, bu ağların sağladığı iş ortamlarında zamanlarını büyük ölçüde yine kendileri gibi göçmen olanlarla geçirir. Bu durum, dil ve kültür açısından içinde bulundukları toplumla ilişkilerinin sınırlandırılmasını beraberinde getirebilmektedir. Birçok göçmenin, yaşamlarını kendi grupları içinde sürdürecekleri, ev sahibi toplumla ilişkilerinin zayıf ve bütünleşmelerinin zor olacağı savunulan bir diğer noktadır.

Suriyeliler, Gaziantep’te bütçelerine ve ekonomik imkânlarına uygun kiralık ya da satılık evler veya işyerleri arayışı içerisinde olmuşlardır.³⁹ İşyeri maliyetlerinin ve

³⁸İsveç’e göç eden Türklerin gündelik hayatta dil açısından İsveç’te hiç yabancılık çekmediği, İsveççeye çok az gereksinim duydukları ifade edilmiştir. Çünkü özellikle banliyö bölgelerinde yoğunlaşmış Türklerin sayısı oldukça yüksektir. Bu sebeple de iş yaşamı dışındaki sosyal ilişkilerde İsveççe’ye fazla gereksinim duyulmamaktadır. Bundan dolayı dilden kaynaklı uyum konusu, çok kişi tarafından bir sorun olarak değerlendirilmemektedir. Bu durum, yerel halk ile toplumsal mesafenin ve İsveç toplumu ile sınırlı düzeyde iletişim içerisinde bulunmanın en temel sebeplerinden bir tanesi olarak kabul edilmektedir (Göker, 2015, s. 330).

³⁹ Kentte Suriyeli nüfusunun en yüksek olduğu mahalleler kira fiyatlarının nispeten düşük olduğu gecekondu mahalleleridir. Bu alanlarda mültecilerin mahalledeki nüfusa oranı ortalama %10’un üzerinde olduğu belirlenmiştir. Gaziantep’te kent genelinde mültecilerin oransal olarak en az olduğu mahalle %9 ile İbrahimli bölgesindeki Güvenevler iken, %42 ile Cumhuriyet bölgesindeki Yavuzlar Mahallesi Suriyeli nüfusun en yoğun olduğu yerdir. %30 oran ile aynı bölgede yer alan Yukarıbayır ve %29 oran ile Ünalı Mahalleleri yine mülteci nüfusunun yoğun olduğu noktalardır. Şehrin kuzey kesimindeki

kiralarının düşük olduğu yerler, genellikle Gaziantep'in yoksul mahalleleridir. Bu durum, Suriyelileri gerek işyeri açma ve gerekse de barınma açısından yoksul semtlere yönlendirmiştir. Suriyelilerin genellikle yoksul bölgelere yönelmesi buralarda gayrimenkul ve kira fiyatlarının yükselmesine sebep olmuştur.⁴⁰ Ayrıca Suriyelilerin gelmesiyle birlikte artan nüfus yoksul mahallelerde okul, sağlık ocağı ve hastaneler olmak üzere birçok yerde yoğunluğa neden olmuştur. Özellikle hastanelerde hasta kuyrukları oluşmuştur. Bu durum, mahalledeki yerel halk ile Suriyeliler arasında zaman zaman gerilimlerin yaşanmasına sebebiyet vermiştir (Sandal vd., 2016, s. 480; Deniz vd., 2016, s. 104).

Kentin yoksul mahallelerinde yerleşen Suriyeliler, başlangıçta olumlu karşılanmışlar fakat yukarıda sözü edilen durumlar nedeniyle halkın kendilerine bakışında zamanla bir değişim meydana gelmiştir. Şehirde birçok olaya karıştığı belirtilen Suriyeliler istenmeyen kesim olarak görülmeye başlanmıştır.⁴¹ Bu rahatsızlığın ekonomik nedenleri olmakla beraber bir diğer nedeni Suriyelilerin kalıcı olacaklarının anlaşılmasıdır (Orsam, 2015, s. 22). Bunun yanı sıra, 2014 yılı Ağustos ayında Gaziantep'te meydana gelen bir olayda ev sahibi bir kişinin Suriyeli bir kiracı tarafından öldürülmesi, kentte Suriyelilere yönelik bir linç kampanyasına sebep olmuş ve bu gergin ortam günlerce sürmüştür.

Karşıyaka bölgesinde Onat Kutlar Mahallesi %24 ile kayda değer bir nüfusu barındırmaktadır (Sönmez, 2016, s. 396).

⁴⁰Suriyelilerin Lübnan'a etkileri üzerinde yapılan bir çalışmada (Ghosn ve Braithwaite, 2018, s. 71) yerel halkın, Suriyelilerin işgücü piyasasında yarattıkları rekabeti ve gayrimenkul alanındaki kira yükselmelerini temel sorun alanları olarak gördükleri tespit edilmiştir. Katılımcılar, ayrıca altyapı sorunlarının Suriyeli göçüyle beraber arttığına dikkat çekmişlerdir.

⁴¹Benzer durumlar dünyanın değişik yerlerinde yaşanmıştır. Sovyet işgali esnasında "Müslüman kardeşlerimiz" denilerek Pakistan tarafından kabul edilen Afganlar, aradan geçen 35 yılda bugün "istenmeyen topluluk" durumuna gelmişlerdir. Toplumsal düzeyde Afganlara karşı olumsuz bir tavır söz konusu olmuştur. Afganlar, sağlıktan güvenliğe kadar pek çok sorunun nedeni olarak görülmüştür. İran'da da benzer bir durum söz konusu olmuştur. Başlangıçta kendilerine olumlu yaklaşan Afgan mülteciler, zorla çalıştırılma, insan haklarına aykırı muamele görme, aile birleşmelerinin önlenmesi gibi sorunlar yüzünden geleceğe ilişkin bir öngöründe bulunmakta zorlandıkları tespit edilmiştir https://www.thenews.com.pk/amp/521786-40-years-of-afghan-refugees-in-pakistan?twitter_impression=true (Erişim tarihi: 4 Eylül 2019).

Bu olumsuz gelişmelere rağmen Suriyelilerin, Gaziantep'in ticari hayatına ucuz işgücü sunarak, işyerleri ve ev kiralayarak, emlak alım satımı yaparak ve yeni işyerleri açarak önemli bir katkısının olduğunu söylemek de mümkündür. Yerel halktan bazı işverenler için Suriyeliler, hem işgücü kaynağı hem de iş potansiyelidir. Hatta "Suriyeliler olmazsa Antep çöker" diyecek kadar mevcut durumdan memnun olan esnaflar bile vardır (Deniz vd., 2016, s. 119-120). Gaziantep'te yerel esnafla yaptığımız görüşmeler bu ifadeleri doğrular nitelikte olmuştur. Yerel halk, Suriyeliler konusunda birtakım rahatsızlıklara sahip olsa da onların kent ekonomisine ucuz işgücü ve tüketim ile getirdikleri canlılığın da farkındadır. Bir taksici esnafına Suriyelilerin varlığıyla ilgili düşüncelerini sorduğumuzda kendisi şu cevabı vermiştir: “Şunu söyleyeyim Antep'te 1.000 tane askıda taksi plakası vardı. Şimdi 300'lere düştü. Suriyelilerde taksi kullanma kültürü gelişmiş. Onlar giderse taksi, tekstil gibi bazı sektörler çöker.”

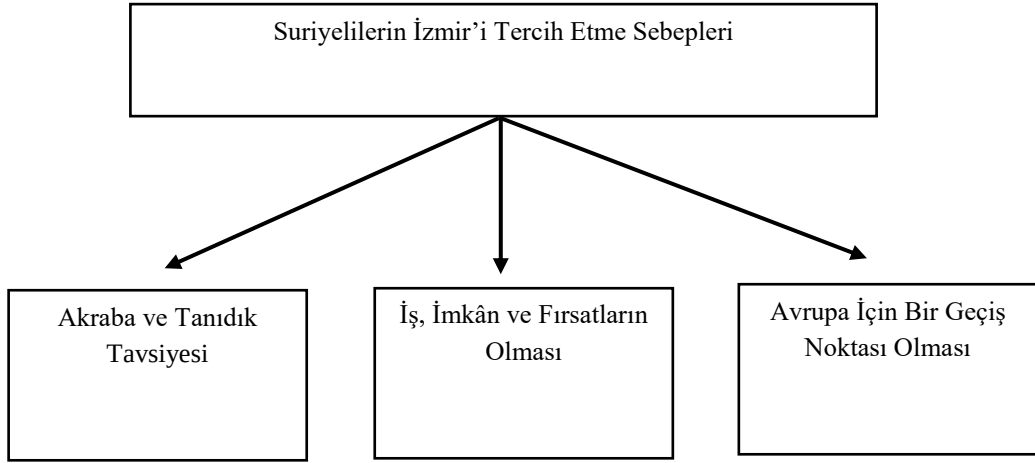
Gaziantep'te yaşayan Suriyelilere “İstanbul'da yaşamak ister misiniz?” sorusu yöneltilmiş ve büyük çoğunluğu değişik gerekçelerle olumsuz yanıt vermiştir. İstanbul'un kalabalık olması, ulaşım güçlüğü ve pahalılık; İstanbul tercihi konusunda itici faktörler olarak ön plana çıkmıştır. Katılımcıların Gaziantep kentini tercih etmelerinin temelinde dört ana nedenin yer aldığı ifade edilebilir. Bunlar, yakın ve güvenilir olması, akraba veya tanıdık tavsiyesi, katılımcıların Gaziantep'i kültürel ve mimari açıdan kendilerine yakın görmeleri ve ekonomik sebeplerdir.

Yakınlık faktörü önemli bir tercih sebebidir. Savaş bittikten sonra ülkesine dönmeyi düşünenler ve kısa süreliğine gidip gelmek isteyenler Gaziantep'i tercih etmişlerdir. Bunun yanı sıra katılımcılar Gaziantep'i güvenli bir yer olduğu için tercih etmişlerdir. İç savaşın tüm etkilerine maruz kalmış katılımcılar kısa sürede ulaşabilecekleri güvenli bir yer arayışına girmiş ve Gaziantep'e gelmişlerdir. Bu noktada dil bariyeri ikinci planda kalmıştır. Şunu da belirtmek gerekir ki katılımcıların Gaziantep'i tercih etmelerinin tek sebebi güvenlik değildir. Güvenlik unsurunun diğer tüm faktörlerle bir arada düşünülmesi daha uygun olacaktır. Katılımcıların büyük bir bölümü akraba veya tanıdıklarının tavsiyesiyle Gaziantep'te karar kılmışlardır. Gaziantep'in tercih edilmesindeki diğer bir neden ise bu kentin kültürel ve mimari doku açısından Suriye'deki Halep şehrine benzetilmesidir. Zira Gaziantep kent merkezindeki katılımcıların büyük bir bölümü Halep merkez ve kırsalından gelmişlerdir. Suriyelilerin

Gaziantep’te kaydadeğer bir oranda ekonomik faaliyet içerisine girip kendi istihdam ağlarını yaratmış olmaları, katılımcıları iş bulma konusunda motive etmiş ve Gaziantep’e yönlendirmiştir. Bir katılımcı, Türkiye’ye geldikten sonra iş ve yaşam açısından kalınabilecek en iyi yeri araştırdığını, bu amaçla İstanbul, Ankara, Bursa ve Gaziantep’i ziyaret ettiğini anlatmıştır. Katılımcı, daha sonra Gaziantep’in iş ve yaşam açısından ideal bir yer olduğuna karar vererek buraya yerleştiğini belirtmiştir. Bu noktada sosyal ağlar katılımcıların Gaziantep’i tercih etmelerinde önemli bir işleve sahiptir.

4.2.2.1.2. Suriyelilerin İzmir’i Tercih Etme Sebepleri

İzmir, en fazla Suriyelinin yaşadığı kentlerdendir. İzmir’de Suriyelilerin varlığı Gaziantep’teki kadar hissedilmese de Basmane, Agora ve Eşrefpaşa gibi mahallelerde Suriyelilerin yoğunluğu göze çarpmaktadır. İzmir’deki Suriyeli sayısı, Gaziantep’teki Suriyeli nüfusun çok altındadır. İzmir’in kent nüfusu ve kentin büyüklüğü, Suriyelilerin kamusal alanlarda yoğun olarak daha görünür olmalarını önleyici bir unsurdur. Suriyeli esnafın en yoğun olduğu yer olan Konak ilçesi sınırlarında olan Basmane ve Agora bölgeleri, yerli halk ile karşılaşmaların en fazla olduğu mahallelerdir. Bunun dışında Bornova ilçesi Pınarbaşı, Doğanlar, Mevlana özellikle Suriyeli Türkmen nüfusun tercih ettiği muhitlerdir. Suriyeliler, İzmir’in kent olarak çok büyük olmasından dolayı Gaziantep’teki gibi bir araya gelebilmeleri nispeten daha zor olmaktadır. Ziyaret edilen ailelerin çoğu yaşamın getirdiği sosyal ve ekonomik güçlüklerden dolayı sahip oldukları ilişki ağlarını daha çok kendi aile fertleri ile sınırlı tutmuştur. Suriyelilerin aileleri dışındaki ilişki ağları ise yakın çevrelerinde bulunan Suriyeliler ile sınırlıdır. Yapılan saha ziyaretlerinde bu sınırlı ilişki ağlarının daha da genişlemesine yönelik bir eğilim tespit edilmiştir. İzmir’deki Suriyelilerin dışarıda ücretli çalışma ya da işyeri açmaya yönelik önemli bir çaba içerisinde olduğu görülmektedir. Bununla birlikte gerek çalışma yaşamına dâhil olma ve gerekse de işyeri açma konusunda Gaziantep kadar bir çeşitliliğe sahip olmadıkları söylenebilir. İzmir’deki Suriyeliler daha çok ayakkabı, deri, tekstil ve hizmet gibi sektörlerde işgücü piyasasına eklemlenme çabasına girmişlerdir.

Şekil 4.2. Suriyelilerin İzmir'i Tercih Etme Sebepleri

Katılımcıların önemli bir bölümü, İzmir’de yaşayan akraba veya tanıdıkları aracılığıyla bu kente göç etmişlerdir. Suriyeliler, irtibatlı oldukları sosyal ağların verdiği bilgiler aracılığıyla İzmir’i güvenli, iş olanaklarının bulunduğu, yaşanabilir bir kent olarak algılamış ve İzmir’i buna göre tercih etmişlerdir. Katılımcılar, sosyal ağların rolüne ilişkin şunları söylemiştir:

“Annem ve kardeşlerim İzmir’de yaşıyorlardı. Bana ‘Sen orada biz buradayız. Ayrı durmaya gerek yok. Hep beraber bir arada olalım.’ dediler. Ben de bunun üzerine geldim. Onlar, beş yıl önce sınırı geçtikten sonra direkt İzmir’e geldiler. Ondan önce amcamın oğlu burada yaşıyordu. Meslekten ayakkabıcı olduğu için aradı. ‘Siz de buraya gelin.’ dedi. Beş yıldır İzmir’deler. Ben o yüzden geldim. Antep’teydim. Çekme oluyor çekme. Ailen neredeyse sen de oraya gidiyorsun.” (Zekeriya, 35 yaş, İzmir).

“Benden küçük kardeşimle beraber dayımın yanına, Gaziantep’e gelmiştik. Suriye’de geçim sorunu yaşıyorduk. Dayımın yanında çalışarak Suriye’deki ailemize maddi yardımda bulunmak istedik. Babamlar Türkiye’ye yakın bir yerde yaşıyorlardı. Savaş daha oraya sıçramamıştı. 2013’e doğru İşid’in gelmesiyle savaş oraya da sıçradı. Babamı oradan çıkarmak için herkes çok uğraştı. Babamın şu düşüncesi vardı, sürekli ‘Ben vatanımda ölmek istiyorum.’ diyordu. Türkiye’ye gidip de insanların karşılaştığı mesela dolmuşta insanların ‘Sen Suriyelisin, sen vatan hainisin.’ gibi dışlanma sorunlarını çok defa duymuştu. Bu sebepten ötürü hiç gelmek istememişti. Sonra çok ısrarla akrabaların ısrarıyla bir şekilde Gaziantep’e geldi. Ev aramaya başladık. O zaman zaten Gaziantep’te ev kalmamıştı, her yer doluydu. Babam tekrar Suriye’ye dönmeyi düşündü. Ondan sonra, İzmir’de yaşayan akrabalarımız vardı. Babamla görüşüyorlardı. Onlar da babamın mesleği olan ayakkabı sektörünün etkili olduğunu, gelip burada çalışmasını, kendisine kiralık ev bulabileceklerini, buranın daha rahat olduğunu söylediler. Babam ‘Oğlum eğer öyleyse

anlatıldığı gibi ise İzmir’e bir gidelim.’ dedi. Değilse zaten ölmeyi göze alıp Suriye’ye geri dönecekti. Babam İzmir’e gelip burayı beğendikten sonra ailecek buraya geldik.” (Eşref, 27 yaş, İzmir).

“İzmir’de çok sayıda akrabamız ve köylümüz vardı. Bir de daha önce Libya’da tanıştığımız işçi arkadaşlarım vardı. Onlar bizi çağırdılar. İlk önce Gaziantep’e geldik. Oradan Oğuzeli’ye geçtik. Orda da akrabalar vardı. Oğuzeli’den sonra İzmir’e geldik, yerleştik.” (Salih, 35 yaş, İzmir).

“Biz gelmeden önce teyzem Türkiye’de evliydi. ‘Buraya gelin buranın havası Şam gibi’ dedi. Annemin teyzeleri de burdaydı. Buraya gelişimizde onların etkisi oldu.” (Kamil, 34 yaş, İzmir).

Göç sürecinde önceden İstanbul’a giden fakat kentin şartlarına uyum sağlayamayan, akraba veya tanıdıklarının yönlendirmeleriyle İzmir’e gelen çok sayıda katılımcı söz konusudur. İstanbul’da kiraların yüksek, şehrin çok kalabalık olması ve ulaşım problemi, katılımcıların önemli bir kısmını İzmir’e yönelten faktörler arasındadır. Katılımcıların bu konudaki ifadeleri şu şekildedir:

“İzmir’e gelmeden önce, İstanbul’a gittik. Hayat şartları çok zordu, geçinemedik. İzmir’deki tanıdıklarımız ‘Eğer buraya gelerseniz, size hemen Kızılay kartı çıkar, hemen iş bulursunuz’ dediler. Buraya geldim. Gerçekten de dedikleri gibi çıktı. Kolay iş buldum. Şu anda Kızılaydan yardım alıyorum.” (İbrahim, 30 yaş, İzmir).

“İlk geldiğimizde İstanbul’a gittik. Orada bir hafta kaldık. İstanbul çok büyük ve kalabalıktı. Bir yerden bir yere gitmek uzun zaman alıyordu. İnsan İstanbul’da kayboluyor. Oradaki yaşantıyı beğenmedik. Teyzem İzmir’deydi, bizi çağırdı, biz de geldik.” (Kamil, 34 yaş, İzmir).

“İstanbul’da bir süre kaldım. Ailecek kalabileceğimiz bir yer değildi. Ben bekâr halimle kalabilirdim. Fakat aile olarak geçinebilmek için en az üç kişinin çalışması gerekir. Çalışanların da iyi para kazanması gerekir. İzmir’de babamın arkadaşı vardı. O, bize yardımcı oldu. Ev tuttu. Bizi çağırdı. Bunun üzerine biz de İzmir’e gelme kararı aldık.” (Ali, 23 yaş, İzmir).

İzmir’de yaşayan Suriyelilerin etnik yapılarının şehirde yerleştikleri yer hakkında belirleyici olduğu tespit edilmiştir. İzmir’de üç ana Suriyeli grubundan Suriyeli Kürtler daha çok, Agora, Çimentepe, Çamdibi ve Ballıkuyu çevresinde oturan ve ağırlıklı olarak özellikle Mardin ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin diğer illerinden gelmiş göçmenlerle aynı mahallelerde oturan insanlardır. Suriyeliler içerisinde Güneydoğu

Anadolu Bölgesi'nden gelen göçmenlerle akrabalık bağı olanlar vardır. Bu akrabalık, bağları onların İzmir'e göç etmelerini de beraberinde getirmiştir. Bu grubun büyük bölümü esnafılık ile uğraşmakta, tekstil fabrikalarında ya da inşaatlarda işçi olarak çalışmaktadırlar. Beraber çalıştıkları insanlar da daha çok yine Güneydoğu kentlerinden olan akrabaları ya da onların tanıdıklarıdır.*

Suriyeli Araplar, daha çok Buca'da Gediz ve Yıldız, Konak Basmane olmak üzere kentin değişik yerlerinde yaşamakta olup ağırlıkla tekstilde ve inşaatlarda işçi olarak çalışmaktadırlar. Diğer bir grup ise, Suriyeli Türkmenlerdir.⁴² Coğunlukla Pınarbaşı, Doğanlar, Mevlana ve Işıkkent bölgelerinde yaşamaktadırlar. Tamamına yakını Halep'ten göç eden Türkmenler, ayakkabı sektöründe önemli bir yere sahiptirler ve birçoğu İzmir'de ayakkabı ustası ya da işçisi olarak çalışmaktadırlar. Suriye'de iken ayakkabı sektöründe köy ve şehirlerde kurdukları atölyelerde üretim yapmışlardır. Türkmenlerin Türkçe dilini kullanma avantajlarının yanı sıra ayakkabı sektöründe işgücü niteliği açısından vasıflı ve deneyimli olmaları onlara bu alanda kolaylıklar sağlamaktadır. Ayakkabı üretimi konusundaki bu avantajları özellikle Türkmen kökenli katılımcıların İzmir'de tutunmalarının en büyük sebeplerinden biridir. İzmir'in ayakkabı sektöründe üretim açısından önemli bir noktada olması bu sektörde mesleki deneyimlere sahip olan Suriyeli Türkmenler için önemli bir çekim faktörü olmuştur. Katılımcılar, İzmir'e gelmeden önce kentler arasındaki ücret farklılıklarını araştırdıklarını ücret ve çalışma koşulları açısından İzmir'in daha iyi olduğunu öğrendiklerini ve bu nedenle burayı tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Katılımcılar, çalışma ortamı ve ücret farklılıklarına ilişkin şunları demişlerdir:

“Benden önce kardeşlerim buraya gelmişlerdi. Onlar beni çağırdılar. ‘İşçilik daha pahalı getirisi daha fazla’ dediler. Gaziantep'te işçilik haftada 400 TL, burada 500 hatta 600'a kadar çıkabiliyor.” (İbrahim, 30 yaş, İzmir).

“Ben Işıkkent'te ayakkabı sektöründe çalışıyorum. Burası İstanbul'a göre daha rahat, benim için daha iyi. Burada kalabalık yok, sakin. İşyerim bana yakın. O yüzden burayı tercih

* http://www.yurtsuz.net/News.aspx?newsid=1902#.WwmkF_mFNdg (Erişim tarihi: 10.12.2018).

⁴² İzmir'deki Suriyeli Türkmenlerin Suriye'den gelen diğer etnik unsurlara göre entegrasyon derecelerinin daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Türkçe dil avantajları bu durumu kolaylaştıran bir etkidir. Yapılan ev ziyaretlerinde özellikle çocukların okul sistemine çabuk adapte oldukları, bir kısmının geldikleri yerin resmi dili olan Arapçayı hiç bilmediği, evlerinde Türkçe televizyon kanalları izledikleri görülmüştür.

ettim. Suriye’de de işçilik yapıyordum burada da işçilik yapıyorum. Ama tercih yaparsam burayı tercih ederim. Burası para geliri açısından daha iyi benim için. Çift başı çalışıyorum. Bir liralık da çalışsam bin liralık da çalışsam para benim yani.” (Enes, 30 yaş, İzmir).

“2013’te ilk geldiğimizde çok zorluk çektik. Gaziantep’e geldik. Günde 10 TL’ye çalışıyordum. İş açısından İzmir, Gaziantep’ten çok daha iyidir. Gaziantep’te çok fazla Suriyeli var. Ücretler Gaziantep’te çok düşüktü. Burada bir yıl çalıştım. Buradaki koşulların daha iyi olduğuna karar verdim ve Lübnan’daki ailemi çağırdım.” (Sedat, 25 yaş, İzmir).

Yukarıdaki katılımcı görüşlerine bakıldığında ücret farklılıklarının katılımcıların göç kararlarında etkili olduğu görülebilmektedir. Bu noktada bölgeler arası ücret farklılıklarını göçün temel nedeni olarak kabul eden kuramları teyit ettiği söylenebilir. Ancak, Suriyeli göçünün çok yönlü ve çok boyutlu olduğunu ve dolayısıyla da Suriyelilerin göçünün tek bir perspektifle açıklanamayacak kadar karmaşık olduğunu belirtmekte fayda vardır.

Yıldız tarafından yapılan bir saha araştırması, (2017, s. 15) İzmir’in mülteciler için özellikle Avrupa’ya gitme yolunda kritik bir konumda olduğunu göstermektedir. Asya, Ortadoğu ve Afrikalı göçmenler transit yol için İzmir’i tercih etmiş hatta bazılarının İstanbul’a vardktan sonra bile istedikleri hedef ülkeye ulaşma maksadıyla İzmir’e yönlendirildikleri tespit edilmiştir. Yıldız’ın çalışmasında, mültecilerin bir kısmı Avrupa’ya gitmeyi başarmış akrabaları tarafından tavsiye edildiği için İzmir’i bir geçiş noktası olarak seçtiklerini beyan etmişlerdir. Ayrıca mültecilerin yasa dışı yollarla Avrupa’ya gitmelerine aracılık eden kaçakçılara kolay bir şekilde ulaşabilecekleri bilgisi İzmir’i seçmelerinin nedenlerindendir.

Gaziantep ile karşılaştırıldığında İzmir’de Avrupa’ya gitme niyetine sahip katılımcıların oranı çok daha yüksektir. İzmir’de görüşme yapılan katılımcılar, bu konuda şunları ifade etmişlerdir:

“İzmir’e ilk geldiğimde Avrupa’ya gitme fikri aklımda vardı. Bu yüzden İzmir’den Mersin’e gittim. Orada iki ay kaldım. Daha sonra İstanbul’a gittim bir ay kaldım. Avrupa’ya gitmek için kaçak yolları araştırıyordum. Almanya’daki oğlumun yanına gitmek istiyordum. O yüzden tekrar izmir’e geldim.” (Halil, 52 yaş, İzmir).

“İzmir’e geldiğim vakit Avrupa’ya gitmek konusunda çok heveslenmişim. Fakat ailem geldikten sonra bu fikrimden vazgeçtim. Çünkü aile için çalışabilecek iki kişiden biri bendim. Babam şu anda kayıptır.” (Ali, 23 yaş, İzmir).

“Ben daha önce Avrupa’ya gitmeyi denedim. Yunanistan’a geçerken denizde yakalandım ve geri dönmek zorunda kaldım. Şansım olursa yine giderim.” (Burak, 21 yaş, İzmir).

“İzmir’e gelirken kafasında Avrupa’ya gitmek isteyen çok kişi vardı. Onlar gittiler. Bugün bana yol çıksın hemen giderim. Hiç gözünün yaşına bakmam.” (Zekeriya, 35 yaş, İzmir).

Yukarıdaki alıntıdan da görüleceği üzere, katılımcılardan biri İzmir’den önce Mersin ve İstanbul’a gittiğini Avrupa’ya kaçak gitmenin yollarını araştırdığını bu yüzden İzmir’e tekrar geri geldiğini ifade etmiştir.

İzmir’e ilk geldiklerinde Avrupa fikrine sahip olmayan bazı katılımcılar, şartların kendileri için gittikçe kötüye gittiğini, bu yüzden son zamanlarda Avrupa’ya gitmenin yollarını araştırdıklarını belirtmişlerdir. Gündelik yaşamda karşılaştıkları dışlanma, düşük ücretle uzun saatler çalışmak gibi deneyimler, son dönemlerde alım gücü konusunda artan şikâyetler, geleceğe ilişkin ekonomik kaygılar ve belirsizlik durumu Avrupa’ya gitme nedenleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir katılımcı, ilk geldiklerinde hayat şartlarının daha iyi ve her şeyin daha ucuz olduğunu, insanların tavırlarını daha sıcak bulduklarını anlatmıştır. Son dönemlerde her şeyin pahalandığını, Suriyelilere bakışın olumsuz yönde değiştiğini, Suriyeliler arasında Avrupa’ya gitme eğiliminin arttığını ifade etmiştir. Bunun yanı sıra bazı Suriyeli katılımcılar Avrupa’ya maddi güçleri yetmediği için gidememiş ve İzmir’de kalmışlardır. Bu kişiler maddi imkânları elverdiği takdirde Avrupa’ya gideceklerini beyan etmişlerdir. Katılımcıların bu konudaki görüşleri şu şekildedir:

“İlk geldiğimizde Avrupa’ya gitme fikri aklımda yoktu ama son zamanlarda oluşmaya başladı. Çünkü burada durum her gün benim için kötüleşiyor. Yaşam şartları zor. Gittikçe Suriye’deki şartlarımıza benzemeye başladı. Avrupa fikri ilk başlarda kafamda yoktu, çünkü buraya geldiğimizde her şey daha güzeldi. İş vardı. Hemen ev bulduk ve eşyaları yerleştirdik. Tanıdıklar bize yardım etti. İnsanların tavırları daha iyiydi. Hayat daha ucuzdu. Sonra her şey kötüye gitmeye başladı. Hayat pahalandı. İlk başlarda Türkiye, Suriye ile Avrupa arasında şartları orta derecede iyi olan limandı. Şimdi şartlar gittikçe kötüye gidiyor. Bu yüzden Avrupa’ya gitme isteğinde son dönemlerde bir artış var” (Kamil, 34 yaş, İzmir).

“Ekonomi durumunuz kötü olduğu için Avrupa’ya gitme imkânınız olursa hiç beklemeden gideceğiz. Şartlarım burada daha iyi olursa gitmem. Türkiye’ye gelirken aracı olan kişiden 800 dolar borç almıştım, hala ona olan borcumu ödeyebilmiş değilim.” (İbrahim, 30 yaş, İzmir).

“Daha önce Avrupa’ya gitmeyi düşünmüyordum. Şimdi yaşam şartları beni zorlamaya başladı. Son bir senedir. Ondan önce mesela ben zenginlik aramıyordum, çok şükür yaşıyordum, çok şükür çoluk çocuğuma yetiyordu. Ama şartlar değişti. Yetiştiremiyorum artık. Öbür türlü ben ne yapacağım Avrupa’da, ne işim var orda. Üç yıl sonra bu çocukların masrafı farklı olacak, ben bunları nasıl yetiştireceğim. Üç sene sonra dört tane çocuğum okulda olacak. Ben tek çalışırım, nasıl yapacağım. Ben şunu biliyorum burada on yıl da kalsam değişen bir şey olmayacak. Ben çalışacağım çocuklara bakacağım yaşam, farklı zorlu gelecek ben nasıl yapayım bir gelecek yok yani.” (Salih, 35 yaş, İzmir).

“Avrupa’ya gitme fırsatımız olursa gideriz. Esasen Avrupa’yı sevmiyoruz. Ama geleceğimiz belirsiz olduğu için mecbur gitmek istiyoruz.” (Leyla, 21 yaş, İzmir).

İzmir’de görüşme yapılan katılımcıların önemli bir kısmı, İzmir’i Avrupa’ya gitmek amacıyla tercih ettiklerini beyan etmiş olsalar da katılımcılar için bu eğilimin zamanla değiştiğı, çalışma sırasında tespit edilmiştir. Avrupa’ya gitmek için İzmir’e gelen fakat zamanla birikimlerini tüketen, Avrupa’ya başvuru sürecinde Türkiye’deki yaşama alışan ve Türkiye’yi yaşam şartları açısından Avrupa’ya tercih edenler de vardır. Bu kişiler, İzmir’i Avrupa’ya gitmek için tercih etmiş fakat kente geldikten belirli bir süre sonra karar değiştirmişlerdir. Bu katılımcılar, İzmir’e geldikten sonra İzmir’deki şartları değerlendirdiklerini, kayda değer bir Suriyeli nüfus gördüklerini, iş fırsatlarıyla karşılaştıklarını, İzmir’i yaşam olanakları açısından gelişmiş bulduklarını ifade etmişlerdir. Bu yüzden sahip oldukları maddi kaynakları Avrupa’ya gitmek için değil de, İzmir’de işyerleri açarak değerlendirdiklerini beyan etmişlerdir. Katılımcılar, görüşlerini şu şekilde açıklamışlardır:

“Eniştem Avrupa’ya gitmek için İzmir’e gelmişti. Babam da onlara refakat etmişti. Babam burayı görünce beğenmiş ve burada iş yapılabileceğine kanaat getirmiş. Belirli bir Suriyeli nüfusu da burada görünce burada kalmaya karar vermiş. Bu kararı verdikten sonra şu anda işlettiğimiz lokantayı hemen kiralamış. Sonra bizleri çağırdı. Biz de geldik. İzmir’i gördük, beğendik.” (Hasan, 36 yaş, İzmir).

“İlk başlarda Avrupa’ya gitmek için birçok yere başvurmuştuk. Şimdi Avrupa fikrini kafamızdan çıkardık. Bunun üç tane sebebi var. İlk başta bu konuda dolandırıldık ve

paramız kalmadı. İkinci olarak Birleşmiş Milletler’e başvurduk. Bu süreç çok uzun sürüyor. Bu süreç içerisinde burayı beğendik ve alıştık. Üçüncü olarak batı Avrupa’da yaşayan tanıdıklarımız var. Mesela Almanya’da oğlum var. Sürekli oradan olumsuz olarak bahsediyor. Hatta o bile buraya gelmeyi ümit ediyor. İsveç’te akrabalarımızla, Yunanistan’da tanıdıklarımızla konuşuyoruz. Hepsi de Türkiye’de yaşamın daha iyi olduğunu, geldikleri için pişman olduklarını bize sürekli söylüyorlar.” (Halil, 52 yaş, İzmir).

“Artık hiçbir şart ve durumda Türkiye’den ayrılmak istemiyorum. Avrupa’ya da gitmek istemiyorum. Buraya alıştım. Dükkanım var çalışıyorum. Bir istikrar yakaladım. Burayı sevdim. Başka bir yere gitmek istemiyorum.” (İlyas, 37 yaş, İzmir).

“Birkaç yıl önce Kanada’ya gitmek için Konak’taki Birleşmiş Milletler ofisine başvurduk. Şimdi çıksa bile gitmeyiz artık. Yıllardır buradayız. Buraya alıştık. Alışmak zaten başlı başına bir problemdir. Tekrar yer değiştirip yeni bir hayata başlayamayız. Burada istikrar yakaladık. Avrupa’ya da gitmek istemem.” (Yahya, 36 yaş, İzmir).

Görsel 4.2. İzmir’de Suriyelilerin İşlettiği Bir Dükkan

İzmir’de yaşayan fakat Yunanistan üzerinden Avrupa’ya yasa dışı yollarla geçmeye çalışan ve bu süreçte çeşitli risklerle karşılaşan katılımcılar, yaşadıkları engellenmeler ve ölüm tehlikesi yüzünden Avrupaya gitmekten vazgeçmiş ve İzmir’de kalmışlardır. Katılımcılar bu konuda şunları söylemişlerdir:

“İzmir’e ilk geldiğimizde içimizde Avrupa’ya gitme isteği vardı. Bizden önce, kuzenim gitmeyi denedi. Botları alabora oldu. Ama ölmedi. İkinci defa denedi. Yunan sahil güvenlik personeli Ege Denizi’nde botlarını batırmaya çalışmış. Her iki olayda da Türk sahil güvenlik ekipleri gelip Suriyelileri kurtarmış. Bunun üzerine kuzenim tekrar Türkiye’ye döndü. Bu olaylardan sonra korktum. Avrupa’ya gitmekten vazgeçtim.” (Sedat, 25 yaş, İzmir).

“2015 yılında Avrupa’ya gitmek için deniz yoluyla Yunanistan’a geçmeye çalıştık. Tam Yunanistan’a varacakken Türk Sahil Güvenlik ekipleri bizi yakaladı ve Türkiye’ye geri gönderdi. Avrupa’ya gittiğimiz gün hava şartları çok kötüydü. Ailemi bu yolda kaybedeceğimi düşündüm. Bu yüzden çok korktum. Geri gönderildikten sonra Avrupa’ya gitme fikrini aklımdan çıkardım.” (Mazhar, 33 yaş, İzmir).

Katılımcıların İzmir’i tercih etme nedenlerine bakıldığında akraba ve tanıdık tavsiyesi, istihdam olanakları ve İzmir’in Avrupa’ya geçiş konusunda önemli bir yol üstü merkezi olması ön plana çıkmaktadır. Sosyal ağların bir yerleşim yerinin tercih edilmesindeki rolü, İzmir kent merkezindeki saha deneyimlerinde de karşımıza çıkmaktadır. Bazı katılımcılar, akraba veya tanıdıklarının tavsiyesiyle İstanbul ve Gaziantep’ten İzmir’e gelmişlerdir. Gaziantep’ten İzmir’e gelmiş olanlar sosyal ağlardan ücret farklılıklarına ilişkin bilgiler almış ve kendilerine göre şartların daha iyi olduğu İzmir’e taşınmışlardır. Avrupa ülkelerine gitme isteğinde olan katılımcıların bir kısmı bu amaçla İzmir’e gelmişlerdir. Ekonomik ve sosyal şartlardan yakının bu katılımcılar, Ege denizi üzerinden Yunanistan’a ve oradan da Avrupa ülkelerine gitmeyi amaçlamışlardır. Avrupa’ya gitme isteğinde olanlar daha çok genç ve kısmen de orta yaş profiline sahiptir. İzmir’e ilk geldiklerinde Avrupa ülkelerine gitmeyi düşünen fakat bu konudaki süreç uzayınca İzmir’e alışıp sahip oldukları ekonomik sermayelerini bu kentte değerlendirenler de sözkonusudur. Riskli deniz yolculukları ve Türkiye ile Yunanistan arasındaki sıkı sınır denetimleri, bazı katılımcıların Avrupa’ya gitme konusunda karar değiştirmelerine sebep olmuştur.

4.3. Suriyelilerin Türkiye Deneyimleri

Bu kategori altında katılımcıların Türkiye’ye geldikten sonraki yaşadıkları deneyimler karşılaştırmalı bir şekilde ele alınacaktır. Bu bağlamda katılımcıların sosyal, kültürel ve ekonomik olarak aşağıdaki alt kategorilere ayrılarak kendi ülkeleri ile Türkiye arasında ne gibi benzerlikler ve farklılıklar gördükleri gündelik yaşam deneyimleri açısından ele alınacaktır. Bununla birlikte, katılımcıların Türk devleti ile

Türk vatandaşlarının kendilerine yönelik tutumları hakkında görüşleri üzerinde durulacaktır. Sahadan elde edilen verilerle katılımcıların aile yapılarının ve toplumsal cinsiyet rollerinin ne ölçüde değişime uğradığı belirlenmeye çalışılacaktır. Ayrıca katılımcıların Türkiye’ye geldikten sonra ne gibi sorunlar yaşadıkları ve bu sorunlarla nasıl baş ettikleri ve kendi kimliklerinin inşasında ne tür stratejiler geliştirdikleri incelenmeye çalışılacaktır.

4.3.1. Suriyelilerin Kültürel Benzerlikler ve Farklılıklar Hakkındaki Görüşleri

Yapılan saha görüşmelerinde iki ülke arasında önemli ve sosyal ve kültürel benzerlikler olduğu katılımcılar tarafından vurgulanmıştır. Buna karşın Türkçe ve Arapçadan kaynaklanan farklılığın Suriyeliler ile yerel halk arasında en önemli ayrım noktalarından birisini oluşturduğu belirtilmiştir. İç savaş öncesinde Türkiye sınırına yakın bölgelerde yaşamış olan katılımcılar için benzerlikler ön plana çıkmaktadır. Sınırdan uzakta yaşamış olanlar tarafından farklılıklara yapılan vurgu daha fazladır.

Gaziantep’teki katılımcılar, giyim tarzları ve toplumsal ilişkiler açısından benzerliklere yer vermişlerdir. Yapılan görüşmeler sırasında katılımcılar, yaşam biçimi, yemek kültürü, dini bayram ritüelleri, düğünlerdeki örf ve adetler, kadın-erkek ilişkileri açısından benzerliklere daha çok değinmişlerdir. Benzerliklerin coğrafi yakınlıklardan kaynaklandığını belirten Suriyeiler de vardır. Katılımcıların bu konudaki ifadeleri şu şekildedir:

“Yemekler birbirine çok benziyor. Bayramda aile fertlerinin büyükleri, akrabaları ziyaret etmeleri, çocuklara dede veya ninelerinin isimlerinin verilmesi bizde de olan şeyler.” (Ahmet, 47 yaş, Gaziantep).

“Hem düğüne hem de taziye gittim. Adetler aynen bizim gibi. Yaşam biçimlerinin benzer olması beni sevindiriyor. O yüzden burada yaşayıp burada ölmek istiyorum.” (Halil, 52 yaş, İzmir).

“Biz Tedmurluyuz. Gaziantep ile Tedmur arasında kültürel açıdan çok benzerlik var. Gaziantep halkı geleneklerine bağlı bir halktır. Bu açıdan da bize aşına geldi.” (Ebubekir, 55 yaş, Gaziantep).

“Kaldığımız mahalle tıpkı Suriye’de yaşadığımız köydeki gibi bir yaşam tarzına sahip. Burada insanlar namaz kılıyorlar, oruç tutuyorlar. Helal haram nedir biliyorlar. Zekât veriyorlar. Kadınların erkeklerin olduğu ortama girmesi pek hoş karşılanmıyor. Bunlar

bizim yaşam tarzımıza çok benziyor. Gaziantep’te yaşayan modern görünümlü bir takım insanlar var. Onlar bu söylediklerimin tam tersi bir yaşam sürüyorlar.” (Şükran, 28 yaş, Gaziantep).

Ülkelerindeki gündelik yaşam alışkanlıklarını Türkiye’de sürdürme imkânı bulamayan katılımcılar, bunun iki kültür arasındaki farklılıklardan kaynaklandığı görüşündedirler. Görüşme yapılan katılımcılar, birçok açıdan Türkiye ile Suriye’nin benzerlikler taşıdığını belirtmekle birlikte, bazı gündelik yaşam pratiklerinin farklılığına ilişkin çok çeşitli örnekler de vermişlerdir. Bazı katılımcılar, düğünlerdeki adetlerin, ev ziyaretlerinin ve beslenme tarzlarının ayrı oluşuna görüşmeler sırasında dikkat çekmişlerdir. Katılımcılar, İzmir’de hane başına sahip olunan çocuk sayısı, cenaze ve yas tutma törenleri bakımından Türkiye’nin güneydoğu bölgesine benzer ritüellere sahip olduklarını aktarmışlardır. Suriye’de sahip oldukları gündelik yaşam kalıplarını burada sürdürme konusunda sıkıntılardan söz eden katılımcılar, yerel halkın insan ilişkilerinde çok mesafeli davranmasından yakınmış, kardeşler arasında bile hayatın maddiyattan ibaret görüldüğünü dile getirmişlerdir. Kendileri için selamlaşmanın çok önemli ve özellikle tanıdıklar arasında mutlaka uygulanması gereken bir gündelik yaşam pratiği olduğunu, fakat İzmir’de çoğu zaman göz göze geldikleri kapı komşularıyla bile bunun gerçekleştiremediklerini anlatmışlardır. İzmir’de görüşme yaptığımız katılımcıların önemli bir kısmı Halep’in kırsal bölgelerinden gelen kişilerdir. Bu nedenle yüz yüze ilişkilere önem veren fırsat buldukça akraba, tanıdık ziyaretleri yapan bu kişiler İzmir’deki yerel halkın yaşam biçimini bu açıdan farklı bulmaktadırlar. Yakın sosyal ilişkilerin ve dayanışmaya dayalı geleneksel komşuluk bağlarının önemine vurgu yapan katılımcılar, şunları dile getirmişlerdir:

“Yerel halk, sosyal hayatı gördüğüm kadarıyla sevmiyor. Suriyeliler, bilakis sosyal hayatı seviyorlar. Gidip gelmeler, hâl hatır sormalar var. Yerel halk robot gibi yaşıyor. Sabah işe git, akşam gel, yat. Hayat aynı ritimle devam ediyor. Eve girdikten sonra komşunun evi yansa bile evden çıkmaz. Bir de misafirler çok gelip gittiğinde, ev sahibi ve komşular rahatsız oluyor, hemen tepki gösteriyorlar.” (Emin, 58 yaş, İzmir).

“Bizde bir adet var. Dükkânın önünde bir oturuyorsa dükkânın önünden geçen bir insan, tanısa da tanımasa da ona selam verir. Hele hele tanıdık selam vermeden geçerse mutlaka içinde bir kin besliyordur ya da darılmıştır. Burada kapı komşunla gözgöze geliyorsun sana merhaba bile demiyor. Bunun istisnası azdır.” (Hıdır, 32 yaş, İzmir).

İzmir'deki Türkmen katılımcılar, aynı etnik kökenden gelmeleri ve aynı dili konuşmalarından dolayı Türkiye'ye çok daha çabuk uyum sağlamışlardır. Suriye'den gelen birçok Türkmen, Arapçaya ve Türkçeye hâkim olmaları nedeniyle kimi kamu kurumlarında ve sağlık kuruluşları tercüman olarak görev yapmaktadır. Buna karşın, Suriyeli Araplar, dil konusunda dezavantajlı bir konumdadırlar. Saha çalışması sırasında yıllardır İzmir'de olduğu halde Türkçe öğrenememiş katılımcılarla karşılaşmıştır. Özellikle Türkçe bilmeyen Suriyeliler, yerel halk ile etkileşime girmedi çok büyük güçlüklerle karşılaşmaktadır. Bu durum, özellikle Türkçe bilmeyen Suriyelilerin kendi içlerine kapanmasına neden olmaktadır. Birçok Suriyelinin kendi içine kapanması, onların gündelik yaşamını zorlaştırmakta ve Türkiye koşullarına uyum sağlamalarını güçleştirmektedir.

Katılımcıların günlük hayatlarında yerli halkla temasa geçmedikleri sürece Türkçeyi tercih etmediği, ziyaret edilen Suriyeli Arapların evlerinde yetişkinlerin, hatta okula giden çocukların bile kendi aralarında Arapça konuştuğu, evde Arapça yayın yapan televizyon kanallarının izlediği çalışma sırasında tanık olunan diğer durumlardır. Birçok katılımcı, ev ile iş arasında mekik dokuduklarını bu yüzden dil öğrenmek için fırsat bulamadıklarını, sosyal hayatta zorunluluklardan doğan bir iletişim söz konusu olduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcıların bu konudaki görüşleri şu şekildedir:

“Çok istememe rağmen yakın bir arkadaşım yok. Bize yaklaşıyorlar. Telefonumda çok sayıda Türk isim var. Sadece iş icabı konuşuyoruz. İki yıldır Türk arkadaşım hiç olmadı.” (Faysal, 27 yaş, İzmir).

“Ben bir Türk arkadaşımın, komşumun olmasını çok istiyorum. Selam veriyorsun, selamını almıyorlar, kapıyı açıyorsun, daha komşunun yüzünü görmeden üzerine kapıyı kapatıyorlar. Ne zaman temas oluyor? Aidat zamanı geldiğinde.” (Hatice, 35 yaş, Gaziantep).

Kentsel yaşam biçimlerine işaret ederek kültürel fark olgusundan söz eden katılımcılar mevcuttur. Kız-erkek arasındaki ilişkilerin niteliği konusunda yerel halktan farklı düşündüklerini dile getirmişlerdir. Katılımcılar, bu konuda toplumsal cinsiyet rollerine dikkat çekmişlerdir. Bu noktada, İzmir'de kız-erkek ilişkilerinin çok rahat olduğunu, ebeveynlerin bunu normal karşıladığını, kendilerinin bu tarz yaşam biçimine aşina olmadıklarını dile getirmişlerdir. Gaziantep'teki katılımcılar da, kentteki rutin gündelik hayat akışı ile Suriyedeki yaşamları arasındaki farka dikkat çekmişlerdir.

Ülkelerindeki rutin gündelik hayat akışını ve alışkanlıklarını uyguladıkları zaman yerel halkla sorun yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların bu konudaki görüşleri şu şekildedir:

“İki kültür arasında çok fark var. Özellikle İzmir’deki yaşam ile Suriye’deki yaşam arasında çok fark görüyorum. Burada gençler kız erkek fark etmez, daha özgür hareket ediyorlar. Bizde bu yok. Mesela bir örnek vereyim. Bir Türk komşumuz var. Kadınlar ara sıra birbirlerine gidip geliyorlar. Bir gün eşime bir soru sormuşlar: ‘Bir erkekle bir kız gayrimeşru bir ilişki kurarlarsa tepkiniz ne olur?’ Eşim de ‘Kızın hakkı öldürülmeştir.’ demiş. Türk aile şok olmuş ve eşime ‘Sen normal değilsin bir psikiyatriste görünmen gerekir.’ demiş. İzmirli bu durumu gayet normal görüyorlar. Bu konuda kesinlikle aynı düşünmüyoruz. Arap coğrafyasının hiçbir noktasında bu söz ettiğim ilişki normal görülmez. Ama Türkiye’nin diğer illerinde mesela Konya, Bursa gibi yerlerde değişik yaşam biçimleri elbette ki vardır.” (Hasan, 36 yaş, İzmir).

“Suriye’de iken birbirimizin evine çoğu zaman çat kapı giderdik. Burada randevu almadan bir yere gidemezsin.” (Leyla, 21 yaş, İzmir).

“Suriyeliler farklı bir yaşam biçimine sahip. Geceleri geç yatıyorlar, gündüzleri de geç kalkıyorlar. Ama dikkat ettim, Gaziantep’liler erken yatıp erken kalkmayı seviyorlar. Gaziantep’in Suriyelilerden bu konuda rahatsız olmalarını anlayabiliyorum. Gece saat dokuzdan sonra Gaziantep sessizleşiyor. Suriyeliler için gece dokuzdan sonra hayat başlıyor.” (Selve, 51 yaş, Gaziantep).

“Burada çok enteresan bir şeyle karşılaştım. Benim daha önceki patronum çok muhafazakârdı. Bir gün patronla beraber evlerine gittim. Eşi ve çocukları geldi, bizimle oturdu. Sohbet ettiler. Çocukların başı açık, giysileri kısa koldu. Buna çok şaşırmıştım. Ben patrona ‘Sen mütedeyyin bir insansın çocuklar neden böyle?’ dedim. O da ‘Burası Türkiye, kimse kimsenin kabrine girmiyor boş ver, çok uğraşma.’ dedi.” (Nihat, 18 yaş, Gaziantep).

Ülkelerinde Türkiye sınırına yakın yerlerde yaşayan katılımcılar, Gaziantep’i giyim-kuşam ve adetler konusunda İzmir’e göre kendilerine daha yakın görmekte dirler. Uzaklık arttıkça farklılık algısı da artmaktadır. Katılımcıların giyim-kuşam ve yaşam biçimi hakkındaki görüşleri şu şekildedir:

“Bizde mesela kadınlar dışarı çıkmazdı. Bir kadının pazara gitmesi nadir olarak görülen bir şeydi. Halep için söylüyorum. Başka yerlerde belki vardır. Burada erkek işe gidip geliyor, onun dışında her şeyi kadın yapıyor. Bizde mesela kız tarafı düğüne gitse de düğünde oynamaz. Kızın babası düğüne asla gitmez. Antep’e gittiğin zaman Antep’liler aynen bizim gibi. Doğu tarafına gidildikçe bize daha yakın. Ama İzmir farklı bir dünya.” (Mustafa, 25 yaş, İzmir).

“Biraz fark var. Mesela ev ziyaretlerinde Suriyeliler birbirlerine gittiklerinde uzun süre oturup sohbet ederler. Fakat yerli halk misafirliğe gittiğinde yarım saat veya bir saat oturup bir çay içip kalkar. Düğünler bizde haremlik selamlık olur. İzmir’de genellikle insanlar düğünlerde karışık eğlenir.” (Yahya, 36 yaş, İzmir).

“Bizde mesela düğünlerde kadın erkekler ayrı mekânlarda eğlenirler. Burada gördüğüm kadarıyla kadın erkek bir arada düğün yapıyorlar.” (Hüseyin, 45 yaş, İzmir).

Katılımcılar, Türkiye ile Suriye arasında kültürel benzerliklere vurgu yapmış, dil unsurunun en belirgin ayırım noktalarından biri olduğunu belirtmişlerdir. Savaş öncesinde Türkiye sınırına yakın yerlerde yaşayanların benzer özellikleri daha ön plana çıkardıkları görülmektedir. Gaziantep’teki katılımcıların yemek kültürü, giyim tarzı, bayram, düğün ve taziyedeki ritüellere ilişkin benzerliklerden söz ederken coğrafi yakınlığa dikkat çektikleri tespit edilmiştir. Gaziantep’teki katılımcılar, gündelik yaşamdaki alışkanlıklar açısından farklılıklara vurgu yapmışlardır. İzmir’deki katılımcılar da kültürel açıdan daha çok Türkiye’nin güneydoğu bölgesiyle olan benzerliklere değinmişlerdir. İzmirdeki katılımcılar, kız-erkek ilişkilerinin niteliği konusunda yerel halktan farklı düşündüklerini anlatmışlardır. Bunların yanı sıra Türkmen katılımcıların dil konusundaki avantajlarından dolayı daha kolay uyum sağladıkları görülmüştür. Buna karşın Arap katılımcıların dil bariyeri yüzünden yerel halkla sınırlı bir şekilde ve zorunluluklara dayanan bir iletişim içerisine girdikleri görülmüştür.

4.3.2. Suriyelilerin Türk Devleti ve Türk Vatandaşlarının Kendilerine Yönelik Tutumları Hakkındaki Görüşleri

Katılımcılar, Türkiye Cumhuriyeti devletinin ve özellikle Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın kendilerine yönelik tutum ve davranışlarını son derece olumlu olarak değerlendirmektedirler. Türkiye’nin Suriyelileri yalnız bırakmadığını, sınır kapılarını açarak Suriyelilere kucak açtığını, Suriyelilere yönelik yapıcı bir politika izlediğini ve bu nedenle Türkiye Cumhuriyeti devletine çok şey borçlu olduklarını ifade etmektedirler. Katılımcılar, Suriye’de devlet sisteminin rüşvet ve torpil üzerinden yürüdüğünü ve devlet karşısında yurttaşların herhangi bir değerinin olmadığını vurgulamışlardır. Katılımcılara göre, Türkiye, Suriyeliler konusundaki duruşuyla dünyada saygınlık kazanmış bir devlettir. Devlete bağlı hastane, okul ve Kızılay gibi kurum ve kuruluşların kendilerine çok duyarlı davrandıklarını ifade etmişlerdir. Bir işi

yürütmek için Suriye'deki gibi herhangi birine rüşvet vermek zorunda kalmadıklarını belirten Suriyelilere göre, Türkiye'de kanun ve nizamın varlığı kendilerini güvende hissettirmektedir. Nitekim bir katılımcı, Türkiye Cumhuriyeti devletinin, kendilerine Suriye devletinden çok daha fazla değer verdiğini, bazı kurumlardaki personellerin işlemlerini kendilerininmiş gibi içten yerine getirdiklerini, buradaki güveni hiçbir yerde bulamadığını aktarmıştır. Devletin zor ekonomik şartlarda bile her zaman Suriyelileri kucakladığını belirten katılımcılar, Türkiye'de ciddi bir Suriyeli nüfusu olduğunu, buna rağmen devletin kendilerini en iyi şekilde barındırdığını, zor çalışma şartları ve düşük ücretlere rağmen Türkiye'de olmalarından dolayı memnuniyetlerini belirtmişlerdir. Katılımcıların, devletin olumlu yaklaşımına ilişkin görüşleri şu şekildedir:

“Burada polisler insanlara karşı çok kibar ve yardımsever davranıyorlar. Suriye'de adım başı torpil ve rüşvet dönüyordu. Burada öyle bir şey yok. Ben orada polis olduğum için bunları biliyorum. Suriye'de suçlu veya suçsuz yanımıza biri geldiği zaman torpil veya rüşvetle işini görmediği zaman haksız duruma düşüyordu. Burada kanun ve güzel bir işleyiş var.” (Halil, 52 yaş, İzmir).

“Devletin tavrı çok daha iyi ve yapıcıdır. Hastanedeki hizmetler çok iyi. Kızılay gibi yardım örgütlerinin duyarlılığı çok güzel.” (İbrahim, 30 yaş, İzmir).

“Devlet, tüm kurumlarıyla çok yardımsever ve saygılı davrandı. Bir işi yürütmek için Suriye'deki gibi herhangi birine rüşvet vermek zorunda kalmıyorum. Kanun, nizam var. Bazıları, isteklerimizi kendi işleri gibi yerine getiriyorlar” (Selve, 51 yaş, Gaziantep).

Yerel halkın büyük çoğunluğunun Suriyelileri sevmediğini ifade eden katılımcılara göre, yerel halktan küçük bir kesim kendilerine sıcak davranmaktadır. Yardımların dağıtılması sırasında yerel halkla Suriyeliler arasında gerginlikler olmakla beraber Gaziantep ve İzmir'deki yerel halkın Suriyelilere karşı tavrı mahalleden mahalleye değişebilmektedir. Sözelimi Gaziantep'te Karataş ve Güneykent bölgelerinde insanların kendilerine yakın davrandığını fakat Akdere ve Savcılı mahallelerinde yaşayan çoğu kişinin, dışlayıcı tavırlarıyla karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. Aynı şekilde İzmir'in Basmane bölgesinde ötekileştirici davranışlarla sık karşılaştıklarını fakat bazı semtlerde insanların daha kucaklayıcı davrandıklarını anlatmışlardır. Katılımcılar devlet ile yerel halkın tavırlarına ilişkin şu ifadeleri dile getirmişlerdir:

“Devlet, her açıdan mültecilere iyi davrandı. Bu konuda herhangi bir şey söyleme durumumuz yok. Halk, Suriyelileri sevmiyor. İstisnalar olsa da genel olarak insanlar İzmir’de Suriyelilerden nefret ediyorlar.” (Arif, 47 yaş, İzmir).

“Türkiye, her zaman mültecilerin yanında durdu. Zor ekonomik şartlarda bile her zaman destek verdi. Suriyelileri kucakladı. Ama halkın aynı yakınlığı gösterdiğini söyleyemem.” (Faysal, 27 yaş, İzmir).

Gaziantep’teki Suriyelilerin entegrasyonu ile ilgili yapılan bir çalışmadan (Sönmez, 2019, s. 72) elde edilen veriler, yukarıda ifade edilen katılımcı görüşleriyle paralellik arz etmektedir. Çalışmada Suriyeliler, devletin kurumlarıyla kendilerine daha memnuniyet verici şekilde yaklaştığını belirtmişlerdir. Aynı çalışmada Suriyeliler, yerel halkın kendilerine yönelik tutumlarından şikâyet etmişlerdir.

Saha ziyaretlerinde görüşme yapılan katılımcıların bir kısmı, Türkiye’nin olumlu tutumunu diğer komşu veya Arap ülkelerinin tutumlarıyla karşılaştırmışlardır. Bu katılımcılar, başta Körfez ülkeleri olmak üzere tüm Arap ülkelerinin Suriye’den desteklerini çektiklerini, kendi perişan halleri karşısında sessiz kaldıklarını belirtmişlerdir. Katılımcılar, Arap ülkelerini kendilerine ihanet etmekle suçlamışlardır. Hatta savaşın uzamasının sebebi olarak Arap ülkelerini görenler de vardır. Katılımcılar, Suriyelilere yaptığı yardımlarla dünyada Suriyelileri en güzel şekilde karşılayan ve barındıran ülkenin Türkiye olduğu hususunda hemfikirdir. Türkiye’nin bir toplumu adeta ölümden kurtardığını söyleyen bir katılımcı bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

“Şu anda Arap ülkelerine gitme fırsatım olsa da gitmem. İsrail’e giderim, Arap ülkelerine gitmem. Türkiye kapıları açmasaydı, birbirimizi yamyam gibi yiyecektik.” (Semir, 37 yaş, Gaziantep).

Yukarıdaki görüşlerden farklı olarak, halkın tutumunu, devletin izlediği politikayla ilişkilendirenler de vardır. Bir kısım katılımcıya göre, devletin Suriyelilere karşı tavrı ile yerel halkın tavrı birbirine bağlıdır. Şu anda Suriyeliler devletin himayesi altındadır. Onlara göre, eğer devlet Suriyelilerden desteğini çekerse buna bağlı olarak, yerel halkın tavrı da kesinlikle değişecektir.

Katılımcılar, Türkiye’nin iç savaş boyunca kendilerine karşı tutumundan oldukça memnun olduklarını ifade etmişlerdir. Yerel halktan aynı yakınlığı görmediklerini belirten katılımcılar, Türkiye’de devlet-birey ilişkilerinin insanların istek ve beklentilerine göre yapılandığını dile getirmişlerdir. İç savaş sırasında diğer Arap

devletlerinin kendi durumları karşısında kayıtsız kaldığını anlatan katılımcılar, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın kendilerine yaklaşımı konusunda müteşekkir olduklarını vurgulamışlardır.

4.3.3. Suriyelilerin Savaşın Önce ve Savaşın Sonra Türkiye Hakkında Sahip Oldukları Kanaatler

Bu başlık altında katılımcıların iç savaşın önce Türkiye hakkında sahip oldukları kanaatler ile iç savaşla beraber Türkiye'ye geldikten sonraki kanaatleri arasındaki farklar üzerinde durulmuştur. Savaşın önce Suriye'den Türkiye'ye ticari faaliyet, bayram ziyareti veya tatil amaçlı gelmiş olanlar, Türkiye'ye ilişkin olumlu intibalar edinmişlerdir. Türkiye'de yaşadıkları anıları, ülkelerinde yakın çevrelerine aktarmışlardır. Bu nedenle, katılımcıların önemli bir kısmı, önceden Türkiye'ye gelen akraba veya tanıdıkları aracılığıyla başta İstanbul olmak üzere Türkiye'nin birçok kenti hakkında bilgi sahibi olmuşlardır. Bazı katılımcılar, Türkiye'nin başta turizm olmak üzere birçok alanda gelişmiş bir ülke olduğunu önceden duyduklarını ifade etmişlerdir. Türkiye'ye göç ettiklerinde daha önce düşündüklerinin ötesinde bir Türkiye ile karşılaştıklarını anlatmışlardır. Türkiye'nin güzel bir ülke olduğunu, devlet-birey ilişkilerinin temel hak ve özgürlükler temelinde geliştiğini duyduklarını ifade eden katılımcılar, geldiklerinde anlatılandan daha iyi bir Türkiye gördüklerini dile getirmişlerdir. Bu katılımcılar, Türkiye'de mevcut olan ve iyi işleyen devlet mekanizmasının Suriye'de olmadığını belirtmişlerdir. Katılımcılara göre, devlet, halkı için her şeyin en güzelini tasarlayıp hayata geçirmektedir. Suriye ile Türkiye arasında devlet-birey ilişkileri açısından kayda değer farklar vardır. Katılımcılar bu konuya ilişkin şunları aktarmışlardır:

“Savaşın önce Türkiye hakkında ve insanların iyi olduğunu hep duyuyordum. Türkiye'ye geldikten sonra birtakım bilgiler ediniyordum. Türkiye'de devletin halkına sahip çıktığını, şehirlerin temiz olduğunu buranın söylenenlerden çok daha güzel bir noktada olduğunu gördüm. Cami ve parkların çok temiz ve bakımlı olduğuna, devletin vatandaşlarına çok iyi hizmet ettiğine tanık oldum. Buradaki insanlar bu açıdan refah içinde yaşıyorlar. Bu durum çevreye karşı saygımı arttırdı. Örneğin, bir parka gidip oturduğumuzda tek bir çekirdek kabuğunu bile yere atmıyoruz. Yıllar önce Suriyeli bir üst düzey rütbeli bir arkadaşım Türkiye'ye geçip İstanbul'a gelir. Boğaziçi köprüsü üzerinde seyahat ederken peçetesini camdan dışarı atar. Bunu gören polis, kendisini takip edip durdurur. Peçeteyi atmaması gerektiğini, bunun yanlış bir davranış olduğunu belirtir.

Suriyeli kişi kendisinin üst düzey rütbeli olduğunu bu olayı abartmaması gerektiğini polise söyler. Polis de zaten üst düzey bir yetkilinin hiçbir şekilde böyle davranmaması gerektiğini kendisine iletir. Arkadaş bu olayı bana anlatınca çok şaşırmıştım.” (Hamit, 55 yaş, Gaziantep).

“Savaştan önce gelip İstanbul’u görmek en büyük hayalimdi. İstanbul, bütün insanların gelip görmek isteyeceğı bir şehirdir. Buraların gelişmişliğini, devletin millete yaptığı hizmetleri, insanların Suriyelilere karşı güzel olumlu davranışlarını, buraların yaşam biçimini görünce daha çok sevdim. Burada olduğum için mutluyum. Suriye’ye nazaran burası çok gelişkin bir yer.” (Halil, 52 yaş, İzmir).

4.3.4. Suriyeli Kadınların Cinsiyet Rollerinde Meydana Gelen Değışim

Göç, tüm bireylerin hayatını değıştirirken, kadınların hayatını erkeklerden daha farklı bir şekilde etkileyebilmektedir. Daha önce ailelerin geçimlerini sağlamak durumunda olmayan birçok kadın, göç süreci ile aile reisi konumuna gelebilmekte, sosyal ilişkileri, hatta annelik anlayışı ve çocukları ile ilişkisi bile değışebilmektedir. Hatta göç, kadınların sağlık durumu ve problemlerini bile erkeklerden daha farklı bir şekilde etkileyebilme potansiyeli taşıyabilmektedir (Kurtulmuş ve Topçu, 2016, s. 57). Savaş sonrasında kadın ev içinde otoriteyi devralan, hem anne hem de baba rolünü üstlenen kişi olabilmektedir. Yakınları ölen kadınların yaşadığı psikolojik travma göç deneyimlerinin önemli bir boyutu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunların yanı sıra göç ettiği yerde istihdam konusunda önemli zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Özellikle ev hizmetlerinde çalışanlar göçle beraber kimlik değışimi yaşar. Çalıştıkları ailenin dilini öğrenmek, onlar gibi giyinmek, çalışıp geçinmek için gereklidir. İşveren, sosyal güvenceleri olmayan bu kişilerin işlerini sona erdirebilir veya çalışma koşullarını değıştirebilir (Buz, 2007, s. 44-45; Özbay, 2012, s. 119-121; Şeker, 2016, s. 210).

Göç, erkek ve çocukların yaşamında yarattığı değışiklikler kadar kadın üzerinde de derin etkiler bırakmıştır. İç savaş ortamının yarattığı güvensizlik ve yıkımla beraber kadınlar, eşlerinin ölümü veya yaralanması sonucunda gelir kaybı yaşamış, barınma problemleriyle baş başa kalmışlardır. Tüm bunların yanı sıra çöken altyapıyla beraber yaşam koşulları Suriye’de daha fazla kalmalarına elvermemiş ve kadınlar, aile üyeleriyle göç etmişlerdir. Kadının savaşla beraber göç sürecindeki rolü, yeni bir hayata başladığı ülkedeki konumu, gidilen yerde kalma veya kaynak ülkeye geri dönme konusundaki duruşunu belirleyebilmektedir. Savaş sırasında kocası ölen veya yaralanan, tüm yaşam şartları kısa sürede değışen kadınlar, savunmasız bir pozisyona

evrilmişlerdir.⁴³ Kadın için ev işlerini yerine getirmek, çocuk bakmak ve geçimini temin etmek için bir işte çalışmak, yaşamda yerine getirilmesi gereken görevler haline gelmiştir. Bu noktada kadın, hem işgücü piyasasına katılmanın hem de aileyle ilgili geleneksel cinsiyet rollerini üstlenmenin çifte yüküyle karşı karşıya kalmışlardır. Kadın katılımcılar, iç savaşıla beraber değişen yaşamları hakkında şunları dile getirmişlerdir:

“Suriye’de iken istediğim vakitte uyurdum. İstedğim vakitte kalkardım. İstedğim vakitte yemek yerdim. Boş zamanım olduğu için televizyon izlerdim, kendime bakardım. İstedğim yere giderdim. İstedğim akrabamla görüşürdüm. Bu konuda özgürdüm. Savaş sonrasında bu yaşamımdan eser kalmadı. Hayatım altüst oldu. Burada bir erkek gibi mücadele ediyorum. Bir günlüğüne evde kalıp kadın olduğumu hissetmek istiyorum. Boş zamanım olmadığı için artık televizyon bile izleyemiyorum. Çocuklarıma dahi düzgün bir şekilde bakamıyorum. Hafta sonları bile erken kalkıp işe gidiyorum. O kadar zorluk yaşadım ki 36 yaşımdayım ve her iki dizimde de sorun var. Ayakta değil, oturarak namaz kılabilirim.” (Zehra, 37 yaş, Gaziantep).

“Bir fırında temizlik işçisi olarak çalışıyorum. Bende bel fıtığı var. Hastalığım yüzünden bir gün çalışıyorum, bir gün çalışmıyorum. Aylık 750 tl. Bu para bize yetmiyor. Sabah dörtte işe gidiyorum. Kız çocuklarını evde bırakıyorum. Hem ev sahibi hem de komşular çocuklarını gözetiyorlar. Akşam dörtte eve geliyorum. 12 saat çalışıyorum. Günlük 50 lira kazanıyorum.” (Hiba, 42 yaş, İzmir).

“Kadın olarak değerimi kaybettim. Suriye’de iken kadın olduğumu hissediyordum. Her şey önüme geliyordu. Kocam çalışıp eve para getiriyordu. Sorumluluk hep ondaydı. Burada sorumluluk el değiştirdi. Orada malımız, gayrimenkullerimiz vardı. Kocam varken hiçbir haksızlığa uğramıyordum. Bütün avantajlarım elimden gitti. Ailemiz paramparça oldu. Her biri bir yere gitti.” (Şükran, 28 yaş, İzmir).

Sahip oldukları sağlık problemleri, dil yetersizliklerinin yanı sıra uzun çalışma saatleri nedeniyle geçimlerini sağlamak adına zor koşullarda hayat mücadelesi veren Suriyeli katılımcılar, bu durumda çocuklarına zaman ayıramadıklarını ve hayattaki tüm avantajlarını yitirdiklerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

⁴³Suriye’de, mülkiyet, miras ve karar alma konusundaki yasalar, normlar ve uygulamalar erkeklerin lehinde olduğu belirtilmiştir. Örneğin, bir kadının Suriye sivil kayıt sisteminde, çatışmadan önce ve hâlihazırda tescilli yasal kimliği, kocasının veya babasınınla bağlantılıdır ve kadınlar genellikle erkek aile üyelerine miras haklarını bırakmaktadır (Clutterbuck, 2018, s. 68). http://hdr.undp.org/sites/default/files/nhdr_migration_gn.pdf (Erişim Tarihi: 25 Aralık 2019).

“Cuma ve cumartesi günleri sürekli olarak temizliğe gittiğim evler var. Onun dışında telefon geldiğinde evlere temizlik için gidiyorum. Çalıştığım saat miktarı değişiyor. Bazı evler sadece yemek için çağırıyorlar. Bazıları da hem yemek hem temizlik için çağırıyor. Kazandığım para günden güne değişebiliyor. Tam gün çalıştığımda 70 TL alıyorum. Bir de sürekli çalışacak durumum yok. Çünkü eşim evde hasta yatalak. İki tane küçük çocuğum var. Bakacak kimse yok. Sürekli onlarla da ilgilenmem gerekir. Evde tek çalışıyorum. Türkçe konuşmayı bilmiyorum. Çok az anlıyorum. Türkçe konuşmayı çok isterim. Çünkü Türkler çok sevimli ve daha fazla para veriyorlar. Bir kez bir Türk’ün evine gittim. Tercüman olarak küçük çocuğumu yanıma aldım. Türkler insafli insanlar. Ara sıra mola verdiriyorlar. Çay ikram ediyorlar. Kadir kıymet biliyorlar. Suriyeliler böyle değil. Suriyeliler 70, Türkler 100 lira veriyorlar. Çocuklarım Türkçeyi iyi konuşuyor. Bana öğretmelerini çok istiyorum ama şu ana kadar fırsat bulamadık.” (Şükran, 28 yaş, İzmir).

“Suriye’deyken ev hanımıydım. Eşim evden ayrıldı ve bir daha dönmedi. Bir gecede hayatım değişti. Evin kirasını ödeyemez hale geldim. Dışarıda kaldık. Suriye devleti dışarıda kalan aileleri öğrenci yurtlarına yerleştirdi. Yaşamın yurttta süremeyeceğini anladım. Çocuklarımı alıp Türkiye’ye geldim. Burada hayat çok zor. Hem çalışmak hem de çocuklara yemek hazırlamak zorundayım. Çocuklar okuldan geliyorlar, karınlarını doyurmam gerekiyor. Çalışırken sürekli çocuklarımı düşünüyorum. Ne iş olsa kabul ediyorum fakat öğleden sonra olması koşuluyla. Çünkü sabah saatlerinde kız çocuklarımı okula gönderdikten sonra yemek yapıyorum. Sonra evden ayrılabilirim. İş yerleri bunu kabul etmiyor. Sürekli bir işe girip çıkıyorum. Erkek çocuğum da eve para getirmek için çalışıyor. Çok yoruluyorum. O yüzden Avrupa’ya gitme fırsatım olsa gideceğim. Aslında Avrupa’yı kültürel olarak kendime yakın görmüyorum. Ama mecburum.” (Kadriye, 38 yaş, İzmir).

Suriyeli kadın katılımcılar, iç savaşla beraber tüm hayatlarını değişime uğratan durumlarla karşılaşmışlardır. İç savaşla beraber ailelerindeki kayıp ve yaralanmalar sonucunda daha önce sahip oldukları avantajları kaybedip hem çalışmak hem de ailelerinin geçimlerini sağlamak zorunda kalmışlardır.

4.3.5. Suriyelilerin Yaşadıkları Sorunlar

Bu başlık altında katılımcıların en çok dile getirdikleri sorunlar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Yapılan derinlemesine görüşmeler boyunca Suriyelilerin benzer sorun alanlarına dikkat çektikleri görülmüştür. Saha çalışması sırasında katılımcılar seyahat izni ile ilgili bürokratik engeller, eğitim konusunda karşılaştıkları zorluklar, sosyal yardımlara ilişkin aksaklıklar, geçim zorluğu, barınma gibi sorunlardan söz etmişlerdir. Dil konusundaki yetersizlikler ve statülerinden dolayı yaşadıkları belirsizlikler

katılımcılar tarafından ifade edilen diğer sorunlar olmuştur. Bu sorunlar, katılımcıların anlattıkları deneyimler eşliğinde ele alınmıştır. Dışlanma, katılımcıların en sık vurguladıkları sorunlardandır. Dışlanma sorunu ayrı bir başlık altında geniş bir şekilde ele alınmıştır.

Gerek Gaziantep gerekse de İzmir’de yaşayan katılımcıların en çok yakındıkları sorunlardan biri seyahat iznidir. Görüşüme yapılan katılımcıların anlattığına göre, bir yerleşim yerinden diğerine gitmenin resmi kurumlardan izin almayı gerektirmesi büyük bir sorundur. Suriyeliler için seyahat izni süresi 2018 itibarıyla 15 gündür.⁴⁴ Bu zaman zarfında ikamet ettiği yere dönmeyenler hakkında yasal işlem uygulanmaktadır. İzinsiz seyahat edenler, ikamet ettikleri yerlere geri gönderilmektedir. Toplu taşıma aracıyla izinsiz seyahat ettikleri için ceza alanlar vardır. Şahsi arabasıyla izinsiz ikametinin olduğu kentten çıkan bir kişi için cezanın miktarı daha fazladır. Seyahatin izne bağlı olması gündelik hayatı zorlaştırmaktadır. Sözelimi, geçici koruma kimliğini İstanbul’da alan bir kişi başka bir kente taşınsa da naklini aldırnamamaktadır. Naklini aldırnamadığı için gittiği yerde geçici korumanın sağladığı sağlık haklarından ve Kızılay tarafından yapılan para yardımlarından yararlanamamaktadır. Kent dışına çıkmadan önce valilik, emniyet müdürlüğü ve göç idaresi gibi kurumlarda bürokratik işlemleri tamamlamak zorunluluğu vardır. İşlemler bazen günlerce sürebilmektedir. Bu durum, katılımcılar için önemli bir zaman kaybına neden olmaktadır. Evli olup da ayrı kentlerde oturan katılımcıların nakil aldırnamama yüzünden aile birleşimi gerçekleştiremedikleri odak grup görüşmesinden elde edilen bilgilerle anlaşılmıştır. Katılımcılar, bu zorluklara ilişkin şu ifadeleri kullanmışlardır:

“İstanbul’a gitmek için izin almak zorundayım. Belki bir ay işim var, kalmak istiyorum. Süreyi uzatmak için tekrar geri gelip başvurmak gerekiyor. İzinsiz çıktığında birkaç 100 TL ceza veriyorsun ve ismin kara listeye giriyor. Kendi arabasıyla çıkana 1500 TL ceza kesiyorlar. Bu üçüncü defa tekrarladığında sınır dışı cezası uygulanıyor. Özellikle Afrin Harekâtı sırasında izinsiz çıkanlar sınır dışı ediliyordu.” (Ferhat, 21 yaş, Gaziantep).

⁴⁴2017 itibarıyla İzmir Valiliği tarafından alınan bir kararla, seyahat izni konusunda Suriyelilere kısıtlama getirilmiştir: “İzmir il sınırları içinde ulaşım hizmeti veren firma, şirket ve duraklar tarafından, geçici koruma kapsamında bulunan Suriyelilere, yanlarında 'Yol İzin Belgeleri' olmadan bilet satışı yapılması, taşımacılık suretiyle il dışına çıkarılmalarına yasak getirilmiştir.” https://www.ntv.com.tr/turkiye/valilikten-suriyeliler-icin-seyahat-duzenlemesi, p6t4x2j_su6edlydqzaarw (Erişim tarihi: 10 Şubat 2019).

“Diyelim ki damadın kimliği İzmir’de, gelinin kimliği Gaziantep’te, damat İstanbul’da yaşıyor. Nasıl çözümlenecek bu sorun? Çocukları da oluyor ama hala evlilik kâğıtları yok. Evlilik cüzdanının olması için her kişinin kimliklerinin aynı kentte olması lazım. Hiçbir kurum çözüme yanaşmıyor.” (Mehmet, 57 yaş, İzmir).

“Geçenlerde bir bilgisayar kursu açıldı. Gitmek istedim. Bana ‘İkametin burada olmadığı için burada kayıt olamazsın.’ dediler.” (Kerime, 35 yaş, Gaziantep).

Gaziantep’te odak grup görüşmesi yapılan ve yaşları 20 ile 25 yaşları arasında değişen katılımcılar, üniversiteye girişte yaş sınırlaması olduğu için eğitim-öğretim imkânlarından yararlanamadıklarını, bunun kendileri için en büyük sorun olduğunu beyan etmişlerdir. Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığınca hazırlanan ve “Türkiye Bursları” adı verilen burs programı kapsamında ülkelerindeki olaylar nedeniyle Türkiye’ye gelen ve bazı şartları taşıyan Suriyelilere eğitim ve burs imkânı sağlanması amaçlanmıştır. Program sayesinde Suriyelilere belirlenen üniversitelerde eğitim, devlet yurtlarında barınma ve aylık burs imkânı verilmektedir. Türkiye bursları kapsamında üniversiteye girme birtakım şartlara bağlanmıştır. Bunlardan birisi de yaş şartıdır. 2019 itibarıyla lisans programlarına 1998 ve sonrası doğumlular, yüksek lisans programlarına 1990 ve sonrası doğumlular başvurabilmektedir. Bu tarihler öncesinde doğanlar için başvuru hakkı ortadan kalkmaktadır. Bunun dışında YÖS (Yabancı Uyruklu Öğrenci Sınavı) adı verilen ve Türkiye’de herhangi bir üniversitede okumak isteyen tüm yabancı öğrencilerin girdiği bir sınav mevcuttur. Bu sınavdan elde edilen puanla Suriyelilerin üniversitelere girmeleri mümkündür. Odak grup görüşmesi sırasında bazı katılımcılar, Gaziantep’te kalmalarının en önemli sebebinin üniversite okuma beklentisi olduğunu aktarmışlardır. Aksi takdirde bir Avrupa ülkesine gitmeye veya ülkelerine dönmeye çalışacaklarını beyan etmişlerdir. Katılımcılar Avrupa ülkelerine dönme veya kalma konusunda yaşadıkları ikilemi şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Üniversiteye giremezsek kesinlikle döneriz. Burada kalmamızın tek sebebi üniversiteye girmektir.” (Derya, 21 yaş, Gaziantep).

“Ben burada üniversiteye giremezsem Avrupa’ya gitmek isterim. Çünkü orada okuma şansım çok daha yüksek olur. Oradaki entegrasyon politikaları çok daha ciddi ve yoğun.” (Emel, 22 yaş, Gaziantep).

Katılımcıların karşılaştıkları bir diğer sorun Kızılay yardımlarına ilişkindir. Mevcut durumda Kızılay, yardım adı altında en az dört çocuğu olan ailelere her birey

için ayda 120 lira yardım yapmaktadır.⁴⁵Bazı aileler, iki çocukları olduğu için yardım alamadıklarını fakat çok çocuklu ailelerin hem Kızılay yardımı aldıklarını hem de ayrıca çocuklarını küçük yaşlarda çalıştırdıklarını, iki yoldan gelir elde ettiklerini belirtmişlerdir. Bu aileler, yardımların dağıtılması konusunda adaletsizlik olduğunu düşünmektedirler. Kızılayın yaptığı yardımdan hiç faydalanmayan aileler mevcuttur.

Türkiye’de uluslararası koruma veya geçici koruma statüsünde olan ve yardıma en çok gereksinimi olan kişilere, Yabancılar Yönelik Sosyal Uyum Yardım Programı (SUY) adı altında bir nakit para yardımı yapılmaktadır. Gerekli şartları yerine getirenlere Kızılay kart aracılığıyla bu yardımlar ulaştırılmaktadır. Türk Kızılay, Birleşmiş Milletler Dünya Gıda Programı, T.C. Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının koordinasyonunda ve GİGM ile Nüfus Müdürlüğü aracılığıyla yürütülen yardım programı Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.

Kızılay yardımından yararlanabilecek olanlar şu şekilde belirlenmiştir:

- a) Tek başına olan, ailesinde başka kimsesi olmayan 18-59 yaş arası kadın,
- b) 18 yaşın altında en az bir çocuğu olan ve hanesinde 18-59 yaş arasında başka bir yetişkin olmayan yalnız ebeveyn.
- c) 60 yaş ve üzerinde olan ve hanesinde 18-59 yaş arası başka bir yetişkin olmayan yaşlılar.
- d) Engel düzeyi %40 ya da üzerinde bir ya da daha fazla engelli bireyi olan aileler (engel durumu, yetkili devlet hastanesinden alınacak engelli raporu ile belgelenmelidir).
- e) 4’ten fazla çocuğu olan aileler.

⁴⁵Ülkelerine geri dönmeyi düşünen bazı Suriyeliler için yardım isteğinde bulunmak kendileri için bir korku nedeni olabilir. Çünkü onlar merkezi hükümet ve çeşitli gruplar tarafından muhalif oldukları gerekçesiyle cezalandırılma tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktan çekinirler. Bu gerekçelerle bilinmek istemezler ve bu korku sebebiyle de yardım kuruluşlarına başvurmadan ve bilgi vermekten kaçınırlar (Öner, 2015, s. 274). Bu ifadelerin sahadaki yansımaları görülmüştür. Gaziantep ve Kilis bölgesinde bir kısım Suriyeli, yardım taleplerine rağmen bu yardımları almak için herhangi bir yerde kayıt yaptırmadıklarını belirtmişlerdir. Bunun durum, Suriye’ye döndüklerinde merkezi hükümetle bir sorun yaşamak istememelerinden kaynaklanmaktadır (Deniz vd., 2016, s. 175). Herhangi bir yerde kayıt yaptırmak istememelerini Suriyelilerin geri dönme konusunda hala istek ve umutlarının olduğu şeklinde değerlendirilmektedir.

- f) Çok sayıda bakmakla yükümlü olunan bireyi (çocuk, yaşlı, engelli) olan aileler (bu kriter ailedeki sağlıklı yetişkin (18-59 yaş arası) birey başına 1.5 ya da daha yüksek oranda bakmakla yükümlü olunan birey düşmesiyle belirlenir.⁴⁶

Hem İzmir’de hem de Gaziantep’te yaşayan bir kısım katılımcılar, Kızılay yardımlarının kendileri için çok kritik önemde olduğunu, kiralarını bu yardımlar aracılığıyla yatırılabildiklerini bildirmişlerdir. Kızılay’ın öne sürdüğü çocuk sayısı kriterine sahip olmayan aileler bu konuda bir düzenleme yapılması isteğinde bulunmuşlardır. Katılımcılar, Kızılay yardımlarına ilişkin şunları anlatmışlardır:

“Kızılay yardım dağıtmak için en az üç çocuk şartı koyuyor. Bazı ailelerin sayıca çok çocukları oluyor. Hem Kızılay’dan yardım alıyorlar hem de çalışıyorlar. Benim iki tane çocuğum var ben hiç yardım alamıyorum. Tek başıma çalışıyorum. Bu konuda bir adaletsizlik olduğunu düşünüyorum. Geldiğimiz günden beridir hastane dışında devletten hiçbir yardım almadık.” (Semir, 37 yaş, Gaziantep).

“Kızılayın bazı konularda yanlış yaptığını düşünüyorum. Bazı varlıklı aileler var. Sahip oldukları varlıkları başkalarının üzerindedir. Aynı zamanda ailede kişi sayısı fazla olduğu için Kızılay’dan maaş da alıyorlar. Ama tek başına yaşayan bir kadın veya bir çocuklu aileler bu yardımdan yararlanamıyor. Bu ailelerin çalışanları da yok. O yüzden çok zor durumlar yaşıyorlar.” (Mazhar, 33 yaş, İzmir).

Saha çalışması sırasında katılımcıların dile getirdiklerim bir diğer sorun ikamet izinlerine ilişkindir. Suriyeliler, Nisan 2011’den itibaren özellikle komşu ülkelere kitlesel bir şekilde göç etmişlerdir. İç savaşın getirdiği güvenlik problemi ve bunun sonucunda güvenli bir yere sığınma isteği yüzünden çoğu Suriyeli Türkiye’ye kaçak giriş yapmıştır. Pasaportunda ülkeye giriş mührü olmadan gelen Suriyelilerin ikamet almakta zorluklar çektikleri görülmüştür. Ocak 2016 itibarıyla Türkiye, deniz ve kara yoluyla gelen Suriyelilerden vize talep etmeye başlamıştır. Türkiye’ye kaçak yoldan giriş yapan Suriyelilerin ikamet izni alabilmeleri için çıkış yapıp hava veya deniz yoluyla ülkeye giriş yapmaları gerekmektedir. Katılımcıların aktardığına göre, bunun gerçekleşmesi oldukça zordur. Zira çıkış yaptıkları anda vize alabilmeleri garanti değildir. Birçok Suriyeli bu nedenle ikamet izni alamadıkları için eğitim imkânı ve çalışma izni elde edememektedir. Katılımcılar, ikamet izinleri konusunda karşılaştıkları engeller ve bu engellerin yol açtığı sorunlar hakkında şunları ifade etmişlerdir:

⁴⁶<https://multeciler.org.tr/suriyeliler-devletten-para-aliyor-mu/> (Erişim tarihi: 12 Ağustos 2019).

“Oturma iznim yok. Kaçak yollardan geldiğim için ikamet izni alamıyorum. Benden yurtdışına çıkıp tekrar giriş yapmamı istiyorlar. Böyle bir imkânım yok. Çünkü vize gerekiyor. Bir Suriyelinin dışarı çıktığında vize alıp tekrar Türkiye’ye gelmesi mümkün değil.” (Zehra, 37 yaş, Gaziantep).

“Çocuğunu okula göndermek isteyip de ikamet engeli yüzünden gönderemeyen birçok Suriyeli aile var.” (Kerime, 35 yaş, Gaziantep).

Geçim sıkıntısı, katılımcıların en önemli problemleri arasındadır. Ekonomik açıdan zor durumda olduklarını belirten katılımcılar, kazandıkları ücretlerin kısa sürede tükendiğini, bulundukları mahalledeki bakkala borçlandıklarını, borçla tutunduklarını ifade etmişlerdir. Katılımcılar içerisinde haftanın tüm günlerinde çalışanlar vardır. Yüksek kiralar, en çok yakınılan konular arasındadır. Katılımcılar, sadece Türkiye’de değil, Suriye’nin diğer komşu ülkelerinde de uygun yaşam standartlarını sağlamada ciddi zorluklarla karşı karşıyadır.⁴⁷ Bölgedeki Suriyelilerin yarısından fazlasının yoksulluk sınırının altında yaşadığı bildirilmektedir. Görüşme yapılan kişiler, bu konuda şunları söylemişlerdir:

“Burada çok zorluk yaşıyorum. Suriye’deki hayatımla şimdiki hayatımı karşılaştırıyorum, ne kadar kötü bir duruma düştüğümü görüyorum. İş yerinde çok zorluklar çekiyorum. Burada maddi zorluklardan dolayı eğitimimi tamamlayamıyorum. Benim gibi birçok genç aynı durumda. Kardeşim de okumak istiyor fakat para kazanmak zorundayız. Çünkü kira ve faturalar var. Mutfak masrafı var. Fakir bir durumdayız. Burada birçok iş adamı var, bunlar Suriye’de iken varlıklı insanlardı. Burada bu insanlar mülteci pozisyonundalar. Bu yüzden onların da çok problemleri var.” (Süleyman, 19 yaş, Gaziantep).

“Türkiye’de geçim çok zor. GEM’de gönüllü öğretmen olarak çalışıyorum. Önce 900 TL alıyordum sonra 1300 TL oldu şu anda 1600 tl alıyorum. Bu para bize yetmiyor. O yüzden hafta sonu da çalışıyorum.” (Zehra, 37 yaş, Gaziantep).

⁴⁷Ürdün, Lübnan ve Mısırda yaşayan Suriyelilerin uzun süredir zorlu ekonomik koşullarla mücadele ettikleri bildirilmektedir. Bu ülkelerde yaşayan Suriyelilerin önemli bir kesiminin borç altında yaşamlarını sürdürdüğü, istihdam konusunda sıkıntılar yaşadığı belirtilmektedir <https://www.thenewhumanitarian.org/news-feature/2019/11/19/Syrian-refugees-return-Jordan> (Erişim tarihi: 25 Ağustos 2019).

(Erişim tarihi: 20 Kasım 2019). <https://timep.org/commentary/analysis/stuck-in-transit-systematic-limitations-on-the-integration-of-syrian-refugees-in-egypt> (Erişim tarihi: 26 Kasım 2019).

“Burada geçim zor. 2-3 çocuk olduğunda hayat daha zor oluyor. Burada bir güvencemiz yok. Mesela çalıştığım işte ben hep kış mevsimini düşünüyorum. Yazın hep çalışıyoruz fakat kış geldiğinde adam iş yok deyip hemen işine son verebiliyor.” (Mustafa, 25 yaş, İzmir).

“En büyük problemimiz geçim sıkıntısıdır. Kiralar çok yüksek. Her yıl zam yapılıyor. Ama iş yerinde ücretlerimizde bir artış olmuyor. Yerli halka göre daha az alıyoruz. Kira artışları bu noktada bizi çok zorluyor.” (Yahya, 36 yaş, İzmir).

Katılımcıların yaşadığı diğer önemli bir sorun dil engelidir. Onlar için dil bilmek ekonomik ve sosyal hayatta değerli bir destektir. İzmir ve Gaziantep’te dil yetersizliği en yaygın karşılaşılan problemlerdendir. Dil engeli, istihdam imkânlarını ve sosyal ilişkileri olumsuz yönde etkilemektedir. Nitekim birçok katılımcı, yaptıkları iş başvurularının dil yetersizliği nedeniyle geri çevrildiğini, yerel halkla bir konu üzerinde sohbet edemediklerini, ciddi bir iletişim eksikliği olduğunu ifade etmişlerdir. Özellikle ilk yıllarda dil engeli yüzünden evdeki temel ihtiyaçları karşılamakta bile güçlük çeken katılımcılar, aradan yıllar geçmesine rağmen kamu kuruluşlarına işleri düştüğünde hala tercümana ihtiyaç duymaktadırlar. İzmir’de bir Suriyeli, kolunda bir sağlık problemi olmasına rağmen, hastanede kendini ifade edemediğini, hastane randevusu almayı bilmediğini, Suriyeliler Derneği’nden tercüman desteği alarak hastaneye gittiğini ifade etmiştir. Bunun yanı sıra, Türkçeyi okulda öğrenen Suriyeli çocuklar aile üyelerine tercüman olarak yardım etmektedirler. Katılımcılar, dil engeli ve bunun gündelik hayatlarına etkisi konusunda şunları ifade etmişlerdir:

“Türkleri çok seviyorum, onlarla iletişim kurmak istiyorum. Ama maalesef Türkçe bilmiyorum. Türklerden iş teklifi geliyor ama gitmeye korkuyorum. Dil bilmiyorum, nasıl iletişim kuracağımızı bilmiyorum. Türklerle iletişim kurmak zorunda olduğumda tercüman olarak küçük çocuğumu götürüyorum.” (Semra, 31 yaş, Gaziantep).

“Dil büyük bir engel. Gittiğimiz her yere tercüman götürüyoruz. Tercümansız hiçbir işimizi göremiyoruz.” (Zeynep, 39 yaş, Gaziantep).

“Geçenlerde bir yere gitmek için taksiye bindik. Taksici, güzergâh dışında bir sokağa girdi. Türkçemiz yeterli olmadığı için adamı uyaramadık. Taksici, güzergâh değiştirdiği için çok korktuk.” (Kerime, 35 yaş, Gaziantep).

“Dil eksikliği büyük bir problemdir. Her yere tercümanla gitmek zorunda kalıyoruz. Okulda kendimi ifade edemediğim için çocuğumun problemlerini aktaramıyorum.” (Yahya, 36 yaş, İzmir).

Katılımcıların anlattıklarına göre, dil engeli birtakım uygulamalardan dolayı aşılamamaktadır. Bunlardan bir tanesi Türkçe dil kurslarının ihtiyaca cevap verecek şekilde düzenlenmemesidir. Katılımcılar, dil konusunda asgari bir yeterlilik düzeyine kavuşmak için çeşitli dil kurslarına gittiklerini fakat verim alamadıklarını belirtmişlerdir. Onlara göre, öğreticilerden ve öğretim yöntemlerinden kaynaklanan sorunlar söz konusudur. Ayrıca yerel halkla iletişimin sınırlı olması, Türkçe konusunda pratik yapma şansını ortadan kaldırmaktadır. Katılımcıların içinde bulundukları çalışma şartları, dil alanındaki hizmetlere ulaşmayı engelleyen diğer bir faktördür. Dil becerilerinin geliştirilmesinin önündeki engeller konusunda katılımcı görüşleri şu şekildedir:

“Kursa gittiğimizde bir şey öğrenmiyoruz. Öğretmen gelip tahtayı sürekli yazıyla dolduruyor, bizimle hiçbir şekilde temas etmiyor, konuşmuyor. Biz de bu şekilde öğrenemiyoruz. Yerel halk da bizimle konuşmuyor, dil konusunda hiç yardımcı olmuyorlar.” (Zehra, 37 yaş, Gaziantep).

“Dil ciddi bir sorundur. Bununla ilgili hem yetişkinler hem çocuklar için kurslar açılması lazım. Bazı dernekler kurs açıyorlar ama amaca ulaşmadı diye kapatıyorlar. Bu yüzden yeterince faydalanamıyoruz. Birçok kurs değiştirdik ama hiçbir şey öğrenemedik.” (Asime, 28 yaş, İzmir).

“Türkçe öğrenmek için hiç zamanım yok. Sabahtan akşama kadar ev temizliğine gidiyorum. Akşam sekizden sonra ancak eve gelebiliyorum. Bu durumda nasıl Türkçe öğrenebilirim?” (Şükran, 28 yaş, Gaziantep).

Geleceğe ilişkin belirsizlikler katılımcıların dile getirdiği en büyük sorunlardandır. İstihdam, barınma, eğitim, vb. konulardaki sorunlar, geleceğe ilişkin belirsizlikleri besleyen unsurlardır. Katılımcılar, hukuki statülerine ilişkin bir iyileştirme beklentisindedirler. Sahip oldukları sorunların çözümüne yönelik uzun vadeli çözümlerin gerekliliğine vurgu yapmaktadırlar. Katılımcılar, belirsizlik konusunda şu görüşlere yer vermişlerdir:

“Burada kalıp kalmayacağım konusunda korkularım var. Dün akşam Suriyeliler dükkânımın önünde bir araya gelip sohbet ettiler. Hemen hemen hepsinin gelecek korkusu yaşadıklarına şahit oldum. Bir gün sınır dışı edileceklerini düşünüyorlar. Bu düşünceler onları psikolojik olarak rahatsız ediyor. Hayatlarında bir istikrarsızlık yaratıyor. ” (Halil, 52 yaş, İzmir).

“Belirsizlikten dolayı tedirginim. Burada kendimi zayıf hissediyorum. Hiçbir şey net değil. Ufukta bir şey görmüyorum. Çok hayal kuruyorum. Bu yüzden geceleri bazen uyuyamıyorum. Normal insanlar gibi evlenip ev kurmak istiyorum. İyi bir işe girmek istiyorum. Okulumu okumam, geleceğime bakmam gerekirken bu durumlara düştüm. Şu anda ne okumam, ne sıhhatim var, ne de istikrarlı bir işim var. Geleceğim yok.” (Uğur, 26 yaş, İzmir).

“Kendimiz bu yaşamda belirsiz bir pozisyondayız. Önümüzü göremiyoruz. Bu hayatta kaybolmuş durumdayız. Bazen kendimizi sorguluyoruz ‘Neden bu haldeyiz, ileride bizleri neler bekliyor?’ diye. Keşke Türkiye’ye mülteci olarak değil de bir turist olarak gelseydim.” (İhsan, 40 yaş, Gaziantep).

“Buradaki geleceğimiz belirsiz. Benim gibi gençler kayıp bir zamanda yaşıyoruz. Boşluktayız. Hiç umudum yok. Geçimimizi bir şekilde sağlıyoruz o kadar. Devletten beklentimiz Avrupa’daki mülteciler gibi bir takım hakların sağlanmasıdır. Kendi geleceğimize ilişkin yol haritası belirlememiz buna bağlıdır.” (Süleyman, 19 yaş, Gaziantep).

Katılımcıların sehayat izni, sosyal yardımlar, eğitim, barınma, geçim, dil ve geleceğe ilişkin belirsizlik gibi temel sorun alanlarına dikkat çektikleri görülmektedir. Seyahat izni kısıtlaması, özellikle farklı kentlerde oturan katılımcıların aile birleşimleri açısından ciddi sıkıntılar yaratmaktadır. Oturduğu kent dışında istihdam fırsatı yakalamış kişiler için de bu kısıtlama önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Üniversite çağındaki katılımcılar, üniversiteye girme konusunda bürokratik engellerle karşılaştıklarını ve özellikle bu konuda yaş sınırlaması getirilmesinin kendileri için çok olumsuz olduğunu belirtmişlerdir. Ekonomik sıkıntılar, tüm katılımcıları ilgilendiren bir sorun alanıdır. Geçim sıkıntısı yüzünden borçlanan veya tüm hafta boyunca çalışmak zorunda kalan katılımcılar söz konusudur. Bu noktada katılımcılar, sosyal yardımların ailelerin ekonomik durumuna göre dağıtılması gerektiğini ifade etmişlerdir. Bunun yanı sıra dil engeli, ekonomik ve sosyal hayata eklemlenme isteğinin önündeki en önemli sorunlardandır. Türkiye’de uzun süredir yaşamalarına rağmen bu engeli aşamayan katılımcılar mevcuttur. Geleceğe ilişkin belirsizlik, katılımcıların en fazla üzerinde durduğu sorunlardandır. Katılımcıların bu belirsizliğin ortadan kaldırılmasına yönelik beklentileri söz konusudur. Dışlanma, hemen hemen tüm katılımcıların vurgulamış olduğu sorunlardandır. Farklı alanlarda kendini gösteren dışlanma sorununun bir sonraki başlık altında geniş bir şekilde yer verilmiştir.

4.3.6. Suriyelilerin Maruz Kaldıkları Dışlanma Deneyimleri

Giddens, (2005, s. 320-321) sosyal dışlanmadan söz ederken, bireylerin toplumun geneli ile gerekli şekilde bütünleşmesinin engellendiği biçimlere dikkat çeker. Ona göre, çevresinde kötü okulların ve çok az iş fırsatlarının yer aldığı, olumsuz barınma koşullarında yaşayan insanlar, kendilerine daha iyi koşullar yaratma durumlarından yoksun kalmaktadır. Dışlanma kavramı, bireylerin ya da grupların nüfusun çoğunluğunun sahip olduğu açık fırsatlardan yararlanmasını engelleyen geniş bir etkenler dizisi üzerinde yoğunlaşır.

Göçmenlere karşı dışlanma, hayatın tüm alanlarında her şekilde ortaya çıkabilmektedir. Dışlanma, yerli ile yabancı işçiler arasındaki ücretlerde, istihdam imkânlarında, sosyal yardımlardan yararlanma konusunda, çocukların eğitim-öğretimlerinde, ev alma, kiralama gibi gündelik hayattaki karşılaşmalarda kendini gösterebilmektedir (Göker, 2015, s. 121). Diğer bir deyişle göç edilen ülkede ekonomik alanda yaşanan eşitsizlikler, karşılaşılan ırkçılık ve ayrımcılık, izole bir sosyal hayat yaşanmasına sebebiyet veren barınma ve buna benzer yaşam şartları dışlanmanın değişik şekilleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Şimşek, 2017, s. 16-17).

Bu bölümde katılımcıların Türkiye’de yaşadıkları dışlanma deneyimleri dünyada ve Türkiye’de daha önce yaşanmış benzer örnekler ışığında analiz edilmeye çalışılmıştır. Katılımcıların yaşadığı dışlanma deneyimleri kültürel, ekonomik ve mekânsal dışlanma olarak ayrı ayrı ele alınmıştır. Bu dışlanma türlerinin iç içe geçmiş ve birbirlerinden etkilenen unsurlar olduğu da unutulmamalıdır.

4.3.6.1. Kültürel Dışlanma

Bauman, “Kapımızdaki Yabancılar” adlı eserinde (2016, s. 14) mültecilerin, gündelik etkileşimde kendilerinden ne beklediğimizi bildiğimiz insanlardan farklı bir şekilde, öngörülemez oldukları için kaygıya sebep olabildiklerinden söz eder. Ona göre, mülteciler değer verdiğimiz, aşına olduğumuz ve zor elde edilmiş iyi yaşam şeklimizi zedeleyebilme potansiyeli taşıyanlar olarak algılanmaktadır. Suriyelilerin kitlesel halde komşu ülkelere göç etmesi, yerel halkta, kültürel dokunun bozulacağı, kent kültürünün bir kimliksizliğe sürükleneceği algısı yaratmıştır. Toplu ulaşım araçlarında, hastanelerde, trafikte yerel halkla karşı karşıya gelinmesi, insanlarda Suriyelilere karşı

önyargı ve nefretin yerleşmesine sebep olmuştur (Deniz vd., 2016, s. 36; Ekinci, 2015, s. 50; Erdoğan, 2015, s. 117).

“Sosyolojik Düşünmek” (2017, s. 82) adlı eserinde Bauman, yabancılarla olan iletişimin iş ilişkisine indirgendiği bir sosyal bağlamda zorunlu temas durumlarında bile yakınlaşmaya neden olabilecek ihtimallerden sakınıldığını anlatır. Bu noktada hınç ve nefret bu mesafenin kapanmasını engelleyecek etmenlerdir. Kirlenme korkusu yabancıya karşı bu tetikte olma durumunun nedenlerindendir:

“Yabancıların bulaşıcı hastalıklar ve parazitler taşıdıklarına, temizlik kurallarına uymadıklarına ve dolayısıyla sağlık için tehlike oluşturduklarına ya da zararlı fikirler ve alışkanlıklar yaydıklarına, ahlaksızlık ve iffetsizlik yaydıklarına inanılır. Yabancıların yürüme biçimlerine, kılık kıyafetlerine, dinsel ritüellerine, aile hayatlarına, hatta sevdikleri yemeklerin kokusuna bile hınç duyulur.” (Bauman, 2017, s. 82).

Suriyeliler hakkında oldukça genellemeci ve onları suçlu gösteren yaklaşımlarla damgalayıcı, ötekileştirici bir iklim yaratıldığı bilinmektedir. Suriyeliler, vatan haini, toplum yaşamının kurallarına uzak, toplumun ahlaki yapısını bozan, fuhuş yapan, temizlik alışkanlıkları olmayan, gürültücü, kavgacı ve buna benzer ifadelerle nefretin ve dışlanmanın nesnesi haline gelmişlerdir (Deniz vd., 2016, s. 36; Çelik ve Koçak, 2018, s. 237-238; Kurtoglu, 2016, s. 25). Suriyelilerin hemen hepsinin devletin kendilerine büyük olanaklar sağladığına ilişkin ifadeler üzerinden yükseltelen ırkçılık söylemlerine maruz kaldıkları bildirilmiştir (Bora 2017, s. 66). Buna benzer dışlayıcı tavırların Cumhuriyet döneminde Türkiye’ye göç etmiş Boşnak göçmenlere de gösterildiği bilinmektedir. Boşnakların ana dilinin yerel halkın dilinden farklı olması ve göçün yarattığı sorunlar öncelikle Boşnak aileler ve yerel halk için zorluklar yaratmıştır. Boşnak ailelere devlet tarafından toprak ve ev verildiği kanaati yerli halk tarafından Boşnaklara yönelik önyargıların ve belli bir süre dışlanmanın oluşmasına neden olmuştur (Emgili, 2012, s. 405).

Goffman “Damga” (2014) adlı eserinde ırk, ulus ve dine ilişkin ve bireyin mensup olduğu toplumsal grubun tüm üyelerini kapsayan bir damga türünden söz eder. Ona göre, bireyin sahip olduğu damga insanların o bireyi ne olarak tanımlayacağı ve ona nasıl bir kimlik atfedeceği hususundan bağımsız değildir. Üstelik bu tanımlama, bireyin içinde yaşadığı toplumun kendisi hakkında oluşturduğu bir standart halini alabilir. Suriyelilere yönelik ifadelerde dikkat çeken önemli bir unsur, yerel halkın ülkelerinden ayrılıp Türkiye’ye sığınan Suriyelileri “vatan haini” olarak nitelemesidir. “Arap etnik

kimliği”ne yönelik geliştirilen negatif yöndeki düşünceler ayrımcı ve dışlayıcı tutumları besleyebilmektedir. Bunlar dışında “Suriyelilerin ülkeden gitmeleri gerektiğini” öne çıkaran ötekileştirici ifadelerin oldukça yaygın olduğu bilinmektedir (Ünal, 2014, s. 81-82). Lübnan ve Ürdün’deki Suriyeliler de buna benzer bir şekilde, yerel halkın ayrımcı tutumlarıyla karşılaşmaktadır. Ürdün ve Lübnan’daki Suriyelilerin, ülkelerini terk ettikleri için hain olarak etiketlenmekten ve yabancılaşma duygularını arttıran bu düşmanlık atmosferinden ciddi rahatsızlık duydukları bildirilmiştir (Yahya vd., 2018, s. 8). Görüşme yapılan katılımcılar, yerel halkın kendilerine hain gözüyle baktığını fakat Suriye’de savaşacakları bir düşmanın olmadığını, zorunluluktan dolayı Türkiye’de bulunduklarını şu şekilde anlatmışlardır:

“Dün adamın biri bana ‘Siz vatan hainisiniz, namazınız kılınmaz. Türkler kaçmaz, sen Türkmen olsan kaçmazdın.’ dedi. Ben ona ‘İnsan dini ile övünür. Türkçülük veya Kürtçülükle övünmez.’ dedim. O demek istiyor ki sen hainsin korkaklığından buraya kaçtın, geldin. Ben de ‘Suriyelilerin hepsi mi korkak? Bu insanlar zor durumda kaldı ki kaçtılar.’ dedim.” (Mustafa, 25 yaş, İzmir).

“Bizim iş yerinde biri vardı. ‘Suriyeliler siz hainsiniz.’ dedi. ‘O nasıl laf ya?’ dedim. ‘Memleketinizi niye bıraktınız?’ dedi. Abi kimi vuralım ya? Hain kelimesi ağır bir kelime yani. Kimlen savaşacan, kime karşı savaşacan? Kimin yanında saf alacan? ‘Abi bu lafi söyleme ya. Bırakıp kaçmamız doğru değil ama kimi vuracan?’ dedim” (Salih, 35 yaş, İzmir).

Suriyeli nüfusun zamanla artış göstermesi, yerel halkın bakışında bir değişim yaratmıştır. Türkiye’deki yaşamlarının ilk dönemlerinde halktan maddi ve manevi olarak çok büyük destek gördüklerini anlatan katılımcılara göre, bu destek Suriyelilerin artması ile yavaş yavaş azalmaya başlamıştır. İlk yıllarda gelenlere karşı kucaklayıcı davranan yerel halkın tavrı 2013’ten sonra değişmiş ve her konuda çok reddedici bir tavra dönüşmüştür. 2009 yılında Konya’da Somali ve Sudan uyruklu siyahî çocuk öğrenci sayısının, bir okulda çok az olduğu dönemde, bu öğrencilere tüm öğrenci, öğretmen ve velilerce çok yakınlık gösterildiği görülmüştür. Farklı ve özellikle siyahî olmaları onları ilgi odağı yapmıştır. Ancak kısa bir süre sonra okuldaki yabancı öğrenci nüfusunun artması ile bu ilgi, bir anda tersine dönerek, yerini bu öğrencilere karşı olumsuz düşüncelere ve davranışlara, hiziplere bırakmıştır. Yerel halktan ve hatta çocuklarından, Somalili, Sudanlı çocuklara karşı tepkiler gözlenmeye başlanmıştır

(Aydınöl, 2016, s. 433). Lüban'daki Suriyeliler üzerine yayınlanan bir rapora⁴⁸ göre Suriyeli göç akışının yoğunlaşmasıyla birlikte yerel halkta Suriyelilere karşı başlangıçtaki olumlu yaklaşım yerini tepkilere bırakmıştır. İtalya'nın Treviso bölgesinde göçmenlerin sorunları üzerinde yapılan bir araştırmada (Bellun, 2012) ise, göçmen nüfusunun artmasının bölge halkında huzursuzluğa sebep olduğu belirtilmiştir. İtalya'da yerel halkın tavrının kendilerine karşı zamanla kötüleştiği, göçmenlerden elde edilen verilerle ortaya konulmuştur. Bir katılımcı, Türkiye'de Suriyelilere karşı zamanla değişen tavır hakkında şunları belirtmiştir:

“Devlet ve millet ilk başlarda Suriyelilere çok iyi davranıyordu. Suriyeli nüfusta meydana gelen artış sonucunda maalesef muamelede zamanla bir değişiklik oldu. Devlet kurumlarında bile eskisi gibi davranılmıyor. Kurumlara gittiğimiz zaman Arapça konuştuğumuzu gördüklerinde seviniyorlardı. ‘Biz de Arapça öğrenelim.’ diyorlardı. Şimdi bundan eser kalmadı.” (Leyla, 21 yaş, İzmir).

Görüşme yapılanların tamamına yakını, Türkiye’de yaşadıkları dönemde Suriyeli kimliklerinden dolayı kamu kurumlarında, pazarda, trafikte, alışveriş merkezi ve park gibi kamusal olarak görünür yerlerde dışlanmaya maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Bu yüzden çoğu Suriyeli, yüzeysel ilişkilere sahip olmuş, ötekileştirici muamele görme korkusuyla yerel halkla mesafelerini korumuşlardır. Gaziantep’te bir katılımcı trafikte Suriye plakalı aracıyla seyir halinde iken kural hatası yapan bir sürücüyü uyardığını, uyarı sonrasında bu kişinin önce arabasına daha sonra kendisine fiziksel ve sözlü saldırıda bulunduğunu, bu gibi vakaların son yıllarda gittikçe arttığını anlatmıştır. Benzer dışlanma vakalarını diğer katılımcılar şu şekilde anlatmışlardır:

“Eşim bir gün hastaneye gitmiş. Orada bir Suriyeli kadınla karşılaşmış. Kadın, eşimin Türkçe bildiğini öğrenince tercüman olması için rica etmiş. Muayene için doktorun yanına gitmişler. Doktor onlara ‘Başımıza bela oldunuz, beyniniz ancak çocuk yapmak için çalışıyor. Ben çocuk doktoru değil, Suriyeli doktoru olmuş durumdayım.’ demiş. Eşime ‘Senin kaç çocuğun var?’ diye sormuş. ‘İki tane çocuk sahibiyim.’ demiş. Buna karşılık ‘Sen de yarın diğerleri kadar çocuk yaparsın.’ diye cevap vermiş. Çocuğum da okulda aynı dışlanmalarla karşılaşılıyor. Diğer çocuklar ona ‘Siz Suriyelisiniz burada ne işiniz var memleketinize niye dönmüyorsunuz ki?’ diyorlar. Ana babalar evde ne konuşuyorlarsa çocuklar da okulda onları konuşuyor.” (Semir, 37 yaş, Gaziantep).

⁴⁸https://www.refugeesinternational.org/reports/2020/1/28/lebanon-crossroads-growing-uncertainty-syrian-refugees?format=amp&_twitter_impression=true#_ftnref01 (Erişim tarihi: 30 Ocak 2020).

“Trafikte yol aldığımızda plakamızdan dolayı her yerde ve her zaman bize karşı sürekli korna çalıyorlar. Bir de, trafik kazası geçirdim. Ne bana ne karşıdakine herhangi bir şey olmadı. Karşıdaki suçluydu. Çarpışmadan hemen sonra arabasından indi, bana doğru koştu. Çok korkmuştu. Üzerime titredi, sağlık durumumu sordu. Ben kendisiyle Türkçe konuştum fakat Suriyeli olduğumu anladı. O andan sonra bana karşı tavırları tamamen değişti. Kendisi suçlu olduğu için başta hiç sesini çıkarmıyordu. Suriyeli olduğumu anladıktan sonra sesini yükseltti ve etraftaki herkes üzerime toplanmaya başladı. Sonra o şahıs bana saldırmaya başladı. Sonra polis geldi. Tutanak tuttu. Suçun karşı tarafta olduğunu teyit etti.” (Halim, 24 yaş, Gaziantep).

“İzmir Suriyeliler arasında dışlanma konusunda meşhur bir yer. Bir örnek vereyim. Otogarda arkadaşlarla oturuyorduk. Bir dilenci çocuk geldi, para istedi. Hemen akabinde ‘Abi yanlış anlaşılmasın ama ben Suriyeli değilim.’ dedi. Bunun üzerine çok kızdım ‘Ben Suriyeliyim ne olmuş?’ diye sordum. Çocuk, Suriyelilerin bedava maaş aldıkları, bedavadan geçindikleri tarzında birkaç cümle söyledi. Ayağa kalktım. Kendimi orada zor tuttum. Arkadaşlarım beni teselli etmeye çalıştı.” (Nidal, 28 yaş, İzmir).

“Bizim binada temizlik personeli çöpleri alırken gözlemledik ki, sıra Suriyeli ailelerin olduğu dairelere geldiğinde isteksiz davranıyor. O yüzden çoğu zaman eşim bizzat kendisi bizim çöpleri alıp çöplüğe bırakıyor. Sesimizi çıkarmıyoruz. Sorun olmamasına dikkat ediyoruz.” (Samiye, 50 yaş, Gaziantep).

Dilsel farklılıklar ve giyim tarzı, ev sahibi toplumda dışlanmaya sebebiyet verebilmektedir. Suriyeli göçünde de bu dışlanmayla yaygın olarak karşılaşilmektedir (Stevens vd., 2012, s. 14; Biamer, 2014, s. 39; Deniz vd., 2016, s. 33-36; İnsamer, 2019, s. 5). Giyim kuşam ve dil yetersizliğinden dolayı dışlanmayla karşılaşan katılımcılar, buna önlem olarak Türkçe konuşmakta, yerel halkın giyim tarzını taklit etmektedirler. Bazı katılımcılar, yerel halkla karşılaşmalarında kendilerini Lübnanlı olarak tanıtmakta ve bu şekilde dışlanmanın önüne geçmeye çalışmaktadırlar.

Görsel 4.3. Saha çalışması sırasında sırasıyla Gaziantep ve İzmir’de çekilen fotoğraflar

Benzer ayrımcılık pratikleri, Güney Afrika’ya göç etmiş Zimbabveli göçmenler tarafından deneyimlenmiştir.⁴⁹ Zimbabvelilerin dışlanmayla karşılaşmamak için kimliklerini çeşitli yöntemler kullanarak gizledikleri tespit edilmiştir. Sözgelimi, göçmenler dikkat çekmemek için kalabalıklar halinde değil de yalnız yürümeyi tercih etmiştir. Yerel halkın kendilerine “kirli” demelerinden çekinen Zimbabveliler, kamusal görünürlüğü olan yerlerde kıyafet seçimlerine dikkat etmişlerdir. Zira yerel dilleri yeterince konuşamadıkları için damgalanmaya ve hakarete maruz kaldıkları bildirilmiştir (Hungwe, 2013, s. 189; Crush vd., 2017, s. 892). Zimbabvelilerin toplu taşıma araçlarında rahat hareket edemedikleri, kendi yerel dillerinde konuşan akrabalarından telefon aldıklarında hakaret veya kötü bakışlardan korunmak amacıyla

⁴⁹İsveçli Türklerin İsveç’te yaşadıkları süre boyunca etnik farklılıklar, giyim, konuşma tarzı ve dış görünüm nedeniyle dışlanmaya maruz kaldıkları bildirilmiştir. Yabancılar için söylenen “Defolun ülkemizden, siz geldiniz burayı mahvettiniz.” ifadeleri İsveç’te Türklerin maruz kaldığı dışlanmalardan birisi olmuştur (Göker, 2015, s. 338-340). Almanya’daki Türk göçmenlerin entegrasyon durumlarını 3 kuşak boyunca karşılaştırmalı olarak ele aldığı çalışmasında Şahin, (2010) Türklerin gündelik hayatta yaşadıkları dışlanmaları konu edinir. Şahin, Almanya’da göçmen insanlara güven konusunda farklı davranıldığını aktarır. Aynı çalışmada Şahin, Türklerin dil yetersizliği yüzünden önyargı ile karşılaştıklarını ve bu dışlanma örneklerinin üçüncü kuşak Türklerde de görüldüğünü anlatmaktadır.

genellikle telefonlarını kapattıkları veya duymuyorlarmış gibi davrandıkları tespit edilmiştir. Buna benzer deneyimleri yaşayan katılımcılar şunları aktarmıştır:

“Türkler Arapça konuştuğumu duyduklarında bana hakaret ediyorlar. O yüzden Arapça konuşmuyorum. Bir gün takım elbise giydim. Otobüse bindim. Telefonum çaldı. Normalde dışarıda hiç Arapça konuşmam. O gün arkadaşşıma Arapça cevap verdim. Otobüstekilerin hepsi bana hakaret etmeye başladı. ‘Suriye’den gelmiş, takım elbise giymiş, biz bu giysileri giyemiyoruz. Adamın haline bak, bizden daha iyi yaşıyor.’ gibi sözler sarf ettiler. O anda onlara cevap verseydim saldırıya uğrayabilirdim. Telefonu arkadaşşımanın yüzüne kapattım.” (Nihat, 18 yaş, Gaziantep).

“Ben eşarbımı Gaziantep’li kadınlar gibi bağlıyorum. Arapça konuşmadığım sürece benim Suriyeli olduğumu anlamıyorlar.” (Emel, 22 yaş, Gaziantep).

“Bir dizi film projesi için başvurduğum. Mesela kimliğim yüzünden oraya kabul edilmedim. Kimliğim yüzünden Türk arkadaşlarım bile benden uzaklaşıyordu eskiden. Hani sevmiyorlar yani. Suriyeli dediğin zaman iğrenç bir şey geliyor akıllarına. Ben burada yaşamak zorunda değilim. Mesela ben sokakta arkadaşlarımla Arapça konuşamıyorum. Niye, hani ters gözle bakmasınlar diye. Ben bu yüzden kültürümü değiştirdim. Mesela ben böyle giyinmezdim. Daha eski tarzda giyiniyordum.” (Hamdi, 22 yaş, Gaziantep)

“Parka gidiyorum. Yerel halktan insanlarla sohbet ediyorum. Sohbetin bir yerinde Suriyeli olduğumu söyler söylemez hemen kalkıp gidiyorlar. Bu psikolojik olarak bizi aşırı derecede olumsuz etkiliyor. Kaç yıldır buradayım, daha bir Türk arkadaşım yok. Ben arkadaşlık kurmak istiyorum, onlarda bu istek yok. Bir şey daha söyleyeyim. Bir gün parkta spor aletleri ile kültürfizik hareketleri yaptığımız sırada akrabam yere düştü. Çevredekiler yardımımıza koştu. Çok özen gösterdiler. Suriyeli olduğumuzu anladıktan sonra kadının biri kalabalığa dönüp ‘Bunlar Suriyeli, bırakın ilgilenmeyin.’ dedi. Sonra yardım için gelenler bizi bırakıp gittiler. Bu olay üzerine ablam da kalabalığa dönüp yüksek sesle bu durumu eleştirdi” (Leyla, 21 yaş, İzmir).

Katılımcılar, genelleşici ve damgalayıcı birtakım ifadeler üzerinden kültürel dışlanmanın hedefi haline gelmişlerdir. Kültürel dışlanma, Suriyeli nüfusunun artmasıyla ivme kazanmıştır. Katılımcılar, iç savaşla beraber vatanlarını terk etmekle suçlanmışlardır. Suriyeli kimliklerinden dolayı dışlandıklarını belirten katılımcılar, konuştukları dil ve giyim tarzları yüzünden ötekileştirici tavırlarla karşılaştıklarını belirtmişlerdir.

4.3.6.2. Ekonomik Dışlanma

Ekonomik dışlanma, katılımcıların en fazla vurgu yaptıkları ve yakındıkları dışlanma türü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Giddens, (2005, s. 320) bireyler ve toplulukların, hem üretim hem de tüketim bakımından ekonomik faaliyetlerden dışlanmasının onların toplumla bütünleşmelerinin önündeki önemli engellerden biri olduğunu söyler. Ona göre, üretim faaliyetlerine, iş gücü piyasasına katılmak, yeterli bir gelire sahip olmak toplumun bir parçası olmak açısından temeldir. Bu noktada ekonomik dışlanma, en somut anlamda insanların geçinmek veya ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli gelirden yoksun olmaları şeklinde tanımlanmaktadır (Çakır, 2012, s. 86). Bu durumu Aygöl, (2018, s. 180) son yıllarda gelişmekte olan ülke ekonomilerini şekillendiren küresel neo-liberal politikalar ile ilişkilendirmektedir. Esnek işgücünü merkezine alan, rekabetin temel olduğu bu ekonomiler; işgücü maliyetini azaltmak amacıyla hareketle çalışan insanları güvencesiz, belirsiz ve istikrarsız bir istihdama doğru sürükleyen bir piyasa mantığına sahiptir. Bu noktada esnek ve uysal bir iş gücüne sahip olmak, küresel rekabete ayak uydurabilmek için bir koşuldur. Pazara yönelik bu tür politikalar (özelleştirme, esnekleştirme) çalışanların haklarını olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Uluslararası göç hareketliliğinin bir sonucu da arzu edilen ucuz ve güvencesiz işgücünün alıcı ülkelere taşınmasıdır. Özellikle inşaat, tarım ve hizmetler sektörleri gibi alanlarda istihdam edilen göçmen işçi grupları güvencesiz iş dünyasının taşıyıcı unsurlarıdır.

Türkiye’de neo-liberal dönüşüm sürecinin başlamasıyla beraber enformel sektörün ekonomide önemli bir pay sahibi haline geldiği dile getirilmektedir. Güvencesiz iş ortamında resmi bir kaydı olmayan, işveren tarafından tek taraflı işine rahat bir şekilde son verilebilen kişiler kayıt dışı sektörün mağduru olabilmektedir. Bu kayıt dışı işleyiş, çalışanların çalışma saatlerini de belirli bir standarda bağlı olmaksızın belirleyebilmektedir. Emek yoğun sektörlerde uzun çalışma saatleri, işverenin kârını ve rekabet gücünü artırma amacıyla genellikle fazladan ücretsiz çalışma olarak belirmektedir. Her ne kadar çalışma saatlerine ilişkin düzenleme haftalık en fazla 45 saat ile sınırlandırmışsa da bazı yerlerde bunun 70 saate kadar varıldığı bilinmektedir (Özatalay, 2016, s. 153-154). Bu noktada ekonomik dışlanmanın en somut şekilde görüldüğü alanlardan biri enformel sektördür. Enformel sektörde işçi ve işveren

arasındaki ilişkinin hukuki bir temele dayanmaması, işverenin lehine bir durum yaratmaktadır. Bu da işçi açısından güvencesiz istihdam şartlarının oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Göçmen işçiler de yoğun olarak bu güvencesiz istihdam şartlarının geçerli olduğu sektörde istihdam edilmektedir. Bu sektörün ekonomik açıdan canlandırıcı gücü, devlet ve işverenler nezdinde bilinmektedir (Kara, 2018, s. 86).

Göçmen gruplar, enformel sektörün taşıyıcı unsurlarından biri olarak düzensiz/geçici işlerde düşük ücretlerle çalışırlar ve keyfi işten çıkarılmaya karşı savunmasızdırlar.⁵⁰ Bu grupların, iş konusunda yeterliliklerinin tanınmadığı ve emek sömürüsüne maruz kaldıkları ifade edilmiştir (Aygül, 2018, s. 185; Dolan, 1997, s. 24). Gökçek Karaca'nın "ABD'ndeki Türk Göçmen İşçilerin Çalışma Yaşamında Karşılaştıkları Sorunlar" adlı çalışmada (2009, s. 299-302) ortaya koyduğu sorunlar birçok ülkede göçmen ve mültecilerin deneyimlediği sorunlardır. Bu sorunlar şu şekilde sıralanmaktadır:

- a) Kötü Koşullarda Çalıştırılma
- b) Yasal Çalışma Süresinin Üzerinde Çalıştırılma
- c) Düşük Ücretle Çalıştırılma
- d) Sahip Olunan Niteliği Çok Sınırlı Ölçüde Kullanabilme
- e) Sigortasız Çalıştırılma
- f) İş veya İş Yeri Değiştirmek Zorunda Kalma
- g) İşsizlik

Göçmen emeğindeki kapitalist çıkarlar işverenlerin göçmenlerin sömürülebilir pozisyonlarından yararlanmasını beraberinde getirmektedir. Göçmen işçilerin genellikle yerli işgücünün tercih etmediği tehlikeli, kirli ve küçük düşürücü işlerde çalıştırıldıkları belirtilmektedir. Göçmenlerin yaygın bir şekilde çalıştıkları işler, emek yoğun ve enformel çalışma şartlarının hakim olduğu sektörlerdir. Özellikle göçmen kadınların

⁵⁰Türk Kızılayı ile Dünya Gıda Programı tarafından yapılan ve büyük çoğunluğu Suriyeli katılımcılardan oluşan bir araştırmada (Türk Kızılayı ve Dünya Gıda Programı, 2019). Türkiye'de mülteci hanelerinin yüzde 84'ünde en az bir kişinin çalıştığı ortaya konulmuştur. Çalışmada ayrıca mültecilerin sadece yüzde 3'ünün çalışma iznine sahip olduğu ve bunun büyük çoğunluğunun gayri resmi iş güvencesiyle çalıştırıldığı belirtilmiştir. Veriler, dil becerilerinin istihdam edilebilirliği etkilediğini göstermiştir.

istihdam olanağı bulduğu ev hizmetleri, küçük ve orta ölçekli firmalardan oluşan tekstil sektörü, düzensiz göçmenlerin ağırlıkla çalışabilecekleri sektörler olarak bilinmektedir. Mevsimlik çalışmanın yaygın olduğu turizm ve eğlence sektörü yine göçmenlerin istihdam olanağı buldukları yerlerdir. Benzer şekilde Türkiye’de inşaat, lokanta, boya badana sektörleri de, hem küçük ölçekli firmaların sayısının fazla ve kayıt dışı istihdamın yaygın olduğu dolayısıyla göçmenlerin çalışması için uygun alanlardır. Bu sektörlerde göçmenler, maaşların hesaplanmasında dikkate alınmayan uzun çalışma saatlerine tabi olabilmektedir. Bu kişiler, izin aldıklarında işten çıkarılma tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadırlar (Lordoğlu, 2015, s. 40; Brown vd., 2018, s. 43-44; Kara, 2018, s. 87).

Mülteciler, genellikle benzer işler için yerlilerden çok daha düşük ücret alırlar, ücretleri kesilir veya istihdam durumları keyfi olarak sona erdirilir (Alison, 2018, s. 43; DSP ve İGAM, 2019, s. 29).

Azerbaycanlıların iş gücü piyasasında karşılaştıkları sorunlara ilişkin yapılan bir çalışmada (Ekiz ve Dedeoğlu, 2011, s. 110-111) düşük ücretler karşılığında çalışmak en belirgin ayrımcılık türü olarak ön plana çıkmıştır. Çalıştıkları halde ücretlerini alamamak, vasıf kazanmaları önündeki engeller, fiziksel ve sözlü şiddet, polis korkutması ile işten atılmak, işgücü piyasasında karşılaşılan ayrımcı deneyimler olmuştur. Azeri göçmenler, atölyelerde niteliksiz ve zor işlerde düşük ücretlerle, uzun saatler boyunca çalışmışlardır. Azeri göçmenler, saat mesailerini bitmesine rağmen işi bırakmak için işverenin talimatına bağlı kalmışlardır. Belirsiz iş tanımı ve saatleri göçmenlerin istismarlarla çalışmak zorunda olduğu gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Çalışma şartları ne olursa olsun göçmenlerin kendilerine sunulan her işi bazen hiçbir ücret almadan yapmaları göçmenlerin işgücü piyasasında yaşadıkları dışlanmanın önemli dinamiklerindendir (Ekiz ve Dedeoğlu, 2011, s. 113).

Suriyelilerin Sakarya işgücü piyasasına etkisinin incelendiği bir çalışmada (İslamoğlu ve Yıldırım, 2016, s. 262) görüşülen işçilerin ancak %2,3’ü haftada yasal çalışma süresi olan 45 saat çalıştığını ifade etmiştir. Çalışmaya göre, işçilerin %14,26’sı haftada 46-50 saat, %32,17’si haftada 51-55 saat, %19,73’ü haftada 56-60 saat çalışmaktadır. İşçilerin %16,58’inin haftada 61-65 saat arasında, %14,93’ünün ise haftada 65 saatten fazla çalıştığı görülmektedir. Bununla beraber, işçilerin %60’ının yıllık izinlerini düzenli olarak kullanamadıkları tespit edilmiştir. Çalışmanın yapıldığı

atölyelerin%60'ında zorunlu mesai olduğunda bu mesaiye kalmanın zorunlu olduğu görülmüştür.

Yukarıdaki dışlanma örneklerine benzer deneyimler, dünyanın başka bölgelerinde de görülebilmektedir. Örneğin Etiyopya'ya göç etmiş Eritre ve Somalili mülteciler, çalışma haklarını koruyan ve istihdamda ayrımcılığa neden olan şartları ortadan kaldıran ulusal yasaların bulunmadığını bildirmişlerdir. Mülteciler, çalışma iznine sahip olmadıkları için işgücü piyasasında sömürüye maruz kalmışlardır. Genellikle benzer işler için Etiyopyalılardan daha uzun süre çalıştıklarını ve daha düşük ücret aldıklarını, ücretlerinin kesildiğini veya istihdamlarının keyfi olarak sona erdirildiğini ifade etmişlerdir (Brown vd., 2018, s. 43). Benzer şartlar İtalya'ya göç eden göçmenler için de geçerlidir. Zorlu ekonomik şartlar göçmenlerin çalışma durumunu etkilemiş, göçmenleri belirsizliklere ve işten atılma risklerine daha açık hale getirmiştir.⁵¹ Bu konuda İtalyanlara göre daha korumasız durumda oldukları ifade edilen göçmenlerin çalışma konusundaki endişelerinin, bürokratik belgelerin sağlanması sorunu ile iç içe olduğu belirtilmiştir (Poli, 2012, s. 210).

Gerek Gaziantep'te gerekse İzmir'deki katılımcılar, uzun çalışma saatlerinden ve işyerinde emeklerinin karşılığını alamamaktan şikâyetçi olmuşlardır. Çalışma ortamındaki baskıya dikkat çeken katılımcılar, memleketlerinde çalışma saatlerinin az, molaların fazla olduğunu, Türkiye'deki uzun çalışma saatleri yüzünden kendilerine ve ailelerine zaman ayıramadıklarını ifade etmişlerdir. Ekonomik alanda yaşadıkları dışlanmaya ilişkin olarak katılımcılar şu ifadeleri kullanmışlardır:

⁵¹Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda gibi sanayileşmiş ülkede ayrımcılık düzeyini ölçmek için yürütülmüş olan araştırmalar, göçmen kökenli kişilerin istihdama erişimde yüksek düzeyde ayrımcılıkla karşılaştıklarını göstermiştir. Özellikle göçmen kökenli genç adaylar, yerlilerle eşdeğer beceri, eğitim ve deneyime sahip olmalarına rağmen dört ila beş kat daha fazla iş başvurusu yapmak zorunda kalmışlardır. Göçmenler, çalışma hakkına sahip olmalarına rağmen iş başvurusu sürecinde yüksek oranda ayrımcılığa işaret eden muameleyle tabi tutulmuşlardır (İLO, 2010, s. 80-82). İsveç'ki Türkler üzerinde yapılan bir çalışma, (Göker, 2015, s. 335) İsveç toplumunda yabancı olarak algılanmanın ve bu yönde muamele görmenin Türklerin yaşadığı en büyük problemler arasında olduğunu ortaya koymuştur. İsveçli Türklerin karşı karşıya kaldığı işsizlik veya niteliksiz işlerde çalışmak gibi sorunların temelinde yabancı olma deneyiminin yattığı ifade edilmiştir.

“Boya badana işi yapıyorum. Çalışma saatleri değişebiliyor. Ortalama 10 saat çalışıyorum. İş sahipleri çoğu zaman paramı eksik veriyorlar. Bir gün Aliğa’da su dağıtım işi yapan bir adamın yanında çalıştım. Üçüncü haftadan sonra o da paramı vermedi. Bilet param olmadığı için 20 kilometre yolu yürüyerek eve geldim.” (Yusuf, 30 yaş, İzmir).

“Suriye ile Türkiye arasında çalışma şartları açısından çok fark var. Türkiye’de çalışma her şeyin önüne geçebiliyor. Suriye’de insanlar, ilk olarak eğitimlerini düşünür. Suriye’de hayat bu açıdan kolaydı. Burada uzun çalışma saatlerine karşılık düşük ücretler alıyoruz. Suriye’de iken günün tamamını işte geçirmiyordum. İyi ücret alıyordum ve boş zamanım vardı. Bu boş zamanlarda sosyal hayatıma devam ediyordum. Burada işyerinde tüm gün hem bedenen hem psikolojik olarak yoruluyoruz.” (Süleyman, 19 yaş, Gaziantep).

“İş konusu büyük sorundur. Çocuklarım iş bulduklarında da emeklerinin karşılığını hiçbir zaman alamıyorlar. Sürekli bu konuda patronla tartışıyorlar. Oğlum yağmurlu bir günde öğleye kadar çalışmış, kazandığı parayı dükkâna gelen patrona vermiş. Patron da ona dönüp ‘Bugün hava yağmurlu o yüzden sana para veremem’ demiş. Öğleye kadar araba yıkayan oğlum o gün para alamadı.” (Ekrem, 50 yaş, İzmir).

Katılımcılar, ülkelerindeki çalışma prensiplerinin Türkiye’dekinden farklı olduğunu belirtmişlerdir. Uzun saatler boyunca ağır tempoyla çalışmalarına rağmen aynı ortamda çalıştıkları yerel halka mensup insanlardan daha düşük ücret aldıklarını anlatmışlardır. Kendileriyle aynı yeterliliklere sahip bir yerli çalışanın hem daha fazla ücret aldığını hem de özlük haklarının daha iyi düzeyde olduğunu bu tarz örneklerle çok rastladıklarını ifade etmişlerdir. Çalışmadıkları zaman geçinemediklerini, hemen borçlanmak zorunda kaldıklarını belirten katılımcılar, enformel sektörün tüm olumsuzluklarına maruz kalmaktadırlar. Bir kısım işverenlerin de bu çalışma sisteminden azami düzeyde faydalanmak için Suriyeli işçi talebinde bulundukları bilinmektedir. Suriyeli katılımcılar uzun çalışma saatleri ve çalışma ortamındaki düşük ücretlere ilişkin şunları dile getirmişlerdir:

“Benim kardeşim bir fabrikada günde 12 saatten fazla çalışıyor. Ayda 900 TL alıyor. Bir Türk asla bu maaşı kabul etmez. Müfettişler bugün fabrikaya gelmiş. Fabrika sahibi, Türk işçilere talimat vermiş: ‘Gidin Suriyelilere söyleyin, eğer müfettişler maaşlarını sorarlarsa, 1500 TL aldıklarını söylesinler.’ Hâlbuki kardeşim 900 TL alıyor. Hiçbir zaman 12 saatten az çalıştığını görmedim. Daima daha fazla saat çalışıyor. Aynı parayı alıyor. O kadar çalışan bir insanın sigortasının olması gerekir ama kardeşim sigortasız çalıştırılıyor.” (Derya, 21 yaş, Gaziantep).

“12 saatten az çalışabileceğin bir iş yok zaten. 12 saatten sonra mesaiye kalma durumu da var. O da zorunlu. Kalmazsan işten atılma tehlikesi var. Kaldığında da fazla mesai parası almıyorsun. Mesai saatlerinde her saat işkencedir. Çünkü mesai çıkışında yeme içme, duş alma ve uyku uyumaya vakit kalmıyor. Zaten bir saatte ancak eve varıyorsun.” (Naim, 21 yaş, Gaziantep).

“İlk başlarda bir inşaatın elektrik işinde çalışıyordum. Patronla beraber üç kişi çalışıyorduk. Sabah sekizden akşam sekize kadar normal mesai yapıyorduk. Akşam sekizden gece saat üçlere kadar ek mesai yapıyorduk. Patron biz gece ayrılırken sabah sekizde yine iş başında olmamızı istiyordu. Ben işin zor olduğunu, yorgun olduğumu söylememe rağmen, kendisi binanın elektrik işlerinin kısa sürede bitmesi gerektiğini söylüyordu. En sonunda ek mesai parasını vermedi. Normal mesai parasını bile zor aldım. Tatilimiz de yoktu. Defalarca işten çıkmak istedim ama babam izin vermedi. Sonunda dayanamadım, işi bıraktım. Tam bir sömürü yaşadım. 25 saat karşılığında çoğu zaman 100 tl veriyordu. Haftağım 350 tl idi. Yakındığım zamanlarda adam bana dönüp ‘Beğenmiyorsan Suriye’ye dönebilirsin’ diyordu. Patron sürekli bana Suriyeli işçi bulmamı istiyordu. Amacı kendi işinde olabildiğince kâr etmektir. Ama yine de halkın çoğunluğu vicdanlı, diğer milletlere göre iyi insanlar. Kendi Arap coğrafyamız bize merhamet göstermedi. Türkler çok daha iyi. Daha önce de bir şirkette çalışıyordum patron bana küfrediyor, çok kötü sözler söylüyordu. Sanki hayırna para veriyor gibi yapıyordu. Benim de diplomam var. Ama o şirkette temizlik yapan 15 yaşındaki bir çalışan kadar değer görmedim. İşten atmaması için patrona cevap vermiyordum. En sonunda hazmedemedim, işten çıktım. Bir yerliye göre daha çok çalışıp daha az para alıyordum. Yine de maalesef barınamadım.” (Faysal, 27 yaş, İzmir).

Ekonomik dışlanma, haksız işten çıkarma, ağır çalışma şartları olarak ortaya çıkabildiği gibi çalışanın sağlık ve güvenlik yardımlarından yoksun olması (sağlık, kaza, emeklilik, işsizlik sigortası gibi) şeklinde de karşımıza çıkmaktadır. Güvencesiz çalışma, ekonomik hem de sosyal kırılganlığı ifade etmektedir (Aygül, 2018, s. 184; DSP ve İGAM, 2019, s. 26). Yerel halka kıyasla, istihdamda saygınlık ya da adaletli muamele eksikliğine dikkat çeken göçmenler için sigortasız çalışmak, iş hayatının en zor taraflarından biridir (Gurtzweier-Herrin, 2018, s. 152). “Suriyeli Göçmen İşçilerin İstanbul Ölçeğinde Tekstil Sektörü Emek Piyasasına Eklemlenmeleri ve Etkileri” adlı çalışmanın (Mutlu vd., 2018, s. 81) ortaya koyduğu sonuçlara göre, tekstil sektöründe çalışan Suriyeli işçilerin tamamı, Türkiyeli işçilerin ise %50’si sigortasız olarak çalıştırılmaktadır. İş olmadığı zaman işçilerin ücretsiz olarak izne gönderilmesi uygulamasıyla karşı karşıya kalan işçilerin oranı %70’tir. Sigortasız çalışma, katılımcıların en fazla dikkat çektikleri dışlanma örneklerindendir. İzmir’de kendisiyle görüşme yapılan bir katılımcı, ayakkabı sektöründeki çoğu Suriyelinin sigortasız

çalıştırıldığını ifade etmiştir. Gaziantep’te görüşülen bir başka katılımcı, Başpınar’da faaliyet yapan bir terlik fabrikasında üç bin Suriyelinin çalıştığını ve büyük çoğunluğunun sigortasız olduğunu dile getirmiştir. Katılımcılar, güvencesiz çalışma koşullarına ilişkin sunları söylemişlerdir:

“Bir terzilik atölyesinde bazen 12, bazen de 15 saat çalışıyorum. Çalıştığım yer üç katlıdır. Sahibi Türktür. Sigorta yok, para az, patron ne derse onu yapıyoruz. Mecbur çalışmak zorundayız. Haftalık 350-400 TL. Bazen iş olmadığı gerekçesiyle bu parayı bile kısıyorlar.” (Ali, 23 yaş, İzmir).

“2 yıldır buradayım. Ne sigortam var ne de iyi bir ücret alıyoruz. Sigortadan bahsettiğimizde patron konuyu hemen değiştiriyor. ‘Sen Suriyelinin sana yasal olarak sigorta yapamayız’ diyor. İki yıldır hangi işe girdiyse oradaki çalışanlar bana dönüp ‘Sen Suriyelinin burada ne işin var burada yerin yok hemen ülkeneye dön’ diyorlar. Bu durumu sık sık yaşıyorum. İyi insanlar da var ama bu dışlanmayla çok karşılaştım.” (Faysal, 27 yaş, İzmir).

“Bir lokantada 5-6 ay servisçi olarak çalıştım. Motosiklet kullanabiliyorum. Sağa sola servis yapıyorum. Yemek götürüyorum, dürtüm götürüyorum. Devamlı yemek götürdüğüm bir market sahibi bana ‘Markette çalışacak bir kız bildiğin var mı’ dedi. ‘Var’ dedim. ‘Şartların nedir?’ diye sordum işte ‘12 saat, sekiz-sekiz arası çalışacak, pazar günleri tatil’ dedi.. ‘Tamam’ dedim. ‘Yevmiye kaç lira verecen?’ dedim. ‘15 lira’ dedi. Yeminle ya 15 lira dedi. Sigorta yok zaten. ‘Abi sen ne diyon, 15 olur mu?’ dedim. Ha ben kaç lira alıyordum, lokantada 12 saat üzerinden 30 lira alıyordum. ‘Ya dedim bu 15 TL’ye gelip ne yapacak. Senin içtiğin sigara parası bile değil.’ ‘Herkes dedi zaten bu kadar para veriyor’ dedi. ‘Doğru söylüyorsun’ dedim. Herkes markette çalışan çocuklara 15 TL veriyordu. ‘Onların Allah korkusu yoksa senin de Allah korkun yok mu? Senin aradığın vasıfta benim tanıdığım kimse yok.’ dedim. Çıktım devam ettim.” (Salih, 35 yaş, İzmir).

“Suriye’de çalışma saatleri Türkiye’ye göre azdı. Burada insan hayatının dörtte üçü iş ortamında geçiyor. Bu kadar uzun süre çalışmalarına rağmen insanlar burada az kazanıyorlar, üstelik sigortasız çalışıyorlar” (Halim, 24 yaş, Gaziantep).

Ekonomik dışlanmayı, bazen kendilerinden daha vasıflı olan yabancılarla rekabet etmek zorunda olan yoksul, vasıfsız yerli halkın tepkisi olarak değerlendirenler de vardır. Yabancılar, bazen iş haklarını kullanamadıkları için, içinde bulundukları dezavantajlı durumlarından dolayı tercih edilen işçiler haline gelirler.⁵² İşverenlerin

⁵²Suriyelilerin Sakarya işgücü piyasasına etkisinin incelendiği bir çalışmada (İslamoğlu ve Yıldırım, 2016, s. 262) katılımcılar, yerli işçilerin yerine Suriyelilerin ikame edilmesinin Sakarya’da işgücü

onları çalıştırma ve işten çıkarma konusunda esnekliği vardır. Dolayısıyla bu durum, böylece işveren tercihini şekillendirebilmektedir (Hungwe, 2013, s. 45). Göçmenlerin yerli işgücünün aldığı ücretten daha düşük seviyelerdeki ücretlere razı olması, bazı sektörlerde vasıflılık düzeylerinin nispeten yüksek olması, daha çalışkan olarak kabul edilmeleri onları işverenler nezdinde tercih edilir kılmaktadır. Özellikle ekonomik kriz zamanlarında küçük ve orta boy işletmelerde kimi işverenlerce göçmenleri çok düşük ücretlerle ve son derece elverişsiz koşullarda uzun saatler çalıştırmak, krizden çıkışın bir yolu olarak benimsenebilmektedir (Toksöz, 2008, s. 99-100). Mültecilerin düşük ücretle çalışmaları, iş yerindeki diğer işçilerle sorun yaşamalarına sebep olmaktadır. Çünkü diğer işçiler işlerinin ellerinden alınabileceği kaygısı taşımaktadırlar (Cebeci, 2017, s. 69-70; Kara, 2018, s. 93-95; Güngördü, 2018, s. 191). Bu noktada ekonomik dışlanma, yerli halkın ücretlerdeki düşüşün ve iş bulamamalarının sebebinin Suriyelilere bağlaması ile ilgili olduğu ifade edilmektedir. Göçle gelenlerin daha düşük ücretle çalışmaya razı olması özellikle yerli halkın işsiz kalması, dolayısıyla göçmenlerin dışlanması ve ötekileştirilmesi ile sonuçlanmaktadır (Biamer, 2014, s. 39; Deniz vd., 2016, s. 33-36; Kurtulmuş Kıroğlu ve Kurtar Tanyılmaz, 2008, s. 63; Yıldız ve Uzgören, 2016, s. 8-10).

Diğer bir deyişle, ortalama olarak ücretler, işgücü maliyetinin azalması nedeniyle kayıt dışı piyasada düşüş eğilimi göstermektedir. Suriyeliler tarafından sağlanan ucuz emek, işverenleri yerlilere nazaran kendilerini tercih etmeye itmektedir.⁵³ Bu rekabet,

piyasasını olumsuz etkilediğini söylemişlerdir. Sakarya’da işgücü piyasasını olumsuz etkileyen ikinci konu, yerli işçilerin ücretlerinin düşmesi olduğu görülmektedir. Bunu işsizliğin artması ve güvencesiz çalışmanın artması izlemektedir. Suriyelilerin ucuz işgücü olarak görülmesi, bazı yerli işçilerin işlerini kaybetmesine, yerli işçilerin yerine Suriyelilerin çalıştırılmasına ve yerli işçilerin daha düşük ücretlerle çalışmaya mecbur kalmalarına neden olmuştur. İş kaybetme ya da işgücü arzının artması neticesinde rekabet ve beraberinde ücretlerin azalması Sakarya halkında hoşnutsuzluk yaratmıştır. Kayıt dışı çalışma, işletmeler arasında haksız rekabete neden olmakta ve istihdamı olumsuz olarak etkilemektedir.

⁵³ Benzer durumlar Suriye’ye komşu olan Lübnan’da yaşanmaktadır. Suriyelilerin Lübnan ekonomisine etkilerine ilişkin yayımlanan bir raporda, Suriye iç savaşı öncesinde Lübnan’daki işsizliğin en düşük seviyede olduğu, 2011 Suriyeli göçüyle birlikte, Lübnan’daki işsizlik oranının arttığı ve bu durumun büyük ölçüde pazarda yer alan işlerde rekabet etmeye başlayan Suriyelilerin akınıyla gerçekleştiği ifade edilmektedir. Lübnan’ın işsizlik oranı, 2011’in neredeyse iki katına çıkarak %18-20’ye ulaşmış, bu durum, özellikle genç Lübnanlı işçileri etkilemiştir. 2011 yılından bu yana genç işsizliği %50 artarak %34’e yükselirken, Suriyeli işçiler hizmetler ve diğer sektörlerdeki düşük vasıflı işlerde düşük ücretlerle çalışmaktadır. Öyle ki bir Suriyelinin aldığı ücretin bir Lübnanlının aldığı ücretten çok daha düşük olduğu belirtilmiştir. Rapora göre, bazı Suriyeliler gayri resmi olarak küçük dükkânlar açmakta ve

kayıt dışı pazarda yerlilerin yerinden edilmesine yol açmakta ve bu da toplumsal gerginliğin artmasına neden olmaktadır (İçduygu ve Diker, 2017, s. 32; Dadush, 2018, s. 11). Gerginlikler, iş yerlerinde, genellikle yerel halk arasında yayılan ve Suriyelilerin çalışma fırsatlarını azalttığına dair algılar nedeniyle, meydana gelmektedir.⁵⁴ Gerginliklerin, Suriyelilerin küçük tekstil, ayakkabıcılık veya mobilya atölyelerinde düşük fiyatlı, vasıfsız iş bulmaya karar verdikleri yerleşim bölgelerinde daha ciddi olduğu bildirilmektedir (İCG, 2018, s. 6).

Bunun en somut örneği, kentin ana ayakkabı/deri üreticilerine ev sahipliği yapan ve Suriyeli işçilerin büyük ölçüde Kürt kökenli vatandaşlarının yaptığı işlere talip olduğu Bornova semtinde bulunan Işıkkent'te meydana gelen olaylardır. Yerel Kürtlerin Suriyeli Türkmenlerin ve Arapların Işıkkent'te yer alması etnik sürtüşmeyi arttırdığı bildirilmiştir. Bu da 2013'te ve 2014'te çoğunlukla işlerini kaybeden Kürtlerin içinde yer aldığı gerginlikler ve iki büyük çaplı protesto gösterisine neden olmuştur. Benzer bir dinamik, yerel gençlik gruplarının Afganlar ve Pakistanlılar da dâhil olmak üzere mültecilere saldırdığı söylenen İstanbul Sultangazi semtinde de meydana gelmiştir (İCG, 2018, s. 6).

bu nedenle resmi Lübnanlı işletmelerle rekabet eder hale gelmekte bu da piyasayı daha da zorlamaktadır. <http://blog.blominvestbank.com/wp-content/uploads/2018/06/The-Impact-of-Syrian-Refugees-on-the-Lebanese-Labour-Market-June-29-2018.pdf> (Erişim tarihi: 10 Haziran 2019). İLO (Uluslararası Çalışma Örgütü) tarafından yayımlanan bir başka rapora göre, Lübnan'daki çoğu Suriyeli, gayri resmi olarak çalışmaktadır ve %92'sinin iş sözleşmesi yoktur. Yarıdan fazlası (yüzde 56) mevsimlik, haftalık veya günlük olarak çalışmaktadır. Sadece %23'ü düzenli olarak aylık ücret almaktadır. Rapora göre, Suriye krizinin ekonomi ve iş piyasası üzerinde olumsuz etkileri olmuştur. Ekonomik büyüme yavaşlamış, özel yatırımlar azalmış, dış ticaret açığı büyümüştür. İstihdam, işgücü arzındaki artış ile kötüleşmiştir. Suriyeli işçiler daha düşük gelirler almakta, daha uzun saatler boyunca çalışmaktadırlar. Bu durum ücretlerin düşmesine ve işlerin azalmasına neden olmaktadır. <http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@arabstates/@ro-beirut/documents/genericdoc> (Erişim tarihi: 24 Mayıs 2019).

⁵⁴Bu durumla benzerlik gösteren deneyimler Güney Afrika Cumhuriyeti'ne göç etmiş Zimbabveliler tarafından yaşanmıştır. Yerel halk, göçmenlerin işgücü piyasasında rekabeti arttırarak, kendileri için işgücü imkânlarını olumsuz etkilediklerini belirtip Zimbabvelilerin dükkânlarını hedef alan saldırılar düzenlemişlerdir (Crush vd., 2017, s. 892).

Buna benzer bir olayın 2018 yılında yaşandığını İzmir’de odak grup görüşmesi yapılan katılımcılar aktarmışlardır. Katılımcıların anlattığına göre, Bornova Yeşilçam Mahallesi’nde çocuklar arasında başlayan kavga, büyüklerin de karışması sonucu büyümüş ve kavga sırasında Suriyelilerin arabalarına ve evlerine saldırılar gerçekleşmiştir. Katılımcıların anlattığına göre, Suriyeliler, o gün ciddi bir şekilde fiziksel ve sözlü saldırıya maruz kalmışlardır. Pınarbaşı Mahallesi’nde Suriyelilerin Yeşilçam Mahallesi’ndeki pazara çıkmamaları yönünde camilerden anonslar yapılmıştır. Kavga sonrasında Yeşilçam’da bulunan bazı Suriyeli aileler başka mahallelere taşınmıştır. Katılımcılar, bu gerginlikler hakkında şunları söylemişlerdir:

“İki kişi kavga etti diye Suriyelilerin bütün arabalarına saldırdılar. Arabadan ne istiyorsun? Evlere ya evlere saldırdılar, kadınlara küfür ettiler. Siz kendi aranızda kavga ediyorsunuz, senin arabayla ne alıp veremediğin var? Oradaki Suriyeliler de kahırlarından terk ettiler orayı.” (Zekeriya, 35 yaş, İzmir).

“Arabalara çok zarar verdiler. Suriyeliler orada çok dayak yediler o gün. O gün cami hoparlöründen anons yaptılar. Suriyeliler pazara çıkmasın diye. Polis geldi ama ne yapsın polis. Büyük bir kavgaydı.” (İbrahim, 30 yaş, İzmir).

İzmir Karabağlar’da görüşme yapılan bir katılımcı, bulundukları mahallede Kürt kökenli birkaç gencin Suriyeli bir hurdayıcıya şiddet uyguladıklarını ve Suriyelinin hurda toplamakta kullandığı seyyar arabasını zorla götürüp sattıklarını ifade etmiştir. Katılımcı, Kürt gençlerin kendi işlerini ellerinden aldıkları gerekçesiyle Suriyeli hurdacıya bu şekilde davrandıklarını ileri sürmüştür. Yukarıda verilen örnekler ekonomik dışlanma ile mekânsal dışlanmanın iç içe geçtiğini bir alanda oluşan mağduriyetin diğer bir alanda dışlanmaya yol açabileceğini göstermektedir.

Suriyeli kadınların çalışma koşullarına ilişkin yapılan çalışmalardan (İLO, 2018, s. 50; Kaya ve Demirağ, 2016, s. 169) elde edilen verilere göre, yoğun göçle beraber belirli ölçülerde bir göç ekonomisi oluşmuştur. Buna bağlı olarak, kayıt dışı istihdam, ucuz işgücü, emek sömürsünün yanı sıra iş sürecinde şiddet ve cinsel istismar gibi durumların da yaşandığı saptanmıştır. Kadınların özellikle bu noktada savunmasız, dezavantajlı bir konumda olduğu bildirilmiştir. Bir kadın katılımcı, bu konuda şu görüşleri aktarmıştır:

“Baklava yapan bir dükkânda iş buldum. Dükkân sahibi iyi bir insandı. Herkes bana karşı saygılıydı. Son dönemlerde şef değişti. Yeni gelen şef sürekli bana sataşıyordu. Burada sanki Suriyeli bir kadın çalıştığında kötümüş gibi bir intiba var. Sanki Suriyeli kadın çalıştığında her şeye boyun eğecekmiş gibi bir fikir var. Çünkü paraya ihtiyacı var. Şef sürekli beni rahatsız ediyordu. Patrona söyledim. Patron bana ‘Şef benim için önemli bir personel, onu çıkarırsam bu işyeri çalışmaz, burası benim rızık kapım, senin için kapatamam.’ dedi. Şikâyetten sonra şef bana ‘Kim oluyorsun da gidip beni şikâyet ediyorsun. Sen kötü bir kadın olmasaydın buraya gelip çalışmazdın.’ dedi. Kahrımdan sinir krizi geçirdim.” (Şükran, 28 yaş, Gaziantep).

Ekonomik dışlanma başlığı altında, bu dışlanmanın en yoğun görüldüğü alan olan enformel sektörün dünyadaki ve Türkiye’deki dinamiklerine değinilmiş; ekonomik dışlanmanın katılımcılar bağlamında ne şekilde ortaya çıktığı üzerinde durulmuştur. Bu noktada katılımcıların emek yoğun iş kollarında zor şartlarda, düşük vasıflı, güvencesiz, sömürüye açık bir şekilde çalıştırılması; ekonomik dışlanmanın en açık örnekleri olarak ortaya çıkmaktadır. Ekonomik dışlanma, katılımcıların düşük ücretlerle ve uzun saatler boyunca çalışmaları şeklinde de kendini göstermektedir. Ekonomik dışlanma, yerli halkın ücretlerdeki düşüşün ve iş bulamamalarının sebebini Suriyelilere bağlaması ile de ilgili olabilmektedir. Bu noktada ekonomik dışlanmanın diğer dışlanma türleriyle iç içe geçebileceği unutulmamalıdır.

4.3.6.3. Mekânsal Dışlanma

Göçmenlerin yerleşime dayalı ayrışma pratiği sergilediği yerlerden söz eden Castles ve Miller’e göre bu durum, mülk sahiplerinin göçmenlere ev kiralamak istememeleri ya da yüksek fiyatlarla ev kiralamak istemeleri yüzünden ortaya çıkan ayrımcılıkla ilgilidir (Castles ve Miller, 2008, s. 334-335). Bu tarz sebeplerden kaynaklanan barınma problemi, mekânsal dışlanmanın en belirgin ve en çok yaşandığı alanlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Suriyeli göçünde de benzer durumlar söz konusu olmuştur. Söz gelimi, Suriyelilerle komşu olmak istemeyen apartman sakinleri ve onlara ev vermeme konusunda karar alan siteler yer almaktadır. Suriyelilerin aile bazında çok nüfusa sahip olmaları, kiralık ev bulmalarını zorlaştırmıştır. Birkaç ailenin aynı evde yaşama durumları yerli halkın tepkisine sebep olmuş, kentlerin nispeten yoksul mahallelerine yerleşen Suriyeliler, buradaki dokuyu bozdukları gerekçesiyle mekânsal bir dışlanmaya maruz kalmışlardır (Biamer, 2014; Ekinci vd., 2016, s. 26). Konda Araştırma Şirketi (2019) tarafından yapılan çalışmaya göre, 2016 yılında

Suriyeli göçmenler ile aynı evi paylaşma konusunda olumlu görüş belirtenlerin oranı %14 iken, bu oran 2019 yılında %7'ye gerilemiştir. Çağlayan ve Yılmaz (2017) tarafından yapılan bir başka çalışmada Suriyeli göçmenler ile komşu olmaktan rahatsız olanların oranı Ankara'da %33,2 Gaziantep'te %41,9 Uşak'ta ise %52,5 olarak bulunmuştur. Bu noktada, yerel halkın kişiler arası ilişkilerde Suriyelilere karşı zamanla bir tutum değişikliği içerisine girdiği söylenebilir. Mekânsal dışlanma deneyimleriyle ilgili katılımcılar şu ifadeleri aktarmışlardır:

“Arkadaşım bir ev kiralamış, eşyalarını taşımış. Gece üç sıralarında bina içinde oturan dört genç kapıyı çalmış. Arkadaşıma ‘Suriyeli misin?’ diye sormuş. ‘Evet’ deyince, gençler ‘Bu daireyi gecenin bu saatinde hemen boşaltacaksın.’ demişler. Arkadaşım ‘Ben daireyi ev sahibinden kiraladım.’ demiş. ‘Biz anlamayız, Suriyelilerle aynı binada oturmak istemiyoruz.’ demişler. Arkadaşım ‘Yarın sabaha kadar bana zaman verin.’ demiş, kabul etmemişler. Gecenin o vaktinde asla evi boşaltamayacağını söylemiş. İçlerinden biri biraz anlayışlı çıkmış. ‘Bir dinleyelim bakalım ne diyecek.’ demiş. Arkadaşım da ‘Ben problemlili bir insan değilim bir ay zaman verin, eğer bir sorun görürseniz ben kendim çıkacağım.’ demiş. Gençler o şekilde oradan ayrılmışlar.” (Samet, 39 yaş, Gaziantep).

“Orda beş tane evimiz vardı. Bir evin tepesinde de terasımız vardı, yazlık gibi kullanıyorduk. Şimdi burada gelip oturduğumuz evi görüyorsunuz. Hamam, mutfak, tuvalet aynı mekânda aha gördünüz. Bu, sorun değil mi? 15 tane sıçan tuttuk, son 15 gün içerisinde, yapıştırma var ya onunla. Bundan büyük sorun mu var. Malımız orada kalmış, biz burda. 4-5 tane daire var oğlanın orda. Bir de bir komşum var. Ondan muzdaribim. Gidip geliyor ‘Suriyeliler pislik ediyler, Suriyeliler kötüdürler.’ diyor. Suriye Türkiye meselesi yok, insanlık var.” (Cemal, 76 yaş, Gaziantep).

İstanbul hazır giyim sanayinde çalışan Azerbaycanlı göçmen kadınlar üzerinde yapılan bir çalışma, (Ekiz ve Dedeoğlu, 2011, s. 110-111) kiralık ev arama sürecinde göçmenlerin yaşadıkları ötekileştirme deneyimlerini ortaya koymuştur. Göçmenler, kalabalık oldukları için ev sahiplerinin “Azeri’ye ev vermiyoruz” şeklindeki dışlayıcı yanıtlarıyla karşılaşmışlardır. Azerilere kalabalık olmaları nedeniyle giriş ve bodrum katlarını kiraya veren ev sahipleri, bu katlar için Azerilerden piyasa değerinin üzerinde kira ücreti almışlardır. Eskişehir’de sığınmacıların gündelik yaşamlarını konu alan bir çalışmada (Karakuş Yetkin, 2017) yerel halkın sığınmacılara kiralık ev verme konusunda isteksiz davrandığı ortaya konulmuştur. Özellikle Eskişehir’e ilk geldikleri dönemlerde arkadaş veya tanıdık desteğinden yoksun olan sığınmacıların barınma konusunda büyük güçlükler çektikleri tespit edilmiştir. Benzer durumlar İtalya’ya göç

etmiş kişiler için de söz konusu olmuştur. Bologna bölgesinde göçmenlerin yaşadığı sorunlarla ilgili bir çalışma, (Poli, 2012, s. 210) İtalyanların yabancılara ev kiralamakta pek istekli olmadıklarını ortaya koymuştur.⁵⁵ Bu engel, ancak göçmenlerin tanıdıklarının yardımı ile aşılabilmektedir. Göçmenler, yerel halkın bu tavrına karşın kendilerini “güvenilmez, sahtekâr göçmen” kalıp yargısından ayırmak ve bunu vurgulamak için çaba içine girmişlerdir.

İzmir’de saha çalışması sırasında katılımcılar, kiralık ev konusunda ev sahipleriyle ciddi sorunlar yaşadıklarını anlatmışlardır. Katılımcılar, ev sahiplerinin dışlayıcı söz ve davranışlarıyla sık sık karşılaştıklarını, uygun bir ev bulmanın uzun bir süreç gerektirdiğini vurgulamışlardır. İnsanın sahip olduğu kimlikten dolayı dışlanmasının kabul edilebilir bir durum olmadığını belirten katılımcılar, karşılaştıkları dışlayıcı tavırları şu şekilde anlatmışlardır:

“Bir Suriyeli olarak ev değiştirene kadar ciddi sıkıntılar yaşıyoruz. ‘Taşındığımız yeni evin komşuları acaba nasıl olacak?’ diye kara kara düşünüyoruz. Suriyeli biri yeni bir ev bulana kadar çok zorlanıyor. Ev sahipleri veya komşular, taşınacak Suriyeli aileyi kabul etmiyorlar. Kiralık ev aradığımızda bize ev vermek istemeyen çok kişiyle karşılaştık. Gerekçe olarak ‘Suriyeliler pis onlara kiralık ev yok.’ diyorlardı.” (Hüseyin, 45 yaş, İzmir).

“Kapıyı çalıyorsun, kadın çıkıyor, ‘Kiralık mı ablam?’ ‘Kiralık’ diyor, ‘Memleket neresi?’ diyor, ‘Suriye’ diyorsun, ‘Hayır yok.’ diyor. Bazıları, memleketimizi söyledikten sonra terbiyesizlik yapıyor.” (Zekeriya, 35 yaş, İzmir).

“Şu anda ev arıyoruz, nereye gitsek ‘Biz Suriyelilere ev vermiyoruz.’ deyip bizi geri çeviriyorlar. Bazı Türkler, karşıdaki iyi olduğunda onlar da iyi davranıyor. Bazıları da kafalarında çok ciddi önyargıyla hareket ediyorlar. Ne kadar iyi davransan da Suriyeli deyip kötü karşılık veriyorlar.” (Emel, 22 yaş, Gaziantep).

⁵⁵Castles ve Miller, (2008, s. 313) Avustralyalıların 1960 öncesinde, yabancılara oldukça dışlayıcı yaklaştıklarını gösteren birtakım davranışlar sergilediklerinden söz eder. Bu dışlanma, göçmenlere ev kiralama ve onlarla komşu olma hususlarında isteksiz olmak, kamusal alanlarda yabancı bir dil ile konuşanlara düşmanca tavır takınmak, günlük yaşamda gözle görülür gruplaşmalara şüpheyle bakmak ve okullarda eğitim gören yabancılara karşı düşmanca davranmak tarzında kendini göstermiştir. Bununla birlikte, 1960lı ve 70’li yıllarla beraber göçmenlerin ekonomik büyümeye ve toplumsal gelişmeye katkılarının belirgin hale gelmesiyle Avustralya kamuoyu tarafından farklılıklar kabul edilmeye başlanmıştır.

Cevat Geray, Bulgaristan ve Türkistan göçmenlerinin yerleştirilme süreçlerine ilişkin yaptığı bir çalışmada (Geray, 1970) göçmenlerin, Cumhuriyet döneminde yerleştirildikleri köyleri bırakıp şehirlere doğru gitme nedenlerini anlatmıştır. Geray’a göre, bunun en önemli nedenlerinden biri yerli halkın göçmenler üzerine yaptığı çeşitli baskılardır. Yerli halkın yararlanamadığı ya da borçlanma yoluyla yararlanabildiği haklardan göçmenlerin çoğu zaman doğrudan ve karşılıksız yararlanabilmeleri yerel halkta olumsuz tavır ve duyguların oluşmasına sebep olmuştur. Özellikle, yerli halkın daha önce kullandığı topraklardan göçmenlere toprak verilmesi ciddi derecede geçimsizliklere kaynaklık etmiştir. Göçmenlere ayrılan otlaklara ve sulara el koyma, onların diktiği ağaçları kesme ya da hayvanlara yedirme, tapulu arazilerini zorla sürme, telefon direk ve tellerini kesip yıkma tarzı kamu esenliğini ve güvenliğini bozucu davranışlar sık sık görülmüştür. Yaralanma veya ölümle sonuçlanan gerilimlere rastlanmıştır. Bu davranışlara bazı köy muhtarı düzeyinde yönetsel baskılar da eklenmiştir. Ayrıca, yerli halkın olumsuz yönde propaganda yaparak göçmenleri bulundukları yerden çıkarmaya çalıştıklarına ilişkin örnekler de olmuştur. Bu nedenlerden dolayı göçmenler köyleri terk edip şehirlere göç etmişlerdir. Sever, (2015, s. 98) 1989 göçüyle Bulgaristan’dan gelenler için söylenen dışlayıcı ifadelerin bugünlerde Suriyeliler için sarf edildiğini belirtmektedir:

“Dışlanmaktan, –bilhassa okula giden çocuklar arasında– konuşmasıyla dalga geçilmesinden, ‘Aman şimdi bunlar evime yirmi kişi doluşurlar!’ diye kendilerine ev verilmemesinden yahut fahiş fiyata kiralanmasından, bu kazanç için evlerinden çıkarılan kiracıların kendilerine düşman olmasından, iş bulamamaktan, iş bulduklarında yerli halk tarafından işlerini çalmakla suçlanmaktan muzdariptiler. Tüm bunların aynısı, şimdi de Suriyeli göçmenler için söylenmiyor mu?”

Clark, “İki Kere Yabancı” (2008, s. 210-212) adlı eserinde Yunanistan ile Türkiye arasında yapılan nüfus mübadelesi ile Tuzla’ya getirilen ve yerleştirilen Balkan Türkleriyle yerel halk arasında cereyan eden ve yukarıdaki ötekileştirilme örneklerine benzer ayrışma durumlarını aktarır. Clark, Tuzla bölgesinde yerel halkın ve yeni gelenlerin farklı camileri tercih ettiklerini, farklı çeşmeler kullandıklarını, birbirleriyle temas etmekten kaçındıklarını anlatır. Yerli halkın, gelen insanları kıyafetlerinden tanıyıp değerlendirdiğini vurgulayan Clark’a göre, 1970’li yıllara kadar hissedilen bu ayrışmanın temelinde kısıtlı ekonomik kaynaklar üzerindeki rekabet yatmaktadır. Bu dışlayıcı deneyimler Suriyeliler hakkında yapılan çalışmalarda da ortaya konulmuştur.

Suriyelilerin başta parklar olmak üzere görünür yerlerde uygun olmayan davranışlar sergiledikleri, parklarda yayıldıkları, yerli halkı rahatsız edecek şekilde eğlendikleri bizzat Gaziantep'li tarafından belirtilmiştir. Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı yerlerde yaşayanlar fırsat bulduklarında Suriyelilerin olmadığı mahallelere taşınmak istedikleri belirtilmektedir. Bir kısım Gaziantep'li, bu rahatsızlığı “Gitseler de rahatlasak” sözüyle ifade etmişlerdir (Sönmez ve Adıgüzel, 2017, s. 804). Gaziantep'te karşılaştığımız bir taksi şoförünün anlattıkları yukarıdaki dışlanma deneyimlerine benzerlik teşkil etmektedir. Kaldığı evin yakınlarında iki tane park bulunduğunu, son zamanlarda bir tanesine artık uğramama kararı aldıklarını zira Suriyeli ailelerin kalabalık sayılarla gelip etrafı rahatsız ettiklerini, bu durumdan muzdarip olduklarını ifade etmiştir.

Toplu taşıma araçları, sokak, park gibi kamusal yerler yerli halk ile katılımcıların en çok karşılaştığı ortamlardır. Bu tarz yerlerde katılımcıların dışlanmayla karşılaştıkları durumlar olmuştur. Zaman zaman sokak ve oyun parkı gibi yerlerde çocuklar yüzünden aileler arasında sık sık gerginlikler yaşandığı katılımcılar tarafından aktarılmıştır. Bir katılımcı, çocukların oyun oynamak için dışarı çıktıkları zamanlarda yerli halktan insanların hemen tepki gösterdiğini anlatmıştır. Katılımcı, bu durumu “Onların da çocukları çıkıyor oyun oynuyorlar, ses çıkarıyorlar. Fakat bizimkiler çıktığında problem oluyor. Suriyeli olduğumuz için bu muameleyi görüyoruz.” şeklinde dile getirmiştir. Gaziantep'te odak grup görüşmesi yaptığımız bir kadın katılımcı, kocasıyla birlikte belediye otobüsünde karşılaştığı dışlanmayı anlatmıştır. Otobüste bulduğu boş bir koltuğa yöneldiğini fakat yan koltukta bulunan ve kucağında çocuğu olan bir yerli bir kadının el hareketiyle oturmasına engel olduğunu ve boş koltuğa çocuğunu oturttuğunu anlatmıştır. Buna benzer durumlar saha çalışmasında katılımcılar tarafından şu şekilde aktarılmıştır:

“Küçük kızıma hamileydim. Otobüse bindim. O gün çok hastaydım. Yolculardan biri inmek için korktuğundan kalktı. Boş koltuğa oturmak istedim. Bitişik koltukta oturan bir kadın, bana bakarak koltuğu eliyle kapattı. Benim oraya oturmama engel oldu. Yerel halktan biri oraya oturana kadar elini çekmedi. Bunu görünce o gün çok ağladım.” (Semra, 31 yaş, Gaziantep).

“Başka bir şehre gitmek amacıyla bilet almaya gidiyorum. İki gün önceden de gitsem sürekli bana arka koltuklardan veriyorlar. Önlerden koltuk olmasına rağmen vermiyorlar. Sadece ben değil, çevremdeki Suriyeliler de aynı şeyi söylüyorlar. Birgün İstanbul'a

gidecektim. 22 numaralı koltukta bilet aldım. Otobüs tam hareket edecekti ki bir personel geldi, yerimden kalkmamı ve en arkaya gitmemi istedi ve yerime bir Türk yolcuyla oturttu.” (Arif, 47 yaş, İzmir).

“Çocuklarımı mahalle parkına götürdüğümde orada bir ayrımcılıkla karşılaştık. Kadının biri çocuklarımın oyun oynamasına izin vermedi. Parktaki bu oyuncakların kendi vergileriyle alındığını, Suriyeli çocukların burada oynama haklarının olmadığını söyledi.” (Zehra, 37 yaş, Gaziantep).

“Sürekli karşılaştığımız bir olayı aktarayım. Çocuklarla parka gittiğimizde ordaki görevli kişi, bizim oturacağımızı anlar anlamaz, bunu önlemek amacıyla hemen hortumla tüm bankları, oturma yerlerini ve çimleri suya tutuyor.” (Sinem, 47 yaş, Gaziantep).

Bazı katılımcılar, çocuklarının okulda dışlanmayla karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Bir katılımcı, bu dışlanmanın zaman zaman fiziksel şiddete varacak düzeye ulaştığını şu şekilde anlatmıştır:

“Buraya geldiğimizde çocuğumu özel bir okula yazdırdım. Okulda öğleye kadar Türkçe öğleden sonra da Arapça dersler görüyordu. Türkçe derslerden çıktıktan sonra eve gelip ağlıyordu. Türk çocuklarla çok kavga ediyormuş. Ona çok küfür ediyorlarmış. Eve gelirken benzi soluk geliyordu. Bir gün yüzüne sıcak su fırlatmışlar. Çok defa hırpaladılar. Biz de onu teselli ettik. Burada zorunlu olarak durduğumuzu, okula devam etmesi gerektiğini söyledik. Çocuğum bir yıl boyunca bunun mücadelesini verdi. Şimdi biraz Türkçe öğrendi. Kendisini ifade ediyor. Ama ilk başlarda çocuklar benim oğluma dönüp ‘Sen Suriyelinin burada ne işin var memleketine dön’ deyip küfür ediyorlarmış.” (Zeynep, 39 yaş, Gaziantep).

Dışlanma neticesinde göçmenler, kendi aralarındaki bağları sıkı tutmak, birbirlerine maddi ve manevi anlamda destek olmak, kendi dillerini ve kültürlerini korumak amacıyla bir araya gelmekte ve baskın toplumun ayrımcı tutumları nedeniyle belirli yerlerden uzak durmanın yollarını arayabilmektedir (Castles ve Miller, 2008, s. 334-335). Göçmenler, yaşadıkları zorlukların üstesinden gelme için “kümelenme” yoluna gidebilmektedirler. Bu noktada göçmenler, oturdukları bölgeyi dayanışma isteği, bu durumun sağladığı güven duygusu ve ekonomik faktörler nedeniyle seçebilmektedir. Göçmenler, aynı mahallede/çevrede oturmayı bir güven hissi oluşturmaları ve diğer göçmenler tarafından oluşturulan destek ağının devam ettirilmesi açısından önemli görmektedirler (Ünal, 2012, s. 58-61).

Mekânsal dışlanma, en yaygın biçimde barınma alanında ortaya çıkmaktadır. Suriyelilerin kalabalık şekilde bir arada yaşamaları ve gündelik yaşam alışkanlıklarının farklı olması halkın tepkisine sebep olmaktadır. Bunun yanı sıra toplu taşıma araçları, park veya oyun alanları gibi ortamlar, dışlanmanın yoğun olarak yaşandığı yerlerdir. Bu dışlanma örnekleri yerel halk ile katılımcılar arasında zaman zaman gerilimlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

4.4. Suriyelilerin Türkiye’de Kalma, Ülkelerine Dönme veya Üçüncü Bir Ülkeye Gitmelerini Etkileyen Faktörler

Bu başlık altında ekonomik, sosyal ve güvenlik boyutlarıyla kamuoyu gündeminin ön sıralarında olan Suriyelilerin Türkiye’de kalma, ülkelerine dönme veya üçüncü bir ülkeye gitme konusunda nasıl karar verdikleri ve bu kararların arkasında hangi faktörlerin yer aldığı ele alınmıştır. Bu amaçla hem Türkiye’de hem de dünyada göç hareketliliği ile ilgili verilere, bu konudaki çalışmalara ve görüşlere yer verilmiştir. Ardından, dışlanmanın katılımcıların göç tercihlerini nasıl etkilediği ayrı bir başlık altında tartışılmıştır. Ülkelerindeki istikrar durumunun, sahip oldukları hukuki statünün ve aile durumlarının göç eğilimlerini ne şekilde etkilediği üzerinde durulan başlıklardan olmuştur. Türkiye’deki birey-devlet ilişkilerinin ve katılımcıların sahip olduğu yaşam biçiminin göç eğilimlerine nasıl etki ettiği ele alınan başlıklardan olmuştur. Suriye’deki güvenlik açığına ilişkin endişelerin yanı sıra Türkiye’nin Suriye’nin kuzeyinde güvenli bir kontrol bölgesi kurma çabalarının ve Türkiye’de Suriyelilere yönelik tartışmaların ve siyasi iklimin katılımcıların göç eğilimlerine ne derecede etki ettiği hususları üzerinde durulmuştur.

Ülkelerindeki iç savaştan dolayı yaklaşık altı milyon Suriyeli başta komşu ülkeler olmak üzere dünyanın değişik yerlerine göç etmişlerdir. Ocak 2017’de 2.854.000 olan Türkiye’deki Suriyeli nüfusuna, Nisan 2018 itibarıyla 730.000 Suriyeli daha eklenmiştir. Ağustos 2019’da Suriyelilerin sayısı 3.654.173’e ulaşmıştır. Türkiye’de bulundukları süre zarfında Suriyeliler, ülkenin tüm illerine dağılmış, işyerleri açmış, çocuk sahibi olmuş, çocuklarını Türk okullarına göndermiş, dernek kurmuş ve belirli bir sayıda vatandaşlık elde etmişlerdir. Yukarıdaki gelişmelere paralel olarak Suriyeli çalışan kesimin ekonomiye sağladıkları katkılar verilere yansımaktadır. Bunun yanı sıra iş adamlarının Türkiye’de yaptıkları yatırımlarda ve girişimlerde önemli artışlar olduğu dile getirilmektedir.

İç savaş sırasında Türkiye'ye yönelen göçün ilk yıllarında Suriyelilerin ülkemizde geçici oldukları düşünülmüş ve 9 Nisan 2012'de "Türkiye'ye Toplu Sığınma Amacı ile Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyeti'nde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına İlişkin" yönergede Suriyeliler misafir olarak tanımlanmış ve kendilerine sağlanacak hizmetlerin uygulanmasına ilişkin yol haritası belirlenmiştir (Gaziantep Kent Konseyi, 2014, s. 6). Suriyelilerin büyük bölümünün kalıcı olacakları zaman içerisinde hem devlet yetkilileri hem de yerli halk tarafından dile getirilmeye başlanmıştır.

Suriyelilerin Türkiye'de kalıcılık eğilimleri birçok faktörden etkilenebilmektedir. Suriyelilerin gelecek planları, kalıcılık eğilimlerini anlamak bakımından önemli bir ölçüt olarak değerlendirilebilir (Erdoğan, 2018, s. 140). İncev'in 2017'de yapmış olduğu araştırma sonuçlarına göre, "Çocuklarımın Türkiye'de hayatlarına devam etmesini istiyorum" diyen Suriyelilerin oranı %52'dir. Aynı şekilde "Kendimin ve ailemin geleceğini Türkiye'de görüyorum" diyen oranı %50'nin üzerindedir. "Geleceğe umutla bakıyorum" diyenler %64'lük bir kesimi oluştururken, "Kendimi bu ülkenin bir parçası olarak görüyorum" diyenlerin oranı %49'dur. Türk vatandaşlığı talebi Suriyeliler arasında %74'le oldukça yüksek bir düzeydedir. Suriyeliler adil çalışma koşullarına kavuşmak, geleceğe daha güvenle bakabilmek, Suriyeli kimlikleriyle ayrımcılığa uğramamak için vatandaşlık talep etmekte, bir vatandaşın sahip olduğu haklardan yararlanmak istemektedirler (Tümtaş, 2018, s. 43).

Nisan 2018'de yayımlanan "Suriyeliler Barometresi 2017" araştırma verilerine göre, Suriye'ye dönme eğilimi içinde olmayanların çoğunluğu, kamp dışında yaşayanlar, kadınlar, 18-24 yaş arası bireyler, üniversiteliler ve sınır illeri dışındaki bölgede yaşamlarını sürdürenlerdir. Suriye'ye komşu sınır illerinde "dönmemeye eğilimi" %12,6 iken, sınır illeri dışındaki yerlerde bu oran %26,2'ye çıkmaktadır. Suriye'ye hiçbir şekilde dönmeyi düşünmeyenlerin öne sürdükleri sebepler Türkiye'de mutlu olmak, vatandaşlık alma beklentisi ve Avrupa'ya gitme olanaklarının olmaması olarak sıralanmaktadır (Erdoğan, 2018, s. 140-142). Bu konuyla ilgili yapılan bir diğer çalışma, benzer sonuçlar ortaya koymuştur. Suriyeliler Türkiye'de bir hayat kurduklarını, istihdam olanaklarına kavuştuklarını, çocuklarını okula gönderdiklerini söylemiş ve kalıcı olarak dönmek için bir gerekçelerinin kalmadığını ifade etmişlerdir. Savaş

bittiğinde sadece ziyaret amaçlı dönebileceklerini söyleyen Suriyeliler, vatandaşlık konusunda yüksek bir beklenti içerisinde olduklarını dile getirmişlerdir (Tümtaş, 2018, s. 43).

Göç konusunda çalışmaları bulunan Ali Zafer Sağıroğlu, Birleşmiş Milletler'in zorunlu göçlere dair yaptığı projeksiyonlar ışığında birtakım değerlendirmelerde bulunmaktadır. Zorunlu göçlere dair yapılan bilimsel çalışmalara dayanarak dönüşlerin beşinci yıldan itibaren %50'liler seviyesine indiğini belirten Sağıroğlu, Suriye'nin yakın bir zamanda eski haline döneceği varsayımı hala dillendirilse de çoğunluğu genç kesimden oluşan Suriyelilerin yarısının Türkiye'de kurdukları hayatlarını sürdüreceklerini ifade etmiştir. Ona göre, Suriyelilerin Türkiye'de geçirdikleri zaman bir "kuluçka" dönemidir ve bunun sonuna gelinmiştir. Sağıroğlu, geçici durumun belli ölçülerde kalıcılığa dönüştüğünü ifade etmektedir:

"Bundan sonra bugüne kadar oluşan yaşanmışlıkların iyi veya kötü meyvelerini alma zamanı yaklaşmaktadır. Her ne kadar Suriyeliler sürekli olarak meydana getirdikleri külfet ve sorunlar ile gündeme gelseler de, bugün çeşitli biçimlerde ekonomik hayatın içinde bir şekilde entegre olduklarını görmemezlikten gelemeyiz. Geçicilikten kalıcılığa dönüşen süreçte Suriyelilerin geleceğinin, Türkiye'nin ortak geleceği ile tehdit ve fırsatları beraberinde getirdiğini kabul etmek zorundayız."⁵⁶

Devlet tarafından "geçici koruma" statüsünde tutulan Suriyelilerin büyük çoğunlukla kalıcı oldukları bazı resmi yetkililerce de dillendirilmektedir. Kamu Başdenetçisi, Birleşmiş Milletlerin istatistikleri doğrultusunda Suriyelilerin %80 oranında kalıcı olduklarını ve bu tür göç hareketlerinden sonra geriye dönüşlerin çok az olduğunu, benzer bir durumun muhtemelen Türkiye'ye göç eden Suriyeliler için de geçerli olacağını ifade etmiştir.

Suriyelilerin büyük oranda kalıcı olduklarının anlaşılması onların topluma eklemlenmeleri için birtakım tedbirler alınmasını beraberinde getirmiştir. Gelecekte Suriyelilerle yerel halkın uyumlu bir şekilde bir arada yaşaması en önemli gündem maddelerinden biri haline gelmiştir. Çocuk ve gençlerin okul hayatına dâhil edilmesi, çalışma şartları, Türkçenin öğretilmesi çözüm bekleyen konular olarak öne çıkmaktadır.

⁵⁶<http://www.star.com.tr/acik-gorus/turkiye-ve-suriyelilerin-ortak-gelecegi-haber-1180949/> (Erişim tarihi: 5 Nisan 2018)

Bunları aşmaya yönelik uyum politikalarının⁵⁷ Suriye'ye komşu olan ülkelerde tedirginlik yarattığı bir gerçektir. Zira uyum politikaları sadece kalıcılığın kabullenilmesi değil, aynı zamanda teşviki anlamına da geldiği belirtilmektedir. Göç edilen ülkede yerleşmeyi teşvik edici faktörler arasında en önemlisi uyumun derecesi ile ilgili olduğu savunulmaktadır.⁵⁸ Uyumun derecesini ölçmek zordur fakat uyumun sağlanması, kişinin iş yerinde, sosyal hayatta ve içinde bulunduğu toplumun bireyleri ve

⁵⁷Türkiye'de bulunan Suriyelilerin topluma uyumunu sağlamak amacıyla yapılan birtakım uygulamalar söz konusudur. MEB'e bağlı Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğüne, geçici koruma statüsündeki Suriyelilere yönelik rehberlik ve özel eğitim hizmetleri kılavuz kitapları hazırlanmıştır. 81 ilde yapılacak uygulama ile geçici koruma altındaki Suriyelilerin Türkiye'deki eğitim süreçlerini ve toplumsal yaşama uyumlarını kolaylaştırmak amaçlanmıştır. Ayrıca savaş sonrası travma ile baş etme becerilerinin artırılması, çok kültürlülük ve bireysel farklılıklar konularında eğitimler verilmesi planlanmıştır. <https://www.memurlar.net/haber/714616/suriyelilere-yonelik-kilavuz-kitaplari-hazirlandi.html> (Erişim tarihi: 15 Aralık 2017). Ayrıca Suriyelilerin yeni toplumda uyum konusundaki endişelerini giderme ve onların topluma uyumlarını sağlama odaklı kurslar açılmaktadır (Bostan, 2018, s. 58). <http://t24.com.tr/haber/gaziantep-buyuksehir-belediye-baskani-sahin-sosyal-uyum-ve-birlikte-yasami-ortaya-cikarmaya-calisiyoruz,411396> (Erişim tarihi: 12 Kasım 2017). Bunların yanı sıra Millî Eğitim Bakanlığı Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü tarafından geçici koruma altındaki Suriyeli çocukların Türkçe öğrenmelerini ve Türk toplumuna uyum sağlamalarını kolaylaştırmak amacıyla birtakım projeler tasarlanmıştır. Suriyeli öğrencilere, Türkiye'deki hayatlarını kolaylıkla sürdürmeleri için gerekli dilsel becerileri kazandırma amaçlı projeler, Suriyelilerin ev sahibi topluma uyum sağlamalarına yönelik çabalar olarak görülebilir. <http://www.meb.gov.tr/suriyeli-cocuklar-icin-mobil-oyun/haber/14713/tr> (Erişim tarihi: 12 Kasım 2017).

⁵⁸Göçmenlerin uyumlarına ilişkin Almanya'da da yapılan birtakım çalışmalar söz konusudur. Türk göçmenlerin 1960'lı yıllarda "Konuk işçi" sıfatıyla yurt dışına gidip bir yılına çalıştıktan sonra tekrar memleketlerine geri dönme varsayımını içinde barındıran rotasyon ilkesinin uygulanmadığı bilinmektedir. Yurt dışına giden işgücünün geçici değil, kalıcı olduğu anlaşılmış, bu durum, işçilerin sosyal haklarının tanınması noktasında hükümetler arası görüşmelerin konusu haline gelmiştir (Abadan Unat, 2002, s. 44-46). 1962'de uygulanan ilk beş yıllık kalkınma planına (1962-1967) göre, nüfus artışını düşürmek için artan işgücü ihracatı bir hedef olarak kabul edilmiştir. Almanya'ya gönderilen işçi nüfusu ile ilgili ilk yılda imzalanan bireysel sözleşmeler "dönüşüm-rotasyon" ilkesini kapsamıştır. Buna göre, işçiler Almanya'da bir yıl kaldıktan sonra ülkelerine dönmeleri öngörülmüştü. Ancak bu, uygulanma şansı bulamamıştır. Bu yıllarda Türkiye'den Avrupa'ya giden ve bir yılını dolduran işçilerden hiçbiri dönmemiştir. 1966-1967 yıllarında özellikle Alman otomotiv sanayisinde ortaya çıkan ekonomik kriz, 70.000 kadar Türk işçisinin işini kaybetmesine sebep olmuştur. Beklenilenin tersine, bu işçilerin büyük çoğunluğu Türkiye'ye dönmeyip Hollanda, Belçika, Danimarka gibi komşu devletlerde bulunan tanıdıklarının yanında barınmayı tercih etmiştir (Abadan Unat, 2007, s. 5-6).

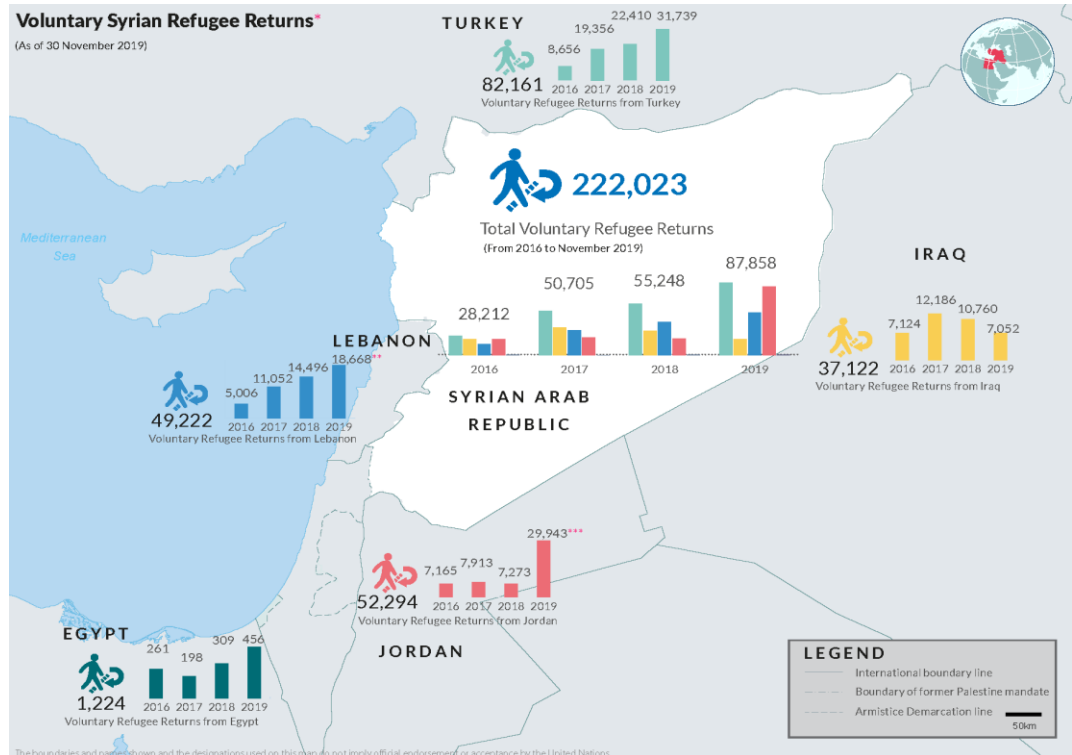
kurumlarıyla kurduğu ilişkilerde elde ettiği başarıyla paralel olduğu değerlendirilmektedir. Kişi, bu alanlarda başarılı olduğu sürece göç ettiği ülkeye daha çok bağlılık gösterir. Bu iddiaya göre, uyum politikalarının en öncelikli adımlarından biri olarak görülen dil öğrenimi bile kalıcılık yönünde cesaretlendirici bir faktördür. Ancak şu da unutulmamalıdır ki bu durum, o kişinin ülkesine hiçbir şekilde geri dönmeyeceği anlamı taşımayabilir (Erdoğan, 2018, s. 163; Öner, 2016, s. 266).

Birleşmiş Milletler'in verilerine göre, 1990'ların başından ortasına kadar yüksek sayıda mülteci veya yerinden edilmiş kişi evlerine dönüş yapmışlardır. Savaş ve kıtlık nedeniyle yaşadıkları yerleri terk eden toplam bir milyon Etiyopya ve Eritre'li, şartların düzelmesiyle 1991'de ülkelerine dönmüşlerdir. 1992 ve 1993 yıllarında yaklaşık 370.000 Kamboçyalı, 1979'dan beri yaşadığı Tayland'daki kamp ortamlarından ayrılıp ülkelerine dönmüşlerdir. 1992 ve 1996 yılları arasında Malavi ve diğer beş komşu ülkedeki yaklaşık 1.700.000 Mozambikli mülteci evlerine geri dönüş yapmıştır. Afganistan'da ortaya çıkan iç savaş ve merkezi otoritenin yokluğuna karşın 1992'den 1996'ya kadar 2,7 milyondan fazla Afgan Pakistan ve İran'dan ülkelerine geri dönmüşlerdir. BMMYK'nin tahminlerine göre, 1991 ve 1996 yılları arasında dünya çapında dokuz milyonu aşkın mültecinin yurtlarına döndükleri tespit edilmiştir (Betts vd., 2017, s. 75).

Sudan'ın batısında bulunan Darfur bölgesinde 2003 yılında başlayan şiddet olaylarını takiben yaklaşık 1.600.000 kişi, ülke içinde yerinden edilmiş ve 200.000'den fazla mülteci, komşu ülke Çad'a kaçmıştır. Sudan Hükümeti ile Halk Kurtuluş Ordusu arasında Ocak 2005'te yapılan barış anlaşmasını takiben yüz binlerce Güney Sudanlı ülkelerine geri dönmüştür. Uzun süredir devam eden savaş koşulları nedeniyle gerçekleşen yıkım ve altyapı eksikliğinin ciddi boyutlarda olması, yurda geri dönüş çabalarını olumsuz yönde etkilemiştir. Benzer sorunlar, Pakistan ve İran'dan ülkelerine dönmek isteyen Afgan mülteciler için de geçerlidir. 2002'den 2009'a kadar 5.300.000 Afgan, ülkelerine geri dönmüş olmalarına karşın çatışma ve yoksullukla karşı karşıya kalmışlardır. Geri dönenlerin yeniden entegre olmalarını engelleyen bu durum Pakistan ile İran'da kalan ve yurda dönmek isteyen milyonlarca Afgan'ın geri dönüş beklentilerini aksatmıştır (Houte, 2016, s. 80; Betts vd., 2017, s. 97-98).

Birleşmiş Milletler'in verilerine göre 2015 yılından Mart 2018'e kadar Türkiye başta olmak üzere komşu ülkelerden ve Mısır'dan Suriye'ye dönenlerin sayısı 296.441'dir. Türkiye'den Suriye'ye en yüksek dönüş oranı 140.000 ile 2015 yılına aittir. 2017 yılında bu sayı 77.232 olup 2018'in ilk üç ayında 3.312'ye ulaşmıştır (BMMYK, 2017). Birleşmiş Milletler'in Mısır, Irak, Ürdün ve Lübnan'daki Suriyelilerin geri dönüş algıları-niyetleri üzerinde 2018'de yaptığı bir çalışmaya (BM, 2019, s. 3) göre, bu ülkedeki Suriyelilerin %75'i bir gün Suriye'ye dönmeyi ummaktadır. Suriye'ye dönmeyi umut edenler arasında bu oran Lübnan'da %86'ya kadar çıkmıştır. Araştırma sonuçları, son iki yıla kıyasla geri dönüşü umut edenlerin artış eğiliminde olduğunu ortaya koymuştur. Bununla beraber, Suriyelilerin büyük çoğunluğu gelecek on iki ay içinde geri dönmeyi düşünmemektedir. Katılımcıların yalnızca %5,9'u bu süre içinde geri dönmeyi planladıklarını belirtmiştir. Öte yandan araştırmaya göre, bir gün geri dönmek isteyen Suriyelilerin yaklaşık %69'u gelecek on iki ay içinde bunu yapmayı planlamamaktadır. Geri kalanların net bir kararı yoktur veya geri dönüş umudu yoktur.

Harita 4.2. Komşu Ülkelerden Suriye'ye Dönerler⁵⁹

“Türkiye’deki Suriyeli Mülteci Akademisyen ve Üniversite Öğrencilerinin Durumu, Sorunları ve Beklentileri Araştırması-2017” adlı çalışma, (Elite Dialogue, 2017, s. 51) Suriyeli öğrencilerin ülkelerine dönme veya Türkiye’de kalma konusundaki

⁵⁹https://data2.unhcr.org/en/situations/syria_durable_solutions (Erişim tarihi: 29 Aralık 2019)

görüşleri hakkında nabız tutmuştur. Suriyeli öğrencilerin %11,39'u her durumda ülkelerine döneceğini, %9,17'si savaşın bitmesinden sonra gideceği yönünde fikir belirtmiştir. Hiçbir şekilde dönmeyeceğini belirtenlerin oranı %27'dir. Katılımcıların %52'si ise Suriye'ye dönmek için savaşın bitmesi ve mevcut yönetimin değişip yerine kendilerinin istediği bir yönetimin gelmesini istemektedir. Araştırmaya katılan öğrencilerin yarısından fazlası gelecek planları konusunda üçüncü bir ülkeyi tercih etmeyeceğini belirtmiştir. Bu çalışma verilerine bakıldığında geri dönüşlerini savaşın bitmesi ve siyasi sistemin değişmesine endeksleyen kişilerin kısa vadede dönme eğilimlerinin olmadığı, orta veya uzun vadede Türkiye'de kalmaya devam edecekleri söylenebilir.

Başbakanlığa bağlı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) tarafından 2014'te kamp içi ve kamp dışında yaşayan Suriyeli kadınlar üzerinde yapılan bir çalışmada ise Suriyeli kadınlara "Suriye'ye ne zaman dönmeyi düşünüyorsunuz?" sorusu sorulmuştur. Kamp içi ve kamp dışı ayırımına bakılmaksızın kadınların %59'u Suriye'de savaş ortamı sona erdikten sonra döneceğini ifade etmiştir. Olası bir yönetim değişikliğinde dönmeyi planlayanların oranı %23'tür. Dönmeyi hiçbir durumda düşünmediğini belirtenlerin oranı ise %6 civarında tespit edilmiştir (AFAD, 2014, s. 69).

Katılımcıların Türkiye'de kalmak veya ülkelere dönme isteklerinin ardında hangi faktörlerin olduğunu ortaya koymak için onların Türkiye deneyimleri üzerinde durmak gerekmektedir. Bu açıdan dışlanma, yaşam-çalışma şartları, aile durumları ve yasal statülerinin kalma veya dönme eğilimlerine etki edip etmediği irdelenmek konunun çok boyutlu ve karmaşık olması açısından önem arz etmektedir. Suriye'deki istikrarsızlık ve güvenlik problemlerinin katılımcıların kalma veya dönüşlerinde ne derecede etki ettiği bu kapsamda ele alınan alt başlıklardır. Türkiye'nin Suriye'nin kuzeyinde güvenli bir kontrol bölgesi kurma çabası ile Türkiye'de Suriyeliler hakkında yapılan güncel tartışmalar ve katılımcıların bu konulardaki görüşleri, hem Suriye'deki gelişmelerin hem de ev sahibi ülkedeki toplumsal ve siyasi atmosferin katılımcıların kalma ve dönüş niyetleri üzerindeki etkileri açısından önemlidir.

4.4.1. Dışlanma Olgusunun Suriyelilerin Kalma veya Dönme Eğilimine Etkisi

Göç eden kişilerin göç sonrası deneyimleri, bu süreçte yaşadıkları kadar önemli olup kişinin yeniden bir göç kararı alıp almamasında etkilidir. Kişinin göç tercihleri, yaşadığı deneyimlerden, yaş, cinsiyet, etnik köken gibi değişkenlerden, mesleki-ekonomik faaliyetler, ekonomik krizler ve dışlanma gibi unsurlardan etkilenebilir (Bilecen, 2018, s. 138-139; Yılmaz Şener, 2018, s. 9-10). Mültecilerin geri dönüş isteklerinin çoğu zaman kendi ülkelerindeki koşullar tarafından kısıtlandığı düşünülse de, araştırmalar alıcı ülkedeki koşulların da önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Avrupa’da yaşayan mültecilerin geri dönüş istekleriyle ilgili yapılan çalışmalar, ev sahibi toplumla özdeşleşme veya ayrımcılık algılarının kalma veya geri dönme isteklerini etkileyebileceğini bildirmektedir (Pierce vd., 2015, s. 1850). Sözgelimi, Almanya’ya göç etmiş birinci nesil Türk göçmenler, ev sahibi ülkede etnik ve dini ayrımcılığa uğradıklarını belirtmiş ve bu durumu geri dönüş sebepleri içerisinde göstermişlerdir. Türkiye’den göç etmiş birinci nesil göçmenler özellikle, göçlerinin ilk döneminde, ana dillerini konuştukları için ayrımcılığa uğradıklarının farkında olmadıklarını ifade etmişlerdir. Çoğunlukla, ev sahibi ülkenin dilinin temellerini edindikten sonra ayrımcılığa uğradıklarını hissetmeye başladıklarından söz etmişlerdir. Bununla birlikte, ev sahibi ülkenin dilini akıcı bir şekilde konuşan, ev sahibi topluluk üyeleriyle daha geniş bir temas içinde olan ikinci nesil göçmenler, yüksek entegrasyon düzeyine rağmen kendilerini ikinci sınıf düzeyinde gördüklerini anlatmışlardır (Kunuroğlu vd., 2018, s. 435-436). Çocukların maruz kaldıkları ayrımcılık, geri dönüş kararlarında belirgin bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Fransa’dan Türkiye’ye geri dönüş yapan Türk ailelerin neredeyse beşte birinin çocuklara yönelik ayrımcılıkla ilgili sorunlar yüzünden doğrudan geri dönüş kararı aldıkları ortaya konulmuştur. Bazı aileler, çocuklarının ev sahibi ülkede ayrımcılığa maruz bırakılmalarına razı olmadıkları için onları Türkiye’de yetiştirmek istemiştir (Kunuroğlu vd., 2018, s. 438).

Dışlanma sebebiyle ortaya çıkan geri dönüş kararlarının Suriyelilerin göçünde de karşımıza çıktığı görülmektedir. Komşu ülkelere kendi ülkelerine dönüş yapan Suriyeliler hakkında yapılan bir çalışma, (Mhaissen ve Hodges, 2019, s. 19-20) sığınma ülkelerinde ekonomik ve sosyal alanlarda maruz kaldıkları ayrımcılığın, geri dönenlerin gerekçeleri arasında önemli yer edindiğini ortaya koymuştur. Ayrımcılıkla baş

edemeyenler çareyi dönmekte bulmuştur. Lübnan'dan Suriye'ye geri dönmüş olan Suriyelilerin çoğu, Lübnan'daki kabul edilemez koşullar etrafında dönüp giden ayrımcılık gibi bir dizi faktörden bahsetmiştir.

Gündelik hayatta maruz kaldıkları dışlanma nedeniyle Suriyelilerin Türkiye'de de yaşamlarını sürdürmekte zorlandıkları ve bu açıdan kendilerini güvende hissetmedikleri bilinmektedir (Şimşek, 2017, s. 20). Türkiye'deki yaşam kalitesi ve gündelik yaşam deneyimlerinden söz eden Suriyeliler, kendilerini başka bir ülkeye gitme eğilimine sokan güçlü bir ayrımcılık algısından söz etmişleridir. Suriyelilere yönelik bu güçlü ayrımcılık algısına sahip olanların Türkiye'de uzun süre kalmak istemedikleri yapılan çalışmalarla ortaya konulmuştur. Ekonomik ve sosyal dışlanma, katılımcılar tarafından sıkça vurgulanan başlıklar olmuştur (Deniz vd., 2016, s. 166-167; Seefar, 2018, s. 10; Aksel ve İçduygu, 2019, s. 45).

Katılımcıların deneyimledikleri dışlanma örneklerinin onların Türkiye'de kalma, ülkelerine dönme veya başka bir ülkeye gitme eğilimlerini etkileyebildiği, görüşmelerden elde edilen verilerden anlaşılmaktadır. Katılımcıların bazıları, hastanede sıra alırken veya muayene olmak için beklerken ve en çok da kadın doğum servisinde yerel halkın kendilerine dışlayıcı gözle baktıklarını dile getirmiştir.⁶⁰ Bir katılımcı hastanede sıra beklerken halkın tepkisinden çekindiği için geçici koruma kimliğini sakladığını belirtmiştir. Katılımcılar bu konuda şunları dile getirmişlerdir:

“Burada ne evimiz ne de işimiz var. Bu açıdan Suriye'ye dönmem benim için daha hayırlı olur. Gidersem kendi işimde çalışacağım. Kendi ofisim olacak ve işimde saygınlığım olacak. Burada mühendis gözüyle bakmıyorlar. Çocuk muamelesi bile görmüyorum.” (Faysal, 27 yaş, İzmir).

“Hastaneye gittiğimde sıraya giriyorum. Geçici koruma kimliğimi saklıyorum. Kimse görmesin diyorum. Tam memurun oraya vardığımda kimliğimi çıkarıyorum. Çünkü öncesinde çıkardığımda sıradaki insanlar ‘Suriyeliler benden önce sıra alıyor.’ diye söyleniyorlar. Ben burada yıllarca kalsam bile sürekli mülteci olmanın verdiği ezikliği

⁶⁰Güney Afrika Cumhuriyeti'ne göç etmiş Zimbabvelilere yönelik dışlanmanın hastanelerde, okullarda, toplu taşıma araçlarında günlük yaşamın bir parçası haline geldiği belirtilmiştir. Hastanelerde özellikle kadın hastalıkları ile ilgili servislere kadınların dışlanmayı daha yoğun yaşadıkları, hemşirelerin “Siz Zimbabveliler, ülkenize dönün, neden buraya bebek sahibi olmak için geliyorsunuz? Kaynaklarımızı boşa harcıyorsunuz” şeklinde dışlayıcı bir tarzda hitap ettikleri bildirilmiştir.

yaşayacağımı biliyorum. Suriyelilere öteki gözüyle bakılıyor. Mesela doğum sırasında ebeler ve doktorlar tarafından kötü sözler söylendi. ‘Siz Suriyeliler sadece çocuk yapmayı biliyorsunuz, burada ne işiniz var, niye bu kadar çok çocuk yapıyorsunuz? Savaştan kaçtınız buraya gelip çocuk yapıyorsunuz.’ dediler. Ben ebeye “Bu benim ilk çocuğumdur.” dedim. Yan tarafında doğum yapan başka bir Suriyeli vardı. Türkçe bilmiyordu. Ona da aşırı derecede hakaret ettiler. Kadın bana dönüp ‘Ne söylüyorlar?’ diye sordu. Bunun üzerine ebe, ‘Bu hakaretlerimizin hepsini ona tercüme et.’ dedi. Ben de insanım. Bir farkımız yoktur. Türkiye kapısını açtı, bunun gereğini yapmalıdır. 24 saat ben seni barındırıyorum deyip minnet etmek doğru değil. Bu yüzden Türkiye geldiğim için çok pişmanım.” (Fatima, 29 yaş, İzmir).

Ev sahibi ülkedeki ötekileştirici deneyimler, göçmenler tarafından ev sahibi ülkeye karşı ciddi bir aidiyet problemi yaşamalarına sebep olabilmektedir. Bu durum gelecek hakkında ciddi kaygıların oluşmasına zemin hazırlamaktadır (Kunuroğlu vd., 2018, s. 441). Bu noktada bazı katılımcılar, barınma gibi mekânsal dışlanma deneyimlerini yeniden göç etmek istemenin bir gerekçesi olarak göstermişlerdir. Dışlanma, hakarete varan tepkilerle ortaya çıkabilmektedir. Bununla beraber, katılımcılar ile yerel halk arasında zaman zaman yaşanan şiddet olayları da katılımcıların göç sürecinde karar vermelerine etki edebilmektedir. Katılımcılar, düşüncelerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Burada ‘Suriyelilere ev yok.’ denilmesi bile Avrupa’ya gitmek için yeterli bir sebeptir. Başka sebep aramaya gerek yok.” (Hıdır, 32 yaş, İzmir).

“Yerel halkın ırkçılık, dışlanma ve baskıları dayanılmayacak noktaya varırsa o zaman başka yerlere gideriz. Geçen hafta yerel halk ile Suriyeliler arasında bir problem oldu. Bütün Suriyeliler bundan olumsuz etkilendi. Birçok araca zarar verildi. Benim gözlerimin önünde bir aracın camını kırdılar. İçinde küçük çocuklar vardı. Küçük bir çocuğun üzerine cam parçaları düştü. Çocuk kan içinde kaldı. Bu tarz manzaraları gördüğüm için burada kalmak istemiyorum, korkuyorum, dönmek istiyorum.” (İhsan, 40 yaş, Gaziantep).

“Suriye’de savaş bugün bitse bile geri dönemezsiniz. Eskiye dönmesi için en az on yıl geçmesi lazım ama ciddi bir dışlanma veya haksızlık yaşarsam dönebilirim.” (İdris, 21 yaş, Gaziantep).

“Kabul edilme durumu devam ettiği sürece burdayım. Ama yarın baskı ile karşılaşsam ve bu durum dayanılmaz olursa Avrupa veya başka bir yer farketmez daha iyi fırsatlar sunan bir yere giderim.” (Halit, 28 yaş, Gaziantep).

Dilsel farklılıklar da dışlanmaya sebebiyet verebilmektedir. Türkçe konusunda yetersizlik bir dışlanma nedeni olarak kabul edilmektedir. Katılımcıların, söylenenleri çoğu zaman anlamamaları gündelik hayatta iletişim problemine sebep olmakta, Suriyelilerin dışlanmasına zemin hazırlamaktadır (Biamer, 2014, s. 39; Deniz vd., 2016, s. 33-36; Tümtaş, 2018, s. 41-42; Güngördü, 2018, s. 189). Dil engeli katılımcıların gündelik hayatlarında dışlanmayla karşılaşmalarının en önemli sebeplerindendir. Görüşme yapılan bir katılımcı, Türkçe bilmediği zamanlarda toplu taşıma araçlarında, gideceği yere ilişkin kendisini tam ifade edemediği için dışlayıcı tavırlara maruz kaldığını belirtmiştir. Bir diğer katılımcı, Türkiye'ye ilk geldiği zamanlarda kiracı olarak evin sorunlarını ev sahibine iletemediğini, ev sahibi ile iletişim kurmakta zorlandığını, iletişim kurmak istediğinde ise ev sahibinin dışlayıcı tavırlarıyla karşılaştığını, kendisinin bu durumdan çok rahatsız olduğunu ifade etmiştir. Kamu kurumlarında hak ve hizmetlere ulaşma noktasında Suriyeli oldukları için dışlayıcı durumlarla karşılaştıklarını ifade edenler olmuştur. Katılımcılara göre, toplumsal mesafenin en büyük sebeplerinden birisi dildir. Dil engeli yerel halk ile Suriyelilerin bir araya gelmesinde engelleyici bir faktördür. Dil yetersizliği yüzünden Suriyeliler kendilerini ifade edememektedirler. Dolayısıyla kendilerini her şeyden ve herkesten uzak tutmaya çalışmaktadırlar. Bu durum Suriyelilerin yerel halkla iletişimini en az düzeyde tutmalarına sebep olmakta ve Suriyelilerin kendi içlerine kapanmalarına zemin hazırlamaktadır. Görüşme yapılan bir kadın katılımcı, dil yetersizliği nedeniyle sadece ev ile işyeri arasında gidip geldiğini, kendi mahallesinden çıkıp şehrin diğer bölgelerine açılmadığını ifade etmiştir. Dışlanma deneyimlerinin yeniden göç etme eğilimine etkisine yönelik katılımcı görüşleri şu şekildedir:

“Türkçe bilmediğim için dışlanmayla karşılaştığım oldu. Bir gün Türk Telekom’a işim düştü. Tercümanla beraber gittik. Sıra aldık, bekledik. Sıramız geldiğinde memura bir soru sordum. Buna cevap veremeyeceğini söyledi. Bir telefon numarası verdi ‘Bunu ara buradan bilgi al.’ dedi. Ben de ‘İsteseydim evde arayabilirdim ama buraya gelmek istedim, problemimi çözersen iyi olur.’ dedim. Ben, yanımdaki tercümanla konuşurken, oradaki memur, benim numarayı aramayı bilmediğimi sandı. ‘Şimdi siz numarayı aramayı da bilmezsiniz.’ dedi. O esnada orada bulunan bir Gaziantep’li ‘Bu Suriyeliler hiçbir şey bilmiyor, hiçbir şeyden anlamıyor.’ dedi. Memur da beni azarladı, adeta çocuk muamelesi gördüm. Memur, en sonda ‘O numarayı al ve git buradan.’ dedi. Türkiye’de yaşayan Suriyelilerin durumu 20. yüzyıl başında Amerika’da yaşayan zencilerin durumuna benziyor. Ben kendimi bekleme odasında doktor bekleyen bir hastaya benzetiyorum. Bu

durumda Avrupa fikri aklıma geliyor ama bu konudaki duygu ve düşüncelerimi bastırıyorum. Şartlar beni Avrupa'ya itiyor. Ben durduruyorum.” (İsmail, 48 yaş, Gaziantep).

“Yerel halk Suriyelileri gördükleri zaman sanki tüm birikmiş duygularını Suriyelilerden çıkarıyorlar gibime geliyor. Ne yapsak yaranamıyoruz. Dükkânın ruhsatını yenilemek istedim. Param hazırды. Burayı kafe olarak açma planım vardı. Türk bir muhasebeci getirdim. Burası için ruhsat alıp alamayacağımızı sordum. Olumlu cevap verdi. Ruhsatın iki hafta içersinde çıkabileceğini söyledi. Bu zaman zarfında kafe işlerine başlayabileceğini söyledi. 6 ay ruhsat bekledik. Bizdeki parayı o zaman diliminde harcadık. Bunun dışında her gün kafenin üstündeki binadan biri gelip ‘Sen kimsin ne yapıyorsun, nerden izin aldın, burayı cafeye çeviremezsin.’ diyordu. Birgün yine biri gelip bu tarz sorular sordu. Ben burayı kafe yapacağımı, ruhsatla uğraştığımı söyledim. Buna cevaben ‘Kafe ve Suriyeli, asla olmaz!’ dedi. Ben de ‘Şu ana kadar 70.000 TL harcadım, her şey yasal, sen buna karşılık olmaz diyorsun.’ dedim. O zaman 1 dolar 2.60 TL idi. Bazen canım sıkıldığında ‘Burası benim yerim değil, benim burada ne işim var?’ diyerek söyleniyorum. Suriye’den Türkiye’ye gelirken başta Avrupa’ya gitme şansım vardı ama ben Türkiye’de kalmayı tercih ettim. Ama yaşadığım bunca dışlanma ve bürokratik engelden sonra Birleşmiş Milletler’e beni demokratik bir ülkeye göndermeleri için başvurdum. Sonucunu bekliyorum.” (Tevfik, 55 yaş, Gaziantep).

“Burada kendimi yabancı gibi hissediyorum. Bu yüzden dönmek istiyorum. Ne biz yerel halka alıştık ne de yerel halk bize alıştı. Bir entegrasyon olduğunu düşünmüyorum. Suriyeliler, bu fikirlerime karşı şeyler söylese de bence realite budur. İlk günden bu yana Türkler ile Suriyeliler arasında çok güçlü bir duvar vardı. Bu duvar bir türlü yıkılmadı. Burada mesela bizden çok önce gelen Bosna-Hersekli var. Şahit oluyorum. Türkler onlara sürekli ‘Siz göçmensiniz, biz buraların yerlisiniz.’ diyorlar. Hâlbuki Müslümanlar karşıdakinin kavmiyetine bakmaz. Maalesef burada dini bakış açısından bakmayanlar, insanları Türk, Kürt, Arap olarak ayırıyor. Bu yüzden bazı kesimler kendi etnik kimliklerini ön plana çıkarıp bunun dışında hiçbir kimliği kabul etmiyorlar. Entegrasyonun önündeki en büyük engellerden bir tanesi budur. Mesela dün akşam başıma bir olay geldi, çok rahatsız oldum. Bir Türk, çocuğunu kaydetmek için derneğimize bağlı okula geldi. Okuldaki bütün çocuklar ve personel Türk’tür. Sadece ben Arap olarak orada ders veriyorum. Yöneticilerin olduğu odada oturduk. Herkesin memleketini sordu. Sıra bana gelince ‘Ben Suriyeliyim.’ dedim. Cevaben ‘Olsun olsun.’ dedi. Bana niye ‘Olsun olsun.’ diyor, ben insan değil miyim? Bu ifade bile karşıdakini küçük düşüren ve ötekileştiren bir ifadedir. Suriye’de hiç böyle memleket sorma, memlekete göre muamele etme yoktu. Böyle bir dışlama söz konusu değildi. Suriye’de okurken üniversitedeki arkadaşlarımızın değişik etnik mensubiyetleri vardı. Fakat biz bilmiyorduk. Sormayı aklımıza bile getirmiyorduk. Kendimizi vatandaş olarak görüyorduk.” (Nidal, 28 yaş, İzmir).

Geri dönüş alan yazınına bakıldığında neoklasik ekonomik kuramı ile yeni göç ekonomisi kuramlarının geri dönüş göçünün sadece finansal ve ekonomik belirleyicileri üzerinde yoğunlaşarak sosyal, politik, kurumsal ve psikolojik faktörlerin etkisini göz ardı ettikleri ifade edilmiştir. Sonuç olarak, ekonomik bağlamda göçü başarı/başarısızlık olarak ele alan yaklaşımın geri dönüş göçü gibi çok katmanlı ve çok yönlü bir olguyu açıklamak için yetersiz kaldığı değerlendirilmiştir. Ekonomik faktörlerin yanı sıra ev sahibi ülkedeki olumsuz söylem, göçmen gruplara uygulanan yabancı düşmanlığı ve ayrımcılık, göçmenlerin aidiyet hissini ve geri dönüş kararını etkileyebilir (Yağmur vd., 2016, s. 6-9; Tezcan, 2019, s. 192). Diğer bir deyişle geri dönüşü düşünen göçmenler, bu kararları verirken rasyonel unsurların yanı sıra değerler, gelenekler ve duyguları da hesaba katarlar. Ev sahibi toplumla yakınlaşma konusunda sorun yaşayan ve dışlanmaya maruz kaldığını söyleyen kişiler geri dönüşü düşünebilmektedir (Razum vd., 2005, s. 733; Houte vd., 2016, s. 16).

4.4.2. “Bizim Mazi Zeval Oldu”: Suriye’deki İstikrarsızlığın Kalma veya Dönme Eğilimlerine Etkisi

Göçmenlerin geri dönüşü, pek çok sebebe dayanabilir bu yüzden çok yönlü ve karmaşık bir süreç olarak ele alınması gerekir. Bir dizi faktörün mültecilerin ve yerlerinden edilmiş kişilerin yerinde kalma veya geri dönme kararlarını etkilediği kabul edilmektedir Stepputat, (2004, s. 5) bu faktörleri şu şekilde sıralamaktadır:

- a) Altyapının mevcudiyeti, istihdam ve ticaret olanakları ve sosyal ağların durumu dâhil olmak üzere istikrarlı geçim kaynakları ve bunları geliştirme olanakları.
- b) Eğitim, sağlık ve yardım hizmetlerine erişim.
- c) Hareket özgürlüğü, arazi ve mülklerin durumu.

Ülkelerindeki siyasi istikrarsızlık nedeniyle komşu ülkelere göç eden ve sonrasında ülkelerine geri dönenlerin nihai kararları birtakım faktörler tarafından belirlenebilmektedir. Geri dönenlerden elde edilen verilere göre kararda en önemli etkenler, altyapının durumu, iş olanakları, eğitime erişim, sağlık imkânları, ekilebilir arazi, geri dönen arkadaşlara katılma isteği, komşular ve akrabalar olmuştur. Kilit bilgi kaynaklarının çoğu iltica ülkesine yakınlığın bir başka önemli faktör olduğunu belirtmiştir (Kibreab, 2002, s. 72). Bu faktörlerin uluslararası göç deneyimlerinde karar

verme süreçlerini şekillendirdiği bildirilmiştir. 2013'ten beri şiddet olaylarıyla istikrarsızlığa sürüklenen Orta Afrika Cumhuriyeti vatandaşları, güvenli ülke olarak gördükleri komşu ülke Kamerun'a sığınmışlardır. 2019 yılında Birleşmiş Milletler, Orta Afrika Cumhuriyeti ve Kamerun yetkilileri arasında yapılan anlaşmalarla mültecilerin geri gönderilmesi gündeme gelmiştir. Anlaşmaya rağmen mültecilerin yeterince güvenli görmedikleri ülkelere dönme konusunda gönülsüz oldukları bildirilmiştir. Güvenlik sorununun yanı sıra Orta Afrika Cumhuriyeti'nde isyancılar ile hükümet güçleri arasında meydana gelen çatışmalar nedeniyle altyapının tahrip olması, iş olanaklarının azalması, eğitim imkânlarının ortadan kalkması, mültecilerin ülkelere dönmek istememelerinin nedenleri arasında gösterilmektedir.

İç savaşın istikrarsızlığa sürüklediği diğer bir ülke Afganistan'dır. Afganistan'da iç savaş nedeniyle mülteciler için yerinden olma hali giderek uzamış ve sorunlu hale gelmiştir. Savaşların yanı sıra, temel altyapının zarar görmesi, işsizlik, ekili alanların işgali, su kıtlığı ve barınma konusundaki eksiklikler insanların daha iyi seçenekler bulmak için yaşadıkları yerleri terk etmelerine neden olmuştur. Bunun yanı sıra, mülkiyete ilişkin belgelere sahip olmayan mülteciler menşe yerlerine geri dönmek için rasyonel olmadığını düşünmüşlerdir (Jabeen ve Awan, 2016, s. 54; Zimmermann, 2012, s. 53). Nitekim bir kısım Afgan mülteci, ülkelere döndükten sonra istihdam olanakları, ücretler ve iş istikrarı konularında olumsuz şartlarla karşılaşmışlardır. Düşük iş istikrarı ve düşük ücretler nedeniyle, geri dönenlerin birçoğunun yoksulluk sınırının yakınında veya altında yaşadığı bildirilmiştir.

Afganistan'daki yerel gruplar arasındaki güç rekabeti, fakir nüfus üzerindeki baskılar ve ülke içinde insanların hareket özgürlüğünü kısıtlayan kontrol noktaları sadece ülkeye geri dönüşü engellemekle kalmamış, aynı zamanda yeni yer değiştirmelere de neden olmuştur. Ülkenin genel altyapısı çökmüş, okullar, hastaneler, su sistemi ve sağlık merkezlerinin yeniden inşa edilmesi gerekli olmuştur. Devam eden çatışmalar nedeniyle yol bağlantıları, ulaşım ve haberleşme tesisleri harap olmuştur. BMMYK, Afganistan'ın ülkelere dönecek olan vatandaşlarını bu denli ağırlayacak kapasiteye sahip olmadığını kabul etmiştir (Jabeen ve Awan, 2016, s. 55-56).

Yukarıda belirtilen koşulların Suriye'de de mevcut olduğu bilinmektedir. İş savaşla beraber, Suriye'deki sosyal altyapının %50'sinden fazlası tahrip olmuş veya işletilemez duruma gelmiştir. İç savaş Suriye'deki geçim kaynakları üzerinde ciddi

etkide bulunmuş, yoksulluk ve işsizliğin artmasına neden olmuştur. Suriye'deki genel işsizlik oranı 2017'de %53'e ulaşmış; genç işsizliği (15-24 yaş) %75 olarak gerçekleşmiştir. (Mhaissen and Hodges, 2019, s. 39; Khaddour, 2018, s. 6; Vignal, 2018, s. 70). Suriye'de geçim olanaklarına erişim veya bu olanaklardan yoksunluk, geri dönüş kararlarını etkileyen belirleyici bir faktör olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle Suriyeliler, ülkelerindeki geçim kaynaklarının uygunluğunu değerlendirerek karar verme eğilimine girmektedirler (BM, 2019, s. 11). 2011 yılından beri süren çatışmalarda, Suriye'nin konut stokunun tamamen yok olduğu; Temmuz 2017 itibarıyla 8 valilik bölgesindeki evlerin %9'undan fazlasının tamamen tahrip, %23'ünün kısmen tahrip olduğu bildirilmektedir. Sık sık yaşanan yağma olayları ve konutların zorla işgal edilmesi, geri dönüşün önündeki ciddi engellerdendir (Mhaissen and Hodges, 2019, s. 33; Clutterbuck, 2018, s. 66).

Suriye'de belirli şehirlerin birçok mahallesinde hemen hemen tüm binaların, hastanelerin ve okulların hasar görmesi yönetimin stratejisinin temel bir özelliği olarak değerlendirilmektedir. Buradaki amaç yaşam alanlarının tamamen yaşanmaz hale getirilmesiyle, Suriyelilerde “Geriye hiçbir şey kalmadı” fikrinin oluşmasını sağlamak olduğu iddia edilmektedir.⁶¹ Hükümet yanlısı milislerin sadece evlerdeki kişisel eşyaları değil, bakır malzemeler, borular, elektrik telleri, ampuller gibi temel yapı malzemelerini de yağmaladığı ve bunu evleri oturulamaz hale getirmek amaçlı yaptıkları bildirilmektedir (The Syria Institute, 2017).

Suriye yönetiminin, halkın kontrolünün dışındaki bölgelerde insanların yaşamaya devam edebilme yeteneğini yok etmek için bilinçli bir şekilde davrandığı iddia edilmektedir. Esad yönetiminin geri dönme isteğinde olanları ya Esad yönetimine boyun eğdirme ya da ölüm, yıkım ve kaosa maruz bırakma denkleminde mahkûm etmek için sistematik olarak çalıştığı ifade edilmektedir. Bu noktada Suriyelilerin döndükleri vakit ciddi risklerle karşı karşıya kalabileceklerinin farkında olmaları, geri dönme ihtimallerini düşürmektedir (SNHR, 2019, s. 4).

⁶¹Memleketlerine güvenli bir şekilde geri dönüş yapma ihtimallerinin düşük olması nedeniyle komşu ülke Bangladeş'te yaşayan Rohingya'lar benzer bir durumla karşı karşıya kalmışlardır. Myanmar hükümetinin Rohingya'nın durumunun daha da bozulmasına neden olan politikalar izlemekte olduğu bildirilmektedir. Rohingya'ları vatandaşlıktan mahrum bırakma, günlük yaşamlarında ağır kısıtlamalar getirme ve insani yardım veya temel hizmetlere erişimi önleme ile geri dönüş motivasyonunu olumsuz şekilde etkileyici uygulamalara başvurulduğu ifade edilmektedir (Sullivan, 2019a, s. 4).

Halep'te, Şam'ın banliyölerinde ve Lübnan sınırına yakın yerlerde kuşatma altında yaşayan sivillere ilişkin yayımlanan bir raporda⁶² Suriyelilerin hayatta kalmak için yaprak ve ot yedikleri, çorba yapmak için baharatlarla su kaynattıkları ve yetersiz beslenme nedeniyle ölen çocukların olduğu açıklanmıştır. Raporda, Esad yönetiminin bu bölgelere yapılan yiyecek, bebek maması veya tıbbi teçhizat gibi malzemeleri askeri ablukalarla kestiği belirtilmiştir. Ayrıca Esad yönetiminin kuşatılmış bölgelere hızlı yardım sağlanmasına yönelik Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararlarını göz ardı ettiği belirtilmiştir. Yardım malzemelerinin yasaklanması veya bu malzemelere el konulmasının, Suriye hükümeti tarafından Esad yönetimine muhalif kesimlere karşı bir koz olarak kullandığı bildirilmiştir. Saha çalışması sırasında İzmir'de görüşme yapılan bir katılımcı, Doğu Guta'nın Duma bölgesinde yaşayan akrabalarından Suriye'deki duruma ilişkin bilgiler aktarırken yukarıdaki ifadelere benzer açıklamalar yapmıştır:

“Suriye’de akrabalarımız var, onlardan bilgi alıyoruz. Suriye’deki durum iyisiyle de kötüsüyle de şu anda geçici, oturmamış. Şu anda Duma denilen bölgede insanlar kuşatma altında, ölümü göze almış durumdalar. Büyük bir açık hava hapishanenin içinde yaşıyorlar. Bu bölge ile Rusya ilgileniyor. Rusya, buradan çıkmak isteyenlere izin veriyor. Bir kısmı önceden çıkmış olmakla beraber, çoğunluk orada duruyor. Şimdi Suriye’de savaşın bittiğini ateşkesin olduğunu söylüyorlar. Fakat giderseniz tutuklanma, işkence görme veya kaçırılma riski yüksek. İş, elektrik, su, yemek yok.” (Nurullah, 48 yaş, İzmir).

Aynı katılımcı, Suriye’de kaldıkları mahalle bombalandıktan sonra bir köye sığındıklarını, orada 30 gün gıdasız kaldıklarını anlatmıştır. Suriyeli katılımcı, Suriye’nin kendileri için artık maddi ve manevi bir mezarlık haline geldiğini ve artık o mezarlığa dönmek istemediklerini ifade etmiştir.

Ülkelerindeki gelişmeleri yakından izleyen çoğu Suriyeli, ülkelerinin büyük ölçüde zarar gördüğünü, geri dönme ihtimallerinin çok az olduğunu, dönseler bile orada bir hayat kuramayacaklarını dile getirmişlerdir (Bora, 2017, s. 66). Tüm varlıklarını kaybeden Suriyeliler, geriye dönüp hayatlarını sürdürebilecekleri ekonomik ve sosyal yaşam imkânlarının kalmadığını, bu yüzden Türkiye’de kalacaklarını ifade etmişlerdir (Deniz vd., 2016, s. 104). Konya’da yapılan bir çalışma, (Koyuncu, 2014, s. 115-117) Suriye’de mevcut istikrarsızlığın savaş bitse de sona ermeyeceği fikrinin Suriyeliler

⁶² <https://www.thenational.ae/opinion/comment/the-murky-links-between-syrian-war-crimes-and-international-aid-1.882376> (Erişim tarihi: 7 Temmuz 2019).

arasında yaygın bir kanı olduğunu ortaya koymuştur. Yaşadıkları şehirlerin yıkıldığını, alt yapının büyük zarar gördüğünü belirten Suriyeliler, ekonomi, sağlık ve eğitim imkânları açısından Suriye'nin eski haline gelebilmesi için 20-30 yıla ihtiyacı olduğunu, geri dönüşün zor olduğunu ifade etmişlerdir. Bazıları, Suriye'ye geri dönüşün eski hatıraları ve savaş sırasında yaşanan travmaları hatırlatıp eski acıları tekrar anımsatacağından bunu istemediklerini belirtmişlerdir.

Başlangıçta savaşın kısa süreceği ve Esad yönetiminin değişeceği ümidiyle bekleyen Suriyeliler, birçok devletin Suriye'deki gelişmelere etki etmesi ve ülkelerinden gelen olumsuz haberlerle, istikrarsızlığın uzun süreceğini kabul etmiş ve dönüş için umutlarını yitirmeye başlamışlardır. Savaşın uzaması, birçok kentin yıkılmasına, altyapının çökmesine, ekonomik ve sosyal hayatın durma noktasına gelmesine neden olmuştur. Katılımcılar bu noktada şunları ifade etmişlerdir:

“Suriyeli bir kısım akrabalarımız var. Onlarla telefonla görüşüyoruz. Her görüşmede hangi yerin yıkıldığını, nerede neyin meydana geldiğinin telefonda söylüyorlar. Bu haberlerden dolayı çok acı çekiyorum. Onlara teselliler veriyorum. Suriye tam olarak istikrara kavuşmadan, hiçbir şekilde dönmeyi düşünmüyorum. Çocuklarım ve torunlarımla Suriye'ye gidip bir maceraya girmek istemiyorum. Oradaki gelecek belirsiz. Oraya gittikten sonra tekrar iki ateş arasında kalıp Türkiye'ye dönme konusunda hiç takatim yok.” (Hamit, 55 yaş, Gaziantep).

“Haberleri takip ediyoruz. Evimiz yıkıldığı için bizi gönderseler bile geri dönmeyeceğiz. Dönme isteğimiz var ama nereye gideceğiz? Barınacak bir yerimiz yok. Kiralık ev de yok, dışarıda kalırız.” (İbrahim, 30 yaş, İzmir).

“Ramazan bayramında memlekete gittim. Evlerimizin kapılarını, pencerelerini, her şeyi almışlar. İçerde bir çivi yok şimdi. Evi görünce üzüntüden bayılacaktım. Toprak bir evim vardı ayrıca. Onu da yıkmışlar, içinde ne varsa almışlar.” (Cemal, 76 yaş, Gaziantep).

Mülteciler, kendi ülkelerindeki savaşın seyri hakkında bilgi edinmeye çalışırlar ve bu durumu, içinde bulundukları koşullarla karşılaştırırlar. Bilginin miktarı ve kalitesi, geri dönüş kararlarını önemli ölçüde etkileyebilmektedir. Mültecileri kabul eden ülkedeki şartlar onların savaştan önceki yaşam kalitesinden daha iyi ise geri dönüş isteği azalabilir (Öner, 2016, s. 276). İzmir'de yapılan bir çalışmada⁶³ Suriyelilere "Ülkenizde şartlar düzelse geri dönmek ister misiniz?" sorusuna olumlu yanıt verildiği

⁶³http://www.yurtsuz.net/News.aspx?newsid=1902#.U96VxPl_tu4 (Erişim tarihi:18.04.2017).

görülmüştür. Ardından İzmir’de uygun iş ve yerleşme olanakları sağlanırsa kalmak isteyip istemeyeceklerini sorulmuş ve tamamının kalma yönünde görüş belirttikleri görülmüştür. Dolayısıyla siyasi iklim düzelse bile, ülkelerinin ekonomik ve sosyal açıdan uzun süre yeniden inşa edilemeyeceğini bildikleri için İzmir’deki Suriyelilerin, geri dönmeyi istemedikleri belirtilmektedir.⁶⁴ Konya’da yapılan çalışmada da (Koyuncu, 2014, s. 114-115) görüşme yapılan kişiler benzer görüşler sunmuşlardır. Devletin izin vermesi durumunda burada kalmak istediklerini ve durumlarının Suriye’deki yaşamlarından daha iyi olduklarını belirtmişlerdir. Bir iş bulup çalışmak ve çocuklarının okuyup meslek sahibi olmalarını isteyen Suriyeliler, ailelerini geçindirecek bir gelire sahip olduklarında Türkiye’den ayrılmayı düşünmediklerini söylemişlerdir. Saha çalışması sırasında Suriye’de akrabası veya tanıdığı yoluyla savaşın seyri hakkında bilgi alan katılımcıların aktardıkları; ülkelerinde tutuklanma ve öldürülme tehlikesinin devam ettiğini, şikâyet etme mekanizmalarının hala istenilen seviyede olmadığını, yoksulluğun yaygın olduğunu ortaya koymaktadır. Bu konudaki katılımcı görüşleri şu şekildedir:

“Facebook ve Whatsapp aracılığıyla haberleri takip ediyoruz. Ailem şu anda Halep’te. Onlardan da bilgi alıyoruz. Ama annem ve babamın oturduğu yer rejimin kontrolünde. O yüzden iletişim hatları takip altında, rahat konuşamıyoruz. Dönmek istediğimizi onlara söylüyoruz. Fakat direkt olarak gelmeyin demiyorlar. ‘Gaziantep’te idare edebildiğiniz sürece orada kalın.’ diye cevap veriyorlar. Kayınpederim ve ailesi ÖSO kontrolündeki İdlib’de bir kampta çok kötü şartlarda yaşıyorlar. Oradan ayrılıp başka bir yere geçemiyorlar. Çünkü yaşadıkları yer rejime göre terör bölgesi ve bu yüzden suçludurlar. İki arada bir derede kalmış durumdalar. Onlar da bize ‘Buraya sakın gelmeyin burada şartlar çok kötü. Şükür edin ki orada bir tavan-çatı altında yaşıyorsunuz’ diyorlar. Onlar da

⁶⁴Norwegian Refugee Council (NRC), Lübnan, Ürdün ve Irak’taki 3.000’den fazla Suriyeliyle yaptığı görüşmeler, binlerce çocuğun temel kimlik ve medeni durum belgelerine sahip olmadığını ortaya koymuştur. Görüşmeler, Suriyelilerin geri döndüklerinde hak ve koruma talep etme yetkilerinin olmayacağını, eksik belgeler yüzünden eğitime ve diğer hizmetlere erişimin tehlikeye girdiğini tespit etmiştir. Bu noktada uzun vadeli risk, eksik belgelerin geri dönüş için önemli bir engel haline gelmesidir. Geri dönüş gerçekleştiğinde, dönen mültecilerin yanlarında götüreceği tüm belgelerin tanınma ve uyumlu hale getirilme ihtiyacı olacağı belirtilmektedir.

Türkiye’de olmayı çok istiyorlar. Burada ne kadar yoksunluk içinde yaşasak da durumumuz onlardan daha iyi.” (Şükran, 28 yaş, İzmir).

“Daha dün abimle konuştuk. Sabahleyin bunlar köyde ya, herkesin davarı var. Davarı çıkartıp yayılar diyi. Ordan iki üç kişi bir arabaylan geliyi, bakiyeler böyle, geziyeler diyi. Hangi koyun, kuzu güzel kaldırıyler, arabaya atiyler, yallah gidiyeler diyi. Kimse gendilerine seslenemiyi. Mesela sen biraz zenginsin, çocuğunla tehdit ediyler, ‘Ya bu kadar para verirsin, ya da çocuğunu veya seni öldürürüm.’ diyiler. Benim abimin su motoru vardı. Sabah gitmiş bakmış, su motoru yok. Kime ne diyecek. Akşam oldu mu çok korkuyolar, çıkmiyeler.” (Recep, 39 yaş, İzmir).

Saha çalışmasında karşılaştığımız birçok Suriyeli, eski hayatlarına ilişkin fiziksel ve sosyal izlerin silindiğini, doğup büyüdükları yerlerin yok olduğunu, eski sosyal çevrelerindeki tanıdık, dost ve akrabaların çeşitli ülkelere gittiklerini ifade etmişlerdir. Bir katılımcı, geçmişlerine ait her şeyin yok olduğunu anlatırken çarpıcı ifadeler kullanmıştır:

“Tanıdık kimse kalmadı. Nereye gideceğiz. Tanıdıkları görmeye mi gideceksiniz, hiç kimse yok. Eve mi bakacaksınız, ev diye bir şey kalmadı. Eski fiziksel ve sosyal çevre hiç kalmadı. Hatta adetler ve insanların karakterleri bile değişmiş, dönersek sadece üzüntülü manzaralar göreceğiz. Bizim mazi zeval oldu. Eski Suriye bir anı oldu artık. Biz yaralandık yaramızı sardık tekrar açmak istemiyoruz.” (Nurullah, 48 yaş, İzmir).

Menşe ülkedeki istikrarsızlığın katılımcıların geri dönüş eğilimlerini ne ölçüde etkilediği üzerinde durulmuştur. Bu konuda dünyanın değişik yerlerindeki deneyimlere yer verilmiştir. Katılımcılar, iç savaş nedeniyle ülkelerindeki altyapının zarar gördüğünü, barınma, sağlık, istihdam ve eğitim imkânlarının ortadan kalktığını, bu yüzden Suriye’ye geri dönmelerinin zor olduğunu anlatmışlardır. Geri dönüş için gerekli şartların Esad yönetimi tarafından kasıtlı bir şekilde engellendiğini belirtmişlerdir. Katılımcılar, sahip oldukları sosyal ağlardan aldıkları bilgileri değerlendirdiklerini ve geri döndüklerinde yoksulluk içinde ve zor şartlar altında yaşamak zorunda kalacaklarını ifade etmişlerdir. Savaş öncesinde sahip oldukları her şeyin zarar gördüğünü, eski sosyal-kültürel dokunun ve kendilerini ülkelere bağlayan tüm bağlantıların yok olduğunu ifade eden katılımcılar, bu durumun geri dönüş ihtimallerini zayıflattığını dile getirmişlerdir.

4.4.3. “Her Suriyeli Bir Vatan Arıyor”: Hukuki Statünün Kalma veya Geri Dönmeye Etkisi

Chowdhory’e (2012) göre, mülteci topluluklarının sığınma ülkelerindeki statüsü, bu kesimin geleceğinin şekillenmesinde önemli etkiye sahiptir. Vatandaşlığa dayalı aidiyet, ev sahibi ülke ile mülteciler arasında çok önemli bir bağlantı noktası olarak kabul edilmektedir. Bu noktada göç eden kesimin güvenli oturma statüsü elde ettiği ve tüm sivil haklardan yararlandığı ülkelerde, uzun dönemli bir perspektif sahibi olabilmeleri daha muhtemeldir. Geleceğe ilişkin belirsizlik yaşayan göçmenler, yaşadıkları toplumun bir parçası olarak bir gelecek planı yapamadıkları ve bu durumun yerleşimcilerin yabancılık hissi oluşturmalarına sebebiyet verdiği dile getirilmektedir (Castles ve Miller, 2008, s. 329). Resmi statü eksikliği, mültecilerin geri dönüş olasılığını belirlemede başat faktörler arasındadır. Mültecilerin “geçici” statüsü, sığınma ülkelerindeki durumlarını belirsizleştiren ve geleceğe ilişkin beklentilerini şekillendiren önemli bir noktadır. Mültecilerin ülkelere geri gönderilme riski, yeniden göç alma kararlarını etkileyebilmektedir.

Finlandiya’da yaşayan Estonyalı ve Rus göçmenlerin geri dönüş niyetleri üzerinde yapılan bir çalışmaya (Anniste ve Tammaru, 2014, s. 398-400) göre, Finlandiya vatandaşlığı ve Finlandiya’da ev sahibi olmak gibi durumlar geri dönüş niyetini azaltan ve yeni vatan düşüncesini pekiştiren faktörlerdir. Yine İtalya’da yapılan bir başka çalışma, (Bonifazi ve Paparusso, 2018, s. 11-12) geri dönme niyetinde olan göçmenlerin oranının, İtalya’da çalışma imkânına kavuşan ve AB vatandaşlığı için oturma iznine sahip olanlar arasında daha düşük olduğu ortaya konulmuştur.

Mülteciler için hukuki statünün önemini ortaya koyan bir diğer çalışma, (Kuch, 2016, s. 483-484) Tanzanya’da yaşayan Burundili mültecilerle ilgili olmaktadır. Burundili mülteciler için Tanzanya vatandaşlığının elde edilmesi, hareket özgürlüğü, oy kullanma yeteneği, fiziksel ve duygusal güvenlik ve toprağa güvenli erişim gibi deneyimlerin gerçekleştirilmesi için son derece önemlidir. Birçoğu için vatandaşlık kazanmak, fiili bütünleşmeyi ve aidiyet hissini korumak için gerekli bir adımdır. İnsanlar, yüksek entegrasyon seviyelerine rağmen, güvenli ve sürdürülebilir bir yaşam sürdürebilmek için vatandaşlık gibi resmi bir statüyü elde etme arayışına girmişlerdir.

Bulundukları ülkede yabancılara verilen haklar o ülkenin göç politikasından bağımsız değildir. Bu haklar, ev sahibi ülkenin sosyo-ekonomik durumu, iş piyasası gibi ekonomik etkenler tarafından belirlenebileceği gibi tarihsel bağlar ve ev sahibi toplumun vatandaşlığa karşı bakışından ayrı değerlendirilemez (Yıldız, 2017, s. 62). Dünyanın değişik yerlerinde devletler, vatandaşlık için birtakım şartlar belirlemektedirler.

Türk vatandaşı olmak, belli şartların yerine getirilmesine bağlı olsa da kan ve toprak esasının bir arada olmasını gerektirmektedir. Ebeveynlerin Türk vatandaşı olmasının yanı sıra, Türkiye’de doğma şartı söz konusudur. Türkiye’deki uygulama Amerika Birleşik Devletleri’ndeki gibi değildir. Türkiye’de doğmuş bebekler Türk vatandaşı olamadığı için Suriyelilerin Türkiye’de dünyaya gelen çocukları da sanılanın ve beklenenin aksine doğduktan sonra vatandaşlığa alınmamaktadır (Gülyaşar, 2017, s. 684). 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu’na göre, Türkiye’de yaşayan bir yabancı, belirli şartları yerine getirdiğinde Türk vatandaşlığı alabilmektedir. Bu şartlar arasında başvuru tarihinden geriye doğru beş yıl kesintisiz ikamet etmek, yeterli düzeyde Türkçe bilmek, genel sağlık açısından bir hastalığı olmamak, milli güvenlik ve kamu düzeni açısından suç teşkil edecek bir faaliyet içerisinde olmamak vb. ölçütler yer almaktadır.

Kanunun 12. maddesi vatandaşlığın kazanılmasında bazı istisnai hallerden söz etmektedir: “Türkiye’ye sanayi tesisleri getiren veya bilimsel, teknolojik, ekonomik, sosyal, sportif, kültürel, sanatsal alanlarda olağanüstü hizmeti geçen ya da geçeceği düşünülen ve ilgili bakanlıklarca haklarında gerekçeli teklifte bulunulan kişiler” bakanlığın yapacağı teklifle, Bakanlar Kurulunun kararı ile vatandaş olabilmektedirler.

7 Ocak 2018 itibarıyla 36 bini 18 yaş üstü toplam 76 bin 443 Suriyeliye vatandaşlık verilmiştir.⁶⁵ Bu sayı Ekim 2019 da 92.280’e ulaşmıştır.⁶⁶ Vatandaşlık verilenler arasında meslek sahibi Suriyeliler de mevcuttur. Buna göre 5 bin 292 Suriyeli öğretmen vatandaşlık hakkı elde etmiştir. Bunlar dışında 1.432 mühendis, 1.235 serbest meslek sahibi, 743 doktor, 732 teknisyen, 507 küçük işletme sahibi, 427 müdür, 396 tüccar, 392 muhasebeciye vatandaşlık verilmiştir. Ayrıca vatandaşlık verilenler arasında

⁶⁵<http://t24.com.tr/haber/suleyman-soylu-bu-gune-kadar-76-bin-443-suriyeliye-vatandaslik-verdik,791996> (Erişim tarihi: 7 Ocak 2019).

⁶⁶<https://tr.euronews.com/2019/08/02/bakan-soylu-92-bin-suriyeliye-vatandaslik-verildi-suleyman-soylu> (Erişim tarihi: 15 Ekim 2019).

hukukçu, eczacı, mimar, üst düzey yönetici, hemşire, tercüman, banka personeli, akademisyenler mevcuttur.

Suriyelilerin bir hedef olarak vatandaşlığa nasıl baktıkları, kalıcılık eğilimlerinin ne kadar güçlendiğini anlamak bakımından önemli bir ölçüt olarak değerlendirilebilir (Erdoğan, 2018, s. 140). Dolayısıyla katılımcıların kalıcılık eğilimlerinin hedef ülkede geçirilen deneyimlerden, sosyo-ekonomik ve kültürel şartlarından olduğu kadar ve vatandaşlık beklentilerinden de etkilendiği söylenebilir. Suriyelilerin büyük çoğunluğu, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığını belirli gerekçelerle istemektedirler. Vatandaşlık almak katılımcıların büyük çoğunluğu için Suriye'ye dönmenin veya Avrupa'ya gitmenin en önemli alternatiflerindendir. Göç öncesinde yaşadıkları güçlükler, Türkiye'de yaşadıkları deneyimler, yaşadıkları aidiyet problemleri, iş dünyasındaki pozisyonları ve geleceğe ilişkin belirsizlikleri vatandaşlığa verdikleri değeri belirleyen etkenlerdir. Onlar için vatandaşlık almak, ev sahibi toplumun bir parçası olmaktır. Türk vatandaşı olmak toplumda yabancı olarak algılanmamak, iş yaşamında öteki olmamaktır.

Katılımcılar, vatandaşlığı mülk satın alabilmek, iş kurabilmek, sahip oldukları mesleği resmi olarak icra edebilmek, fiziki ve psikolojik güven kazanmak, gelecekleri ile ilgili belirsizlikleri ve yaşamlarında önlerine çıkan bürokratik engelleri kaldırmak için istemektedirler. Katılımcılar, için vatandaşlık, kayıt dışı çalışmaktan kurtulmak, iş yerinde emeklerinin karşılığını alabilmek için gerekli bir yasal statüdür. Özgür bir şekilde seyahat edebilmek ve oy kullanabilmek, vatandaşlık isteğinin diğer nedenleri arasındadır. Bir katılımcı, vatandaşlığı karanlıkta yön bulmaya çalışan biri için bir ışık kaynağı olarak değerlendirmiştir. Bir diğer katılımcı, Suriye'deyken kimlik sahibi olamadığını, Esad yönetiminin kendisini her türlü haktan mahrum bıraktığını anlatmıştır. 2011'de ancak kimlik alabildiğini, zaten o yıl savaş başladığı için Suriye'yi terk ettiğini hem Suriye'de yabancı, kimliksiz kaldığını hem de Türkiye'de yabancı ve kimliksiz olduğunu söylemiştir. Bu katılımcıya göre, zamanında kimlik alması halinde çocuklarının okuyup doktor, mühendis, memur olması mümkündü. Bu şekilde yüz binlerce insan Suriye'de kimliksiz yaşamıştır.⁶⁷ Katılımcılar için, kırılan

⁶⁷Katılımcının hem Suriye'de hem de Türkiye'de kendini yabancı hissetmesi, "Çifte Marjinalleşme" kavramına örnek olarak gösterilebilir. "Çifte Marjinalleşme", İngiltere'de yaşayan Polonyalıların

konumlarından kurtulup toplumda güçlü olmanın yolu vatandaşlıktan geçmektedir. Katılımcılara göre, vatandaşlık, sosyal ilişkilerde kendilerini daha güçlü bir konuma taşıyacak, böylelikle onların gözünde büyük görünen birçok sorun küçülecektir. Katılımcılar bu konuyla ilgili şu açıklamaları yapmışlardır:

“Bugün salatalık almak için pazara gittim. Biz hıyar diyoruz onlar salatalık diyor. Sebzeleri seçip poşete koyarken bir Türk kadın yanıma geldi, durdu, Suriyeli olduğumu anladı. Satıcıya yönelip emin olmak için ‘Bu Suriyeli mi?’ diye sordu. ‘Evet’ cevabı alınca ‘Şerefsiz Suriyeliler.’ dedi. Cevap vermek istedim ama pazarcı Arapça biliyordu, bana yöneldi, ‘Boş ver, sen cevap verirsen, buradaki bütün Türkler etrafında toplanıp sana zarar verebilirler, en iyisi sus, konuşma.’ dedi. Vatandaşlık aldıktan sonra Türkler artık ‘Siz Suriyelisiniz.’ demeyecekler, çıkarıp kimliğimi göstereceğim o zaman hiçbir şey yapamazlar. Pazarda karşılaştığım bu durum sonrasında vatandaşlık hakkına sahip olmayı ve kimlik kartımı adama göstermeyi çok istedim.” (İbrahim, 30 yaş, İzmir).

“Türk Vatandaşı olursam kesinlikle durumun daha iyi olacak. Her açıdan fark edecek. Bir problem olduğunda artık korkmayacağım, ‘Ben Türküm.’ diyeceğim. Kimlik sahibi olacağım. O beni koruyacak. Artık hastaneye rahatça gidebileceğim. İş bulma daha kolaylaşacak. İstedğin gayrimenkulü alabileceksin. Hayatta plan yapma konusunda vatandaşlığın motive edici etkisi var. Artık burada kalacağını bileceksin. O yüzden geleceğe ilişkin projeler düşüneceksin. O zaman burda kalırım. Avrupa’ya gitme gereği duymam.” (Kamil, 34 yaş, İzmir).

Bir kısım katılımcı, Avrupa’daki ekonomik, sosyal yaşam şartları ve mültecilere tanınan haklar nedeniyle Avrupa ülkelerine gitme konusuna sıcak baktıklarını anlatmışlardır. Aynı katılımcılar, vatandaşlık aldıklarında bu kararlarından vazgeçip Türkiye’de kalacaklarını ifade etmişlerdir. Öyle ki, tüm çocukları daha önceden Avrupa’ya gitmiş olan ve onlara kaçak yollarla katılmak amacıyla İzmir’e geldiğini söyleyen bir çift, vatandaşlık almaları halinde kesin olarak Türkiye’de yaşamayı tercih edeceklerini beyan etmişlerdir. Suriyeli katılımcılar, vatandaşlık konusunda şunları aktarmışlardır:

“Suriye’ye dönme fikrinden beni döndürecek olan en önemli şey vatandaşlıktır. Vatandaşlık aldıktan sonra ‘Buranın vatandaşıyım.’ diyeceksin. Vatandaşlık alırsam Avrupa’ya gitmeyi düşünmem bile.” (Mustafa, 25 yaş, İzmir).

İngiltere’deki entegrasyon eksikliklerinin yanında kendilerini Polonya’ya ait hissetmediklerini dolayısıyla her iki ülkeye tam olarak uymadıklarını ortaya koymada başvurulmuş bir kavram olmuştur (Mikulin, 2018).

“Türkiye, Avrupa’daki mültecilerin sahip olduğu hakları bize tanırса o zaman kalırım. Avrupa’ya gitme şansım olursa hemen giderim.” (Süleyman, 19 yaş, Gaziantep).

“İzmir’e ilk geldiğimde Avrupa’ya gitmek isteğim vardı. Maddi durumun Avrupa’ya gitmeme elverişli değildi. Avrupa imkânı çıkarsa Türkiye’de kalmaktan vazgeçerim. En azından orada hayat bedensel ve zihinsel olarak buradan daha az yorucu olur. Her şey daha erişilebilir ve ucuz. Hayat şartları mülteciler için buradan daha kolay. Vatandaşlık alırsam savaş bitse ve şartlar düzelse de burada kalacağım.” (Yusuf, 30 yaş, İzmir).

“Vatandaşlık kendi işini kurman için çok yararlı olabilir. Çalıştığında sigorta sahibi olursun. Gelecek konusunda bir garanti gibi olur. Vatandaşlık yoksa hiçbir şeye hakkın yok algısı var. Kaçak pozisyonundasın. Herkes kimliğe bakıyor. Aklımın köşesinde Suriye’ye dönmek var ama vatandaşlık alırsam ben burada kalırım. Vatandaşlık aldığında buradaki insanlar seni dışlayamaz. ‘Sen nerden geldin, niye geldin?’ diyemez. Şimdi ben bir adamla kavga ettiğim zaman korkarım. Niye? Çünkü kavga ettiğinde senin için ‘Bu Suriyeli’ diyecekler. Sen sonuçta yabancısın. Ama kimliğin olduğu zaman yalnız kalmazsın.” (Mustafa, 25 yaş, İzmir).

Görüşme notlarından anlaşılabileceği gibi belirli şartlar nedeniyle ülkelerine dönüş umudunu içinde barındıran katılımcılar, vatandaşlık statüsü almaları durumunda kararlarını değiştirip Türkiye’de kalacaklarını ifade etmişlerdir. Dolayısıyla bu noktada vatan özlemi vatandaşlık isteğinin gerisinde kalabilmektedir.

Mültecilerin gittikleri yerlerde hukuki bir güvenceye kavuşmaları ve bu güvence çerçevesinde sınır dışı edilmeyeceklerini bilmeleri ve her türlü haklara erişimlerinin sağlanması ev sahibi topluma aktif bir şekilde katkı yapmalarının ayrılmaz bir parçasıdır (Şimşek, 2019, s. 25). Katılımcılar için hukuki statülerinin belirsiz olması ve buna bağlı olarak geleceğe ilişkin kaygılar son dönemde yaşadıkları en büyük problemler arasında yer almaktadır. Sınır dışı edilme korkusu yaşayan katılımcılar, vatandaşlığı bunun önüne geçecek hukuki bir mekanizma olarak görmektedirler. Katılımcıların vatandaşlık konusundaki görüşleri şu şekildedir:

“Vatandaşlık alırsam kesinlikle burada kalacağım. Bakarsın devlet memuru olurum, işimde yükselirim veya büyük bir şirket kurarım. İstikrarlı bir hayatım olacak. Şimdiye kadar belirsizlik içinde yaşadık. Şu an her an bir kanunla işimden çıkarılabilirim veya yurtdışına gönderilebilirim. Çünkü hukuki olarak kırılgan bir noktadayım.” (İdris, 21 yaş, Gaziantep).

“Vatandaşlık aldığımızda bu konuda daha bir özgüvenle hareket edeceğiz. Burada vatandaş olmadığımız için bugün buradayız, yarın başka bir yerde olabiliriz veya Suriye’ye gönderilebiliriz. Eğer vatandaşlık alamazsam veya bir kanun çıkarılıp geri gönderilirse o zaman Suriye’ye dönerim.” (Halim, 24 yaş, Gaziantep).

İş adamı katılımcılar, Suriyeli kimlikleriyle iş hayatında engellerle karşılaştıklarını fakat bir Türk ile ortaklık yaptıklarında bu engellerin ortadan kalktığını belirtmişlerdir. Suriyeli iş adamları, vatandaşlığı hem Türkiye’de kalmak hem de mesleklerini daha verimli icra edebilmek için talep etmektedirler. Diğer bir deyişle Suriyeli işadamları, sahip oldukları ekonomik sermayelerini değerlendirmek, iş kurmak ve uluslararası ticaret yapma olanaklarına kavuşmak için vatandaşlık talebinde bulunmaktadır. Birçok Suriyeli iş adamı için Türkiye, ticaret ve uluslararası yatırım potansiyeli açısından cazip bir ülkedir. Görüşmeler sırasında Suriyeli iş adamı, Türkiye’de işi büyütme ve işte yükselme olanağı olduğunu ifade etmiştir. Suriye’de bunların mümkün olmadığını, Suriye’de sadece komşu ülkelerle ticarete izin verildiğini, ciddi bir kontrol olduğunu bildirmişlerdir. Vatandaşlık statüsü elde etmeleri sonucu kalıcı olarak kalma kararı alan iş adamları da mevcuttur. Ticaret erbabı olan katılımcılar, vatandaşlık hakkında şu değerlendirmeleri yapmışlardır:

“Vatandaşlık alırsam burada kalırım. Çin, Birleşik Arap Emirlikleri ve Suriye ile ticaret yapacağım. Ama kalıcı olarak Türkiye’de kalacağım.” (Halim, 24 yaş, Gaziantep).

“Burada kalıcı olma kararını almamda, kazandığım vatandaşlığın büyük etkisi oldu.” (Samet, 39 yaş, Gaziantep).

Vatandaşlık, kimlik-aidiyet sorununu gideren ve bu yolla ev sahibi toplumda kalma eğilimini besleyen önemli bir faktördür. Bazı mülteciler için toplumda güçlü olmanın ve bir kimliğe sahip olmanın yolu vatandaşlıktan geçmektedir (Kuch, 2016, s. 483). Katılımcılar, hukuki statüleri nedeniyle kırılgan bir durumda olduklarını ve kendilerini bir yabancı gibi hissettiklerini ifade etmişlerdir. Kendi tabirleriyle “diken üstünde bir yaşam”ı aşmak istemektedirler. Bunun ancak vatandaşlıkla mümkün olabileceğini zira bir müddet sonra çıkarılacak bir kanunla geri gönderilme durumlarının olduğuna dikkat çekmektedirler. Katılımcılar, bu konuda şunları ifade etmişlerdir:

“Vatandaşlık benim hayalimdir. İş bulmada bana kolaylık sağlayacaktır. Burada hayatımı sürdürürüm. Türkiye’yi seviyorum, buraya alıştım. Avrupa fırsatı olsa da kesinlikle gitmem. Bir de ben bir Türk kızı seviyorum. Ama Suriyeli olduğum için bana vermiyorlar. Vatandaşlık alırsam, Türk olduğumu söyleyeceğim. Anne ve babası o şekilde ikna olabilecekler.” (Kasım, 21 yaş, Gaziantep).

“Vatandaşlık alırsam çok şey fark edecek. Her şeyden önce Türk olacağım. Burada kalacağım. Belki iş bulamayacağım ama en azından benim bir vatanım olacak. Şu anda kendimi evsizler gibi hissediyorum. Bana göre, şu anda her Suriyeli bir vatan arıyor. Bütün Arap ülkeleri Suriyelilere ihanet etti. Vatandaşlık alırsam en azından bir yere ait olduğumu hissedeceğim. Kendimi daha güvende hissedeceğim.” (Mahmut, 27 yaş, Gaziantep).

“Vatandaş olursan mülteci etiketi üzerinden kalkar. Mülteci muhabbetinden kurtulursun. Ben Türk olduğumu hissedeceğim. Vatandaşlık alırsak ne Suriye ne Avrupa’ya hiçbir yere gitmeyiz.” (Semir, 37 yaş, Gaziantep).

“Vatandaşlık verilirse her on parmağımla onaylayacağım. Vatandaşlığın hayatımda yaratacağı değişiklikleri biliyorum. Her şeyden önce psikolojik olarak rahatlayacağım. Onun için vatandaşlık alıp kalmak istiyorum.” (Arif, 47 yaş, İzmir).

Saha çalışması sırasında bir kısım katılımcının vatandaşlık konusuna değinirken kendi ülke vatandaşlıklarına ve etnik kimliklerine karşı tepkisel bir duruş sergiledikleri gözlemlenmiştir. Yalçın, (2004, s. 89) Mason’dan hareketle yeni bir sosyal ortama giren bir göçmen için etnik kimliği bir engel teşkil ediyorsa o kişinin etnik kimliğini yeniden tanımlama konusunda esnek davranabileceğini belirtir. Ona göre, yeni ortamdaki olanaklara kavuşmak amacıyla kişi gerekirse eski kimliğini değiştirmeye kadar giden bir taktik geliştirebilir. Suriyeli katılımcıların kendi ülke vatandaşlıklarına ve etnik kimliklerine karşı tepkisel davranmalarının ardında iç savaş sırasında Arap ülkelerinin gösterdikleri tavırların da etkili olduğu, görüşmelerden anlaşılmaktadır. Bu konudaki katılımcı görüşleri şu şekildedir:

“Vatandaşlığı keşke alsaydık. Suriyeli kimliği, üzerimizde büyük bir yük artık. Suriye vatandaşlığı artık mekruh bizim için. Suriye vatandaşlığını artık istemiyoruz.” (Nurullah, 48 yaş, İzmir).

“Burada Türk vatandaşlığını almak istiyorum. Suriye vatandaşlığını artık istemiyorum. Arap milletini istemiyorum.” (İsmet, 45 yaş, İzmir).

“Bütün Arap ülkeleri Suriyelilere ihanet etti. Arap olduğum için kendimle gurur duymuyorum.” (Mahmut, 27 yaş, Gaziantep).

Göç eden kişilerin hedef ülkedeki statüsü, onların kalma veya yeniden göç etme eğilimlerini etkileyen bir faktördür. Katılımcılar için vatandaşlık almak, geleceğe ilişkin belirsizliklerin ve toplumdaki dezavantajlarının sona ermesi anlamına gelmektedir. Hem fiziksel ve psikolojik güven açısından hem de belirli haklara kavuşmak adına vatandaşlığın önemli bir statü olduğunu belirtmişlerdir. Vatandaşlık elde etmek

katılımcılar için toplumun bir parçası haline gelmektir. Katılımcılar, vatandaşlık statüsü elde ettiklerinde Avrupa'ya gitmekten veya Suriye'ye dönmekten vazgeçeceklerini kararlı bir dille ifade etmişlerdir.

4.4.4. Aile Üyelerinin Durumu Açısından Kalma veya Dönme Eğilimi

Göçmenlik deneyiminde göç edilen yerde kalma süresinin uzaması, ilk göç edenlerin -ister işçi ister mülteci olsun- eşlerini ve çocuklarını getirmeye veya yeni aileler kurmaya başlamalarıyla sonuçlanmaktadır. Bu noktadan sonra insanlar, kendi geleceklerini söz konusu yeni ülkede görmeye başlarlar. Bu süreç, özellikle göçmenlerin çocuklarının durumu ile de ilişkilidir: Çocuklar yeni ülkede okula gitmeye, dil öğrenmeye, akran grupları ile ilişkileri oluşturmaya başladıklarında ebeveynlerin kendi anavatanlarına dönmesi giderek zorlaşır (Castles ve Miller, 2008, s. 38-39). Gidilen yerin anadilini öğrenme, aile kurma ve menşe ülkedeki toplumsal yaşamdan giderek uzaklaşma gibi faktörler geri dönüşü oldukça zayıflatmaktadır. Göç etme kararını vermede göçmenlerin yalnızca kendi geleceklerini değil, çocuklarının da geleceğini düşündüklerini ve bu hususun üçüncü bir ülkeye göç etme veya geri dönme kararında büyük oranda belirleyici olduğu belirtilmektedir (Bilecen, 2018, s. 141).

Ev sahibi ülkede kalış süresi, geri dönüş niyetlerini etkileyen önemli bir faktör olarak değerlendirilmiştir (Cassarino, 2018, s. 57; Güven, 1994, s. 12; Makine, 2012, s. 377). Sözelimi, İtalya'daki Faslı göçmenler üzerinde yapılan bir çalışmada (Paparusso and Ambrosetti, 2017, s. 147) 1999'dan önce İtalya'ya gelen Faslıların geri dönme niyetinin, yakın zamanda gelenlere nazaran daha düşük olduğu görülmüştür. Sahip olunan çocuk sayısının ve yurtdışında geçirilen sürenin ev sahibi ülkede kalma eğilimi üzerinde olumlu bir etkisi vardır. Çocukların özellikle okula kayıt olduktan sonra yoğun olarak ev sahibi ülke yaşamına maruz kalmasının anne-babalar üzerinde ciddi etkileri bildirilmiştir. Ayrıca, ebeveynler çocuklarını ev sahibi ülkede eğitmek isteyebilmekte ve bu da yurt dışında kalma eğilimini olumlu yönde etkileyebilmektedir (Dustmann vd., 1996, s. 232). Diğer bir deyişle, ev sahibi ülkede uzun süre yaşamak sürekli kalmanın bir sebebi olarak gösterilmektedir. Geri dönme niyeti, göçmenlik süresi arttıkça ve göç yaşı azaldıkça azalmaktadır. Bu durum, ikamet ülkesindeki sosyalleşme ve uyum süreçlerinin, göçmenlerin kalmaya ya da geri dönmeye karar vermelerini etkileyen unsurlara kanıt olarak sunulmaktadır (Bonifazi ve Paparusso, 2018, s. 11-12; Belgiojos,

2016, s. 16-17). Diğer bir deyişle, göçmen yurtdışında ne kadar uzun yaşarsa, ev sahibi ülke toplumuna o kadar fazla uyum sağlama eğilimine girer ve kendi ülke toplumundan daha fazla ayrışır. Bu durum geri dönüşü azaltan bir etkiye sahiptir (Dustmann, 1996, s. 230).

Varış yerindeki bazı olumlu deneyimler, bazı mültecilerin ülkelerine dönme konusunda isteksiz olmalarını beraberinde getirebilir. Sözgelimi Liberyalı mülteciler, ülkelerindeki karışıklıklardan dolayı Gana'ya göç etmişlerdir. Ülkede uzun süre kalan, belirli bir eğitim ve istihdam olanağı elde etmiş olanların Gana'da kalmaya devam etmek istedikleri belirlenmiştir. Söz gelimi Gana'da 20 yıldan fazla bir süre kalıp yerel dilleri öğrenen, eğitimlerini tamamlamak ve toplumda bir statü elde etmek isteyenlerin hedef ülkede kalma eğilimleri yüksektir (Tanle, 2013, s. 879-880).

Benzer şekilde Ekvadorlular, İspanya'da kaldıkları 10 yılı aşkın sürede aile birleşimi süreçleri geçirmiş, yeni haneler oluşturmuş, evler satın almış, mahallelere yerleşmiş, çocuk sahibi olmuş, çocuklarını okullara göndermiş, küçük işletmeler açmış, İspanyol vatandaşlığına başvurmuş ve elde etmişlerdir (Martinez, 2017, s. 481). Ekvadorlu göçmenler ayrıca İspanya'daki yaşama çok alıştıklarını, İspanya toplumunun ekonomik, sosyal ve kültürel standartlarını öğrendiklerini ve bunlara adapte olduklarını, İspanya'da 10 yıl geçirdiklerini ve İspanya'nın yaşam biçimine uyum sağladıklarını bu yüzden geri dönmeyeceklerini belirtmişlerdir. Ebeveynlerin, çocuklarının İspanya'da doğmaları nedeniyle İspanyol olduklarını ifade etmeleri “uyum” faktörünün, göçmenlerin kalıcılığını belirleyen kilit bir unsurlardan biri olarak görülmesine örnek olarak gösterilebilir (Martinez, 2017, s. 482).

İspanya'da büyümüş ya da dünyaya gelmiş çocukların varlığı, İspanya'da kalmak için güçlü bir neden haline gelmiştir. Çocuklar İspanya'daki yaşama alışmış ve okuldaki sosyal ortam, sosyokültürel referanslar ve yaşam tarzları açısından bir geçmişe sahip olmuşlardır. Onlar için Ekvador'a geri dönmek, İspanya'daki hayatlarını sonlandırmak, tanımadıkları bir ülke ve kültürde hayata yeniden başlamak zorunda kalmak anlamına gelmektedir (Martinez, 2017, s. 483). Ülkelerindeki şiddet olayları yüzünden Tanzanya'ya göç etmiş olan Burundililer de, çocukları Tanzanya'da doğup büyüdükleri ve barışçıl ortama alıştıkları için tekrar Burundi'ye dönme konusunda isteksiz olduklarını ifade etmişleridir. Tanzanya'da doğan ve bir iş sahibi olan Burundililerin

kendilerini Tanzanyalı olarak hissettikleri, bu nedenle kalma yönünde eğilim gösterdikleri bildirilmiştir (CSFM, 2008)

Görüşme yapılan katılımcıların bir kısmı, yukarıdaki göçmen-mülteci deneyimlerine benzer ifadeler kullanmışlardır. Doğup büyüdüğü topraklar konusunda özlemlerini ifade eden katılımcılar, buna karşılık çocuklarının Türkiye’de okula gittiğini, yeni davranış kalıpları edindiklerini, burada bir düzen kurduklarını belirtmişlerdir. Döndükleri vakit Türkiye’de alınan diplomaların Suriye’de geçerli olmayabileceğini, oraya gidip de yeni bir hayata başlamanın çok zor olduğunu ifade etmişlerdir. Söz gelimi İzmir’de görüştüğümüz bir Türkmen Suriyeli, çocuğunun 15 yaşına geldiğini, İzmir’de okula gittiğini ve Arapça bilmediğini, kız çocuklarının okulda başarılı olduklarını, kalmaları konusunda çocukların öncelikli gerekçeleri olduğunu beyan etmiştir.

Katılımcılar, kurdukları hayatın meyvelerinin çocukların başarısı olduğunu dile getirmişlerdir. Bu durumun, hayata iyimser bakmalarında önemli bir belirleyici olduğunu, ülkelerinde bir gelecek göremediklerini, Türkiye’deki geleceklerinin çocuklarının geleceğiyle bağlantılı olduğunu belirtmişlerdir. Onlara göre, çocukların Türkiye’de büyümesi, onların kültürel olarak Türkiye’ye bağlı oldukları fikrini beraberinde getirmektedir. Diğer bir deyişle, çocuklar sosyalleşme süreçleriyle beraber Türkiye’de bir kimlik algısına sahip olmuş ve aidiyet duygusu geliştirmişlerdir. Katılımcılar, bu konuda şunları anlatmışlardır:

“Savaş bitse de geri dönmeyi düşünmüyorum. Çünkü biz burada Gaziantep’te yeni bir hayat kurduk. İstikrarlı bir yaşamımız var. Çocuklar okula gidiyorlar. Belirli bir seviyede Türkçe öğrendiler. Az da olsa sosyal çevreleri oluştu. Buraya uyum sağlamaya çalışıyorlar. Benim burada bir işim var. Bütün bu düzeni yıkıp Suriye’ye gitmem artık imkânsız. Çünkü çocuklarımın burada okumasını istiyorum ve burada bir geleceğe sahip olmalarını bekliyorum. Çocukları alıp tekrar Suriye’ye gitmem, onların yeni bir travma yaşamalarına sebebiyet verecektir. Suriye’de annem ve kız kardeşim var. Onları görmek için tatillerde gitmeyi çok istiyorum. Bunun dışında bir dönüş düşünmüyorum. Çocuklarım Suriye’ye gitmek istemiyorlar. Burada vatandaşlık alıp eğitimlerini burada sürdürmek istiyorlar. Burada kalmak istememizin temelini bu oluşturuyor.” (Zehra, 37 yaş, Gaziantep).

“Erkek çocuğum beşinci sınıfta. Türkçe eğitim öğretim görüyor. Çok çalışkan bir öğrencidir. Bu durumda çocuğumu nasıl alıp Suriye’ye giderim, orada sıfırdan Arapça öğretirim? Kendisi zaten burada kalmak istiyor Suriye’ye dönmek istemiyor. Çünkü

tamamen bir Türk kültürü içinde büyüdü. Artık o Suriye’li sayılmaz.” (Semir, 37 yaş, Gaziantep).

“Savaş çok uzarsa, çocuklar burada büyümüş olacaklar. Kültürel olarak buralı olacaklar. O yüzden artık çocukları alıp tekrar Suriye’ye dönmeyeceğim. Gidip her şeye sıfırdan başlayamayız.” (Şükran, 28 yaş, İzmir).

“Çocuklarım burada büyüdüğü için muhtemelen dönmeyeceklerdir. Mesela en küçük oğlum burada doğdu. Burada büyüdüğü için Suriye’ye dönmeyecektir. Çocukların bu durumu, benim dönme kararımı elbette ki etkileyecektir.” (Hasan, 36 yaş, İzmir).

2015 yapılan bir çalışmada birçok Suriyeli (Türkmen, Arap, Kürt) savaşın bitmesi durumunda Suriye’ye döneceklerini ifade etmişlerdir. Fakat 2016 yılında yapılan görüşmelerde sığınmacıların Türkiye’de kalma arzularının arttığı görülmüştür (Deniz vd., 2016, s. 95). Türkiye’de kalma süreleri arttıkça yaşamlarını burada devam ettirme eğiliminde bir artış meydana geldiği katılımcıların açıklamalarına yansımıştır. Bir kısmı, çocuk yaşta Türkiye’ye giriş yapmışlardır. Türkiye’de büyüyüp, buradaki okullarda eğitim-öğretim faaliyetlerine katılmışlardır. Buraya alıştıklarını ifade etmişlerdir. Suriyeli katılımcılar, bu konuda şu ifadeleri kullanmışlardır:

“Buraya geldik, 7 yıldır buradayız. Buraya alıştık, çünkü burada büyüdü. Suriye’ye hala korku içinde bakıyorum. O yüzden döndüğümde yine sıfırdan başlamak gerekiyor. Sahip olduğumuz her şey yok oldu. Oraya yeniden alışmam lazım. Burda kendimi inşa ettim. Bu konumumu kaybetmek istemiyorum.” (İdris, 21 yaş, Gaziantep).

“Çocuklarım burada okula gidiyorlar. Çocuklarım okulda çalışkandır. 6-7 yıldır buraya alıştılar. Onları tekrar alıp başka bir yere gidip sıfırdan başlayamam, düzenimi bozamam.” (Samet, 39 yaş, Gaziantep).

“Büyük çocuğum altıncı sınıfa gidiyor. Hep Türk okullarında okudu. Ben gitmek istesem de kendisi okul münasebetiyle gelmeyebilir. Çünkü buranın sistemi ile büyüdü.” (Hazım, 44 yaş, İzmir).

Göç edilen yerde geçirilen süre, ev sahibi toplumda kalma veya yeniden göç etme konusunda kritik bir öneme sahiptir. Hedef ülkede geçirilen sürenin uzun olması, yeniden göç etme ihtimalini azaltıcı bir etkiye sahiptir. Göçmen veya mülteci ev sahibi toplumda ne kadar uzun süre yaşarsa o toplumun kültürüne ve yaşam alışkanlıklarına aşinalığı da o ölçüde artar. Bu kişilerin hedef ülkede kalma eğilimleri diğer aile üyelerinin de kararlarını etkiler. Göç edilen yerde doğan ve okula giden ev sahibi

toplumun dilini öğrenen kişilerin kalma eğilimleri daha yüksektir. Bunların yeniden göç kararı almalarından isteksiz olmaları, içinde doğup büyüdüğü ailenin de kararlarını şekillendirebilir.

4.4.5. Birey-Devlet İlişkisi ve Yaşam Biçiminin Göç Eğilimlerine Etkisi

Bireyin toplumdaki konumu ile uygulamadaki haklar açısından Türkiye ve Suriye'yi karşılaştıran katılımcılar, iki ülke arasındaki farklardan yola çıkarak bu konuda bir yaklaşım sahibi olmuşlardır. Katılımcılar, kendi ülkelerinde uzun süre yönetimin baskısı altında yaşadıklarını, liyakatin hiçbir şekilde gözetilmediğini, temel hakların devlet yetkililerince sınırlandırıldığını, devletin vatandaşlarına olması gereken hizmeti sunmadığını, rüşvet ve torpilin yaygın olduğunu vurgulamışlardır. Esad yönetiminin kendilerini hiçbir zaman bir birey olarak kabul etmediğini anlatan katılımcılar, Türkiye'de birey-devlet ilişkilerinin temel hak ve özgürlükler açısından daha iyi düzeyde olduğunu, vatandaşlar arasında herhangi bir nedenden dolayı ayrımcılık yapılmadığını belirtmişlerdir. Pilot çalışma sırasında görüştüğümüz bir Suriyeli, çocuklarından birisinin ilkokulda fiziksel şiddet gördüğünü, fakat Suriye'de kendi devletlerinin baskıcı ve dışlayıcı politikalarını hatırladıkça buradaki ayrımcılığı önemsemediğini dile getirmiştir. Katılımcılar, Türkiye'de devletin vatandaşlarına karşı görevini en iyi şekilde yapmaya çalıştığını, bu açıdan Türkiye'deki şartlar ile Suriye'deki şartlar arasında çok önemli farklar olduğunu söylemişlerdir. Katılımcılar, bu farklara ilişkin şu ifadeleri dile getirmişlerdir:

“Devlet, Suriyelilere karşı gayet objektif bir tavırla yaklaşıyor. Olması gereken neyse onu uyguluyor. Mesela bir Türk ile bir Suriyeli arasında problem çıktığında devlet duygusal davranmıyor. Haklı haksız ayırabiliyor. Suriye'de haklı haksız belirleyen şey, torpildi.” (Hamit, 55 yaş, Gaziantep).

“Vatandaşlık alırsam bütün hayatımın birden değişeceğine inanıyorum. Dünyanın en mutlu insanı ben olacağım. İnsan olduğumu artık fark edeceğim. Esad'ın hâkimiyetinde yaşayan kişiler hiçbir zaman insan muamelesi görmediler. Suriye'de boş bir yaşam geçirdik ve devlet nezdinde hiçbir değerimiz yoktu. Burada insana değer veriliyor.” (Halil, 52 yaş, İzmir).

Görüşme yapılan katılımcıların önemli bir kısmı, Türkiye ile Avrupa'daki kültürel yaşamı karşılaştırmışlardır. Onlar için inanç konusu, hem kendi yaşamlarına anlam katmak hem de ev sahibi toplumla ortak bir değer dünyasına sahip olmak açısından önemlidir. Katılımcılar, Türkiye ile inanç konusundaki benzerlikleri öne çıkararak

Avrupa'yı tercih etmediklerini anlatmışlardır. İnanç konusundaki benzerliklere vurgu yapan katılımcılar, fırsat bulmalarına rağmen hiçbir şekilde Avrupa'ya gitmeyi düşünmediklerini dile getirmişlerdir. Onlar için Türkiye bir İslam ülkesi olduğu için çocukların İslami davranış örüntüleriyle büyümeleri son derece önemlidir. Katılımcılar, Türkiye'de ezan sesi duymalarından ve çevrelerinde Müslüman görmelerinden mutlu olduklarını belirtmişlerdir. Dini değerlerin sonraki kuşaklara aktarılmasının önemine vurgu yapan katılımcılar için Avrupa'ya gitmek, değerlerden uzaklaşmak anlamına gelmektedir. Avrupa'daki aile yapısı ve kız-erkek ilişkileriyle ilgili yasaların farklı olduğuna da değinen katılımcılar, bu gerekçeyle hiçbir şekilde Avrupa'ya gitmeyeceklerini ifade etmişlerdir. Diğer bir deyişle, Suriyeliler, kültürel açıdan yaşam biçimlerine uymadığı gerekçesiyle Avrupa'ya gitmek istememekte, kendilerinin ve çocuklarının geleceği için Türkiye'yi tercih etmektedir. Bu durum göç tercihlerinin klasik ekonomi kuramının ücret farklılıkları teziyle açıklanamayacağının göstergesi olarak ortaya konulabilir. Katılımcılar, Türkiye ile Avrupa arasındaki kültürel farkların göç eğilimlerine etkisine ilişkin şunları anlatmışlardır:

“Avrupa'ya gidersek çocuklarım inançlarından uzaklaşırlar diye korkuyorum. Gaziantep Suriye yakın olduğu için kültürel olarak benziyor. Ne kadar uzaklaşırsan kültüründen de o kadar uzaklaşmış olursun.” (Şükran, 28 yaş, İzmir).

“Avrupa'ya gidenler orada bozuluyor. Çoğu aile reisi var, eşlerine ve çocuklarına güçleri artık yetmiyor. Gidenler ‘Abi biz bozulduk yani Almanya'ya geldik. Orada kızına gücün yetmiyor çünkü erkeklerle beraber aynı okulda okuyorlar. Türkiye'de iken daha iyiydi.’ diyor.” (Enes, 30 yaş, İzmir).

“Avrupa bana kapılarını açsa da artık gitmek istemem. İzmir'e bakıyorum, kız erkek ilişkilerinde Müslüman bir ülkede bu kadar özgürlük varsa acaba Avrupa'da nasıldır diye düşünüyorum. İki tane kızım var. Avrupa'ya gidersem, bütün örf adetlerini unutup onlara benzeyecekler. Burada olsalar az da olsa onlar üzerinde kontrol kurabileceğimi düşünüyorum.” (Hasan, 36 yaş, İzmir).

“Avrupa'da akrabamız var ve oradaki yaşamın güzelliğinden bahsediyor. Ben de kendisine domuz eti yiyip yemediklerini, orada cami ve ezan sesi olup olmadığını, Müslümanların ne şekilde yaşadıklarını soruyorum. Bana tatmin edici bir cevap veremiyor. O yüzden Avrupa macerasına girmek istemiyorum.” (Selve, 51 yaş, Gaziantep).

Katılımcıların birey devlet ilişkileri açısından Suriye ile Türkiye'yi karşılaştırdıkları ve kendileri açısından uygun şartları taşıyan yerde kalma eğilimine girdikleri görülmektedir. Diğer bir deyişle temel hak ve özgürlüklerden yararlanma konusunda vatandaşları arasında farklılık gözetmeyen bir devlet algısı, katılımcıların Türkiye'de kalma eğilimlerini güçlendiren bir faktördür. İnanç unsurunun ortak bir yaşam çerçevesi sunduğunu düşünen katılımcılar, yaşam biçimi olarak Türkiye'yi Avrupa'ya tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Katılımcılar Türkiye'deki dinsel yaşam şekillerine yaygın olarak vurgu yapmışlardır. Bu faktörler, katılımcıların önemli bir kısmının Türkiye'de kalmalarının nedenlerindendir. İzmir'deki Suriyeliler ile ilgili 2016'da yayımlanan bir çalışmada (Yıldız ve Uzgören, 2016, s. 11) benzer sonuçlar elde edilmiştir. Çalışmadan elde edilen verilere göre çoğu Suriyeli, iki ülke arasındaki kültürel ve dini benzerlikler nedeniyle Avrupa'ya gitmek yerine Türkiye'de kalmayı tercih ettiklerini aktarmışlardır. Bu sonuçlar, ülkeler arasındaki ekonomik gelişmişliğin veya istihdam alanındaki kazanç farklılıklarının her zaman göç etmenin gerekçesi olmayabileceğini göstermektedir.

4.4.6. Cinsiyet, Medeni Durum ve Diğer Kişisel Faktörlerin Suriyelilerin Göç Eğilimlerine Etkisi

Bireyin aile içerisindeki statüsü, göç hareketliliğini etkileyebilmekte eşin, çocukların veya yakın akrabaların aktiviteleri ve tercihleri bu hareketliliği azaltıcı veya arttırıcı rol oynayabilmektedir. Bu noktada, yeniden göç kararı alanlar, daha çok bekâr olup diğer aile üyeleriyle bağımlılıkları nispeten az düzeyde olan kişilerdir. Evli çiftlerin, çocuklu veya çocuksuz ailelerin kalma durumlarının bekâr kişilere nazaran daha göre daha yüksek olduğu bildirilmiştir (Fihel ve Górný, 2013, s. 70-72). Lübnan, Ürdün ve Irak'taki Suriyeliler üzerinde yapılmış çalışmalar bekâr Suriyelilerin evli olanlardan, erkek üyelerin kadınlardan daha fazla hareketlilik eğiliminde olduğunu göstermiştir. Bekâr olan, erkek olan ya da çekirdek bir ailenin üyesi olmayan Suriyelilerin geri dönüş veya başka bir ülkeye gitme olasılıkları daha yüksektir (Dünya Bankası, 2019, s. 21).

Yapılan görüşmeler sırasında hem Gaziantep hem de İzmir'deki bekâr katılımcıların yeniden göç etme eğilimlerinin evli olanlara göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Evli ve çocuk sahibi katılımcıların Türkiye'de kalma eğilimleri yüksektir.

Kadın katılımcıların erkek katılımcılara göre daha fazla kalma isteğinde oldukları söylenebilir. Bunların yanı sıra aile bağlarının güçlü olması, aile reisinin savaş sırasında ölmesi veya kaybolması sonucu diğer üyelerin çalışıp ailelerine ekonomik açıdan katkı yapmak zorunda kalmaları onların karar verme süreçlerini etkilemektedir. Katılımcılar, bu konuda şunları dile getirmişlerdir:

“Avrupa’ya gitmek istemiyorum. Burada evli çocuklarım var. Onları bırakıp gitmek istemiyorum. Kızlarımdan bir tanesi Gaziantep’te oturuyor. Diğeri Adana’da.” (Semra, 31 yaş, Gaziantep).

“Burada beni tutan herhangi bir şey yok. Eğer buradan evlenmiş olsaydım, akrabalar, yakınlar olsaydı, burada kalırdım.” (Halit, 28 yaş, Gaziantep).

“İş ve para kazanmak için burada kaldım. Çok param olsaydı, aileme iyi koşullar sağlayıp hemen Avrupa’ya giderdim. Ama ben gidersem ailem ortada kalır. Babam şu anda Suriye’de kayıptır. Ailede bir tek ben çalışıyorum.” (Ali, 23 yaş, İzmir).

“Avrupa isteği başta tüm ailede vardı. Şimdi ben istiyorum. Ailem istemiyor. Ben kendim söylüyorum, orada yaşamayı çok istiyorum. Ama çocuklarım ve eşim gitmek istemezse tek başıma gidip ne yapabilirim ki? Uzun yıllardır buraya alıştılar. Onlar nerede kalırlarsa ben de orda kalırım.” (İhsan, 40 yaş, Gaziantep).

“Ben şahsen Avrupa’ya gitmek istiyorum ama ailede en büyük benim. Benden başka çalışan yok. Bu yüzden aileme bağımlıyım. Ailemin bana ihtiyacı var. Onları bırakıp gidemem.” (Kamil, 34 yaş, İzmir).

İç savaş sırasında yaşanan olayların travmatik anısı, geri dönüşü olumsuz yönde etkileyen faktörlerden bir tanesidir (Dünya Bankası, 2017). Katılımcıların iç savaş sırasında maruz kaldıkları şiddet, bedensel ve ruhsal sağlıkları üzerinde birtakım etkiler bırakmıştır. Bazıları için aradan geçen uzun zamana rağmen travmanın etkileri devam etmektedir. İzmir’de, ev ziyaretleri sırasında bir kadın katılımcı, yaşadığı travmaya ilişkin çarpıcı ifadeler kullanmıştır. Katılımcı, çocuğunun Esad yönetimi tarafından askere alındığını, altı yıl zorunlu askerlik hizmetine tabi tutulduğunu, altıncı yıldan sonra kendisinden haber alamadıklarını anlatmıştır. Esad yönetimi tarafından ön cepheye sürülmüş veya öldürülmüş olmasının muhtemel olduğunu belirtmiştir. İzmir’de bulunduğu süre içerisinde hastaneye her gittiğinde morga uğradığını ve morgda uzun süre ağladığını, çocuğu oradaymış gibi hissettiğini anlatmıştır. İç savaş sırasında

yaralanan, sakat kalan, yakın çevresinden insanları kaybetmiş veya ağır travma yaşamış bireylerin geri dönmeme konusunda kararlı bir duruş sergiledikleri görülmüştür:

“Suriye cennet olsa da dönmek istemiyorum. Ben Suriyeliyim, yurdumu seviyorum, sürekli dilimde ama eski Suriye kalmadı. Suriye’de ölümler ne zaman mezardan kalkarsa o zaman dönerim. Ben savaş sırasında çok ceset parçaları topladım. O yüzden Suriye gözümde karardı. Babam orda kayboldu. Akıbeti belirsiz. En yakınımdaykileri toprağa verdim. Ruhum orda öldü.” (Ali, 23 yaş, İzmir).

“Bir kardeşim Suriye’de vefat etti. Diğer kardeşlerim de Türkiye’de yaşıyor. Ev ve işyerlerimiz yıkıldı. Orada hiçbir şeyimiz yok. Hiçbir şartta dönmek istemiyorum. Bana ‘Suriye’de Kâbe inşa edilmiş’ hatta ‘Baban mezardan kalktı seni görmek istiyor.’ deseler ben yine de dönmem. Suriye’de vücuduma mermi isabet etti. Vücuduma mermi girdiği zaman, neye uğradığını şaşırırdım. Hem aldığım yara yüzünden hem de yanımdaki ölmüş adamın korkunç görüntüsünden bağıırıyordum. O yara yüzünden çektiğim acıyı ancak Allah bilir. Acıya dayanmak için parmaklarımı ısıırıyordum, bu yüzden parmaklarım sürekli kanıyordu. Ben yaralı olarak buraya geldim. Devlet beni burada ameliyat etti. Ücret almadı. Bu ameliyatı Suriye’de yaptırsaydım, hastane benden yüksek miktarlarda para alacaktı. Türkiye’ye geldikten sonra narenciye bahçelerinde ağırlık kaldırdım. Bu yüzden bende fitik oluştu. Öksürdüğümde karnım şişiyordu. Bu nedenle beni tedavi ettiler. Minnettarım. Hem ameliyattan hem de ilaçlarından ücret almadılar.” (İlyas, 37 yaş, İzmir).

“Savaş biterse de şartlar düzelirse de dönmeyeceğim. Oraya dönmem için bir sebebim kalmadı. Annem babam çoktan öldü. Savaş sırasında bir tane erkek kardeşim ve bir kız kardeşim evin yıkılması sırasında vefat ettiler. Her şeyimizi kaybettik. Eşim öldü. Suriye’de hiçbir akrabam yok. Orada hiçbir şeyim kalmadı.” (Hiba, 42 yaş, İzmir).

“Savaş psikolojik olarak yorgunluk demek. Savaş sırasında çok korkunç durumlar yaşadık. Çok bomba sesi duydum. Tüm seslerden artık rahatsız oluyorum. Yağmur sesinden hatta düğün sesinden bile rahatsız oluyorum.” (Leyla, 21 yaş, İzmir).

Gaziantep’te bir kadın katılımcı, duygusal nedenleri gerekçe göstererek, bulunduğu yerden başka bir ülkeye veya kente hatta bir başka mahalleye bile taşınmak istemediğini ifade etmiştir. Bulunduğu yere alıştığını belirten katılımcı, göç sürecindeki duyguları tekrar yaşamamak için yaşadığı mahalleden ayrılmak istemediğini şöyle söylemiştir:

“Üç buçuk yıldır Akyıl Mahallesi’ndeyim. Buraya alıştık, mesala Yeşil Vadi tarafına gidersem kendi vatanımdan ayrılmış gibi olacağım. Suriye’den ayrıldığım günkü duyguları yeniden yaşayacağım. Bu yüzden mahallemden ayrılmak istemiyorum.” (Şükran, 28 yaş, İzmir).

Cinsiyetin veya kişinin evli olup olmamasının göç sürecindeki karar alma şekillerine etkisi söz konusudur. Erkek katılımcıların kadın katılımcılara göre yeniden göç etme eğilimleri yüksektir. Bekâr olan veya ailesinde kendisine bağımlı kişi bulunmayan bireylerin göç etme eğilimi daha yüksektir. Fakat kişinin bekâr olup olmaması veya cinsiyet, göç eğilimlerini açıklamada her zaman tek başına bir anlam ifade etmeyebilir. Tüm bunların kişinin sahip olduğu diğer yaşam şartlarıyla beraber değerlendirilmesi gerekir.

Cinsiyet ve medeni durumun yanı sıra birtakım duygusal faktörlerin de karar alma süreçlerine etki ettiği görülebilmektedir. İç savaşın tüm olumsuzluklarına maruz kalan bazı katılımcılar, bu süreçte yaşadıkları travmatik olayların uzun vadeli etkilerinden söz etmişlerdir. Bu travmatik yaşantılar, katılımcılarda karar verme süreçlerini etkileyen belirli duygu durumları yaratmıştır. Özellikle iç savaş sırasında ailesinden birini Suriye’de kaybetmiş veya kendisi yaralanmış katılımcıların Türkiye’de kalma kararlılığında oldukları görülmüştür.

4.4.7. Vatan Özlemi, Uyum ve Ekonomik Şartların Kalma veya Dönmeye Etkisi

Mülteciler için vatanını ve ülkesindeki yaşam biçimini özleme, kendi geçmişindeki insanlarla, ailenin ve arkadaşlarının yanında yaşamak isteme geri dönüş için önemli belirleyicilerindendir (Gmelch, 1983, s. 50; Chowdhory, 2012; Baba ve Claudio, 2012, s. 17-18; Mikulin, 2017, s. 146-147). Vatan özleminin yanı sıra, uyum sorunu, ülkelerindeki mülklerine kavuşma isteği ve ev sahibi ülkede geçim sıkıntısı dönüş sebepleri arasında gösterilmektedir. Vatan özlemi, göç edenlerin hemen hepsinde hissedilen bir duygu olup geri dönüşte etkili olmuştur. Vatan özlemi, göçmenlerin zihninde her zaman yer almakta ve kuşaklar boyunca kendisini hissettiren bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır (Rittersberger-Tılıç vd., 2016, s. 292; Russel, 2000, s. 15). Vatan özlemi, Suriyelilerin sık sık dile getirdikleri bir geri dönüş sebebidir. Savaş sonrasında Suriye’ye dönmek isteyenlerin hemen hepsi "benim vatanım" saikiyle hareket etmektedir (Deniz vd., 2016, s. 166-167).

Bir kısım katılımcı, Suriye'ye olan bağlılıklarının, geri dönüş istekleri üzerinde önemli bir etkisi olduğunu belirtmiştir. Güvenlik ihtiyacı ağır basmakla birlikte, vatan özlemi, katılımcıların gelecekteki beklentilerini açıklamada kullandıkları söylemlerin dikkat çekici bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Suriye'yi tarif ederken “vatan” ve

“sevgi” gibi ifadelere başvurdukları tespit edilmiştir (Seefar, 2018, s. 8; Apak, 2015, s. 132). Göçmenlerin gençliklerini geçirdikleri yerin nostaljik hatırası ve genellikle olumlu hatıralar ile ilişkilendirilen memleket geçmişleri geri dönüş niyetlerini pekişmektedir (Paparusso and Ambrosetti, 2017, s. 149; Pirvu ve Axinte, 2012, s. 196). Vatan özleminin geri dönüş eğilimlerine ne şekilde etki ettiği, katılımcılar tarafından şu şekilde ifade edilmiştir:

“İlk önce orası benim vatanım. Bir de burada şartlarım ne kadar iyi olursa olsun adım mülteciyim. Ülkeme döndüğümde yerime yurduma dönmüş olacağım. Orada yerim var. Orada çalışırsam, çok daha iyi geçinirim. Burada her şey çok pahalı, kıpırdadığında para harcıyorsun. Yaşam zor.” (Süleyman, 19 yaş, Gaziantep).

“Kalıcı bir iş sahibi de olsam, zengin de olsam Suriye’yi kafama koydum, geri döneceğim bir gün. Çünkü orası benim vatanım.” (Semir, 37 yaş, Gaziantep).

Bu konuda yapılan çalışmalar, yalnızlık, yabancılaşma ve vatan özlemi gibi faktörlerin kalma veya geri dönme kararlarında etkili olduğunu ortaya koymuştur. Yapılan çalışmalar, ayrıca bireysel ve sosyal imkânların da bu konuda etkili olduğunu göstermiş, eğitim imkânları ve dil yeterliliği gibi bireysel özelliklerin, içinde bulunulan sosyal çevrenin ve sosyal bağlantıların önemine dikkat çekmiştir (Bilecen, 2018, s. 138-139).

Geri dönüş, ilk nesil göçmenlerin çoğunun, ilk zamanlardan itibaren ve yaşamlarında önemli yer kaplayan bir konudur. Hedef ülkede kalmayı ve yaşamayı hiç düşünmeyen, en başından beri vatanına karşı bağlılık duyguları besleyen, hedef ülkenin yaşamına uyum sağlayamayan bireyler, geri dönüşü daima düşünen kişiler olmuştur. Bu kişiler, ailelerinin bir kısmını geride bırakmak pahasına ülkelerine geri dönebilmektedirler (Kunuroğlu vd., 2018, s. 434). En yüksek geri dönüş olasılığının, zayıf bir şekilde bütünleşmiş insanlar arasında bulunduğu belirtilmiştir (Carling ve Pettersen, 2014, s. 27). Bu noktada sosyo-kültürel entegrasyonun, geri dönüşlerin belirlenmesinde oldukça önemli bir etken olduğu belirtilebilir. Ev sahibi ülke dilini akıcı bir şekilde konuşan ve yaşadıkları yerde sosyal çevre edinmiş mülteciler ev sahibi toplumla daha fazla özdeşleşmektedir. Bu faktörler onların geri dönmelerini azaltıcı bir işleve sahip olabilmektedir (Cassarino, 2018, s. 57; Pierce vd., 2015, s. 1851). Yunanistan’daki Pakistanlıların geri dönüş niyetlerine ilişkin yapılan bir çalışma, (Naveeda vd., 2017, s. 41) yakın Yunan asıllı arkadaşlara sahip olmayan ve Yunancası akıcı olmayan göçmenlerin, kalmaktan ziyade geri dönmeye daha eğilimli olduklarını

ortaya koymuştur. Belirli bir sosyal çevre edinmiş ve Yunanca konusunda yeterliliği olan göçmenlerin Yunanistan’da kalmalarının daha muhtemel olduğu bildirilmiştir.

Yukarıdaki açıklamalara benzer ifadeler, saha çalışması sürecinde katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. Ev sahibi ülkenin dilini öğrenmiş ve yaşadığı çevrede toplum tarafından kabul edilmiş kişilerin kalma eğilimleri daha yüksektir. Yaşadığı yerleşim yerinde/mahallede sosyal çevre edinme konusunda zorluklarla karşılaşan, dil engeli yüzünden kendini ifade edemeyen ve bu yüzden kendini yalıtılmış hissedenler ile yaşamının büyük bölümünü Suriye’de geçirmiş kişiler Suriye’ye dönme eğilimi gösterebilmektedir. Katılımcılar, bu konuda şu ifadeleri kullanmışlardır:

“Burada bir binanın temelini atar gibi yeni bir hayat temeli atmaya çalışıyorum. Çocuklar okula gidiyorlar. Okulda Türkçeyi öğrendiler. Okullarını seviyorlar. Gayet başarılılar. Mahallede işyerim var. Sosyal çevrem oluştu. Bu yüzden Suriye’ye geri dönmek istemiyorum.” (Ahmet, 47 yaş, Gaziantep).

“Türkçe bilmediğim için hastaneye gittiğimde sorunlarımı çözemiyorum. Engelli iki çocuğum var. Kimse halimizi sormuyor. Devlet engelli çocuğuma hiç bakmadı. Ben hastayım. Halimden anlayan kimse çıkmadı. Böyle olduğunu bilseydim Türkiye’ye gelmezdim. Avrupa’daki gibi hizmet ve bakım yok. Pişman oldum. Keşke dönebilseydim. İdlib’e de razıyım. Ama dönecek kadar param yok. Keşke dönebilseydim. Hayatım Suriye’de çok iyiydi. Burada çok kötü, o yüzden dönmek istiyorum. Her gün bu durumu düşünüyorum. Bugünden tezi yok dönmek istiyorum. Savaş biterse ve şartlar düzelse ülkeme hemen dönerim. Esad’ın iktidarda kalıp kalmamasına bakmayacağım.” (Ekrem, 50 yaş, İzmir).

“Esad giderse, vatandaşlık alsam bile ben şahsen gitmek istiyorum. Çocukların durumunu bilemem. Onların tercihlerine bırakıyorum. Fakat tahminlerime göre onlar vatandaşlık alırsa artık Suriye’ye dönmeyeceklerdir. Ben orada büyüdüm, yaşlandım. Bu yüzden vatanımı özleyorum, bir şekilde gitmek isterim.” (Ebubekir, 55 yaş, Gaziantep).

“Savaş biterse kesinlikle döneceğim. Tek şartım Esad iktidarının gitmesi. Savaş bittikten sonra oradaki altyapının durumuna bakmadan gideceğim. Bir avuç vatan toprağını başka bir ülkedeki bir köşke tercih ederim.” (Nidal, 28 yaş, İzmir).

Zorla yerinden edilenlerin geri dönme nedenleri arasında, geride kalan mülkiyetlere kavuşma inancı da yer almaktadır (Hall, 2018; Tımp, 2019). Suriyeliler, hasar görmemiş arazileri veya evleri için ülkelerine geri dönme konusunda ümit sahibidirler. Suriyelilerin ülkelerindeki toprak ve mülklere kavuşmak için dönmek

istedikleri yapılan çalışmalarla da ortaya konulmuştur (Seefar, 2018, s. 6). Sahip oldukları mal varlıklarına tekrar kavuşmak için dönme ümidinde olan katılımcılar, memleketlerinde şartlar düzeldiğinde hemen döneceklerini ifade etmişlerdir. Malvarlıklarına kavuşma ümidi taşıyan katılımcılar, daha çok Suriye'ye yakın olan Gaziantep'te ikamet edenlerdir. Katılımcılar, bu konuda şunları ifade etmişlerdir:

“Şartlar oluşursa ben giderim. Oğlanlar gitmez olabilir ama ben gitmeyi düşünürüm. Niye çünkü orda arazim var. Yoksa ben burada rahatım. Aha camii, aha ev. Hiç işim de yok. Ceryan var, su var. Orada bunlar boyuna kesik.” (Cemal, 76 yaş, Gaziantep).

“Savaş biterse ve yaşadığımız köyün olduğu bölgeden Esad giderse dönerim. Çünkü toprağımız var, onu ekeceğiz, gayrimenkullerimiz, dairelerimiz var, onları kiraya vereceğiz. Bunlarla geçimimizi sağlayabiliriz. Bir de o şartlarda okulumu devam edebilirim.” (Süleyman, 19 yaş, Gaziantep).

Göçmenlerin yeniden göç etme kararına neden olan faktörler oldukça çeşitlidir. En başta ev sahibi ülkedeki ekonomik koşullar ve buna bağlı olarak geleceğe ilişkin kaygılar, karar alma sürecinde belirleyici rol oynayabilir (Kunuroğlu vd., 2018, s. 440; Öner, 2015, s. 274). İşgücü piyasasına katılımın önemli bir adım olarak, geri dönüş niyetlerini önemli ölçüde etkilediği bildirilmiştir. İstihdam faaliyetlerine dâhil olma, geri dönüş niyetleri geliştirme olasılığını azaltır. Hane halkı gelirinden memnuniyet, geri dönüş niyetini önemli ölçüde azaltıcı bir etkiye sahiptir. Hane halkı gelirinden memnuniyet duyan göçmenlerin geri dönme olasılığı daha düşüktür (Tezcan, 2019, s. 6). Diğer bir ifadeyle kazanma hedefleri olan göçmenlerin işgücü piyasası dışında kaldıkça, menşe ülkelerine geri dönme veya başka bir ülkeye göç etme olasılıklarının daha yüksek olduğunu açıklanmaktadır. Bununla birlikte, belirli bir gelir hedefi olan çalışan göçmenler kalmaya daha yatkındır (Naveeda vd., 2017, s. 40; Kuschminder, 2018, s. 580). Sözelimi uzun yıllardır Pakistan'da yaşayan ve belirli sektörlerde istikrarlı bir işe kavuşma imkânı elde etmiş Afganların geri dönüş niyetlerinin olmadığı bildirilmiştir. Geçici hukuki statülerine rağmen Pakistan'ın değişik kentlerinde bir hayat kuran ve belirli bir oranda ekonomiye katkıda bulunan Afgan mültecilerin geri dönmeyi tercih etmediği dile getirilmiştir.⁶⁸Bu deneyimlere benzer şekilde, ekonomik yaşama

⁶⁸https://www.thenews.com.pk/amp/614426-mini-kabul-afghan-refugees-mark-40-years-in-pakistan?_twitter_impression=true (Erişim tarihi: 15 şubat 2020).

dâhil olmuş, uygun çalışma şartlarına kavuşmuş, belirli bir gelir elde eden ve bu açıdan bir istikrar yakalayan katılımcıların kalma yönünde eğilim gösterdiği belirlenmiştir. Katılımcılar, bu konuda şunları ifade etmişlerdir:

“Şu ana kadar Türkiye’de kalmayı etkileyen en büyük sebep Suriye’deki savaştır. Bir diğeri de burada işlerim yürüyor. Ekonomik olarak ciddi bir sıkıntı yaşamıyorum. Bakkal dükkânı işletiyorum. Nizip’te çiftliğim var, oradan getirdiğim ürünleri burada satıyoruz. Bir tane ortağım var. Ben ve iki çocuğum dükkânı işletiyoruz. Bütün kiralari, masraflari çıkardığımızda geriye bize ayda 3000 TL kalıyor.” (Hamit, 55 yaş, Gaziantep).

“Burada çok şükür faturalarımı, kiralarımı ödeyebiliyorum. Cebimde ayrıca biraz para kalıyor. Şimdiki şartlarımı burada devam ettirebilirim savaş bitse de kesinlikle dönmeyeceğim.” (İlyas, 37 yaş, İzmir).

“Bir insan çalışıp geçinebilecekse, yaşadığı şehir farketmiyor. Suriye’de bir söz var: ‘Rızkın neredeyse oraya yapış.’ derler. Burada çok şükür çalışıyoruz. Şimdilik geçimimizi sağlayabiliyoruz. Bir de şimdi yaşadığınız mahalleye alıştık.” (Hüseyin, 45 yaş, İzmir).

Gündelik hayatın zor koşulları ve ev sahibi toplumlara yük olma düşüncesi birçok katılımcının geleceğe yönelik umudunu yitirmesine neden olmaktadır. Bir iş bulma veya iş kurma konusunda ciddi engellerle karşılaşmaları kendilerini, yeniden göç kararı almaya zorlayabilmektedir. Bu nedenle katılımcıların bir kısmı için Suriye’ye dönmek veya üçüncü bir ülkeye gitmek, bu şartlarda yaşamlarını sürdürmekten daha iyi bir seçenek olarak durmaktadır. Diğer bir deyişle ev sahibi ülkelerde yaşanan ekonomik zorluklar, savaş koşullarına rağmen birçok kişiyi geri dönmeye veya başka bir ülkeye gitmeye itebilmektedir. Bu noktada katılımcıların sahip olduğu en büyük problemlerden öne çıkanlar; yüksek kiralar, emeklerinin karşılığını alamama ve hayat pahalılığıdır. Bu problemler nedeniyle dönme veya başka bir ülkeye gitme eğilimine girenler olmuştur. Katılımcılar, zor yaşam şartlarının yeniden göç eğilimine etkisine ilişkin şunları belirtmişlerdir:

“Suriye’de evimin olması benim için çok önemliydi. Çok büyük bir maddi destek sağlıyordu. Burada kira belimizi büküyor. Kira olmasaydı param bana yeterdi. Dört kişiyiz, tek başıma çalışıyorum. Hiçbir yerden yardım almıyorum. Geldiğimiz zaman, her şey daha ucuzdu, hayat daha kolaydı. Ama son dönemlerde ciddi pahalılık söz konusu oldu. Bundan kötü etkilendik. İlk başlarda 270 lirayla, şimdi aldığım 350 TL’den daha fazla eşya alabiliyordum. Paranın değeri azaldı. Durum bizim için böyle devam ederse bu şartlarda Türkiye’de kalamayız. Suriye’de savaş başladıktan sonra hayat durdu. Geçim derdi her yerde baş gösterdi. Mesela ben Kızılay kart alsaydım, Buradan hiçbir yere gitmek

istemezdim. Türkiye güvenli bir yer ama geçim sıkıntısı başka yerlere gitme isteği yaratıyor. Sadece benim için değil, çocuklarım için de bir gelecek görmüyorum. Açıkçası devletin niyetini anlayabilmiş değilim. Bize sahip çıkıp hukuki haklar sağlayacaklar mı, yoksa bizi kapı dışarı mı edecekler şu anda hiçbir şey kestiremiyorum. Çocuğum okulda başarılı ama yarın bir gün ne olacak devam edecek mi bilemiyorum.” (Semir, 37 yaş, Gaziantep).

“Suriye’de hayatım kesinlikle daha iyiydi. Oturduğum ev benimdi. İşim vardı. Paramız bize yetiyordu. Suriye’de yaralandığım için sağlığım pek yerinde değil. Ne kadar çalışsam da kazandıklarım geçinmemize yetmiyor. Kirada oturuyoruz. 600 TL veriyorum. Faturalar da var. 850 TL kira ve faturalara ödüyorum. Eskiden pazar ucuzdu ama şimdi çok pahalı. Şimdi evde sadece ben çalışıyorum. Hayatım Suriye’de daha kolaydı. Şartlar daha elverişliydi. Koşullar burada zor. Özellikle kira belimizi büküyor. Suriye’de gayrimenkullerimiz ve evimiz var. Yerimiz orası. Yani dönmem diyemeyiz.” (Yahya, 36 yaş, İzmir).

“İnsan burada kendini psikolojik olarak güvende hissediyor. Ama burada geçim sıkıntısı var. Yaşam şartları Avrupa’da daha iyidir. O yüzden gitmek istiyorsun.” (Faruk, 20 yaş, Gaziantep)

“Geçim derdi en büyük problemdir. Zor geçiniyoruz. Kardeşimle işten geldiğimizde kendimizi çok depresif hissediyoruz. Bu geçim sıkıntısı yüzünden kardeşimin psikolojisi bozuk. Bu durumdan kurtulmak için bir an önce Avrupa’ya gitmek istiyor.” (Ali, 23 yaş, İzmir).

Katılımcıların bir kısmı, ülkelerinden getirdikleri ekonomik sermayeyle, girişimlerini ve yatırımlarını Türkiye’de yapmışlardır. Türkiye’de işlerini kurma ve büyütme fırsatlarını yakalayan, birçok sektörde mesleklerini yapmaya çalışan, işletme açan, atölye kuran, kısmen de olsa ihracat yapan ve ciddi bir ticaret ağına kavuşan katılımcıların bu ekonomik eklemleme deneyimlerinin etkisiyle Türkiye’de kalma eğilimi gösterdikleri görülmüştür. Suriyeli işadamlarının ekonomik faaliyetleri üzerinde Türkiye’nin güney kentlerinde yapılan bir araştırma, (Güven vd., 2018, s. 16) bu konuda benzer sonuçlara ulaşmıştır. Araştırma, Suriyeli işadamlarının savaş bittikten sonra da Türkiye’de kalmak istediklerini ortaya koymuştur. Bu isteklerinin iki ana belirleyicisi söz konusu olmuştur. Bunlardan birincisi iş adamlarının Türkiye’de önemli bir ekonomik faaliyet düzeyine ulaşmış olmalarıdır. Bir diğer faktör, Türkiye’de yakaladıkları sağlıklı iş ortamı algısıdır. Dünyadaki göç deneyimlerine bakıldığında buna benzer örneklerin olduğu görülebilmektedir. Söz gelimi Somali’deki iç savaş nedeniyle Kenya’ya göç eden mülteciler, kayıt dışı ekonominin geliştiği yoğun nüfuslu

ve düşük gelirli bir Nairobi bölgesi olan Eastleigh’de yaşamaktadır. Bir kısım Somalililer, otel ve ulaşım sektöründe ülke ekonomisine eklenmeyi başarmışlardır. Beraberlerinde getirdikleri girişimcilik deneyimleri ve sermayeleri ile dünyanın birçok yeriyle ticari ilişkiler kurarak güçlü bir pozisyona kavuşmuşlardır. Somalili iş adamları zamanla burada konut blokları satın alarak ve çok sayıda perakende alışveriş yerleri ve ticari işletmeler kurarak, önceden burada hüküm süren ve ticaretle uğraşan Asyalı çalışanların yerini almışlardır. Mülteciler Eastleigh’e o kadar eklenmişler ki buraya artık “Küçük Mogadişu” denmektedir⁶⁹ (Campbell, 2006, s. 402-404). Ticaret yapma ve kayıt dışı ekonomide iş kurmanın yollarını bulmuş olmalarından dolayı Nairobi’deki Somalililerin, yatırımlarını bırakıp ülkelerine dönmeyi düşünmedikleri belirlenmiştir (Campbell, 2006, s. 407-408).

Göç edenler ayrıca, geldikleri ülkeye geri dönmenin en iyi seçenek olup olmadığını görmek için beklemek isteyebilirler. Özellikle ev sahibi ülkedeki daha iyi yaşam fırsatları ve güvenlik standartları dönme konusunda tereddütlerini arttırabilir (Martinez, 2017, s. 484). Savaşın önceki şartlara kavuşma konusunda umutsuz olanlar, uygun durumda döneceklerini ifade etmişlerdir. Türkiye’de geçirdikleri zaman zarfında buraya alışı, yaşamlarından memnun olan fakat diğer taraftan en yakınlarını Suriye’de bıraktıkları için dönme eğilimine girenler bu konuda bir ikilem yaşayabilmektedirler:

“Bugün dönsek savaşın önceki şartları bulamayacağız. Gaziantep’te sahip olduğumuz şartlardan çok daha kötü şartlarla karşılaşacağımızı biliyoruz. Burada çok zorluk çekiyoruz ama Suriye’de hâlihazırdaki durumdan daha iyidir. Çünkü orada şu anda ne iş ne elektrik

⁶⁹İstanbul’un bazı ilçelerinde Suriyelilerin birtakım diyasporaik alanlar yarattıkları gözlenmiştir. Özellikle Fatih ilçesinde üzerlerinde Arapça yazıların dikkat çektiği restoranların, kafelerin, pastanelerin, küçük işyerlerinin, atölyelerin sıklığı dikkat çekmektedir (Kaya, 2017, s. 62) Bu tarz diyasporaik mekânlarda semboller, renkler, diller, sesler açısından Suriyelilerin geldikleri yerlere çok benzer ortamlar oluşmuştur. Kaya’ya göre, bu diaspora alanları topluluk üyelerine onları işsizlik, yabancılaşma, kurumsal ayrımcılık, asimilasyon ve ırkçılıktan koruyan sembolik bir ‘kale’ sağlar” (Kaya, 2016, s. 163). Birçok kentte olduğu gibi Gaziantep’te de yukarıdaki oluşumlara benzer muhitlerin oluştuğu söylenebilir. Katılımcılar, Gaziantep’te bedenlen çok yorulmalarına rağmen psikolojik olarak kendilerini iyi hissettiklerini, çünkü Gaziantep’te bir Halep havası gördüklerini ifade etmişlerdir. Gündelik hayatın renginin ve havasının Halep’le çok benzerlik taşıdığını belirtmişlerdir. Gaziantep’teki ortamın Suriye’deki kötü anıların etkisini bir nebze de olsa hafiflettiğini belirten katılımcılar, Gaziantep’teki tanıdık ve arkadaşlarıyla olan iletişimin kendilerini Suriye’deymiş gibi hissettirdiğini vurgulamışlardır.

ne de su var. Savaş hali devam ediyor. Bu nedenle dönmeyi düşünmüyorum.” (Süleyman, 19 yaş, Gaziantep).

“%50 kalmak istiyorum, çünkü buraya alıştım. Türkleri seviyorum. Burada bir mesleğim var ve ayrıca burada büyüdüm. %50 dönmek istiyorum. Çünkü Suriye benim vatanım ve en önemlisi annem orada. Annem ve babam buraya gelirse burada kalacağım. Şam rejimi de giderse dönebilirim.” (Kasım, 21 yaş, Gaziantep).

Vatan özlemi, Suriye’ye dönme konusunda katılımcıların eğilimlerini etkileyen bir faktördür. Özellikle yaşamının önemli bir bölümünü Suriye’de geçirmiş ve bu açıdan ülkelerine karşı duygusal bağları güçlü olan katılımcıların savaş bittikten sonra dönme isteğinde oldukları görülmüştür. Bu hususun yanı sıra ev sahibi ülkenin dilini öğrenmiş ve sosyal çevresi tarafından kabul görmüş kişilerin kalma eğilimleri yüksektir. Buna karşın dil konusundaki engelleri aşamayan, sosyal çevresi ile ilişkileri sınırlı olan ve bu yüzden kendini yalnız hisseden katılımcıların dönmeye daha sıcak baktıkları söylenebilir. İç savaş sırasında tüm varlıklarını Suriye’de bırakan katılımcıların savaştan sonra mülklerine kavuşmak amacıyla geri dönüşü düşündükleri görülmüştür. Bunların yanı sıra katılımcıların içinde yaşadıkları ekonomik koşullar, onların kalma veya yeniden göç etme eğilimlerini etkileyen çok önemli bir faktördür. İstihdam olanağı elde etmiş, ailelerinin geçimini sağlayabilen katılımcılar, Türkiye’de kalma yönünde görüş belirtmişlerdir. Gelirinden memnun olmayan, alım gücü konusunda sıkıntılar yaşayan, sosyal yardımlardan yararlanamayan katılımcıların geri dönme veya üçüncü bir ülkeye gitme eğilimleri yüksektir.

4.4.8. Güvenlik Durumunun Kalma veya Geri Dönmeye Etkisi

Mültecilerin sığındıkları bölgelerden ülkelerine dönmelerini etkileyen hususların başında güvenlik endişesi gelmektedir. Diğer bir deyişle, mültecilerin, ülkelerine döndüklerinde güvenli bir ortamla karşılaşp karşılaşmayacakları onlar için en önemli konuların başında gelir (Öner, 2015, s. 274; Mbogo, 2011, s. 108). Savaşın yaşandığı toplumlar genellikle yüksek düzeyde toplumsal gerginlik, psikolojik ve fiziksel güvensizlikle karakterize edilir. Bu bakımdan, geri dönen kişiler özellikle savunmasız olabilmektedir (Crisp, 2010, s. 18). Güvenlik, geri dönüş eğiliminde olan katılımcıların tamamına yakınının üzerinde öncelikli olarak durduğu faktördür. İç savaş sırasında tüm varlıklarını kaybeden Suriyeliler, geriye dönüp hayatlarını sürdürebilecekleri bir yaşam ortamlarının olmadığını, insan yaşamı için Suriye’nin artık güvenli olmadığını ve bu

yüzden Türkiye'de kalacaklarını ifade etmişlerdir (Deniz vd., 2016, s. 104). Katılımcılarla yapılan derinlemesine görüşmelerde güvenlikle ilgili endişelerin diğer tüm faktörlerin önüne geçtiği görülmüştür.

Ülkelerinde öngörülebilir ve sürdürülebilir fiziksel güvenlik eksikliği, Suriyelilerin gelecekle ilgili planlarını etkileyen birincil faktördür. Suriyelilerin geri dönüş niyetleriyle ilgili yapılan bir çalışmada (BM, 2019, s. 10) 12 ay içinde Suriye'ye dönmek istemeyenlerin en önemli gerekçeleri ayrım gözetmeyen şiddetin yaygınlığı veya muhtemel misilleme risklerinin varlığı olmuştur. Güvenlik kaygıları, Ürdün ve Lübnan'daki Suriyelilerin de geri dönüş eğilimlerini etkilemektedir. Ürdün ve Lübnan'daki Suriyelilerin geri dönüş istekleri üzerinde yapılan bir araştırmaya (Yahya vd., 2018, s. 2) göre, geri dönüş için birincil şartları güvenlik ve emniyettir. Suriyelilerin, politik bir geçiş olmadan, istedikleri Suriye'ye ulaşabilecekleri konusunda çok az inançları vardır. Suriyeliler, ülkelerindeki siyasi aktörlere güvenmemekte ve çoğu, Esad karşıtı oluşumların kendilerini temsil ettiğine inanmamaktadırlar. Kadınlar ve genç erkekler, Esad'ın yönetimi altında Suriye'ye dönmekten korkanlar arasındadır. Bu kişiler, güvenlik eksikliğinden ve Esad yönetiminin olası şiddetinden endişe duymaktadır. Bununla birlikte, Lübnan ve Ürdün'deki kısıtlayıcı politikalar, Suriyelileri, ülkelerindeki güvensiz ortama dönmeye zorlayabileceği ifade edilmektedir. Buna karşılık, Esad yönetiminin Suriye'deki politikaları, örneğin barınma, mülkiyet hakları, askeri alanda görevlendirme ve soruşturma prosedürleri onların geri dönmelerini zorlaştırabilmektedir.

Suriyeliler için güvenlik ve barış, geri dönüş için ön koşullardandır. Birçok Suriyeli, Beşar Esad'ın iktidarda kalması halinde geri dönmeyeceklerini, yönetim değişikliğinin geri dönüş için gerekli bir şart olduğunu ifade etmişlerdir. Suriye'de iken Esad yönetimi tarafından şiddet gördüğünü ve Suriye'ye dönerse benzer bir tehditle karşı karşıya kalacağını dile getirenlerin güvenlik kaygıları nedeniyle dönme istekleri yoktur (Seefar, 2018, s. 6-7; Sydney, 2019, s. 11). Nitekim SNHR (Syrian Network for Human Rights) tarafından yayınlanan bir raporda, (2019, s. 7-9) Lübnan'dan ülkelerine döndükten sonra halk ayaklanmalarına katıldıkları gerekçesiyle tutuklanan ve para karşılığında serbest bırakılan ve Lübnana dönen Suriyelilerin olduğu belirtilmektedir. Tutuklananlar arasında Suriye'ye dönmek isteyenler için Esad yönetiminin kurduğu

uzlaştırma komitesince geri dönüş talebi kabul edilenlerin de olduğu bildirilmiştir. Suriye'ye geri dönen ve bu yüzden orada ölen kişilerin de olduğu belirtilmektedir. Yaşam şartları yüzünden tutunamayan ve Suriye'ye dönmek zorunda kalanlar arasında, şarapnel isabet etmesi sonucu ölenler olmuştur (Gurtzweier-Herrin, 2018, s. 160).

Dünyanın değişik yerlerinde, şiddetin devam ettiği bir süreçte dönüş kararı alan mültecilerin, ülkelerinin içinde bulunduğu koşullar nedeniyle tutunamadıkları ve tekrar göç etmek zorunda kaldıkları bildirilmiştir. Afganistan, Sovyet işgali sırasında ve sonrasında farklı gruplar arasındaki çatışmalarla büyük bir zarar görmüştür. Döngüsel şiddet, Afgan yaşamının bir parçası haline gelmiş, 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında da devam etmiştir. Günümüze kadar süregelen bu şiddet olayları nedeniyle ülke ciddi bir güvensizliğin içine sürüklenmiş ve milyonlarca kişi yerlerinden edilmiştir. Geleceğe ilişkin iyimser eğilimler, Afganları zaman zaman bulundukları yerlerden ülkelerine dönmeye sevk etse de süregelen güvensizlik ortamı ve tekrar eden şiddet olayları, onları yeniden göç etmeye zorlamıştır (Jabeen ve Awan, 2016, s. 53).

Afganistan iç savaşı sırasında göç eden birçok Afgan, uzun süren bir iç savaşın sonunda Taliban'ın kontrolü ele geçirmesiyle, yeni yönetimin düzeni yeniden sağlayacağını umarak eve dönmüştür. Ancak geri dönenlerin akışı kısa sürmüş, iç savaşın şiddetinin ortadan kalkmadığı, yeni baskı ve istismar biçimlerinin ortaya çıktığı görülmüştür. Bu yüzden Afgan mülteciler, Pakistan, İran ve diğer ülkelere akmaya devam etmiştir. Eylül 2001 itibarıyla yaklaşık 1,5 milyon Afgan mültecinin İran'da ve iki milyon mültecinin de Pakistan'da yaşadığı bildirilmiştir (Oxfam, 2009, s. 12).

Benzer bir durum Tanzanya'ya sığınan Burundili mülteciler tarafından deneyimlenmiştir. 1972'de etnik çatışmalar yüzünden Tanzanya'ya sığınan yüz binlerce Burundili, ülkelerindeki görece iyileşmiş şartlara güvenerek geri dönmüş fakat güvensizlik ortamının yeniden ortaya çıkmasıyla tekrar Tanzanya'ya göç etmişlerdir. 2007 yılında BM'nin de içinde olduğu kalıcı çözümler çerçevesinde Burundililere gönüllü geri dönme veya Tanzanya'da vatandaşlık seçenekleri sunulmuş, mültecilerin %79'u Tanzanya vatandaşlığına geçmeye, %21'i Burundi'ye geri dönmeye karar vermiştir (Kuch, 2016, s. 468). Birçok Burundili; ülkelerindeki etnik çatışmalar ve fiziksel güvenlik yokluğunun doğurduğu şiddet sarmalının Tanzanya'daki olumlu

yaşam şartlarına keskin bir tezat teşkil etmesinden dolayı dönme isteğinde olmamışlardır. Burundililerin Tanzania'da kalmak istemelerinin buranın farklı etnik grupların bir arada barış içinde yaşadığı bir ülke olması ile yakından bağlantılı olduğu tespit edilmiştir. Özellikle geride bıraktıkları ev ve arazileri geri almaları konusundaki endişeleri, onları sürdürebilir bir barışçıl bir ortama kavuşana kadar Tanzania'da tutan önemli bir faktördür (CSFM, 2008). Tanzania'daki Burundililerin büyük çoğunluğu kalma nedenleri olarak çatışmalar sırasında veya göç sürecinde yaşadıkları travmayı gerekçe göstermiştir. Çatışmalar sırasında aile üyelerini kaybedenler için dönüş imkânsız hale gelmiştir. Bu yaşananlar karşısında Tanzania vatandaşlığına büyük anlam ve değer vermişlerdir. Onlarca yıl süren güvensizlik, geleceğe ilişkin belirsizlik ve Tanzania'da ne kadar süre kalacaklarına hiçbir zaman emin olamama, Burundili mülteciler endişe kaynağı olmuştur.

2015'te Burundililer ülkelerinde tekrar eden istikrarsızlık yüzünden komşu ülkelere sığınmış, dönmek için hükümet değişikliği, paramiliter güçlerin dağıtılması ve suiistimallerin sona erdirilmesi şartlarını öne sürmüşlerdir. Çoğu mülteci, güvenlik güçleri tarafından desteklenen ve çoğu zaman cezasız kalan bu paramiliter grup üyeleri tarafından uygulanan tehdit, kaybolma ve öldürme öykülerini aktarmışlardır. Cumhurbaşkanı da dâhil olmak üzere bazı üst düzey Burundili yetkililer, son zamanlarda durumun sakin ve barışçıl olduğunu vurgulayarak mültecileri ülkelerine dönmeye çağırmışlardır. Mültecilerin kaçmalarına neden olan milislerin dağıtılması, onlara karşı işlenen suçlara karşı hesap verilebilirlik ve siyasi iktidarın değişmesinin bazıılarını geri dönmeye ikna edebileceği rapor edilmiştir (IRRI, 2017, s. 23-25).

Ülkelerindeki geçim ve barınma imkânlarının yokluğu ile güvensizlik nedeniyle sığındıkları ülkelere vatanlarına dönemeyen diğer bir kesim Somalili mültecileridir. Somalililer için güvenlik eksikliği, onların ülkelere dönmelerinin önündeki en büyük engellerdendir. Uluslararası Af Örgütü'nün görüştüğü birçok mülteci, çocuklarının Eş-Şebab ve diğer silahlı gruplar tarafından zorla alıkonulma ihtimali nedeniyle Somali'ye geri dönme konusunda kaygılarını belirtmişlerdir. Nitekim iç savaş nedeniyle Kenya'ya sığınan Somalili mültecilerden bazıları ülkelere geri dönmüş ancak şiddet sarmalının içine girmiş, bu süreçte aileden yakınlarını kaybetmişlerdir. Bir kısmının çocukları terör grupları tarafından kaçırılmıştır. Bunun üzerine tekrar Kenya'ya göç etmek zorunda

kalmışlardır. Dolayısıyla güvenlik riski ve temel hizmetlere erişim yetersizliği yüzünden Somalili mültecilerin çoğu ülkelerine dönmek istememektedir (Uluslararası Af Örgütü, 2016, s. 21-22).

İç savaştan dolayı yer değiştirmiş diğer bir mülteci grubu, komşu ülke Bangladeş'e sığınan Rohingya'lardır. Başlangıçta memnuniyetle karşılanan mülteciler, Bangladeş hükümeti tarafından geçici olarak ağırlanmıştır. Sonrasında ülkelere dönmeleri için stratejiler geliştirilmeye çalışılmıştır. Ancak mültecilerin büyük bir kısmı, kendi ülkelerinde topraklarına el konulması, hareket kısıtlılığı gibi hak ihlalleri ve yurt dışına yasadışı çıktıkları için tutuklanma korkusu yüzünden Bangladeş'te kalmayı tercih etmektedir. Birçoğu, Myanmar vatandaşlığı verilmesi, barış ve özgürlük ortamının tesis edilmesi durumunda geri dönüş isteğini bildirmiştir. Vatandaşlığın verilmemesi durumunda istikrar muhtemel görünmemektedir. Barış konusunda hiç ümidi olmayanlar dönmek istememektedir (MSF, 2002, s. 29; Özkul, 2018, s. 376; Faulkner ve Schiffer, 2019, s. 154). Yaygın insan hakları ihlalleri, zorla çalıştırılma, keyfi tutuklama ve son derece kötü hapisane koşullarında tutulma ve Myanmar yönetiminin geri dönüşleri kasti bir şekilde önleme girişimleri, mültecilerin ülkelere dönmek istemelerine rağmen karşılaştıkları önemli bariyerlerdir. Ayrıca, hak ihlallerinin cezasız kalması, adalet ve hesap verme mekanizmasının işletilememesi güvenli ve gönüllü geri dönüşlerin önündeki önemli engeller olarak değerlendirilmektedir.

Rohingyalı mültecilerin yaşadığı ümitsizlik durumu Uganda'ya göç eden ve gerekli koşullar sağlanamadığı gerekçesiyle ülkelere dönme konusunda istekli olmayan Ruandalılar tarafından deneyimlenmiştir. BMMYK'nın belirlediği yol haritası çerçevesinde 2003'te Ruanda'ya geri gönderilen ancak insan hakları ihlalleri, güvensizlik, Ruanda'daki toprak ve mülklerini geri alamama gerekçesiyle Uganda'ya geri dönen Ruandalı mülteciler 2009'dan beri Uganda'da istenmeyen kesim olmuşlardır. Ruanda'nın barışçıl ve göç edenleri almaya istekli olduğu ve artık burada kalmalarına gerek olmadığı Ugandalı yetkililer tarafından dillendirilmektedir. Uganda geri dönme eğilimini artırmak için eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimi zorlaştırmış ve mültecilik statüsünü iptal etmeyi gündemine almıştır. Önceki dönemlerde geri dönmüş olan mülteciler iftira yoluyla işlemedikleri suçlardan dolayı yargılanmış, tutuklanmış, şiddete maruz kalmış ve öldürülmüşlerdir (Ahimbisibwe, 2017, s. 13-17).

Ruanda'ya geri dönenler, sahip oldukları arazilere erişememe, aşırı yoksulluk, barınma sorunları, tıbbi hizmetlerin yetersizliği, iş olanaklarının azlığı ve su aramak için uzun mesafelere gitme ihtiyacı ile karşı karşıya kalmışlardır. Bu yüzden tekrar Uganda'ya kaçmışlardır. Ruandalı mülteciler arasındaki genel görüş, onları Ruanda'dan kaçmaya zorlayan ve yabancılar tarafından kolayca görülmeyen nedenlerin hala var olduğu yönündedir.⁷⁰

Yukarıda örnekleri verilen ve başarısızlıkla sonuçlanan geri dönüş girişimleri, Suriyeliler tarafından da deneyimlenmiştir. 2018 yılında yaşanabilir bir Suriye hayaliyle Lübnan'dan Rakka'ya dönen Suriyeli bir aile, memleketlerindeki kötü güvenlik ve sağlık şartları nedeniyle yeniden göç kararı alıp Lübnan'a dönmüştür. Aile, hayat pahalılığından, çöken alt yapıdan ve özellikle gece vakitleri oluşan güvenlik açığından dolayı Suriye'de uzun süre kalamamıştır. Gıda, su ve elektriğin aşırı pahalı olması, devriye gezen silahlı grupların baskısı, aileyi tekrar Lübnan'a dönmeye sevk etmiştir. Özellikle silahlı unsurlar, gece vakti acil durumlarda bile gerekli sağlık şartlarına erişmenin önündeki önemli bir engel olarak anlatılmıştır. Aile, Suriye'ye gidiş ve Lübnan'a dönüş sürecinde oldukça yüksek masraflar yapmış ve borçlanmış (Mhaissen ve Hodges, 2019, s. 21).

Suriye'de devam eden ve bazı bölgelerde zaman zaman tırmanan şiddet ortamı, herhangi nedenden dolayı geri dönüş kararı almış Suriyelileri mahkûmiyet, tutuklama, işkence, kaçırılma ve yeniden yer değiştirme biçimlerine maruz bırakabilmektedir. Suriyeliler, geri dönmek için ülke içinde çatışmaların sona ermesi ve döndüklerinde herhangi bir baskıya, şiddete, tutuklamaya maruz bırakılmama garantisi istemektedirler (Keith ve Shawaf, 2018, s. 62-63). Türkiye'nin değişik kentlerinde Suriyeliler ile yapılan görüşmeler, bu güvenlik kaygılarının varlığını teyit eder niteliktedir. Esad yönetiminin zorunlu askerlik uygulamaları nedeniyle Suriye'ye dönmekten çekindiğini belirten bazı Suriyeliler, Türkiye'ye kaçtıkları için yıllarca mahkûmiyet alabileceklerini ifade etmişlerdir (Akdeniz, 2015, s. 41). Esad yönetimine göre, iç savaş sırasında ülkeyi terk etmek suçtur. Bu nedenle ismi terör listesine alınanlar mevcuttur. 22-23 Nisan 2018

⁷⁰<https://www.uantwerpen.be/images/uantwerpen/container2673/files/Publications/WP/2017/wp-201706.pdf> (Erişim tarihi: 18 Kasım 2019).

tariflerinde İzmir kent merkezinde pilot çalışma sırasında karşılaştığımız katılımcılardan bazıları, yukarıdakilere benzer ifadeler kullanmışlardır. İşyeri sahibi bir katılımcı, görüşme isteğimizi başlangıçta tereddütle karşılamıştır. Sebebini sorduğumuzda Suriye yönetiminin dış ülkelere istihbarat elemanlarını gönderip muhalifleri tespit ettiğini bu yüzden çekindiğini söylemiştir. Kendisinin ÖSO'nun kontrolündeki bölgede yaşadığını, bu yerlerin Şam güçlerinin denetimine geçmesiyle, ailesiyle Türkiye'ye sığındığını belirtmiştir. Lübnan ve Ürdün'ü neden tercih etmediklerini sorduğumuzda şu cevabı vermiştir: “Lübnan ve Ürdün'de Şam yönetimiyle irtibatlı güçler olduğunu duyduk. Şam'ın gönderdiği isim listeleriyle Suriye'ye iade edilme korkusu yüzünden Türkiye'yi tercih ettik.”

Komşu ülkelerdeki Suriyelilere göre güvenlik, hava bombardımanlarına ve kuşatmaya son verilmesi, silahlı grupların dağılması ve rastgele kontrol noktalarının kapatılması ve keyfi tutuklamaların sona ermesiyle sağlanabilir. Çoğu mülteci, tekrar eden şiddet ortamı ve silahlı grupların çeşitliliği konusunda şikâyetlerini dile getirmekte; sadece meşru otoritelerin hukuk çerçevesinde yetki kullanmasına izin verilmesi gerektiğine inanmaktadırlar. Ancak, yönetim yanlısı ve yönetim karşıtı Suriyeliler bu makamları farklı tanımlamışlardır. Yönetim yanlısı Suriyeliler mevcut hükümetin güvenlik hizmetlerini kontrol altında tutması gerektiğine inanırken, yönetim karşıtı Suriyeliler güvenlik hizmetlerinin siyasi bir geçişle reforme edilmesi gerektiğine vurgu yapmaktadırlar (Yahya, 2018, s. 32).

Almanya'da yaşayan Suriyelilerin geri dönüş tercihleriyle ilgili yapılan bir çalışmaya (Kaya ve Orchard, 2019, s. 8-9) bakıldığında bu tercihlerin güvenlik kaygılarından önemli ölçüde etkilendiği görülebilmektedir. Çalışma sonucunda Suriyeli katılımcıların %90'ından fazlası Suriye'ye geri dönmekle ilgilendiklerini belirtmiş olmakla birlikte, bunu belirli birtakım koşullara bağlamışlardır. Katılımcıların %67,8'i savaşın durması, %28,8'i ise ülke içindeki farklı dini ve etnik gruplar arasında uzlaşmanın gerçekleşmesi gerektiğini belirtmiştir. Diğer koşullar Esad yönetiminin iktidardan gitmesi (%51,5) ve yönetimin serbest ve eşit seçimlerle (%41,7) değişmesi etrafında dönmektedir. Katılımcıların çoğu, silahlı grupların demokrasinin tesis edilmesi için ülkeyi terk etmesi gerektiği yönünde görüş belirtmişlerdir.

Türkiye’de de bu konuda yapılan çalışmalar mevcuttur. Konya’da yapılan araştırma, (Koyuncu, 2014, s. 114-115) Suriyelilerin %60’ının savaş sona erse de geri dönmeyi düşünmediğini ortaya koymuştur. Özellikle iktidarda Esad’ın kalması durumunda bu oran %90’lara kadar varmaktadır Şanlıurfa’da yapılan diğer bir çalışma, (Kaya, 2015, s. 27) yukarıdakilere ifadelere benzer sonuçlar ortaya koymuştur. Suriyeliler, Esad yönetiminin gitmesi halinde savaşın biteceğini, aksi takdirde çözümsüzlük halinin devam edeceğini, böyle bir durumda Şanlıurfa’da zorluk içinde yaşamayı Suriye’ye dönmeye tercih edeceklerini belirtmişlerdir Suriyeliler, Türkiye’de kendilerini güvende hissettiklerini ifade etmişlerdir. Suriye’de kalanlara göre daha şanslı olduklarını belirtmiş, bu şartlarda dönmenin zor olduğunu dile getirmişlerdir (Akdeniz, 2014, s. 42).

Saha çalışması sırasında katılımcıların aktardıkları bilgiler, bu konuda yapılan araştırmalarla elde edilen verilerle paralellik göstermektedir. Görüşme yapılanların büyük çoğunluğu Esad ve çevresindeki yönetim kaldığı sürece geri dönmeme konusunda kararlıdır. Çünkü onlara göre, ekonomik ve sosyal hayatın düzelmesi, Suriye’ye dönmek için yeterli değildir. Bu şartlar sağlansa da geri dönenler, Esad yönetiminin baskısı nedeniyle güvende olmayacaklardır. Yönetimin herhangi bir iftirası insanların şiddet görmelerine ve tutuklanmalarına sebep olabilecektir.⁷¹ Esad’ın bütün dünyanın gözü önünde kendilerine “Geri dönün sizi affettim” tarzında açıklamalar yapmasının inandırıcı olmadığını belirten katılımcılar, Esad yönetimi varken Suriye’ye dönen hiç kimsenin güvende olamayacağını beyan etmişlerdir. Katılımcılar, kendisine sadakat göstermeyen insanları öldüren Esad yönetimine güvenip Suriye’ye dönmenin bir hata olacağını belirtmişlerdir. Dolayısıyla Esad yönetimi varken barışın sağlanamayacağı fikri katılımcıların tamamına yakınının görüşünü yansıtmaktadır. Bir kısmı, Esad’ın gideceği ve dönme umudunu içinde taşıdıklarını fakat gelişmelere baktıklarında savaşın kolay kolay bitmeyeceğini ve Şam güçlerinin iktidarda kalacağını belli olduğunu bu yüzden dönmelerinin imkânsız hale geldiğini vurgulamışlardır.

⁷¹Geri dönüşü zorlaştıran benzer faktörler, Türkiye’de yaşayan Afgan göçmenler tarafından dile getirilmiştir. Avrupa’ya gitme teşebbüsleri başarısızlıkla sonuçlanan Afganlar, ülkelerinde devam eden güvenlik problemleri ve Afganistan’a döndüklerinde tutuklanma durumlarının muhtemel olması nedeniyle geri dönüşü düşünmemekte, Türkiye’de kalmayı tercih etmektedir (Reis, 2019, 50-51).

Suriye’deki siyasi, ekonomik ve toplumsal şartların hiçbir şekilde düzelmeyeceğine inananlar da vardır. Ülkesindeyken avukatlık yapan ve Gaziantep’te bakkal dükkânı işleten bir Suriyeli katılımcı, memleketine dönmeyi düşünmediğini bunun sadece Esad’ın gitmesiyle gerçekleşemeyeceğini çünkü Suriye’nin ekonomik ve sosyal açıdan da çok zarar gördüğünü dile getirmiştir. Katılımcı, devlet izin verdiği sürece burada kalacaklarını belirtmiştir. Bir diğer katılımcı ise, Suriye’ye dönmek istemediğini, konunun Esad’ın şahsıyla ilgili noktayı aştığını, Suriyede iç savaşla beraber yüz binlerce Esad ortaya çıktığını ve bunların el birliğiyle Suriye’yi yıktıklarını ifade etmiştir. Katılımcılar, iç savaş sırasında meydana gelen insan kayıpları, yaralanmalar ve tutuklanmalardan Esad yönetimini sorumlu tutmaktadır. Bazı katılımcılar Esad yönetiminin uyguladığı şiddeti anlatırken Esad’ın İsrail’in uyguladığı politikalardan daha acımasız davrandığını belirtmiştir. Esad’ın, ülke dışına çıkmış insanları firari olarak kabul ettiğini bu yüzden dönen kişilere kadın, erkek, çocuk fark etmeden zarar verebileceğini ifade etmiştir. Katılımcılar, bu konuda şunları aktarmışlardır:

“Suriye bu durumda kalmaya, çatışmalar ve halka karşı zulüm devam ederse dönmem. Esad şu anda Suriyelilere ‘Geri dönün.’ diyor fakat dönen bir kısım insanları öldürdüğünü duyduk. Suriyelilerin hepsi bu durumdan korkuyor. Uluslararası bir güvence verilmesi gerekir.” (Faysal, 27 yaş, İzmir).

“Önemli olan Esad’ın gidip gitmeyeceğidir. Esad kalırsa kesinlikle dönmeyeceğim. Size gerçek rakamlar vereyim. Esad, milyonlarca insanın ölümüne sebep oldu; milyonlarcası evsiz kaldı. Bu kadar tahribattan sonra yeniden Esad’ın gölgesine sığınmam. Piramidin tepesinde bulunuyor. O gitmeden hiçbir şey değişmeyecek.” (Hasan, 36 yaş, İzmir).

“Savaşın bitmesi yeterli değil. Buradaki Suriyelilerin istediği siyasal düzen gelmezse dönmeyeceğim. Beşar Esad’ın gitmesi durumunda dönerim.” (Rıdvan, 30 yaş, Gaziantep).

“Rejim olduğu sürece Suriye’ye dönmem. Gerekirse 24 saat burada kesintisiz çalışırım ama Suriye’ye bu şartlarda dönmem.” (Nihat, 18 yaş, Gaziantep).

Yukarıdaki son katılımcının ifadesindeki kararlılık, katılımcıların zor çalışma şartlarına rağmen her zaman dönmeyi düşünmediklerini, dolayısıyla ekonomik sıkıntıların güvenlik ihtiyacının gerisinde kaldığını göstermektedir.

Yukarıda ifade edildiği gibi Suriye’de yönetim güçlerince yapılan keyfi tutuklamalar, verilen mahkûmiyetler; uygulanan baskı ve şiddet yüzünden geri dönüş

konusunda olumsuz düşüncelere sahip olanlar söz konusudur. Bir katılımcı, bu konuda şunları dile getirmiştir:

“Tanıdıklardan bilgi alıyoruz. Suriye, günden güne kötüye gidiyor. Çatışmalar var. Tutuklanmalar devam ediyor. Rejim güçleriyle biz defa bakışmanız bile tutuklanmamıza sebep olabilir. Serbest bırakılmanıza kadar sizi eritirler. Tutuklananlar arasında orada tanıdığım çok kişi var. Onların içerde olduğunu tahmin ediyorum. Bu bilgileri duydukça dönmek istemiyorum.” (İsmet, 45 yaş, İzmir).

Potansiyel geri dönüş bölgelerindeki siyasi, etnik ve diğer önemli grupların dengesi ve buna bağlı mevcut güvenlik koşulları mültecilerin en çok üzerinde durduğu hususlardan bir tanesidir. Yerel düşmanlıklar, siyasi hareketlere ait olma, politik stratejinin bir parçası olarak geri dönüş kararlarını etkileyebilir (Stepputat, 2004, s. 5). Çatışma boyunca, Suriye toplumu siyasi ideolojik, dini, mezhepsel ve coğrafi olarak derin bölünmelerle karşı karşıya kalmıştır. Savaş öncesinde barışçıl bir şekilde birlikte yaşayan insanlar arasında mezhepsel ve etnik gerilimler tırmanmıştır (Mhaissen ve Hodges, 2019, s. 39).

İç savaş boyunca etnik, mezhepsel, ideolojik nitelikli ciddi ayrışmaların meydana geldiği görüşmecilerin aktardığı bilgilerden anlaşılmaktadır. İzmir’de odak grup görüşmesi yapılan katılımcılar, iç savaş öncesinde birbirleriyle husumetli olan bireylerin silahlı örgütlere katılarak bu örgütlerdeki silah gücünü hasımlarına karşı kullandıklarını anlatmışlardır. Bu yüzden birçok yerde aileler arasında ciddi gerilimler yaşandığını, birçok kişinin bu yüzden dönmeyeceğini iddia etmişlerdir. Savaş sona erse bile artık eski komşuluk ilişkilerinin, toplumsal bağların oluşmayacağını ifade etmişlerdir. Savaştan önce farklı etnik kesimlerin aynı köyde yaşadıklarını, birbirleriyle bir problemleri olmadığını, fakat iç savaşla beraber aralarında gerilimler meydana geldiğini, tüm bunların iç barışı bozan faktörler olduğunu aktarmışlardır. Katılımcıların bu yöndeki görüşleri şu şekildedir:

“Suriyeliler oraya dönerlerse bu sefer birbirleriyle savaşacaklar. Herkes ‘Sen benim oğlumu vurdun, sen benim malımı çaldın.’ diye karşındakini suçlayacak.” (Zekeriya, 35 yaş, İzmir).

“Suriye’ye artık dönmek istemiyorum çünkü benim problemim Beşar’ın şahsıyla değil. Yüz binlerce Beşar var artık. El birliğiyle Suriye’yi yıktılar. Çok sinsi şeyler oluyor. Haberimiz olmuyor.” (İshak, 35 yaş, Gaziantep).

Katılımcıların geri dönüş için öncelikli olarak önem verdikleri hususların başında güvenlik gelmektedir. Güvenlik kaygıları, komşu ülkelerde yaşayan Suriyelilerin de vurguladıkları konuların en önemlisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Dünyanın çeşitli yerlerindeki mülteci deneyimleri, güvenlik koşulları sağlanmadan gerçekleştirilen geri dönüşlerin başarısızlıkla sonuçlandığını göstermektedir. Katılımcılar, yetersiz güvenlik nedeniyle Suriye'ye döndüklerinde öldürülme veya tutuklanma ile karşılaşabileceklerinden söz etmişlerdir. Devam eden bombardıman ve kuşatmalar yüzünden geri dönmenin mümkün olmadığını ifade etmişlerdir. Katılımcıların tamamına yakını, geri dönüş için Esad yönetiminin değişmesini şart koşmuştur. Çünkü onlara göre mevcut yönetimin devam etmesi halinde barışın tesis edilmesi çok zordur. Bunun yanı sıra Suriye'deki etnik, mezhepsel ve bölgesel güç mücadelesi barış ortamının oluşmasını engellemektedir. Katılımcılar, zor hayat şartlarına rağmen güvenlik ortamı sağlanmadıkça geri dönmeyi düşünmemektedir.

4.4.9. Türkiye'nin Suriye'nin Kuzeyinde Güvenlikli Bir Kontrol Bölgesi Kurma Projesinin Geriye Dönüş Kararına Etkisi

Katılımcıların önemli bir bölümü, Türkiye'nin Suriye'de belirli bir bölge üzerinde doğrudan denetim sağlamasını, ülkelerinde güvenlik ve istikrarın oluşturulması açısından gerekli görmektedir. Bu noktada güven ve istikrar arayışı, gönüllü geri dönüş ile ilgili kararlar üzerinde etkili olabilmektedir. Gaziantep'te görüşmecilerden bir kısmı, Türkiye'nin bağımsız ve güvenilir bir devlet olduğunu, Suriye'nin bir kısmını denetimi altına aldığı anda hizmet, kanun ve düzen götürüp buraları yaşanılabilir kılacağını söylemiştir. Katılımcılar, bu noktada geri dönüşün mümkün olabileceğini aksi durumda ne Esad yönetimine ne de uluslararası güçlere güvenemeyeceklerini vurgulamışlardır. İzmir'de odak grup görüşmesi yapılan katılımcılar, benzer ifadeler kullanmışlardır. Türkiye'nin kontrol ettiği bölgelerde güvenliğin sağlanması, barınma yerlerinin yapılması ve geçim imkânlarının oluşturulması halinde dönebileceklerini, aksi takdirde dönmeyi düşünmediklerini belirtmişlerdir. Katılımcılar, güvenli bölge olarak adlandırılan yerlerde problemlerin devam ettiği yönünde bilgiler aldıklarını vurgulamışlardır. Yerel silahlı oluşumların güvenli bölgede fidye karşılığı insan kaçırdığını, Türkiye'nin bu tür eylemleri engelleyebilecek bir devlet olduğunu belirtmişlerdir. Güvenli bölge söylemlerine rağmen yerel silahlı grupların güç mücadeleleri sergilemelerinin çelişki olduğunu beyan etmişlerdir. Gaziantep'te yaşayan

katılımcıların güvenli bölgenin oluşturulması konusunda daha fazla beklenti içinde oldukları söylenebilir. Katılımcılar, bu konuda şu ifadeleri aktarmışlardır:

“Aldığımız haberlere göre, Halep’in Türkiye’nin denetimine girme ihtimali var. Öyle olursa Halep ve Gaziantep fark etmeyecek. Burada kira vereceğime gidip orada evimde yaşarım.” (Samiye, 50 yaş, Gaziantep).

“Afrin tamamen Türkiye’nin hâkimiyetine girerse ve Türkiye’deki diğer iller gibi düzen sağlanırsa o zaman çocuklarımı alıp memleketime giderim.” (Samet, 39 yaş, Gaziantep).

“Türkiye, Halep başta olmak üzere İdlib ve Hama gibi yerleri egemenliği altına alırsa ve altyapı sorunları çözülmüşse o zaman dönmeyi düşünürüm. Çünkü oradaki şartlar ile buradaki şartlar benzer olacak ve o zaman buradaki işimi orada da sürdürebileceğim. O zaman Türkiye devletinin egemenliğinde yaşayacağım. Çünkü ‘Esad’ın Suriyesi’ne gitmek istemiyorum. Türkiye devletini tercih ediyorum.” (Halim, 24 yaş, Gaziantep).

“Güvenli bölgede Türkiye’nin yönetimini Esad rejimine tercih ediyoruz. Türkiye, evimizin bulunduğu bölgeyi ele geçirirse hemen döneriz.” (Hüseyin, 45 yaş, İzmir).

Katılımcılar, Türkiye’nin Suriye’nin kuzeyinde belirli yerleri denetimi altına almasına olumlu yaklaşmışlardır. Geri dönüşü düşünenler ve ülkelerinde bıraktıkları mülklerine kavuşma ümidini taşıyanlar bu konuda beklenti içerisine girmişlerdir. Çünkü onlara göre Türkiye’nin ifade edilen yerleri denetimi altına alması, bu alanlarda güvenliğin ve istikrarın sağlanması anlamına gelecektir. Bu durum da geri dönüşü kolaylaştırabilecektir.

4.4.10. Suriyeliler Hakkında Kamuoyunda Yapılan Tartışmalar ve Bu Tartışmaların Kalma veya Dönmeye Etkisi

Son yıllarda Türkiye kamuoyunda çeşitli nedenlerle Suriyelilere karşı olumsuz bir tutum gelişmiş durumdadır. Suriyelilerin ekonomik dengeleri etkiledikleri, devletten maaş aldıkları, üniversiteye sınavsız girdikleri, birçok yerde suça karıştıkları, ileride bir asayiş sorunu yaratacakları sıkça dile getirilen konulardır. Suriyelilerin dini bayramlarda yasal yollarla ülkelerine gidip bayram sonrasında Türkiye’ye dönmelerinin kamuoyunda rahatsızlık yarattığı bilinmektedir. Bu rahatsızlık bazı muhalefet partileri tarafından sık sık dile getirilmektedir.

Türkiye’de yaşayan Suriyelilere yönelik tutumlar hakkında yapılan bir çalışmada (Polat ve Kaya, 2017, s. 43-44) yerel halkın Suriyelilere ilişkin görüşleri alınmıştır. Yerel halk, kaldıkları sürece Suriyeliler için hiçbir hakkın kalıcı hale getirilmemesi gerektiğine inanmaktadır. Çalışma, Suriyelilere ilişkin ötekileştirici ifadelerin gün geçtikçe artış gösterdiğini ortaya koymaktadır. Suriyelilerin dükkân açıp vergi vermeyen, ücretsiz muayene olan, tembel, hırsız, vatansız, cahil, işgalci, hain olarak damgalandıkları görülmüştür. Bu konuda yapılan bir diğer çalışmaya (Güney ve Konak, 2016, s. 123-124) göre, yerel halkın önemli bir kesimi devletin Suriyelilere bütün kaynakları sağladığını düşünmektedir. Suriyelilerin sağlık, gıda, kömür yardımlarından faydalandıkları devletin bu yardımları yaparken kendi vatandaşının gereksinimlerini ihmal ettiğini belirtenler olmuştur.

Saha çalışması sırasında bu tartışmaların katılımcılar, tarafından ne ölçüde takip edildiği ve nasıl değerlendirildiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Katılımcıların büyük çoğunluğu kamuoyundaki bu tartışmaları takip etmektedir. Tartışmalara sık sık şahit olduklarını belirten katılımcılar, bu durumdan rahatsız olduklarını dile getirmişlerdir. İzmir’de bir katılımcı, toplu taşıma araçlarını her kullandığında Suriyelilerle ilgili bir sohbetle karşılaştığını, İzmir halkı nezdinde çok yanlış bilgiler dolaştığını söylemiştir. Katılımcılar, kamuoyunda kendilerine yönelik tartışmalar hakkında şu değerlendirmeleri yapmışlardır:

“Devlet büyükleri, Suriyeliler konusunda konuştukları zaman her defasında ‘Şu kadar para harcadık.’ diyorlar. Bu paranın kendi ceplerinden çıktığını düşünen yerel halk bu konuda olumsuz tavır takınıyor. Avrupa’nın yaptığı yardımlardan hiç bahsedilmiyor. Para meselesi yüzünden Suriyeliler istenmeyen kesim haline geldi.” (Mustafa, 25 yaş, İzmir).

“Türkler bizi nerede görseler ‘Devlet olmasaydı siz açlıktan ölecektiniz. Devlet size maaş veriyor yoksa barınamazdınız. Bu krizin sebebi sizsiniz, bütün paramızı siz alıyorsunuz, devlet sizin yüzünüzden bu kadar borçlandı.’ diyorlar. Özellikle işyerinde bununla karşılaşıyorum. Dönüp onlara ‘Devlet bana maaş vermiyor ben kendi alın terimle kazanıyorum.’ diyorum. Ne kadar söylesem de ikna edemiyorum. Onların gözünde bütün toplumsal sorunların kaynağı Suriyelilerdir.” (Faysal, 27 yaş, İzmir).

“Suriyelilerin kömür aldığı söyleniyor. Ama ben altı yıldır buradayım, hiç kömür almadım. Ailemizde diyabet hastası olmasına rağmen hiç maaş veya yardım almadık.” (Kamil, 34 yaş, İzmir).

Politik nedenlerle göç eden insanlar, ülkelerine dönmek için kendilerini bu göçe zorlayan politik atmosferin ortadan kalkmasını beklemektedirler. Bu politik atmosferin kalkması, geriye dönüş için uygun bir zemin oluşturabilir. Bununla beraber, göç edilen ülkede yaşanacak olumsuz politik gelişmeler yine geri dönüş göçünde etkili bir faktör olarak kabul edilebilir (Bilecen, 2018, s. 141).

Katılımcılar, Türkiye’de seçimle beraber olası iktidar değişiminde kendilerinin kalıcı olma durumlarının ortadan kalkacağını düşünmektedirler. Saha çalışması 24 Haziran 2018 seçimlerinin sonrasında yapıldığı için bu konuda katılımcılardan görüş elde etme imkânı olmuştur. Türkiye’de siyasal iktidarın seçimle değişmesi ihtimaline karşı bir kısmının dönme eğilimi içerisine girdikleri görüşme verilerinden anlaşılmaktadır. Katılımcılar için, Türkiye hem kendi gelecekleri hem de Suriye’deki şartların düzelmesi açısından kilit ülkedir. Türkiye’de kendilerini her zaman koruyan güçlü bir siyasal iradenin varlığından söz eden katılımcılar, bu iradenin Türkiye’de kalma konusunda önemli bir belirleyici olduğunu vurgulamışlardır. Devletin tavrı açısından Cumhurbaşkanının tutumuna önem veren katılımcılar, bu konuda şunları dile getirmişlerdir:

“Türkiye’deki tartışmaları Facebook’tan takip ediyorum. Çok konuşuluyor. Mesela seçim döneminde Suriyeliler, valizlerini hazırlamışlardı. Biz de tetikteydik. O günlerde iyi uyuyamıyorduk. Seçim günü hiçbir Suriyeli, dükkânını açmadı. Bizim mahallede oturanlar gelip bana teselli verdiler. ‘Merak etme hiçbir şey olmaz.’ dediler. Burada Suriyeliler Erdoğan’ı çok seviyorlar. Lakabını ‘Sultan-ı Müslimin’ yapmışlar. Hatta biraz önce Facebook’ta okudum. Tayip Erdoğan’a ‘İkinci Selahaddin-i Eyyubi’ diyorlar. Çünkü bu dünyada sadece Türkiye Suriyelilerle ilgilendi. Bütün Arap coğrafyası olanları izledi.” (Halil, 52 yaş, İzmir).

“Mesela bizde ayakkabıcılarda bir olay oldu. İş arkadaşım ‘Seçimi kazansaydık mesela, atölyede sopayla kovalardık sizi.’ dedi. Gün boyu beraber çalıştığımız adam bunu söyledi bana. Ailemizden fazla birbirimizin yüzünü görüyoruz.” (İbrahim, 30 yaş, İzmir).

“Seçim döneminde Muharrem İnce’yi takip ettim. Onun Suriyeliler üzerinden muhalefet yapması son derece yanlıştır. Seçim günü dedim ki ‘Baştaki adam giderse biz yandık, gittik. Artık Suriye’yi de düzeltemeyiz. O kalırsa her şey düzene biner.’ dedim. İster Türkiye’deki, ister Suriye’deki yaşam olsun. Onun gitmesinden çok korktum. Benim çevremden de aynı hisleri yaşayan çok kişi oldu. Cumhurbaşkanının kalması herkesin geleceği için önemli.” (Mustafa, 25 yaş, İzmir).

“Bu tartışmaları başkalarından duyuyorum. Özellikle seçim dönemlerinde bu tartışmaları çok duyuyordum. Biz seçim günü acaba ‘Burada mı kalacağız yoksa bizi kovacaklar mı?’ sorusunu gün boyunca kendimize sorduk. Bugün Mersin’deki tanıdıklarımla konuştum. Bana ‘Valizleri hazırlıyoruz.’ demişlerdi. Erdoğan kaybetseydi, Meral Akşener kazansaydı bizi kovacaktı. Çünkü O, ‘Bir sonraki iftarı Suriyelilerle beraber kendi memleketlerinde yapacağız.’ demişti. Dua ettik Erdoğan kazansın diye. O gün hiç evden çıkmadık. Televizyon başındaydık.” (Arif, 47 yaş, İzmir).

“Türkiye’deki tartışmaları takip ediyorum. Mesela seçim öncesinde bazı partiler, Suriyelileri gönderme vaadinde bulundu. Bu yüzden mevcut iktidarı seviyor ve destekliyorum. Türkiye’de iktidar güçlüdür. Mevcut iktidar seçimle giderse ben de o zaman Türkiye’den ayrılmayı düşünebilirim.” (Kasım, 21 yaş, Gaziantep).

Katılımcılar Türkiye’de sahip oldukları hukuki statüleri nedeniyle de gelecek için bir plan yapamadıklarını, hukuki statülerinin özellikle seçim sürecinde politik malzeme olarak kullanılmasından şikâyetçi olduklarını bildirmişlerdir. Katılımcıların bu konudaki değerlendirmeleri şu şekildedir:

“Tartışmaları takip ediyorum. Fitne çıkarmak isteyenler oluyor. Bir olay olduğunda Suriyelilere haber veriyorlar. ‘Temkinli olun, tedbirli olun, bu bir oyundur.’ diye. Facebook’ta da konuşmalar var. Suriyelileri göndermek için birtakım planlar yapanlar biraz empatik davranmalı.” (Fatima, 29 yaş, İzmir).

“24 Haziran günü sokakta tek bir Suriyeli bile bulamazdın. TRT ekranından ayrılmadım. Seçim sonuçları açıklandıktan sonra çok sevindim. Seçim sonuçlarını fitne çıkarmak için kullanmak isteyen partiler olduğunu ve Suriyelilerin bu fitnenin ortasında kalacağını biliyordum.” (Halim, 24 yaş, Gaziantep).

Katılımcılar, 24 Haziran 2018 seçimlerinden önce Suriye’ye geri gönderilme korkusu yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Onlar, bu durumu 15 Temmuz 2016’daki Darbe Girişimi sırasında da hissetmişleridir:

“Özellikle seçim döneminde çok takip ettik. Herkes çok korktu. Suriyelilere destek verenlerin her zaman iktidarda olmasını istiyorum. Bu destek de olmazsa tümünden yok oluruz. Seçim günü kapının her an çalabileceğini ve Suriye’ye gönderilebileceğimizi düşünüyordum. 15 Temmuz akşamı çok korktuk. Darbenin başarılı olmaması için dua ettik. Çünkü eğer başarılı olsaydı ertesi gün bizi göndereceklerini düşünüyordum.” (Selve, 51 yaş, Gaziantep).

“Darbe girişiminin başarılı olmaması için dua ettim. Çünkü bu darbe girişimini Hafız Esad’ın darbe girişimine benzettim. Suriye, o darbeden sonra bir daha kendine gelemedi. 15 Temmuz’daki darbe girişimi başarılı olsaydı Türkiye’de bir Baas rejimi doğacaktı. Yeni bir Suriye yaratılacaktı. Suriye’de olanların burada tekrarlanmaması için hep beraber yürüdük.” (Tevfik, 55 yaş, Gaziantep).

Katılımcılar, kamuoyunda kendilerine yönelik geliştirilen olumsuz tutumlardan rahatsız olduklarını ifade etmişlerdir. Devletin kendilerine sürekli yardım yaptığı iddialarının asılsız olduğunu dile getirmişlerdir. Hedef ülkede özellikle seçim dönemlerinde değişen siyasal iklimin kendilerini olumsuz etkilediğini belirtmişlerdir.

Suriyelilerin önemli bir bölümünün Türkiye’de kalıcı olarak yerleşme kararına nasıl ulaştıklarına bakıldığında birçok faktörün ön plana çıktığı görülmektedir. Araştırma kapsamındaki Suriyelilerin önemli bir bölümü, Avrupa ülkelerine göre Türkiye’ye daha fazla uyum sağlayabilecekleri düşüncesindedirler. Bu durumu iç ve dış dinamikler açısından iki boyutta ele almak mümkündür. İç dinamikler açısından Suriye ile Türkiye arasındaki sosyal ve kültürel yakınlık, ortak din, çocuklarının Türkiye’de daha iyi eğitim alma imkanı, sınırlı düzeyde de olsa ekonomik ve ticari yaşama katılma, ayrımcılıklara maruz kalsalar da Türkiye’de belli bir istikrarı yakalamış olmaları ve hukuki olarak vatandaşlık hakkı elde etme ihtimali onları Türkiye’de daha kalıcı olmaya yönlendirmektedir. Dış dinamikler açısından ise Suriye’de iç savaş durumunun devam etmesi, siyasi belirsizlikler, Esad yönetiminin muhalif kesimlere yönelik baskıcı tavrını sürdürmesi, kentlerin ve köylerin önemli ölçüde tahrip edilmiş olması, başta Halep olmak üzere Suriyelilerin terk ettikleri bölgelerde ekonomik ve ticari hayatın durma noktasına gelmesi, Suriye’den akrabaları ve arkadaşları dolayısıyla aldıkları bilgilerin iç açıcı olmaması ve geri döndükleri takdirde hayatlarını önemli ölçüde riske edecekleri düşüncesi Suriyelileri Türkiye’de daha kalıcı olmaya yöneltmektedir. Ancak Suriye’nin kuzeyinde ve Türkiye’nin kontrolünde güvenli bir bölge oluşturulması durumunda geriye dönüş belirli ölçülerde mümkün görünmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Suriyelilerin Türkiye’de kalma veya Suriye’ye dönmelerini etkileyen faktörlerin ne olduğunu ortaya koymak, çalışmamızın ana çerçevesini oluşturmuştur. Suriyeliler, ülkelerindeki iç savaş sonucunda dünyada göç eden en büyük kitle haline gelmişlerdir. İç savaş nedeniyle ülkelerini terk etmiş Suriyelilerin yarısından fazlası Türkiye’de yaşamaktadır. Son derece zor koşullarda hayatta kalma mücadelesi veren Suriyelilerin savaş öncesinde Suriye’de nasıl bir yaşama sahip oldukları, iç savaşla beraber Türkiye’ye göç etme sebepleri, göç sürecinde yaşadıkları, neden başka bir ülkeyi değil de Türkiye’de karar kıldıkları ve Türkiye’de geçirdikleri deneyimler saha verileri ve alan yazın bilgileri eşliğinde analiz edilmiştir. Katılımcıların başta istihdam, eğitim ve barınma olmak üzere birçok sorunları mevcuttur. Bu çerçevede çalışmada katılımcıların Türkiye’deki gündelik hayat deneyimleri, dışlanma durumları, yerel halkla ilişkileri, dil yeterlilikleri, ne gibi sorunlar yaşadıkları ve bunlar içerisinde öne çıkan sorunların ne olduğu üzerinde durulmuştur. Tüm bunların katılımcıların Türkiye’de kalma veya ülkelerine dönmelerine ne şekilde etki ettiği tartışılmıştır. Katılımcıların Türkiye’de bulundukları zaman zarfında yaşadıkları dışlanma deneyimlerinin, çalışma alanındaki koşulların, hukuki statülerinin ve bununla ilgili beklentilerinin Türkiye’de kalma, Suriye’ye dönme veya Avrupa’ya gitme eğilimine etki edip etmediği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Türkiye’de kaldıkları sürenin, aile yapılarının ve uyum durumlarının kalma veya geri dönmeyi ne şekilde etkilediği irdelenmiştir. Katılımcıların Türkiye’de kalma veya geri dönme eğilimleri Suriye’deki mevcut gelişmelerle de ilintilidir. Bu nedenle ülkelerindeki derin istikrarsızlık ve yaygın güvenlik açığının bu eğilimlere etkisi yine incelenen başlıklardan olmuştur. Türkiye’nin Suriye’nin kuzeyinde güvenli bir kontrol bölgesi kurma çabasının ve Türkiye’de Suriyelilere yönelik son dönemlerde artan olumsuz tartışmaların katılımcılar tarafından ne şekilde algılandığı, tartışmaların odağında bulunan katılımcılar tarafından ne ölçüde takip edildiği ve nasıl değerlendirildiğine yer verilmiştir.

Tez çalışması genel olarak ele alındığında katılımcılar, Suriye’de iken istikrarlı bir yaşama sahip olduklarını ifade etmişlerdir. Suriye’de iken çiftçi, ayakkabıcı, terzi, mühendis, tüccar, esnaf, memur ve ev kadını olarak yaşamlarını sürdürmüş olanlar mevcuttur. İçlerinde Suriye’de iken öğretmen, avukat, fabrika sahibi olarak iş yapmış olan katılımcılar mevcuttur. Bunların yanı sıra inşaat ustası, lokanta gibi hizmet

sektöründe çalışmış olanlar mevcuttur. Bir kısım katılımcı da Suriye’de iken çocuk yaşta oldukları için okula gittiklerini, orada iken herhangi bir işte çalışmadıklarını belirtmişlerdir. Türkiye’deki istihdam durumlarına bakıldığında erkek katılımcıların daha çok inşaat, restoran, ayakkabıcılık, tekstil gibi enformel sektörlerde yoğunlaştıkları görülmektedir. Katılımcıların bir kısmının bakkal, tatlı dükkânı işlettikleri gözlemlenmiştir. Kadınlar, çoğunlukla ev kadını olduklarını ifade etmekle beraber bir kısmının enformel sektörde veya gündelik temizlik işinde çalıştıkları tespit edilmiştir. İzmir’de yaşayan katılımcılardan biri, belediyede sigortalı olarak çalıştığını beyan etmiştir. Katılımcıların tümü kirada oturduklarını ifade etmişlerdir. Gaziantep’teki katılımcıların eğitim düzeyinin İzmir’e göre daha yüksek olduğu görülmüştür.

Derinlemesine mülakat ve odak grup görüşmelerinin yapıldığı Gaziantep ve İzmir’deki katılımcıların ağırlıklı olarak Halep’in merkezinden, bağlı ilçelerinden ve kırsalından olmakla beraber Suriye’nin değişik bölgelerinden geldikleri tespit edilmiştir. İç savaşın getirdiği yıkımın ağır sonuçlarını yaşayan katılımcılar, savaşla beraber başta ekonomik faaliyetlerin durması, altyapının büyük oranda zarar görmesi ve savaşın tahmin edilenden uzun sürmesi olmak üzere çeşitli sebeplerle yaşadıkları yerleri terk etmişlerdir. Merkezî hükümet ile muhalif grupların baskısı arasında kalan ve silahlı çatışmalardan dolayı güvenli bir yere gitmek isteyen katılımcılar, doğup büyüdüğü yerleri, mal varlıklarını, anılarını geride bırakarak göç etmişlerdir.

Katılımcılar, hem göç etmeden önce, hem de göç sırasında ciddi zorluklarla karşı karşıya kalmışlardır. Yaşadıkları yerleşim yerleri sınıra uzak olanlar, Türkiye’ye varana kadar birçok kez kontrol noktasından geçtiklerini anlatmışlardır. Katılımcıların hedef ülke olarak Türkiye’yi seçmelerinde de birçok faktörün etkisinden söz edilebilir. Türkiye’nin Suriye’ye coğrafi olarak yakın olması, Türkiye’de aile fertlerinin veya tanıdıkların varlığı ve bunlardan alınan bilgi, kültürel, dilsel ve dini bağlar, özellikle görece iyi kamp yaşamlarının Suriyeliler arasında bilinmesi, açık kapı politikası, ev sahibi toplumun sıcak tutumu ve algılanan fırsatlar bunlardan birkaçıdır (Seefar, 2018, s. 19; Erkan, 2016, s. 13-14). Suriyelilerin akrabalık ve istihdam ağlarını yoğun bir şekilde kullandıkları söylenebilir. Sosyal ağlar, göçün devamlılığını sağlayan bir köprü işlevi görmüştür. Sosyal ağlar, Türkiye’nin Suriyeliler nezdinde daha cazip bir ülke olduğu algısını yaratmıştır. Bu ağlar sayesinde birçok katılımcı, barınma sorununu

çözmüş ve istihdam imkânı elde etmiştir. Bu fırsatlar, onların Türkiye’de tutunmalarını sağlamıştır.

Çalışma boyunca Türkiye dışındaki ülkelere sığınmış katılımcıların yaşadığı deneyimler incelenmiştir. Bunun yanı sıra siyasi nedenler yüzünden ya da daha iyi yaşam olanaklarına kavuşmak amacıyla dünyanın değişik bölgelerine göç edenlerin hareketleri incelenmiş, saha çalışmasından elde edilen bulgular bu çerçevede analiz edilmiştir. Zira katılımcıların kendi ülkelerinden ayrılma nedenleri, göç sürecinde yaşadıkları, hedef ülkede karşılaştıkları durumlar dünyanın çeşitli yerlerinde daha önce yaşanmış örneklerle benzerlikler gösterebilmektedir. Her ne kadar Suriyeli göçünün kendine özgü dinamikleri olsa da benzer göç hareketleri, çalışmanın temel amacı olan Suriyelilerin Türkiye’de kalma veya ülkelerine dönme eğilimlerini anlamamıza ışık tutabilmesi açısından önem arz etmektedir.

Çalışmanın genelinden elde edilen verilerden yola çıkıldığında katılımcıların büyük çoğunluğunun Türkiye’de kalıp burada bir hayat kurma peşinde olduğu söylenebilir. Kalma yönünde birçok neden öne süren katılımcıların bu konudaki görüşlerine bakıldığında güvenlik gerekçesinin ön plana çıktığı görülebilmektedir. Bunun dışında Türkiye’de 81 ile dağılmış olmaları, kalma sürelerinin uzunluğu, ekonomik ve sosyal hayata tutunma çabaları, geleceğe ilişkin umutları, katılımcıların kalıcılıklarının kriterleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Sayıca az olmalarına rağmen ülkelerine dönüş yapmak isteyenler de mevcuttur. Dönme eğiliminde olanlar, her şeyden önce savaşın sona ermesini, siyasi atmosferin Suriye’de yaşamaya olanak tanıyacak derecede iyileşmesini beklemektedirler. Hem kalış hem de dönüşü etkileyen faktörler bireylere göre değişmekle beraber karmaşık bir durum arz etmektedir.

Nisan 2019 itibarıyla Türkiye’de sekizinci yılını dolduran Suriyelilerin büyük çoğunluğunun artık kalıcı olacağı tahmin edilmektedir. Yaşadıkları sorunlara rağmen kalma yönünde gösterdikleri eğilimlerin hangi faktörlerden etkilendiğini ortaya koymak çalışmamız açısından önem arz etmiştir. Suriyelilerin Türkiye’de kalma, Suriye’ye dönme veya üçüncü bir seçenek olarak başta Avrupa olmak üzere başka ülkelere gitmeleri karmaşık ve çok boyutludur. Kalma veya geri dönüş bireysel, ailevi sosyal, ekonomik ve politik birçok faktörden etkilenebilir. Böylesi karmaşık bir problemi çözmeye yönelik alan yazınında çok yönlü akademik tartışmaların yapıldığını belirtmekte fayda vardır. Ancak her bir göç dalgası kendine özgü dinamikleri içerdiği

için zaman zaman bu tartışmaların yeni göç dalgalarını açıklamada yetersiz kaldığı da bir gerçektir. Konunun disiplinler arası bir tarzda ele alınması ve teorik yaklaşımların öne sürdüğü kavramların daha da zenginleştirilmesine ihtiyaç vardır. Özellikle Suriyeliler konusunda olduğu gibi yeni göç dalgalarında en çok tartışılan konulardan birisi de geriye dönüşün ne kadar mümkün olup olmadığı tartışmasıdır. Ülkelerini terk etmek zorunda kalan insanların geriye dönüş kararının olumlu veya olumsuz olmasında hangi dinamiklerin rol oynadığının ortaya konulması önem arz etmektedir. Bunun için de zorunlu göçe maruz kalan insanların içinde bulunduğu sosyal, kültürel, politik ve ekonomik bağlamı içeriden kavramak gerekmektedir. Bu tez çalışması ana hatlarıyla bunu yapmaya çalışmıştır. Bu süreçte farklı teorik yaklaşımlardan yararlanılmış, farklı ülkelerdeki deneyimlerin Suriyeliler örneği ile benzerlikleri ve farklılıkları ortaya konulmuştur. Suriyeliler örneğinde olduğu gibi ülkelerini terk etmek zorunda kalan insanlar gittikleri ülkede tek bir yerleşim yerinde değil, coğrafi olarak farklı alanlara dağıldıkları için farklı deneyimlerle karşılaşmaktadırlar. Bu çalışma Gaziantep ve İzmir örneği üzerinden bu deneyimleri karşılaştırmaya çalışmıştır.

Saha çalışmasının yapıldığı Gaziantep ve İzmir, katılımcıların en çok tercih ettiği kentlerden ikisidir. Gaziantep'i tercih etme nedenlerine bakıldığında sınıra yakın olması, iş olanakları, kültürel ve mimari olarak Halep'le benzer olması, güvenli olması, akraba veya tanıdık bulunması öne çıkmaktadır. Dönme eğilimindeki katılımcıların bir kısmı, memleketlerine yakın olduğu için Gaziantep'i seçmişlerdir. Bu kişiler, yakınlarını, malvarlıklarını Suriye'de bırakmış kişilerdir. Bunun dışında savaş bitince ticari amaçlı gidip gelmek isteyenler Gaziantep'te kalmaya karar vermişlerdir. Suriyeliler, Gaziantep'te özellikle enformel sektörde kayda değer bir eklemleme sürecine girmişlerdir. Suriyeliler, sakız, yoğurt, ekmek, kahve, bebek bezi ve cips gibi birçok ürünü Arapça ambalajlı paketlerde üretilip piyasaya sürüp Gaziantep ekonomisine hem üretim hem de emek kaynağı olarak katkı sunmaya çalışmaktadırlar. Bir ürünün ortaya çıkması sürecindeki tüm adımlarda yine Suriyelilerin olması belli bir üretim kapasitesine ulaştıklarını göstermektedir. Bunun yanı sıra Gaziantep'te kuyumcu, döviz bürosu, araba alım-satımı, parfümcü, kasap, kafe, market, aktar hatta fast-food mekânlarının Suriyeli esnaf tarafından işletildiğini görmek mümkündür. Bütün bunlar, Suriyelilerin özellikle ekonomik açıdan topluma dâhil olma çabalarını yansıtmaktadır.

Suriyeli iş adamlarının şirket kurarak veya benzer projeler yoluyla yaygın bir iş/ticaret ağı yaratmış olmaları Gaziantep'teki Suriyelileri bu iş ağına dâhil olma konusunda motive etmektedir. Bu da katılımcıların Gaziantep'te kalmalarını sağlayan en önemli nedenler olarak düşünülmektedir.

Katılımcıların İzmir'i tercih sebepleri olarak akraba ve tanıdık tavsiyesi, iş olanakların olması ve Avrupa için bir geçiş yeri olması öne çıkmaktadır. İzmir'deki katılımcılar, burada yaşayan akraba ve tanıdıkları başta olmak üzere irtibatlı oldukları sosyal ağların tavsiyesiyle kente gelmişlerdir. Bu sosyal ağlar, katılımcılara yerleşim yeri seçiminde ve istihdam konusunda yardımcı olmuştur. Katılımcıların bazıları, İzmir'deki ücret farklılıklarına ilişkin akrabalarının verdiği bilgilerle bu kenti tercih etmişlerdir. Bu durumun, ücret farklılıklarını göçün temel dinamiği olarak gösteren Neo-klasik kuramın teziyle uyumluluk gösterdiği söylenebilir. Fakat katılımcıların İzmir'i tercih sebepleri ücret farklılıklarına indirgenemeyecek kadar çeşitlidir. İzmirdeki katılımcılara bakıldığında gerek çalışma yaşamına katılma gerekse işletmeler açma konusunda Gaziantep'teki gibi sınıfsal bir çeşitliliğe sahip olmadıkları söylenebilir. Fakat İzmir'de özellikle ayakkabı ve tekstil sektörlerinde ekonomik faaliyetlerin artırılması yönünde güçlü bir eğilim görülmüştür.

Katılımcıların Avrupa ülkelerine İzmir üzerinden gitmek istemeleri bu kenti tercih etme sebeplerinden biri olduğu düşünülmektedir. İzmir, başta Suriyeliler olmak üzere Avrupa'ya gitmek amacıyla göç edenler için önemli bir varış yeri konumundadır. İzmir'de yaşayan katılımcıların Avrupa'ya gitme konusunda Gaziantep'teki katılımcılardan daha istekli oldukları görülmektedir. İzmir'de Avrupa'ya gitme isteğinde olan katılımcılar, birtakım gerekçeler ileri sürmüşlerdir. Gündelik yaşamda karşılaştıkları dışlanma, istihdam alanında düşük ücretle uzun saatler çalışmak, çok çocuk sahibi olanların ekonomik olarak yaşadıkları sıkıntılar, alım gücü konusunda artan şikâyetler, geleceğe ilişkin ekonomik kaygılar ve belirsizlik Avrupa'ya gitme nedenleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Katılımcılar, İzmir'e geldikleri ilk yıllarda hem alım gücünün daha yüksek hem de halkın yaklaşımının daha kucaklayıcı olduğunu belirtmişlerdir. Son dönemlerde hayatın pahalandığını, Suriyelilere bakışın olumsuz yönde değiştiğini bu yüzden Suriyeliler arasında Avrupa'ya gitme eğiliminin arttığını ifade etmişlerdir.

İzmir, bir kısım katılımcı için Avrupa yolunda bir geçiş noktası olsa da, bu özellik tüm Suriyeliler için İzmir’de bulunma sebebi olarak genelleştirilmemelidir. Başlangıçta Avrupa’ya gitmek amacıyla İzmir’e gelmiş olup göç sürecinde ekonomik sermayelerini tüketip İzmir’de kalanlar olduğu gibi kente geldikten belirli bir süre sonra karar değiştiren katılımcılar da mevcuttur. Bu katılımcılar, İzmir’deki şartları değerlendirdiklerini, kayda değer bir Suriyeli nüfus gördüklerini, iş fırsatlarıyla karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcılar, İzmir’i yaşam olanakları açısından gelişkin bulduklarını bu yüzden sahip oldukları maddi kaynakları Avrupa’ya gitmek için değil de İzmir’de işletmeler açarak değerlendirdiklerini beyan etmişlerdir. Gaziantep’le karşılaştırıldığında İzmir’deki Suriyelilerin etnik (Arap, Kürt, Türkmen) unsura göre yerleşim yeri/mahalle tercihinde bulundukları belirgin olarak görülebilmektedir.

Katılımcıların gerek Gaziantep’te gerekse İzmir’de yerel halkla zorunluluklara dayalı iletişim içerisinde oldukları belirlenmiştir. Bu durumun hem yerel halktan hem de Suriyelilerden kaynaklanan sebepleri vardır. Katılımcıların yerel halkla temas anlarında yaşadıkları ötekileştirme deneyimleri ve toplumsal kabul düzeyinin düşük olması yerel halktan kaynaklanan sebepler olarak ileri sürülebilir. Katılımcılarla yapılan görüşmeler sırasında zaman zaman karşılaşılan “Kaç yıldır buradayım hala bir arkadaşım yok” “Bir arkadaşımın olmasını çok isterim fakat Türklerden tek bir arkadaşım yok” tarzındaki ifadeler yerel halk ile Suriyeliler arasındaki iletişimin boyutunu göstermesi açısından önem arz etmektedir. Hem Gaziantep’te hem de İzmir’de yerel halk ile Suriyeliler arasında ilişkilerin fark edilebilir derecede sınırlı olmasının en önemli sebeplerinden biri dil engelidir. Diğer bir neden Suriyelilerin kendi aralarında kurdukları iletişim ağlarıdır. Bu ağlar sayesinde yerel halkla iletişim kurmadan tüm alışverişlerini Suriyeli esnaftan yapan katılımcılara rastlanmıştır. Hem toplumsal kabul düzeyinin gittikçe düşmesinin hem de Suriyelilerin kendi kurdukları ağlar üzerinden yaşamlarını sürdürmelerinin, entegrasyon fırsatını zora sokacağı ve Suriyelileri uzun vadede marjinal bir konuma iteceği ileri sürülebilir. Bulundukları topluma dâhil olma isteklerine karşılık, hararetle gitmelerini isteyen bir toplumda yaşam savaşı veren Suriyeliler dışlanma ile yoğrulmuş bir süreç içerisinde kendi kimliklerini koruyarak varlıklarını sürdürecekleri ileri sürülebilir.

Çalışmanın genelinden elde edilecek bir diğer önemli sonuç, katılımcıların savaştan önce sahip oldukları yaşam biçimi ile yeni yaşam şartlarını karşılaştırdıkları ve buna göre kalma veya bir arayış içerisine girdikleridir. Isilda and Landesmann'ın (2013, s. 20) ileri sürdüğü gibi istihdam, barınma, dil yeterliliği ve eğitim fırsatları vb. faktörler açısından memnuniyet hedef ülkede kalma veya yeniden göç etme niyetlerini etkileyebilmektedir. Menşe ülkeye göre daha memnun olan göçmenler kalıcı olarak kalmayı seçerken daha az memnun olanlar eve geri dönecek veya başka bir ülkeye göç edecektir.

Görüşülen katılımcılardan memleketlerinde daha iyi koşullara sahip olduklarını söyleyenler, tekrar eski şartlarına kavuşma ümidi taşımaktadırlar. Türkiye’de kavuştukları standartların daha iyi düzeyde olduğunu ifade edenler, söz gelimi savaştan önceye göre daha iyi ve düzenli bir gelire kavuşmuş kişilerin kalma yönünde eğilim gösterecekleri söylenebilir. Bu kişiler içerisinde özellikle işletme sahipleri öne çıkmaktadır. Bunun yanı sıra İzmir’de ayakkabıcılık sektöründe çalışan Türkmen Suriyeliler, sahip oldukları mesleki avantajları değerlendirebildiklerini ve ücret farklılıklarının diğer kentlere nazaran daha iyi düzeyde olduğunu belirtmişlerdir. Bu unsurlar, Suriye’den gelen Türkmenlerin İzmir’de tutunmalarını ve kalmalarını sağlayan önemli faktörlerdendir. Ekonomik faktörler kalma eğiliminde önemli bir belirleyici olsa da, güvenlik sorununun tüm faktörlerin önüne geçtiği görülebilmektedir. Askerlik çağında bulunan çok sayıda katılımcının bu nedenle güvenli bir yer olarak gördükleri Türkiye’de kalma kararı aldıkları, saha çalışmasından elde edilen verilerden anlaşılmaktadır. Suriye yönetimi 18-42 yaş aralığındaki kişiler için zorunlu askerlik ön görmektedir. Görüşme yapılan kişilerin bir kısmı bu yaş aralığında olmuştur. Bu kişiler ileride Suriye’de bir barış ortamı olsa dahi bunun mutlaka askerlik konusunda bir muafiyeti kapsamaması gerektiğini aksi takdirde geri dönmeyeceklerini dile getirmişlerdir. Özellikle İzmir’de görüşme yapılanlar arasında Suriye’de iken iç savaş sırasında ağır travma yaşayanlar, yaralanan, sakat kalan kişiler kalma konusunda en kararlı duruşu sergileyen grup olmuştur. Lübnan’da bu yönde yapılan bir çalışma (Fakhoury ve Özkul, 2019, s. 26-27) benzer sonuçlar ortaya koymuştur. Suriyelilerin Lübnan’da karşılaştıkları sayısız zorluğa rağmen, geri dönüşlerinin pek mümkün olmadığı belirtilmiştir. Ülkenin çeşitli bölgelerinde yapılan bir araştırmada, görüşülen kişiler, geri dönmeyi planlamadıklarını dile getirmişlerdir. Katılımcılar, Esad yönetiminin varlığı, ailedeki erkekler için askerlik yapma zorunluluğu, menşe yerlerinde barınma ve

istihdam eksikliği yüzünden dönmek istememişlerdir. Çalışmaya göre, Lübnan'a yerleşme, orada yatırım yapma isteği geri dönüşü zorlaştıran faktörler arasındadır.

Türkiye'de geçirilen sürenin, Suriyelilerin başka bir ülkeye daimî olarak yerleşmeyi ve Suriye'ye dönüş olasılığını azalttığı dile getirilmektedir (Balcılar ve Nugent, 2016, s. 42). Suriyeli olarak adlandırılan fakat Suriye'ye ilişkin bir anısı olmayan, yaşamının önemli bir bölümünü Türkiye'de geçirmiş, kültürel olarak kendini Türkiyeli olarak gören kuşaklarla karşı karşıya kalınacağı, aidiyet duygularının onları buraya bağlayacağı ifade edilebilir. Çocukların kalması aile kararlarını da etkileyecektir. Almanya'da Suriyelilerle ilgili bu konuda ilgili yapılan bir çalışma, (Ajlan, 2019, s. 16). Özellikle Almanya'da doğmuş veya geldiklerinde yedi yaşından küçük olanların aradan geçen zamanda ev sahibi eğitim sistemine yüksek oranda entegre olduğunu göstermiştir. Arapça okuyamaz veya yazamaz durumda oldukları için bu kişilerin Suriye toplumuna ve eğitim sistemine geri dönmelerinin zor olacağı bildirilmiştir. Birçoğu, daha fazla yaşadıkları ülke yönünde bir aidiyet bildirmişlerdir. Bunun yanı sıra göçmenlerin gençliklerini geçirdikleri yerin nostaljik hatırası, genellikle olumlu hatıralar ile ilişkilendirilen memlekete yapılan tatil gezileri, memleketindeki akrabalarla sürekli iletişim, memleketin yüceltilmesine katkıda bulunmakta ve bu da geri dönüş eğilimlerini etkileyebilmektedir (Paparusso and Ambrosetti 2017, s. 149). Suriyeliler bağlamında bu durum düşünüldüğünde oldukça yıkıcı bir savaş sonrasında yüz binlerce insan ölmüş, şehirler yıkılmış, demografik yapı değişmiştir. Birçok Suriyelinin ülkeleriyle bağlarını koruyacak kanalları ortadan kalkmıştır. Çok az bir Suriyeli nüfus dışında Almanya'daki Türklerin geri dönüş sebeplerinden biri olan tatil ziyaretleri ve anayurtla aşına olma deneyimleri yoktur. Tüm bu faktörler, Suriyelilerin Türkiye'de kalma eğilimlerini güçlendirmektedir.

Saha deneyimlerine bakıldığında, bekâr veya herhangi bir şekilde ailelerine bağımlı olmayan katılımcıların yeniden göç etme eğilimlerinin yüksek olduğu görülmektedir. Bu kişiler, daha çok eğitimlerini sürdürme veya daha iyi yaşam olanaklarına kavuşma amaçlı başka bir ülke arayışına girdikleri görülmüştür. Gaziantep'te 20-25 yaş arası katılımcılarla yapılan odak grup görüşmesi sırasında eğitim konusunda geleceğe ilişkin beklentilerin kalma yönünde en büyük motivasyon unsuru olduğu görülmüştür. Katılımcılar, beklentilerinin gerçekleşmemesi durumunda yeniden

göç etme eğilimine girebileceklerini ifade etmişlerdir. Hem Gaziantep hem de İzmir'deki erkek katılımcıların kadınlara göre daha fazla göç eğiliminde oldukları söylenebilir. Özellikle savaş sırasında kocası ölen veya yaralanan, bu yüzden ailedeki sorumlulukları üstlenen ve ülkelerindeyken sahip oldukları tüm avantajları kaybeden kadınların Türkiye'de kalma yönünde istekli oldukları görülmüştür.

Katılımcıların Türk toplumuyla aynı dini inançlara sahip olması, onların Türkiye'de kalma eğilimlerini güçlendiren önemli bir faktördür. Bu husus, katılımcıların Türkiye'yi Avrupa'ya tercih etmelerinde güçlü bir belirleyicidir. Hem İzmir'de hem de Gaziantep'te fırsat bulmalarına rağmen hiçbir şekilde Avrupa'yı düşünmeyen katılımcılar mevcuttur. Onlara göre, çocukların İslami örf ve adetlerle büyümeleri son derece önemlidir. Çocuklarını İslami ritüellerle yetiştirmelerinin öneminden söz eden katılımcılar, Türkiye'de ezan sesi olduğunu, çevrelerinde Müslüman görebildiklerini, bu durumun Türkiye'de kalmalarında önemli bir belirleyici olduğunu kuvvetle vurgulamışlardır. Katılımcılar için Avrupa'ya gitmek değerlerden uzaklaşmak anlamı taşımaktadır. Ezan sesi yabancılaşmayı azaltan ve insana kendini evinde hissettiren önemli bir noktadır. Avrupa'daki aile yapısı ve kız-erkek ilişkileriyle ilgili yasaların farklı olduğunu öne süren ve bu gerekçeyle Avrupa'ya gitmeyeceğini ifade edenler de vardır. Dini yaşantı, katılımcıların Türkiye'de kalmayı tercih etmelerinde önemli bir unsurdur. Hem Gaziantep'te hem de İzmir'de buna yönelik sahadan güçlü dönütler alınmıştır. Bu dönütler, farklı yaşlardan katılımcılardan alınmış olsa da bu konuda ağırlıkla 45 yaş üstü kadın ve erkek katılımcıların ön plana çıktıkları söylenebilir. Tüm bunlar dinin kalma konusunda belirleyici bir etken olduğunu göstermektedir. Bu noktada Neo-klasik ekonomi tezinin ücret farklılıklarını göçün temel dinamiği olarak görmesi eleştirilebilir. Zira katılımcıların dinsel faktörleri ve dinsel yaşam biçimlerini Avrupa'daki avantajlara tercih ettiği saha çalışmasından elde edilen verilerle anlaşılmaktadır. Nitekim İngev'in 2017'de yapmış olduğu araştırma sonuçlarına göre, imkân dâhilinde olsa bir Avrupa ülkesine gitmek isteyenlerin oranı %42 iken, kesinlikle istemem diyenlerin oranı %44 olarak ortaya çıkmıştır. Yapılan başka çalışmalarda da (Erdoğan, 2015, s. 112; Kaya, 2017, s. 61; Cankurtaran ve Albayrak, 2019, s. 95) Suriyelilerin kültürel ve dinsel öğeleri ön plana çıkardıkları ve bunlar üzerinden yerel topluma karşı bir yakınlaşma içerisine girdikleri belirtilmiştir. Çalışmalarda Müslümanlık unsuruna vurgu yapan Suriyeliler, Türklerle aynı değer

dünyasına sahip olduklarını ifade etmişler ve bu ortak paydalar üzerinden ortak yaşam beklentisine sahip olmuşlardır.

Dışlanma olgusu, kalma veya geri dönme konusunda eğilimleri belirleyebilmektedir (Yılmaz Şener, 2018; Kunuroğlu, 2018; Seefear, 2018). Türkiye’de işyerlerinde, toplu taşıma araçlarında, parklarda, kamu kuruluşlarında ve kamusal diğer yerlerde yaşadıkları dışlanmaların ve karşılaştıkları bürokratik engellerin, bazı katılımcıları Suriye’ye dönme veya başka bir ülkeye gitme konusunda arayışa sevk edebildiği görülmüştür. Hem Gaziantep hem de İzmir’de bu eğilimi taşıyan katılımcılarla karşılaşmıştır. Saha çalışması sırasında bir katılımcı, kiralık ev ararken karşılaştıkları “Suriyelilere ev yok” ifadesinin bile Avrupa’ya gitmek için yeterli bir gerekçe olduğunu ifade etmiştir. Çalışma boyunca zaman zaman kültürel yakınlık unsurunun yerel halk ile Suriyeliler arasında ortak bir yaşam alanının oluşmasına fırsat verdiği dile getirilmiştir. Fakat ekonomik rekabetin gerçekleştiği durumlarda maddi kaygıların daha baskın olduğu ve bir alandaki mağduriyetin katılımcılara karşı bir dışlanma şeklinde kendini gösterdiğini de belirtmek gerekir.

Görüşmelerden elde edilen bir diğer sonuç, hukuki statünün, katılımcıların karar verme durumlarını etkileyen önemli bir faktör olduğudur. 2014’te yürürlüğe giren “Geçici Koruma Yönetmeliği”ne göre Türkiye, iç savaş nedeniyle güvenli bir yer arayışında olan Suriyelileri geri göndermemeyi ve kendilerine güvenli bir ortam sağlamayı daha önce imzaladığı Cenevre Sözleşmesinin “Geri göndermeme” ilkesine uygun bir şekilde kabul etmiştir. Bu güvenceye rağmen katılımcıların bir kısmının, statülerinin geleceği hakkında endişe sahibi oldukları görülmüştür. Bu noktada Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığının kesin dönme kararlılığında olanların veya Avrupa ülkelerine gitme isteğinde olan kişilerin karar verme süreçlerini önemli ölçüde etkileyen bir faktör olduğu görülmüştür. Katılımcıların büyük çoğunluğu, vatandaşlık elde etme beklentisi içerisinde. Zira katılımcılar, vatandaşlığın kendilerini ve çocuklarını belirsiz bir statüden kurtaracağını düşünmektedirler. Vatandaşlık statüsü, katılımcılar için kırılğan bir toplumsal konumdan kurtulmak ve ev sahibi toplumun bir parçası olmaktır. Vatandaşlık statüsünün İzmirdeki bazı katılımcılar için Avrupaya gitme, Gaziantep’teki bazı katılımcılar için de Suriye’ye geri dönme olasılığına alternatif bir karar alma sürecine yol açtığı görülmüştür.

Vatan özlemi, geri dönüş eğilimini etkileyen önemli bir faktördür. Katılımcıların doğup büyüdüğü yerlerden ayrılmasına sebep olan olumsuz deneyimlere rağmen ülkelerine karşı duydukları özlem geri dönüşte etkili bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkelerinde geçirdikleri yaşantılar ve ülkelerine karşı bağlılık duyguları özellikle 50 ve yukarı yaşlarda olan katılımcıları bu konuda motive eden noktalardır. Fakat vatan özlemi gerekçesiyle geri dönüşü düşünen katılımcılar Türkiye’de vatandaşlık hakkı elde ettiklerinde Suriye’ye geri dönmeyeceklerini belirtmişlerdir. Bu durum vatandaşlık statüsünün kalma veya geri dönüş kararlarında önemli ölçüde dikkate alındığını göstermektedir.

Güvenlik eksikliği ve istikrarsızlık katılımcıların geri dönüşlerini engelleyen faktörlerin en önemlileri olarak karşımıza çıkmaktadır. Kendiliğinden geri dönüşlerdeki eğilimler, geri dönüş kararlarını etkileyen birkaç yapısal faktöre işaret etmektedir. Geri dönüşün hızı ve ölçeğinin temel olarak göç edenlerin güvenlik, geçim kaynakları, temel hizmetlere erişim gibi yapısal koşulları nasıl algıladıklarına, menşe ülkesindeki hayatta kalma şartların nasıl değerlendirdiklerine bağlı olduğu dile getirilmektedir.⁷² Katılımcıların tamamına yakını mevcut güvenlik koşullarında dönmeyi düşünmemektedir. Çünkü mevcut koşullarda ülkelerine döndüklerinde tutuklanma veya öldürülme riskiyle karşı karşıya kalabileceklerini açıklamışlardır. Katılımcıların büyük çoğunluğu Türkiye’de zor koşullarda yaşamaya razı olduklarını güvenlik eksikliği olan Suriye’ye dönmeyeceklerini ifade etmişlerdir. Diğer bir deyişle Türkiye’deki çalışma koşullarından ve düşük ücretlerden yakınan genç yaştaki katılımcılar, Suriye’deki mevcut şartlar devam ettiği sürece dönmeyi düşünmediklerini söylemişlerdir. Benzer deneyimler, Myanmarlı ve Güney Sudanlı mültecilerin ülkelerine dönüşünü zorlaştırmıştır. Myanmarlı ve Güney Sudanlı mültecilerin ülkelerine dönüşüyle ilgili yapılan bir araştırma (Sullivan, 2019b, s. 5-6) güvenlik sorunu ve istikrarsızlığın geri dönüşlerin önündeki en büyük engeller olduğunu göstermiştir. Göreceli güvenlik şartları sağlansa bile evlerin ve mülklerin tahrip edilmesi ve mallara el konulması, eşyaların yağmalanması veya başka bölgelerden getirilen diğer etnik unsurların yerleştirilmesi

⁷²<https://reliefweb.int/report/syrian-arab-republic/syria-deir-ez-zor-governorate-situation-overview-displacement-and> (Erişim tarihi: 16 Ağustos 2019).

hem Rohingya hem de Güney Sudan’da mültecilerin geri dönüşlerini zorlaştıran ortak engeller olmuştur.

Katılımcıların ülkelerine dönme istekleri Türkiye’deki şartlar ile bağlantılı olduğu kadar Suriye’deki mevcut istikrarsızlık ve güvenlik açığı ile ilişkilidir. İç savaşın başlamasıyla baş gösteren ölüm, yaralanma ve kaçırılma riskinin yanı sıra altyapı ve temel gıda stokunun nüfusun taleplerini karşılayamaması katılımcıların Türkiye’ye göç etmelerinin temel gerekçelerinden olmuştur. Hem Gaziantep hem de İzmir’deki katılımcıların çok önemli bir kısmı geri dönüş için savaşın bitmesini ve ülkelerindeki istikrarın sağlanmasını beklemektedirler. Fakat iç savaşın devam etmesi hâlihazırda şehir merkezleri olmak üzere iç savaştan etkilenen yerleşim yerlerinin, yurtdışında yaşayan milyonlarca Suriyelinin geri döndüklerinde ihtiyaçlarına cevap verecek kapasiteye sahip olmaması bu geri dönüşü imkânsız kılmaktadır. Dünyadaki geri dönüş deneyimlerine bakıldığında katılımcıların, ülkelerinde kalıcı bir siyasi çözüm ve toplumsal bir barış ortamı sağlanmadan geri gönderilmelerine yönelik bir girişim, muhtemel bir döngüsel şiddet ortamında yeniden göç etmelerine sebebiyet verebilecektir. Kalıcı dönüş için gerekli olan sosyal ve kültürel ortamı bozan şiddetin kapsamı, etnik gerilim ve yerel düzeyde güç elde etme yarışı ve yüksek işsizlik Suriyelilerin geri döndükten sonra yeniden hareketlenmelerine yol açabilecektir.

Türkiye’nin Suriye’de belirli kentleri içine alan bir bölgeyi doğrudan kontrolü altına alması katılımcıları geri dönüş konusunda bir beklenti içerisine sokmaktadır. Zira Türkiye’nin buralardaki denetimi, güvenlik ve altyapı sorunlarının çözümü açısından olumlu karşılanmaktadır. Ülkelerindeki mülklerine kavuşma isteği, yaşadıkları geçim ve barınma sıkıntısı katılımcıların beklentilerinin temelini oluşturmaktadır. Gaziantep’teki katılımcıların İzmir’e oranla bu konuda daha çok istekli oldukları söylenebilir. Suriyelilerin kalma veya geri dönüş eğilimleri zaman zaman Türkiye’deki siyasi gelişmelerden ve Suriyeliler üzerinde kamuoyunda yapılan tartışmalardan da etkilenebilmektedir. Saha verileri, özellikle seçim dönemlerinde katılımcıların bu tartışmalardan olumsuz etkilendiklerini ve buna göre taktik geliştirdiklerini göstermektedir. Muhalefetin özellikle seçim dönemlerinde kendilerini siyasi malzeme yapmalarından rahatsızlık duyduklarını dile getiren katılımcılar, Türkiye’de başta Cumhurbaşkanı Erdoğan olmak üzere Suriyelileri destekleyen bir iradenin olmasından memnuniyet duyduklarını ifade etmişlerdir. Katılımcılar, bu iradenin varlığının

kendilerinin Türkiye’de kalma eğilimlerini güçlendirdiğini belirtmişlerdir. Şunu da belirtmek gerekir ki göç, değişen yapıya sahip bir olgudur ve daha önce de ifade edildiği gibi ev sahibi ülkenin siyasi gelişmelerinden bağımsız değildir. 2016’da Avrupa Birliği ile Türkiye arasında kabul edilen Geri Kabul Anlaşmasına rağmen Suriye’deki gelişmeler ve özellikle 28 Şubat 2020 yılında İdlib’te 33 askerin şehit edilmesi sonrasında Türkiye, daha önce uyguladığı sıkı sınır denetimlerinden vazgeçtiğini açıklamıştır. Bu uygulama, dönemsel koşulların siyasi açıdan birtakım pragmatik kararları beraberinde getirebileceğini göstermektedir. Türkiye Suriye’deki mevcut durumun çözümü için Avrupa Birliği’nin gerekli sorumlulukları üstlenmediğini ifade ederek Türkiye’deki Suriyelilerin ve diğer tüm mültecilerin kara ve deniz yoluyla Avrupa’ya geçişine izin vermiştir. Bu durum, bahsi geçen kesimlerin Türkiye ile Batı ülkeleri arasında mali yükümlülükler konusunda pazarlığın/beklentilerin konusu olabileceğini ortaya koymuştur.

Yukarıdaki ifadeler genel olarak değerlendirildiğinde Suriyelilerin Türkiye’de kalma veya ülkelerine dönme durumlarının karmaşık ve çok boyutlu olduğu görülebilir. Kalma veya geri dönüş bireysel, ailevi, sosyal, ekonomik ve politik birçok faktörle ilişkilidir. Hem menşe ülkedeki şartlar hem de ev sahibi toplumdaki deneyimlerle beraber değerlendirilmesi gerekmektedir. Güvenlik ve politik gibi makro etkenler, maddi kazançlar, ücret farklılıkları ve bireysel özellikler gibi mikro faktörlerin yanı sıra göç etme niyetinde olan kişilerin hedef yerlerle bağlantısını sağlayan orta düzey yaklaşımların birlikte düşünülmesi, göç konusunda daha sağlıklı analizler yapma imkânı sunabilir. Göç eden kişinin hedef ülkede kalma eğilimi sadece bir kuramının bakış açısıyla tespit edilemez. Dolayısıyla Suriyelilerin kalma veya dönme eğilimleri değişik perspektiflerin bir arada düşünülmesiyle ortaya konulabilir.

Suriyeliler göçü, etkileri uzun sürecek karmaşık ve çok boyutlu bir konudur. Son yıllarda alan yazında bu konuda çalışmalar olmakla beraber aşağıdaki başlıklarda daha derinlikli çalışmaların yapılması, bu sürecin sağlıklı yönetilmesi açısından oldukça önemlidir. Göç sürecinde en dezavantajlı gruplar olan çocuk, kadın ve yaşlılar üzerinde daha kapsamlı çalışmaların yapılması bu konuda sağlıklı çözümlerin üretilmesi açısından gereklidir. Bunun yanı sıra Türkiye’de bulunan Suriyelilerin büyük çoğunluğunun geleceklerini Türkiye’de görmeleri, onların topluma sağlıklı bir şekilde entegre edilmelerini gerektirmektedir. Bu konuda başarı elde edilmesi, her şeyden önce

bu alandaki engellerin bilinmesine bağlıdır. Çocuk işçiliği, göç ve eğitim, göç ve yaşlılık ve kadınların göç sürecindeki rol değişimleri konusunda oldukça kapsamlı çalışmalara ihtiyaç vardır. Bunun yanı sıra önümüzdeki yıllarda Suriyeli göçünün odağında yer alamaya devam edecek olan entegrasyon konusunun sağlıklı değerlendirilmesi açısından bu konudaki problemlerin ortaya konulması gerekir. Bu noktada Suriyelilerin hedef toplumla bütünleşmelerini engelleyen sosyal dışlanma dinamiklerinin tüm boyutlarıyla ortaya konulması bu konuda geliştirilecek göç politikaları için oldukça önemlidir.

KAYNAKÇA

- Abadan Unat, N. (2002). *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Abadan Unat, N. (2007). Türk Dış Göçünün Aşamaları: 1950’li Yıllardan 2000’li Yıllara. A. Kaya ve B. Şahin (Editörler), *Kökler ve Yollar Türkiye’de Göç Süreçleri* içinde (s. 3-18). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Achenbach, R. (2017). *Return Migration Decisions [electronic resource]: A Study on Highly Skilled Chinese in Japan*.
- Adıgüzel, Y. (2016). *Göç Sosyolojisi*. İstanbul: Nobel Yayınları.
- Adıgüzel, Y. (2019). Sizin Hiç Suriyeli Arkadaşınız Var Mı? *Nihayet Dergisi.*, Sayı: 58. s. 28-39.
- Afad. (2014.) Türkiye’deki Suriyeli Kadınlar. (Yayımlanmış Rapor).
- Ahimbisibwe, F. (2017). Voluntary Repatriation of Rwandan Refugees in Uganda: Between Law and Practice-Views from Below. Institute of Development Policy and Management (IOB).
- Aktaş, M. T. (2015). Ücret Odaklı Uluslararası İşgücü Hareketliliğinin İşgücü Piyasalarına Etkileri. *Tesam Akademi Dergisi.*, 2 (2), 197-21.
- Aksel, D. B. ve İçduygu, A. (2019). Borders and Mobility of Migrants in Turkey. Ceaseval on The Common European Asylum System, (32).
- Al Ajlan, A. (2019). Syrians in Germany: Individuals’ Reasons For Returning Or Remaining. *Forced Migration Review.*, Sayı: 58. s. 16.
- Alice, Poli. (2012). Örnek Vaka Analizi: Bolonya. Ahmet İçduygu (Dü.) *Kentler ve Göç Türkiye, İtalya, İspanya* içinde, (s. 171-216) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Anık, M. (2012). *Kimlik ve Çokkültürcülük Sosyolojisi*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Anniste, K. ve Tammaru, T. (2014). Ethnic Differences in Integration Levels and Return Migration Intentions: A Study of Estonian Migrants in Finland. *Demographic Research.*, 30 (13), 377–412.
- Apak, H. (2015). Suriyeli Göçmenlerin Gelecek Beklentileri: Mardin Örneği. *Toplum ve Bilim Sosyal Bilimler Dergisi.*, 5 (9), 125-142.
- Araman, A. ve Shaza, L. (2019). Return to Syria After Evading Conscription. *Forced Migration Review.*, Sayı: 58. s. 52-53.

- Arango, J. (2000). Explaining Migration. A Critical View. *International Social Science Journal.*, 52 (165), 283-296.
- Arslan, İ. vd. (2016). Göçün Ekonomik ve Toplumsal Yansımaları: Gaziantep'teki Suriyeli Göçmenler Örneği. *İlahiyat Akademi.*, 3 (4), 129-148.
- Asar, A. (2015). *Göç Yönetimi*. Ankara: Pelin Ofset Matbaacılık.
- Aydın, K. (2016). İnsani Bir Süreç Olarak Göç. 1. *Uluslararası Göç ve Kültür Sempozyumu Bildirileri Cilt-1*, Ankara: Kibatek Yayınları, s. 425-438.
- Aydın Yılmaz, E. S. (2016). Suriyeli Mülteci Kadınlar: Göç Travması Ve Entegrasyon. A. Esen ve M. Duman (Editörler), *Türkiye'de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler Tespitler ve Öneriler* içinde (s. 1-41). İstanbul: Dünya Yerel Yönetim Ve Demokrasi Akademisi Vakfı.
- Aygül, H. H. (2018). Mültecilerin İşgücüne Katılımı ve Piyasaya Dair Deneyimleri. H. H. Aygül ve E. Eke (Editörler), *21.Yüzyılda Uluslararası Göç ve Mülteciler Bir Türkiye Perspektifi* içinde (s. 179-210). Ankara: Nobel Yayınları.
- Baba, Y. ve Claudio, S. G. V. (2012). Returning to The Homeland: The Migratory Patterns Between Brazil and Japan for Japanese-Brazilians. *Journal of International and Global Studies.*, 3 (2), 1-31.
- Bakbak, D. (2018). Suriyeli Sığınmacıların Konteyner Kamplarına İlişkin Bir Araştırma. *Akademik Bakış Dergisi.*, 11 (3), 249-288.
- Bal, Hüseyin. (2001). *Bilimsel Araştırma Yöntem ve Teknikleri*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Basımevi.
- Balcılar, M. ve Nugent, j. B. (2016). The Migration of Fear: An Analysis of Migration Choices of Syrian Refugees. Working Papers 15-36, Eastern Mediterranean University, Department of Economics.
- Bauman, Z. (2016). *Kapımızdaki Yabancılar*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2017). *Sosyolojik Düşünmek*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Belgiojos, E. B. D. (2016). Intentions on Desired Length of Stay Among Immigrants in Italy. *Genus Journal Of Population Sciences.*, 72 (1), 1-22.
- Bellun, M. (2012). Örnek Vaka Analizi: Treviso. Ahmet İçduygu (Editör), *Kentler ve Göç Türkiye, İtalya, İspanya* içinde (s. 217-239) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Berg, B. L. vd. (2015). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Çev: Hasan Aydın). İstanbul: Eğitim Kitabevi Yayınları.

- Berhane, K. (2005). Chirium Returnees' Attributes and Proximate Reasons of Home Return: The Case of Asmara, Eritrea. *African Geographical Review.*, Vol: 24, 25-49.
- Bijak, J. (2006). Forecasting İnternational Migration Selected Theories, Models and Methods. Working Paper. Central European Forum For Migration Research.
- Bilecen, T. (2018). Geri Dönüş Göçüne Etki Eden Faktörler: Göç Literatürüne Eleştirel Bir Bakış. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi.*, 11 (56), 138-144.
- Bilgen, E. (2015). Ulus Devletlerde Mülteciye Yer Yok. *Birikim Dergisi.*, Sayı:320, 9-15.
- Birleşmiş Milletler. (2018). Türkiye’de Geçici Koruma Altındaki Suriyeli Kadın ve Kız Çocukların İhtiyaç Analizi. Ankara.
- Birleşmiş Milletler. (2019). Syrian Refugees’ Perceptions And Intentions On Return To Syria Egypt, Iraq, Lebanon, Jordan .
- Bonifazi, C. ve Paparusso, A. (2019). Remain or Return Home: The Migration İntentions of First-Generation Migrants in Italy. *Population Space and Place*, 25 (2).
- Bora, T. (2017). Yardımseverlik, Hayırseverlik Yerine Dayanışma. *Birikim Dergisi.*, Sayı:335, 61-67.
- Bostan, H. (2018). Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilerin Uyum, Vatandaşlık ve İskân Sorunu. *Göç Araştırmaları Dergisi.*, 4 (2), 38-88.
- Boswell, C. (2002). Addressing the Causes of Migratory and Refugee Movements: The Role of the European Union. Vorking Paper, Institute for Peace Research and Security Policy, University of Hamburg, Germany.
- Boyras, Z. (2015). Türkiye’de Göçmen Sorununa Örnek Suriyeli Mülteciler. *Journal of World of Turks.*, 7 (2), 35-58.
- Bozkaya, Ö. ve Kıncal, A. (2018). Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri ve Suriyeli Yerinden Edilmiş Kişiler Bağlamında Türkiye’nin Göç Politikasındaki Gelişimin Değerlendirilmesi. *Göç Araştırmaları Dergisi.*, 4 (2), 90-126.
- Brown vd. (2108). Urban Refugee Economies: Addis Ababa, Ethiopia,
- Buz, S. (2007). Göçte Kadınlar. *Toplum ve Sosyal Hizmet.*, 18 (2), 37-50.
- Campbell, E. H. (2006). Urban Refugees in Nairobi: Problems of Protection, Mechanisms of Survival, and Possibilities for Integration. *Journal of Refugee Studies.*, 19 (3), 396-413.
- Cankurtaran, Ö. ve Albayrak, H. (2019). *Suriye’den Türkiye’ye Kadın Olmak. Ş. B. Özvarış ve T. Erdost (Editörler)*. Ankara: Merdiven Yayın.
- Carling, J. ve Pettersen, S. V. (2014). Return Migration İntentions in The İntegration-Transnationalism Matrix, *International Migration.*, 52 (6), 13-30.

- Cassarino, J. P. (2004). Theorising Return Migration: The Conceptual Approach to Return Migrants Revisited. *International Journal on Multicultural Societies.*, 6 (2), 253-279.
- Cassarino, J. P. (2008). Return Migrants to The Maghreb Countries Reintegration and Development Challenges. RSCAS Research Project Reports.
- Castles, S. ve Miller, M. J. (2008). *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*. (Çev: B. U. Bal ve İ. Akbulut). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Cebeci, A. (2017). Göçmen Emeği ve Sermaye Birikimine Etkileri: Suriyeli Sığınmacıların İstihdamı, Şanlıurfa Örneği. *Göç Konferansı*, Transnational Press London, s. 61-72.
- Chowdhory, N. (2012). Assessing “Belonging” and Claims of “Home” Among Refugees: A Note on Repatriation in South Asia. *Peace Prints: South Asian Journal of Peace Building.*, 4 (1).
- Cizreli, B. (2015). Dünya Sistemleri Kuramı Bağlamında Dünyanın Göç Haritası. *Sosyoloji Divanı.*, 3 (6), 31-39.
- Clutterbuck, M. (2019). Property Restitution in Post-Conflict Syria. *Forced Migration Review.*, Sayı: 57. s. 66-68.
- Coşkun, İ. ve Emin, M. N. (2016). *Türkiye’deki Suriyelilerin Eğitiminde Yol Haritası Fırsatlar ve Zorluklar. Seta Raporu*. İstanbul: Seta Yayınları.
- Crisp, J. (1999). Policy Challenges of The New Diasporas: Migrant Networks and Their Impact on Asylum Flows and Regimes. UN High Commissioner for Refugees (UNHCR).
- Crisp, J. (2010). Forced Displacement in Africa: Dimensions, Difficulties, and Policy. *Directions Refugee Survey Quarterly.*, 29 (3), 1-27.
- Crush, J. vd. (2017). The Owners of Xenophobia: Zimbabwean Informal Enterprise and Xenophobic Violence in South Africa. *AHMR.*, 3 (2) 879-909.
- Csfm. (2008). Going Home Or Staying Home? Ending Displacement for Burundian Refugees in Tanzania. Citizenship and Forced Migration in the Great Lakes Region Working Paper.
- Çağlar, A. ve Onay, A. (2015). Entegrasyon/Uyum: Kavramsal ve Yapısal Analiz. B. D. Şeker, İ. Sirkeci. ve M. M. Yüceşahin (Editörler), *Göç ve Uyum içinde* (s. 33-63). Transnational Press London.
- Çağlayan, S. (2006). Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.*, Sayı:17, 68-91.

- Çağlayan, S. (2015). Suriye Savaşı ve Suriyeli Göçmenler: Teori ve Kavramsal Anlama Çabası. *Sosyoloji Divanı.*, 3 (6), 193-208.
- Çakır, Ö. (2002). Sosyal Dışlanma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.*, 4 (3), 83-104.
- Çamur, Adil (2017) Suriyeli Mülteciler ve Belediyelerin Sorumluluğu: İzmir Örneği. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.*, 6 (2) 113-129.
- Çatır, G. (2016). Zorunlu Göç Tecrübesinin Devlet Politikalarındaki Yansıması: Bulgaristan'dan Türkiye'ye Kitleli Göçün Analizi. S. G. I. Öner ve N. A. Ş. Öner (Editörler), *Küreselleşme Çağında Göç* içinde (s. 217-232). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çokluk, Ö. vd. (2011). Nitel Bir Görüşme Yöntemi: Odak Grup Görüşmesi. *Kuramsal Eğitimbilim*, 4 (1), 95-107.
- Dadush, U. (2018). The Economic Effects Of Refugee Return. *Economics: The Open-Access, Open-Assessment E-Journal.*, 12 (33), 1–17.
- Dedeoğlu, S. ve Ekiz Ç. (2011). *Göç ve Sosyal Dışlanma: Türkiye'de Yabancı Göçmen Kadınlar*. Ankara: Efil Yayınları.
- Deniz, A. Ç. vd. (2016). *Bizim Müstakbel Hep Harap Oldu-Suriyeli Sığınmacıların Gündelik Hayatı: Antep-Kilis Çevresi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Dilek, B. S. (2018). *Suriyeli Göçü*. Ankara: Kripto Yayınları.
- Dolan, C. (1997). The Changing Status of Mozambican Refugees in South Africa and The Impact of This on Repatriation to and Re-Integration in Mozambique, Final Report to Norwegian Refugee Council, Maputo.
- Durable Solution Platform ve İGAM İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi. (2019). Kendi Kendine Yeterliliğe Yönelik Çalışmalar: Türkiye'deki Suriyeli Mültecilerin Ekonomiye Katılımı. Rapor.
- Dustmann, C. vd. (1996). Return Migration: The European Experience. *Economic Policy.*, 11 (22), 213-250.
- Dünya Bankası. (2017). The Economic and Social Consequences of the Conflict in Syria. Rapor.
- Dünya Bankası. (2019). The Mobility of Displaced Syrians An Economic and Social Analysis. Rapor.
- Eke, E. (2018). Türk Kamu Yönetimi Açısından Göç Politikaları ve Teşkilat Yapısı Güncel Bir Perspektif. H. H. Aygül ve E. Eke (Editörler). *21.Yüzyılda Uluslararası Göç ve Mülteciler Bir Türkiye Perspektifi* içinde (s. 37-72). Ankara: Nobel Yayınları.

- Ekinci, Y. (2015). Misafirlik Dediğin Üç Gün Olur!: Suriyeli Sığınmacılar ve Sosyal Dışlanma. *Birikim Dergisi.*, Sayı:311, 48-54.
- Ekinci, Y. vd. (2016). Suriyeli Sığınmacıların Karşılaştığı Sosyal Dışlanma Mekanizmaları. *SBARD.*, 14 (27), 17- 40.
- Emgili, F. (2012). *Boşnakların Türkiye'ye Göçleri.* (1878-1934). İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayın Dağıtım.
- Epstein, G. S. (2008). Herd and Network Effects in Migration Decision-Making. *Journal of Ethnic and Migration Studies.*, 34 (4), 567-583.
- Erbaş, H. (2019). *Göç ve Göçmenler Gidişlerden Kaçışlara Kuram, Yöntem ve Alan Yazıları.* İstanbul: Phoenix Yayınevi.
- Erdoğan, M. M. (2015a). “Türkiye’deki Suriyeliler www.aljazeera.com.tr/gorus/turkiyedeki-suriyeliler
- Erdoğan, M. M. (2015b). *Türkiye’deki Suriyeliler-Toplumsal Kabul ve Uyum.* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erdoğan, M. M. (2016). Türkiye’deki Suriyeli Mülteciler İle Birlikte Yaşamının Çerçevesi. A. Esen ve M. Duman (Editörler), *Türkiye’de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler Tespitler ve Öneriler* içinde (s. 69-88). İstanbul: Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Vakfı.
- Erdoğan, M. M. (2017). *Kopuş’tan ‘Uyum’a Kent Mültecileri Suriyeli Mülteciler ve Belediyelerin Süreç Yönetimi: İstanbul Örneği.* İstanbul: Marmara Belediyeler Kültür Yayınları.
- Erdoğan, M. M. (2018). *Suriyeliler Barometresi 2017: Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi.* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erdoğan, M. M. (2019). Türkiye’deki Suriyeli Mülteciler. Konrad Adenauer Stiftung. Rapor.
- Erdoğan, M. M ve Ünver, C. (2015). *Türk İş Dünyasının Türkiye’deki Suriyeliler Konusundaki Görüş, Beklenti ve Önerileri.* Ankara: TİSK.
- Esen, A. (2016). Türkiye’de Merkezi Göç Yönetimi ve Yerel Yönetimler. A. Esen ve M. Duman (Editörler), *Türkiye’de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler Tespitler ve Öneriler* içinde (s. 11-41). İstanbul: Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Vakfı.
- Faist, T. (2003). *Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar.* İstanbul: Bağlam Yayınları.

- Fakhoury, T. ve Özkul, D. (2019). Syrian Refugees' Return From Lebanon. *Forced Migration Review.*, Sayı: 58. s. 26-28.
- Faulkner, C. ve Schiffer, S. (2019). Unwelcomed? The Effects of Statelessness on Involuntary Refugee Repatriation in Bangladesh and Myanmar. *The Round Table.*, 108 (2), 145-158.
- Fihel, A. ve Górný, A. (2013). To Settle or to Leave Again? Patterns of Return Migration to Poland During the Transition Period. *Central and Eastern European Migration Review.*, 2 (1), 55-76.
- Ganga, D. (2006). From Potential Returnees into Settlers: Nottingham's Older Italians. *Journal of Ethnic and Migration Studies.*, 32 (8), 1395-1413.
- Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik. 11.1.2016.
- Geçici Koruma Yönetmeliği. 22.10.2014.
- Geyik Yıldırım, S. (2018). Göç ve Afganlar: İstikrarlı Mülteciler. *Göç Araştırmaları Dergisi.*, 4 (2), 128-159.
- Ghosn, F. ve Braithwaite, A. (2018). Could Contact Stem the Rising Tide of Negative Attitudes Towards Hosting Syrian Refugees in Lebanon? *Oxford Monitor of Forced Migration*, 7(2), 69-74.
- Giddens, A. (2005) *Sosyoloji*. (Çev: H. Özel vd.). Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Gmelch, G. (1983). Who Returns and Why: Return Migration Behavior in Two North Atlantic Societies. *Human Organization.*, 42 (1), 46-54.
- Goffman, E. (2014). *Damga, Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar*. (Çev: Ş. Geniş, L. Ünsaldı, S. N. Ağırnaslı). Ankara: Heretik Yayınları.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. Resmi Twitter Hesabı.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. Web Sitesi.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2013). Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu. Ankara.
- Gökçek Karaca, N. (2009). Türk Göçmen İşçilerin Çalışma Yaşamında Karşılaştıkları Sorunlar: Giresun'dan Abd'ne Göç Etmiş Türk Göçmen İşçiler Üzerinde Bir İnceleme. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 0 (56), 288-306.
- Göker, G. (2015). *Göç, Kimlik, Aidiyet: Kültürlerarası İletişim Açısından İsveçli Türkler*. Konya: Literatürk Academia.

- Göktuna Yaylacı, F. vd. (2017). Paydaşların Gözünden Mülteci ve Sığınmacılarda Eğitim: Eskişehir Örneği. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi.*, Sayı: 22, 101-117.
- Gözler Çamur, E. ve Çamur, A. (2018). “Solidarity Rather Than Charity” Reaching Out Syrian Refugees İn İzmir. *ViraVerita E-Journal: Interdisciplinary Encounters.* (8). s.151-171.
- Gurak, D. T. G. and Caces, F. E. (1992). Migration Networks and The Shaping Of Migration Systems, Kritz, M. M., L.L. Lim And H. Zlotnik (Eds.). International Migration Systems: A Global Approach. Oxford: Oxford University Press, Clarendon Press.
- Gurieva, L. K ve Dzhioev, A. V. (2015). Economics Theories of Labor Migration. *Mediterranean Journal of Social Sciences.*, 6 (6), 101-109.
- Gurtzweier-Herrin, L. (2018). *Experiences of Transnationalism A and Forced Migration Groundedfor Female Syrian Refugees in Turkey: A Theory Approach*, Yayımlanmamış Doktora Tezi.
- Güllüpnar, F. (2010). Almanya'da Türk Göçmenlerin Çocuklarının Bölünmüş Kaderleri ve Eğitimdeki Başarısızlıklarının Yapısal Nedenleri: Entegrasyon Aşağı mı Yukarı mı?. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 8 (31), 65-87.
- Güllüpnar, F. (2012). Göç Olgusunun Ekonomi-Politigi ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi.*, 2 (4), 53-85.
- Güllüpnar, F. (2014). Almanya'da Göçmen Politikaları ve Türkiyeli Göçmenlerin Trajedisi: Yurttaşlık, Haklar ve Eşitsizlikler Üzerine. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.*, 14 (1), 1-16.
- Gültekin, M. N. (2014). Kardeş'ten 'İstenmeyen Misafir'e: Suriyeli Sığınmacılar Meselesi Hassas Vatandaşlara mı Havale Ediliyor?. *Birikim Dergisi.*, Sayı:305, 24-35.
- Gültekin, M. N. vd. (2018). *Gaziantep'teki Suriyeliler, Uyum, Beklentiler ve Zorluklar*. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Yayınları.
- Güney, Ü. ve Konak, N. (2016). Bolu'da Suriyeli ve Iraklı Sığınmacılar: Milliyetçilik, Erillik ve Vatandaşlık Temelinde Öteki Algısı. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi.*, 4 (2), 113-133.
- Güngördü, F. N. (2018). Processes and Factors of Social Exclusion in Arrival Cities: Attitudes towards Syrians under Temporary Protection in Tarlabası, Istanbul. *GRID-Mimarlık Planlama ve Tasarım Dergisi.*, 1 (2), 177-198.
- Güven, H. S. (1994). *Uluslararası İşçi Göçü Bağlamında Dönüş Göçünün Sosyal Politika Sorunları*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi.

- Güven, S. vd., (2018). Syrian Entrepreneurship and Refugee Startups in Turkey: Leveraging the Turkish Experience. Tepav. Final Report.
- Hall, Samuel. (2018). Syria's Spontaneous Returns, Rapor.
- Harild, N. vd. (2015). Sustainable Refugee Return: Triggers, Constraints, And Lessons on Addressing The Development Challenges of Forced Displacement. GPFİ Issue Note Series. Washington, D.C.: World Bank Group.
- Houte, M. V. (2016). *Return Migration of Afganistan Moving Back Or Moving Forward*. International Migration Institute. Oxford.
- Houte, M. V. vd. (2016). Deconstructing The Meanings of and Motivations for Return: An Afghan Case Study. *Comparative Migration Studies*., 4 (21) 1-17.
- Human Rights Watch. (2015). Preventing A Lost Generation: "Turkey When I Picture My Future, I See Nothing-Barriers to Education for Syrian Refugee Children in Turkey" Rapor.
- Human Rights Watch. (2017). Education for Syrian Refugee Children: What Donors And Host Countries Should Do. Rapor.
- Hungwe, C. (2013). Surviving Social Exclusion: Zimbabwean Migrants in Johannesburg, South Africa, University of South Africa. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- International Crisis Group. (2018). Turkey's Syrian Refugees: Defusing Metropolitan Tensions. Rapor.
- International Refugee Rights Initiative. (2017). I Fled Because I was Afraid to Die. Causes of Exile of Burundian Asylum Seekers. Rapor.
- International Rescue Committee (2019). Ruled Out of Work: Refugee Women's Legal Right to Work. Rapor.
- İçduygu, A. (2010). Türkiye'de Uluslararası Göçün Siyasal Arka Planı: Küreselleşen Dünyada Ulus Devlet İnşa Etmek ve Korumak. B. Pusch ve T. Wilkoszewski (Editörler), *Türkiye Uluslararası Göç-Toplumsal Koşullar-Bireysel Yaşamlar* içinde (s. 17-40) İstanbul: Kitap Yayınevi.
- İçduygu, A. ve Millet, E. (2016). "Insecure Lives in an Environment of Pseudo-Integration" http://www.iai.it/sites/default/files/gte_wp_13.pdf (Erişim tarihi: 12 Mayıs 2018).
- İçduygu, A. (2017). Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacılar: "Siyasallaşan" Bir Sürecin Analizi. *Toplum ve Bilim*., Sayı:140, 27-41.
- İçduygu, A. ve Diker, E. (2017). Labor Market Integration of Syrian Refugees in Turkey: From Refugees to Settlers. *The Journal Of Migration Studies*., 3 (1), 12-35.

- İnce, C. (2018). Göçmenliğin Mekânsal Sosyolojisi: Şanlıurfa Örneği. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İngev. (2017) “Mülteci Hayatlar Monitörü” Özet Değerlendirme,. <http://ingev.org/wp-content/uploads/2017/07/Multeci-Hayatlar-Monitor%C3%BC.pdf> (Erişim tarihi: 12 Nisan 2018).
- İnsamer ve Suriye Dialogue Center. (2019). Tension Between Neighbors: The Societal Adaptation Problems Between Turks and Syrian Asylum Seekers. Rapor.
- İsilda, M. and Landesmann, M. (2013). Do I Stay Because I Am Happy Or Am I Happy Because I Stay? Life Satisfaction in Migration, and The Decision to Stay Permanently, Return and Out-Migrate. The Vienna Institute for International Economic Studies.
- İslamoğlu, Ö. ve Yıldırımaltı, S. (2016). Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Sakarya İli İşgücü Piyasasına Etkileri: Sakarya Halkının Görüşleri Üzerine Bir Değerlendirme. 1. *Uluslararası Göç ve Kültür Sempozyumu*, Ankara: Kibatek Yayınları. s. 253-266.
- Jabeen, M. ve Awan, S. M. (2017). Afghan Displaced Persons: Resettlement, Reintegration and Repatriation. *Global Social Sciences Review.*, 2 (2), 41-67.
- Kainth, G. S. (2009). Push and Pull Factors of Migration: A Case of Brick Kiln Industry of Punjab State. *Asia-Pacific Journal of Social Sciences.*, 1, 82-116.
- Kalinowska. B, Knapieńska, M. (2009). Review of Chosen Migration Theories. D. Kopycińska (Editör.) *Labour Market in EU and in The World* (Economics&Competition Policy No. 14) içinde (s. 45-54).
- Kara, M. A. (2018). *Göç Yazıları*. Ankara: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık.
- Karaçay, A. B. (2016). Türkiye-Avrupa Göç Sistemi: Misafir İşçilikten Ulus-Ötesi Kimliklere. S. G. I. Öner ve N. A. Ş. Öner (Editörler), *Küreselleşme Çağında Göç* içinde (s. 399-416), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karadağ, A. (2014). Suriyeli Yeni Komşularımız, Geri Dönmeyi Düşünmüyorlar. http://www.yurtsuz.net/News.aspx?newsid=1902#.U96VxPL_tu4 (Erişim tarihi 18.04.2017).
- Karadağ, Y. (2017). Avrupa Birliği ve Türkiye Arasındaki Geri Kabul Anlaşması: Çözüm mü, Çözumsuzlük mü?” *Birikim Dergisi*, Sayı: 340,98-105.
- Karakuş, Y. M. (2017). Sığınmacıların Günlük Yaşam Deneyimleri, Temel Sorunları ve Sorunlarla Baş Etme Stratejileri: Eskişehir Örneği. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karaman, A. (2017). İlaç Sektöründe Dijital Tanıtım Faaliyetlerinin Hekimlerin Nezdinde Ürün Bilinirliği ve Tercih Edilme Davranışına Etkisi: Adıyaman ve Şanlıurfa İllerinde Bir

- Durum Çalışması. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gaziantep: Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karasu, M. A. (2016). Şanlıurfa'da Yaşayan Suriyeli Sığınmacıların Kentle Uyum Sorunu. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi.*, 21 (3), 995-1014.
- Kaya, A. ve Kentel, F. (2005). *Euro-Türkler Türkiye ile Avrupa Birliği Arasında Köprü mü, Engel mi?* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kaya, A. (2016). *İslam Göç ve Entegrasyon*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kaya, A. (2017). Suriyeli Mültecilerin Kentsel Alandaki Halleri. *Toplum ve Bilim.*, Sayı:140, 42-68.
- Kaya, A. ve Şahin, B. (2007). Türkiye Göç Araştırmalarında Alternatif Yaklaşımlar. Kaya, A. ve Şahin, B. (Editörler), *Kökler ve Yollar Türkiye’de Göç Süreçleri* içinde (s. xxi-Xxxiv), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kaya, A. ve Kırar, A. (2016). Vulnerability Assessment of Syrian Refugees in İstanbul. Rapor.
- Kaya, M. (2015). Komşuda Misafirlik: Suriyeli Sığınmacılarca Kurulmuş Mülteci Derneklerinin Perspektifinden Türkiye’de Yaşamak. *International Journal Of Social Science.*, Sayı: 39, 263-279.
- Kaya, M. ve Demirağ, E. H. O. (2016). Türkiye’deki Suriyeli Kadın Sığınmacıların İş Piyasasındaki Çalışma Koşullarına Sosyolojik Bir Bakış: Şanlıurfa Örneği. *II. Ortadoğu Konferansları: Ortadoğu’daki Çatışmalar Bağlamında Göç Sorunu*, Kilis. s. 155-171.
- Kaya, M. (2017). *Türkiye’deki Suriyeliler İç İç Geçişler ve Karşılaşmalar*. İstanbul: Hiperlink Yayınevi.
- Kaya, S. ve Orchard, P. (2019). Prospects of Return: The Case of Syrian Refugees in Germany. *Journal of Immigrant and Refugee Studies.*, Online First, 1-19.
- Keith, A. ve Shawaf, N. (2018). When Is Return Voluntary? Conditions of Asylum in Lebanon. *Forced Migration Review.*, sayı: 57. s. 62-63.
- Khaddour K. (2018). Back to What Future?: What Remains for Syria's Displaced People. Carnegie Middle East Center. Rapor.
- Kibreab, G. (2002). When Refugees Come Home: The Relationship Between Stayees and Returnees in Post-Conflict Eritrea. *Journal of Contemporary African Studies.*, 20 (1), 53-80.

- Kirişçi, Kemal. (2014). *Misafirliğin Ötesine Geçerken: Türkiye'nin "Suriyeli Mülteciler" Sınavı*. Ankara: Brookings Enstitüsü & Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK).
- Koçak, H. ve Çelik, A. (2018). Göç ve Mekân Geçici Koruma Statüsündeki Suriyeliler: Sakarya İli Örneği. R. Şimşek (Editör), *Göç Sosyolojisi Farklı Boyutlarıyla Göç İçinde* (s. 217-241). Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- Kolukırmık, S. (2017). Türkiye'deki Suriyelilerin Toplumsal Etkisi ve Sosyolojik Görünümü: Kocaeli İli Örneği. N. Bilici vd., (Editörler). *Innovation And Global Issues In Social Sciences* içinde. (s. 1228-1239).
- Koyuncu, A. (2014). *Kentin Yeni Misafirleri Suriyeliler*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Kuch, A. (2016). Naturalization of Burundian Refugees in Tanzania: The Debates on Local Integration and the Meaning of Citizenship Revisited. *Journal of Refugee Studies*, 30 (3), 468-487.
- Kunuroğlu vd. (2018). Motives for Turkish Return Migration from Western Europe: Home, Sense of Belonging, Discrimination and Transnationalism. *Turkish Studies*, 19 (3), 422-450.
- Kurtoğlu, M. (2016). *Bu Eller Utandırmaz Adımı Göçler Mülteciler ve Suriye Savaşı*. Konya: Çizgi Yayınları.
- Kurtulmuş, S. ve Topçu, E. (2016). Suriyeli Kadınların Türkiye Göç İle Aile İçindeki ve Toplumdaki Konum Değişimi, II. *Ortadoğu Konferansları: Ortadoğu'daki Çatışmalar Bağlamında Göç Sorunu*, Kilis. s. 55-62.
- Kuschminder, K. (2018). Afghan Refugee Journeys: Onwards Migration Decision-Making in Greece and Turkey. *Journal of Refugee Studies*, 31 (4), 566-587.
- Kümbetoğlu, B. (2016). Göç Çalışmalarında "Nasıl" Sorusu". S. G. I. Öner ve N. A. Ş. Öner (Editörler), *Küreselleşme Çağında Göç içinde* (s. 49-85) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Leavey, G. vd. (2004). Older Irish Migrants Living in London: Identity, Loss and Return. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 30 (4), 763-779.
- Lee, E. S. A. (1966). Theory of Migration. *Demography*, 3 (1), 47-57.
- Lordoğlu, K. (2015). Türkiye'ye Yönelen Düzensiz Göç ve İşgücü Piyasalarına Bazı Yansımalar. *Çalışma ve Toplum*, Sayı: 44. 29-44.
- Magaziner, J. (2015). The Importance of Higher Education for Syrian Refugees. *Research&Advisory Services News*, 1-11.

- Makine, D. (2012). Determinants of Return Migration Intentions: Evidence from Zimbabwean Migrants Living In South Africa. *Development Southern Africa*, 29 (3), 365-378.
- Manchin, M. ve Orazbayev, S. (2018). Social Networks and The İntention to Migrate. Working Paper. Center for İnternational Development At Harvard University.
- Marshall, G. (2003). *Sosyoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim Sanat Yayınları.
- Martínez, J. I. (2017). Stay or Go? Ecuadorian Immigrants in Spain in Times of Crisis. *Bulletin of Latin American Research*., 36 (4), 477-492.
- Massey, D. S. vd. (1993). Theories of International Migration: A Review and Appraisal, *Population and Development Review*., 19 (3), 431-466.
- Mbogo, V. W. (2011). Voluntary Repatriation of Urban Somali Refugees from Kenya: A Case for Inclusion in the Decision Making Process. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Nairobi, University of Nairobi Faculty of Law.
- Meda, L. vd. (2012). Refugee Children in South Africa: Access and Challenges to Achieving Universal Primary Education. *Africa Education Review* 9 (1), 152-168.
- Mhaissen R, and E, Hodges, (2019). Unpacking Return: Syrian Refugees' Conditions and Concerns. Sawafor Development and Aid, Report. 2019.
- Mikulin, E. A. D. (2018). Should I Stay Or Should I Go Now? Exploring Polish Women's Returns "Home". *International Migration*., 56 (4), 140-153.
- Mohammad, H. vd. (2019). Living Conditions and Settlement Decisions of Recent Afghan Returnees: Findings from a 2018 Phone Survey of Afghan Returnees and UNHCR data (English). Washington, D.C.: World Bank Group.
- Morris J. (2019). The Politics of Return from Jordan to Syria. Return from Lebanon. *Forced Migration Review*., Sayı: 58. s. 31-34.
- Mutlu, P. vd. (2018). Suriyeli Göçmen İşçilerin İstanbul Ölçeğinde Tekstil Sektörü Emek Piyasasına Eklemlenmeleri ve Etkileri. *Çalışma ve Toplum*., Sayı: 56, 69-92.
- Nas, F. (2017). Ortadoğu'da Göç Dinamikleri Mardin'den Beyrut'a Bir Göç Araştırması. Ankara: Gece Kitaplığı.
- Naveeda, T. A. vd. (2017). Determinants of Return Migration: A Case Study of Return from Greece. *The Pakistan Journal of Social Issues*. Sayı: 8, 32-48.
- Neuman, W. L. (2014). Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar 2. Cilt. (Çev: S. Özge). Ankara: Yayınodası Yayıncılık.

- Omata, N. (2013). Repatriation and Integration of Liberian Refugees from Ghana: The Importance of Personal Networks in The Country of Origin. *Journal of Refugee Studies.*, 26 (2), 265-282.
- Oral, B. ve Çetinkaya, F. (2017). Sosyolojik Bir Olgu Olarak Göç, Tanımı, Nedenleri ve Göç Kuramları. *Türkiye Klinikleri Halk Sağlığı Özel Sayısı.*, 3 (1), 1-8.
- O’rourke, J. (2015). Education For Syrian Refugees: The Failure Of Second-Generation Human Rights During Extraordinary Crises. *Albany Law Review.*, 78 (2), 711-738.
- Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM). (2016). Türkiye’deki Suriyeli Mülteciler: Uzun Vadeli Entegrasyon İçin Fırsatlar ve Zorluklar. Ankara. Rapor.
- Oxfam. (2009). Cost of War Afghan Experiences of Conflict, 1978- 2009,
- Ökten, Ş. (2018). Çifte Kavrulmuş Ötekiler: Suriyeli Mülteci Kadınlar. *Uluslararası Göç ve Kadın Sempozyumu Bildirileri*. Bursa. s. 172-185.
- Öner, A. Ş. (2016). Son Mu Başlangıç Mı? Göç Çalışmalarında Sosyal Bir Olgu Olarak Geri Dönüş. S. G. I. Öner ve N. A. Ş. Öner (Editörler), *Küreselleşme Çağında Göç* içinde (s. 263-285) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özatalay, K. C. (2016). Neoliberalleşen Türkiye’de İşçi Sınıfının Parçalanması. L. Sunar (Editör), *Türkiye’de Toplumsal Tabakalaşma ve Eşitsizlik* içinde (s.139-161). Ankara: Matbu Kitap.
- Özbay, F. (2012). Türkiye’de Ev Emekçinin Dönüşümü. A. Makal ve G. Toksöz (Editörler), *Geçmişten Günümüze Türkiye’de Kadın Emekçi* içinde (s. 116-158). Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınevi.
- Özkul, D. (2016). Ulus-Ötesi Göç: Uluslararası Göç Yazınında Yeni Bir Paradigma. S. G. I. Öner ve N. A. Ş. Öner (Editörler), *Küreselleşme Çağında Göç* içinde (s. 483-500). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özkul, M. M. (2018). Mültecilerin Sınır Sosyolojisi: Bangladeş-Cox’s Bazar Kamplarında Göç ve STKlar. *IX Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Çanakkale*. s. 366-380.
- Özlem, Doğan. (2006). *Kavramlar ve Düşünce Tarihi Çalışmaları. Kavramlar ve Tarihleri II*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Öztan, E. (2016). Göçmenlerin Entegrasyonunda Değişen Modeller: “Çokkültürlü Cennet”ten “Çokkültürlü Drama”ya-Hollanda ve Göçmenleri. S. G. I. Öner ve N. A. Ş. Öner (Editörler), *Küreselleşme Çağında Göç* içinde (s. 161-181). İstanbul: İletişim Yayınları.

- Paparusso, A. and Ambrosetti, E. (2017). To Stay Or To Return? Return Migration Intentions of Moroccans In Italy, *International Migration*., 55 (6), 137-155.
- Petersen, W. (1958). A General Typology of Migration. *American Sociological Review*., 23 (3), 256-266.
- Pierce, F. D. vd. (2015). Return Wishes of Refugees in the Netherlands: The Role of Integration, Host National Identification and Perceived Discrimination. *Journal of Ethnic and Migration Studies*., 41 (11), 1836–1857.
- Piore, M. (1979). *Birds of Passage. Migrant Labor and Industrial Societies*. New York: Cambridge University Pres.
- Pîrvu, R. ve Axinte, G. (2012). Return Migration-Reasons, Consequences and Benefits. *Annals of The University of Petroşani, Economics*., 12 (4), 193-202.
- Polat, F. Ç. ve Kaya, E. (2017). Bir Ötekileştirme Pratiği: Türkiye’de Yaşayan Suriyelilere Yönelik Tutumlar. *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*., 1 (1), 38-48.
- Poros, M. (2011). Migrant Social Networks: Vehicles for Migration, Integration, and Development. *Online J. Migr. Policy Inst.*, Migration Information Source.
- Punch, K. F. (2011). *Sosyal Araştırmalara Giriş Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*, (Çev: D. Bayrak, H. B. Arslan, Z. Akyüz). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Razum, O. vd. (2005). Health, Wealth or Family Ties? Why Turkish Work Migrants Return from Germany. *Journal of Ethnic and Migration Studies*., 31(4), 719-739.
- Ravenstein, E. G. (1885). The Laws of Migration. *Journal of the Statistical Society of London*., 48 (2), 167-235.
- Reis, S. (2019). Türkiye’de Afgan Olmak ve Öteki ile Karşılaşmak, Birikim Dergisi, Sayı: 361, 47-52.
- Riiskjaer, M. H. B. (2008). Circular Repatriation: The Unsuccessful Return and Reintegration of Iraqis With Refugee. Status in Denmark, Associate Policy and Evaluation Officer UNHCR, s.1-30.
- Rittersberger, T. H. vd. (2016). Geriye Göçün Dinamikleri: Almanya'dan Eve Dönüş. S. G. I. Öner ve N. A. Ş. Öner (Editörler), *Küreselleşme Çağında Göç içinde* (s. 287-307). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Russell, K. (2001). *Generalizations from the History of Return Migration*. Ghosh, B. (Editör.) Return Migration: Journey of Hope or Despair? *United Nations and the International Organization for Migration*, 7-55.

- Sağıroğlu, A. Z. (2016). Türkiye’de Merkezi Göç Yönetimi. A. Esen ve M. Duman (Editörler), *Türkiye’de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler Tespitler ve Öneriler* içinde (s. 43-68). İstanbul: Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Vakfı.
- Sağıroğlu, A. Z. ve Yılmaz, İ. H. (2019). *Türkiye’de Suriyelilere Yönelik Toplumsal Mesafe*. Ankara: Göç Politikaları Merkezi.
- Salomoni, F. (2015). Göçmenlerin İtalya’da Entegrasyonu. B. D. Şeker, İ. Sirkeci. ve M. M. Yücesahin (Editörler), *Göç ve Uyum* içinde (s. 131-147). Transnational Press London.
- Sandal, E. K. vd. (2016). Türkiye’deki Suriyeli Mülteciler ve Gaziantep İlindeki Yansımalar. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.*, 15 (2), 461-483.
- Sayın, Y. vd. (2016). Uluslararası Göç Olgusu ve Yol Açtığı Etkiler: Suriye Göçü Örneği. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi.*, 18 (31), 1-13.
- Schulman, S. (2017). From Homs to Aleppo: A Journey Through the Destruction of the Syrian War, *RUSI Journal*. 162 (6), 44-59.
- Seefar Syrians. (2018). Return, Stay, or Migrate? Understanding the Aspirations of Syrian Refugees in Turkey.
- Sert, D. Ş. (2016). Uluslararası Göç Yazınında Bütünleyici Bir Kurama Doğru. S. G. I. Öner ve N. A. Ş. Öner (Editörler), *Küreselleşme Çağında Göç* içinde (s. 29-47). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sever, M. (2015). Göçmenin Makbulü. *Birikim Dergisi.*, Sayı: 311, 95-98.
- Sirkeci, İ. (2012). Transnasyonal Mobilité ve Çatışma. *Migration Letters.*, 9 (4), 353-363.
- Sirkeci, İ. (2017). Bir Güvensizlik Ülkesi Olarak Türkiye’nin Mültecileri, Suriyeliler ve Türk Mülteciler. *Göç Dergisi.*, 4 (1), 21-40.
- Sirkeci, İ. ve Bardakçı, S. (2016). Suriye’den Gelenler Misafir Değil, Bir Göç Kültürünün Öncüleri. *Humanitas.*, 4 (7), 531-544.
- Sirkeci, İ. ve Göktuna, Y. F. (2019). Küresel Hareketlilik Çağında Göç Kuramları ve Temel Kavramlar. Filiz Göktuna Yaylacı (der.) *Kuramsal ve Uygulama Boyutları ile Türkiye’de Sığınmacı, Mülteci ve Göçmenlerle Sosyal Hizmetler* içinde (s.15-39) Londra: Transnational Press London.
- Songur, A. ve Demirtaş, İ. (2018). Mülteci Mültecilere Yönelik İnsani Yardımlar: Türkiye Boyutu. H. H. Aygöl ve E. Eke (Editörler). *21.Yüzyılda Uluslararası Göç ve Mülteciler Bir Türkiye Perspektifi* içinde (s. 149-177). Ankara: Nobel Yayınları.
- Sönmez, M. E. (2016). Suriyeli Sığınmacıların Gaziantep Şehrindeki Mekânsal Dağılışı ve Geleceği. *TÜCAUM Uluslararası Coğrafya Sempozyumu*, Ankara. s. 392-400.

- Sönmez, M. E. (2019). İntegration Trends Among Syrian Refugees: The Case of Gaziantep City. *Gaziantep Üniversitesi Ayıntab Araştırmaları Dergisi.*, 2 (1), 58-76.
- Sönmez, M. E. ve Adıgüzel, F. (2017). Türkiye’de Suriyeli Sığınmacı Algısı: Gaziantep Şehri Örneği Turkey: Case of Gaziantep City. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.*, 16 (3), 797-807.
- Stepputat, F. (2004). Dynamics of Return and Sustainable Reintegration in A ‘Mobile Livelihoods’-Perspective, DIIS Working Paper. Danish Institute for International Studies.
- Strand vd. (2004). Afghan Refugees in İran: From Refugee Emergency to Migration Management, Bergen: Chr. Michelsen Institute- Development Studies and Human Rights.
- Suğur, N. ve Nichols, T. (2012). *Global İşletme Yerel Emek Türkiye’de İşçiler ve Modern Fabrika*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Suğur, N. (2018). Sosyolojik Araştırmanın İmkânı ve Sınırlılıkları. M. A. Aykurt (Editör), *Sosyoloji ve Yöntem* içinde (s. 85-116). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Sullivan, D. (2019a). *Abuse Or Exile Myanmar's Ongoing Of The Persecution Rohingya*. Refugees İnternational Field. Rapor.
- Sullivan, D. (2019b). Shared Obstacles to Return: Rohingya and South Sudanese. *Forced Migration Review.*, Sayı: 58. s. 4-7.
- Sunata, U. ve Bircan, T. (2015). Educational Assessment of Syrian Refugees in Turkey. *Migration Letters*. 12 (3), 226-237.
- Stevens, M. vd. (2012). Experiences of Racism and Discrimination Among Migrant Care Workers in England: Findings From A Mixed-Methods Research Project. *Ethnic and Racial Studies*.1-43.
- Sydney, C. (2019). Return Decision Making By Refugees. *Forced Migration Review.*, Sayı: 58. s. 11-12.
- Syrian Network for Human Rights. (2019). The Syrian Regime Continues To Pose a Violent Barbaric Threat and Syrian Refugees Should Never Return To Syria. Rapor.
- Şahin, B. (2010). Almanya’daki Türkler. Ankara: Phoneix Yayınevi.
- Şavran, T. G. (2012a). Nicel ve Nitel Araştırmalarda Kullanılan Araştırma Teknikleri. T. G. Şavran (Editör), *Sosyolojide Araştırma Yöntem ve Teknikleri* içinde (s. 64-104). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.

- Şavran, T. G. (2012b). Örneklem Seçimi ve Ölçüm. T. G. Şavran (Editör), *Sosyolojide Araştırma Yöntem ve Teknikleri* içinde (s. 144-180). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.
- Şeker, D. (2016). Göç Sürecinde Kadın. Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi., 14 (1), 199-214.
- Şeker, B. D. vd. (2015). Uyum Çalışmalarına Giriş. B. D. Şeker, İ. Sirkeci. ve M. M. Yücesahin (Editörler), *Göç ve Uyum* içinde (s. 1-8). Transnational Press London.
- Şen, H. (2013). 1989 Bulgaristan Göçmenlerinin Kimlik Oluşturma Oluşturma Süreçleri. H. Mevsim ve M. Kutlay (Editörler), *Tarihe Not Düşmek: 1989 Göçü* içinde (s. 197-208). Ankara: Uluslar Arası Stratejik Araştırmalar Kurumu.
- Şen, Y. F. ve Özkorul, G. (2016). Türkiye- Avrupa Birliği İlişkilerinde Yeni Bir Eşik: Sığınmacı Krizi Bağlamında Bir Değerlendirme. *Göç Araştırmaları Dergisi.*, 2 (2), 86-119.
- Şimşek, D. (2017). Göç Politikaları ve İnsan Güvenliği: Türkiye’deki Suriyeliler Örneği. *Toplum ve Bilim.*, Sayı:140, 11-26.
- Şimşek, D. (2019). “Açık kapı”dan “Geri dönüş”e Türkiye’nin Suriyeli Mültecilere Yönelik Politikasının Sekiz Yılı. *Birikim Dergisi.*, Sayı: 366, 21-27.
- Şimşek, R. (2018). Göç Kuramları. R. Şimşek (Editör), *Göç Sosyolojisi Farklı Boyutlarıyla Göç* İçinde (s 15-48). Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- Wallerstein, I. (2004). *Dünya Sistemleri Analizi Bir Giriş*. (Çev: E. Abadoğlu ve N. Ersoy). İstanbul: Aram Yayıncılık.
- Wickramasinghe, A.A.I.N. ve Wimalaratana, W. (2016). International Migration And Migration Theories. *Social Affairs.*, Volume 1 (5), 13-32.
- Vignal, Leila. (2018). Perspectives on The Return of Syrian Refugees. *Forced Migration Review.*, Sayı: 57. s. 69-71.
- Wright, L. A. and Plasterer, R. (2010). Beyond Basic Education: Exploring Opportunities for Higher Learning in Kenyan Refugee Camps. *Refuge.*, 27 (2), 42-56.
- Volkan, V. D. (2017). *Göçmenler ve Mülteciler, Travma, Sürekli Yas, Önyargı ve Sınır Psikolojisi*. Ankara: Pusula Yayınevi.
- Tanle, A. (2013). Refugees’ Reflections On Their Stay İn The Buduburam Camp İn Ghana. *Geo Journal.*, Sayı: 78, 867-883.

- Tanyılmaz, K. ve Kıroğlu, M. M. K. (2008). Türkiye’de Göçmen İşçiler ve İşgücü Piyasası Üzerine Etkileri. B. Ergüder vd. (Editörler), *Türkiye İşçi Sınıfı ve Emek Hareketi Küreselleşiyor mu?* İçinde (s. 51-67) İstanbul: Sav ve Tüsam.
- Tarlan, K. V. (2015). Savaş, Göç, Sınıf: Emeğin Göçü. *Birikim Dergisi.*, Sayı: 320, 53-62.
- Taştan, C. ve Çelik, Z. (2017). Türkiye’de Suriyeli Çocukların Eğitimi: Güçlükler ve Öneriler. Ankara: Eğitim-Bir-Sen Stratejik Araştırmalar Merkezi. Rapor.
- Tekin, H. H. (2006). Nitel Araştırma Yönteminin Bir Veri Toplama Tekniği Olarak Derinlemesine Görüşme. *Sosyoloji Dergisi.*, 3 (13), 101-116.
- Tezcan, T. (2019). Return Home? Determinants Of Return Migration Intention Amongst Turkish Immigrants in Germany. *Geoforum.*, Sayı: 98, 89-201.
- The Syria Institute. (2017). No Return to Homs A Case Study on Demographic Engineering in Syria. Report.
- Timep. (2019). Return of Refugees. Rapor.
- Todaro, M. P. (1976). Migration and Economic Development: A Review of Theory, Evidence, Methodology and Research Priorities Institute for Development Studies University of Nairobi.
- Toksöz, G. (2008). Enformel İşgücü Piyasaları ve Göçmen İşçilere Talep: Karşılaştırmalı Perspektiften Türkiye’nin Durumu. B. Ergüder vd. (Editörler), *Türkiye İşçi Sınıfı ve Emek Hareketi Küreselleşiyor mu?* İçinde (s. 89-108) İstanbul: Sav ve Tüsam.
- Topçu, E. (2019). Entegrasyona İyi Bir Örnek: Gaziantep’teki Suriyeliler. *Nihayet Dergisi.*, Sayı: 58. s. 48-57.
- Tucker, J. (2018). Why Here? Factors Influencing Palestinian Refugees From Syria İn Choosing Germany Or Sweden As Asylum Destinations. *Comparative Migration Studies.*, 6 (1) 29.
- Tümtaş, M. S. (2018). Toplumsal Dışlanmadan Vatandaşlık Tartışmalarına Suriyeli Kent Mültecileri. *Akdeniz İİBF Dergisi.*, 18 (37), 26-47.
- Türk Kızılayı ve Dünya Gıda Programı. (2019). Refugees In Turkey: Livelihoods Survey Findings. Ankara.
- Uluslararası Af Örgütü. (2016). Nowhere Else to Go Forced Returns of Somali Refugees from Dadaab Refugee Camp, Kenya.
- Uluslararası Çalışma Örgütü. (2010). International Labour Migration A Rights-Based Approach International Labour Office. Geneva.
- Uluslararası Göç Örgütü. (2013). Göç Terimleri Sözlüğü.

- Unutulmaz, O. (2016). Gündemdeki Kavram Göçmen Entegrasyonu Avrupa'daki Gelişimi ve Britanya Örneği. S. G. I. Öner ve N. A. Ş. Öner (Editörler), *Küreselleşme Çağında Göç* içinde (s. 483-500) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ünal, S. (2014). Türkiye'nin Beklenmedik Konukları: "Öteki" Bağlamında Yabancı Göçmen ve Mülteci Deneyimi. *Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks.*, 6 (3), 65-89.
- Yagmur, K. vd. (2016). Return Migration. *Online Readings in Psychology and Culture*, 8(2),
- Yahya, M. vd. (2018). Unheard Voices What Syrian Refugees Need to Return Home, Carnegie Middle East Center. Rapor.
- Yalçın, C. (2004). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayınları.
- Yıldırım, A. (2018). Göç ve Mülteciler Ekseninde MEB'in Politikalarının Süreç Yönetimi Bağlamında Değerlendirilmesi. H. H. Aygül ve E. Eke (Editörler). *21.Yüzyılda Uluslararası Göç ve Mülteciler Bir Türkiye Perspektifi* içinde (s. 123-148). Ankara: Nobel Yayınları.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2003). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yıldız, A. (2017a). *Göçmen Kaçakçılığı Algısı ve Göçmenlerin Karar Süreçleri*. BM Göç Kuruluşu (IOM) Rapor.
- Yıldız, A. (2017b). Göç ve Entegrasyon Politikalarında Vatandaşlık. *Göç Araştırmaları Dergisi.*, 3 (1), 36-67.
- Yıldız, A. ve Uzgören, E. (2016). Limits to Temporary Protection: Non-Camp Syrian Refugees in İzmir, *Southeast European and Black Sea Studies, Online Journal.*, 16 (2), 195-211.
- Yıldız, U. ve Sert, D. (2017). Göçün Jeopolitiği ve Türkiye'nin Coğrafi Kısıtlaması Üzerine Farklı Bir Yorum. *Toplum ve Bilim*, Sayı:140, 93-105.
- Yılmaz Şener, M. (2018). Return Migration of Qualified Turkish Migrants from Germany and the US. *The Journal of Humanity and Society.*, 51-72.
- Zimmermann, S. (2012). Understanding Repatriation: Refugee Perspectives on the Importance of Safety, Reintegration and Hope. *Popul. Space Place.*, 18, 45–57.

E-Kaynaklar

- http://ec.europa.eu/echo/files/aid/countries/factsheets/turkey_syrian_crisis_en.pdf (Erişim tarihi: 18.06.2018).
- <http://www.hurriyet.com.tr/resmi-aciklama-geldi-iste-turkiyedeki-suriyeli-gocmenlerin-sayisi-40396451> (Erişim tarihi: 15 Haziran 2018).
- http://pictes.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_03/11120459_egitim_planlama_ve_istihdam.pdf (Erişim tarihi: 23 Mayıs 2018).
- <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/documents.php?page=1&view=grid> (Erişim tarihi: 28 Mayıs 2018).
- http://www.turkiyeburslari.gov.tr/wp-content/themes/eduma/dosya/Bursluluk_islemleri_rehberi.pdf (Erişim tarihi: 28 Mayıs 2018).
- <http://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf> (Erişim tarihi: 1 Haziran 2018).
- <https://www.amnesty.org.tr/icerik/37/1122/turkiye-1951-cenevre-sozlesmesi> (Erişim tarihi: 1 Haziran 2018).
- <http://www.unhcr.org/tr/17541-applications-advanced-turkish-language-university-preparation-programme-now-open.html> (Erişim tarihi: 5 Haziran 2018).
- <https://p.widencdn.net/ua8ljj/Lifting-Up-Syrian-Youth> (Erişim tarihi: 7 Haziran 2018).
- <https://www.memurlar.net/haber/714616/suriyelilere-yonelik-kilavuz-kitaplari-hazirlandi.html> (Erişim tarihi: 12 Haziran 2018).
- https://pdflegend.com/download/teki-ve-g-olgular-ekseninde-okkltrllk-_59f962b0d64ab2a5a56f1954_pdf (Erişim tarihi: 25 Haziran 2018).
- <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/3.5.20168375.pdf> (Erişim tarihi: 25 Haziran 2018).
- <http://ingev.org/wp-content/uploads/2017/07/Multeci-Hayatlar-Monitor%C3%BC.pdf> (Erişim tarihi: 28 Haziran 2018).
- <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/> (Erişim tarihi: 28 Haziran 2018).
- <https://www.uantwerpen.be/images/uantwerpen/container2673/files/Publications/WP/2017/wp-201706.pdf> (Erişim tarihi: 2 Ekim 2018).
- https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/SAWA_Unpacking%20Return%20Report.pdf (Erişim tarihi: 9 Ekim 2018).
- <https://www.birgun.net/haber-detay/gocmen-isci-somurusu-artiyor-236328.html> (Erişim tarihi: 11 Kasım 2018).

<http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/suriyeli-patronlari-71i-ulkesine-donmek-istemiyor-1020884> (Erişim tarihi: 11 Kasım 2018).

http://www.yurtsuz.net/News.aspx?newsid=1902#.WwmkF_mFNdg (Erişim tarihi: 10 Aralık 2018).

https://www.cardiff.ac.uk/__data/assets/pdf_file/0003/1231914/urban-refugee-economies.pdf (Erişim tarihi: 28 Aralık 2018).

<http://t24.com.tr/haber/suleyman-soylu-bu-gune-kadar-76-bin-443-suriyeliye-vatandaslik-verdik,791996> (Erişim tarihi: 15 Ocak 2019).

<https://www.newsdeeply.com/refugees/community/2018/03/06/the-real-reasons-why-syrians-return-to-syria> (Erişim tarihi: 15 Ocak 2019).

<https://data2.unhcr.org/fr/documents/download/66198> (Erişim tarihi: 2 Şubat 2019).

<http://t24.com.tr/haber/turkiyede-3-milyon-424-bin-suriyeli-var-durumlari-kotu-hicbiri-ekmek-elden-su-golden-yasamiyor,563759> (Erişim tarihi: 20 Şubat 2018).

<https://www.newsdeeply.com/refugees/community/2018/03/06/the-real-reasons-why-syrians-return-to-syria> (Erişim tarihi: 22 Şubat 2018).

https://www.academia.edu/30622347/The_Changing_Status_of_Mozambican_Refugees_in_South_Africa_and_the_impact_of_this_on_repatriation_to_and_re-ntegration_in_Mozambique (Erişim tarihi: 5 Şubat 2019)

<http://www.cmi.no/afghanistan/peacebuilding/docs/CMI-PRIO-AfghanRefugeesInIran.pdf> (Erişim tarihi: 1 Mart 2019).

<http://refugee-rights.org/wp-content/uploads/2017/09/Causes-of-exile-Burundi-2017.pdf> (Erişim tarihi: 12 Nisan 2019)

<https://www.unhcr.org/48eb34c72.pdf> (Erişim tarihi: 12 Nisan 2019)

<https://multeciler.org.tr/kimler-kizilaykart-suy-alabilir/> (Erişim tarihi: 12 Nisan 2019)

<https://www.refworld.org/country,,UNHCR,,CRI,,59b257ad4,0.html> (Erişim tarihi: 1 Mayıs 2019).

<https://www.usnews.com/news/best-countries/articles/2017-01-31/costa-rica-becomes-an-alternative-for-refugees> (Erişim tarihi: 28 Mayıs 2019).

NRC. “Syrian Refugees’ Right To Legal Identity: Implications For Return.” Jan 2017. <https://www.nrc.no/globalassets/pdf/briefing-notes/icla/final-syrian-refugees-civil-documentation-briefing-note-21-12-2016.pdf> (Erişim tarihi: 19 Haziran 2019).

<https://www.unhcr.org/news/press/2019/6/5d03b22b4/worldwide-displacement-tops-70-million-un-refugee-chief-urges-greater-solidarity.html?> (Erişim tarihi: 21 Haziran 2019).

<https://thediplomat.com/2019/06/will-refugees-be-allowed-to-work-in-new-malaysia/> (Erişim tarihi: 6 Temmuz 2019).

<https://www.thenational.ae/opinion/comment/the-murky-links-between-syrian-war-crimes-and-international-aid-1.882376> (Erişim tarihi: 7 Temmuz 2019).

<https://www.voanews.com/africa/cameroons-car-refugees-reluctant-return-home> (Erişim tarihi: 9 Temmuz 2019)

<http://blog.blominvestbank.com/wp-content/uploads/2018/06/The-Impact-of-Syrian-Refugees-on-the-Lebanese-Labour-Market-June-29-2018.pdf> (Erişim tarihi: 12 Temmuz 2019).

<http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@arabstates/@ro-beirut/documents/genericdoc> (Erişim tarihi: 12 Temmuz 2019).

https://doctorswithoutborders.org/sites/default/files/2018-8/rohingya_report_2002.pdf (Erişim tarihi: 14 Temmuz 2019).

<https://www.amnesty.org/download/Documents/AFR3251182016ENGLISH.PDF> (Erişim tarihi: 17 Temmuz 2019).

<https://reliefweb.int/report/syrian-arab-republic/syria-deir-ez-zor-governorate-situation-overview-displacement-and> (Erişim tarihi: 16 Ağustos 2019).

https://www.thenews.com.pk/amp/521786-40-years-of-afghan-refugees-in-pakistan?__twitter_impression=true (Erişim tarihi: 4 Eylül 2019).

<https://www.futurelearn.com/courses/migration-theories/0/steps/35073> (Erişim tarihi: 20 Eylül 2019).

European University Institute (EUI) Why Do People Migrate? Theories.
<https://www.futurelearn.com/courses/migration-theories/0/steps/35073> (Erişim tarihi: 20 Eylül 2019).

<https://www.timeturk.com/tr/2012/05/08/kultur-ve-kulturel-degisim.html> (Erişim tarihi: 21 Eylül 2019).

http://pictes.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_03/11120459_egitim_planlama_ve_istihdam.pdf (Erişim tarihi: 22 Aralık 2017)

<https://www.a24.com.tr/varil-bombasi-nedir-ne-etkiler-yaratir-ne-amacla-kullanilir-neden-kullanimi-yasak-haberi-40123525h.html?h=53>. (Erişim tarihi: 22 Ekim 2019)

<https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>

<https://www.dw.com/tr/suriyeye-geri-d%C3%B6nenler-ka%C3%A7mak-istiyor/a-50860116> (Erişim tarihi: 09 Kasım 2019).

<https://www.thenewhumanitarian.org/news-feature/2019/11/19/Syrian-refugees-return-Jordan> (Erişim tarihi: 20 Kasım 2019).

<https://timep.org/commentary/analysis/stuck-in-transit-systematic-limitations-on-the-integration-of-syrian-refugees-in-egypt> (Erişim tarihi: 26 Kasım 2019).

http://hdr.undp.org/sites/default/files/nhdr_migration_gn.pdf (Erişim tarihi: 25 Aralık 2019).

https://www.refugeesinternational.org/reports/2020/1/28/lebanon-crossroads-growing-uncertainty-syrian-refugees?format=amp&__twitter_impression=true#_ftnref01 (Erişim tarihi: 30 Ocak 2020).

https://www.thenews.com.pk/amp/614426-mini-kabul-afghan-refugees-mark-40-years-in-pakistan?__twitter_impression=true (Erişim tarihi: 15 şubat 2020).

E-Kaynaklar

- http://ec.europa.eu/echo/files/aid/countries/factsheets/turkey_syrian_crisis_en.pdf (Erişim tarihi: 18.06.2018).
- <http://www.hurriyet.com.tr/resmi-aciklama-geldi-iste-turkiyedeki-suriyeli-gocmenlerin-sayisi-40396451> (Erişim tarihi: 15 Haziran 2018).
- http://pictes.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_03/11120459_egitim_planlama_ve_istihdam.pdf (Erişim tarihi: 23 Mayıs 2018).
- <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/documents.php?page=1&view=grid> (Erişim tarihi: 28 Mayıs 2018).
- http://www.turkiyeburslari.gov.tr/wp-content/themes/eduma/dosya/Bursluluk_islemleri_rehberi.pdf (Erişim tarihi: 28 Mayıs 2018).
- <http://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf> (Erişim tarihi: 1 Haziran 2018).
- <https://www.amnesty.org.tr/icerik/37/1122/turkiye-1951-cenevre-sozlesmesi> (Erişim tarihi: 1 Haziran 2018).
- <http://www.unhcr.org/tr/17541-applications-advanced-turkish-language-university-preparation-programme-now-open.html> (Erişim tarihi: 5 Haziran 2018).
- <https://p.widencdn.net/ua8lj/Lifting-Up-Syrian-Youth> (Erişim tarihi: 7 Haziran 2018).
- <https://www.memurlar.net/haber/714616/suriyelilere-yonelik-kilavuz-kitaplari-hazirlandi.html> (Erişim tarihi: 12 Haziran 2018).
- https://pdflegend.com/download/teki-ve-g-olgular-ekseninde-okkltrllk-_59f962b0d64ab2a5a56f1954_pdf (Erişim tarihi: 25 Haziran 2018).
- <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/3.5.20168375.pdf> (Erişim tarihi: 25 Haziran 2018).
- <http://ingev.org/wp-content/uploads/2017/07/Multeci-Hayatlar-Monitor%C3%BC.pdf> (Erişim tarihi: 28 Haziran 2018).
- <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/> (Erişim tarihi: 28 Haziran 2018).
- <https://www.uantwerpen.be/images/uantwerpen/container2673/files/Publications/WP/2017/wp-201706.pdf> (Erişim tarihi: 2 Ekim 2018).
- https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/SAWA_Unpacking%20Return%20Report.pdf (Erişim tarihi: 9 Ekim 2018).
- <https://www.birgun.net/haber-detay/gocmen-isci-somurusu-artiyor-236328.html> (Erişim tarihi: 11 Kasım 2018).

<http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/suriyeli-patronlari-71i-ulkesine-donmek-istemiyor-1020884> (Erişim tarihi: 11 Kasım 2018).

http://www.yurtsuz.net/News.aspx?newsid=1902#.WwmkF_mFNdg (Erişim tarihi: 10 Aralık 2018).

https://www.cardiff.ac.uk/__data/assets/pdf_file/0003/1231914/urban-refugee-economies.pdf (Erişim tarihi: 28 Aralık 2018).

<http://t24.com.tr/haber/suleyman-soylu-bu-gune-kadar-76-bin-443-suriyeliye-vatandaslik-verdik,791996> (Erişim tarihi: 15 Ocak 2019).

<https://www.newsdeeply.com/refugees/community/2018/03/06/the-real-reasons-why-syrians-return-to-syria> (Erişim tarihi: 15 Ocak 2019).

<https://data2.unhcr.org/fr/documents/download/66198> (Erişim tarihi: 2 Şubat 2019).

<http://t24.com.tr/haber/turkiyede-3-milyon-424-bin-suriyeli-var-durumlari-kotu-hicbiri-ekmek-elden-su-golden-yasamiyor,563759> (Erişim tarihi: 20 Şubat 2018).

<https://www.newsdeeply.com/refugees/community/2018/03/06/the-real-reasons-why-syrians-return-to-syria> (Erişim tarihi: 22 Şubat 2018).

https://www.academia.edu/30622347/The_Changing_Status_of_Mozambican_Refugees_in_South_Africa_and_the_impact_of_this_on_repatriation_to_and_re-ntegration_in_Mozambique (Erişim tarihi: 5 Şubat 2019)

<http://www.cmi.no/afghanistan/peacebuilding/docs/CMI-PRIO-AfghanRefugeesInIran.pdf> (Erişim tarihi: 1 Mart 2019).

<http://refugee-rights.org/wp-content/uploads/2017/09/Causes-of-exile-Burundi-2017.pdf> (Erişim tarihi: 12 Nisan 2019)

<https://www.unhcr.org/48eb34c72.pdf> (Erişim tarihi: 12 Nisan 2019)

<https://multeciler.org.tr/kimler-kizilaykart-suy-alabilir/> (Erişim tarihi: 12 Nisan 2019)

<https://www.refworld.org/country,,UNHCR,,CRI,,59b257ad4,0.html> (Erişim tarihi: 1 Mayıs 2019).

<https://www.usnews.com/news/best-countries/articles/2017-01-31/costa-rica-becomes-an-alternative-for-refugees> (Erişim tarihi: 28 Mayıs 2019).

NRC. “Syrian Refugees’ Right To Legal Identity: Implications For Return.” Jan 2017. <https://www.nrc.no/globalassets/pdf/briefing-notes/icla/final-syrian-refugees-civil-documentation-briefing-note-21-12-2016.pdf> (Erişim tarihi: 19 Haziran 2019).

<https://www.unhcr.org/news/press/2019/6/5d03b22b4/worldwide-displacement-tops-70-million-un-refugee-chief-urges-greater-solidarity.html?> (Erişim tarihi: 21 Haziran 2019).

<https://thediplomat.com/2019/06/will-refugees-be-allowed-to-work-in-new-malaysia/> (Erişim tarihi: 6 Temmuz 2019).

<https://www.thenational.ae/opinion/comment/the-murky-links-between-syrian-war-crimes-and-international-aid-1.882376> (Erişim tarihi: 7 Temmuz 2019).

<https://www.voanews.com/africa/cameroons-car-refugees-reluctant-return-home> (Erişim tarihi: 9 Temmuz 2019)

<http://blog.blominvestbank.com/wp-content/uploads/2018/06/The-Impact-of-Syrian-Refugees-on-the-Lebanese-Labour-Market-June-29-2018.pdf> (Erişim tarihi: 12 Temmuz 2019).

<http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@arabstates/@ro-beirut/documents/genericdoc> (Erişim tarihi: 12 Temmuz 2019).

https://doctorswithoutborders.org/sites/default/files/2018-8/rohingya_report_2002.pdf (Erişim tarihi: 14 Temmuz 2019).

<https://www.amnesty.org/download/Documents/AFR3251182016ENGLISH.PDF> (Erişim tarihi: 17 Temmuz 2019).

<https://reliefweb.int/report/syrian-arab-republic/syria-deir-ez-zor-governorate-situation-overview-displacement-and> (Erişim tarihi: 16 Ağustos 2019).

https://www.thenews.com.pk/amp/521786-40-years-of-afghan-refugees-in-pakistan?_twitter_impression=true (Erişim tarihi: 4 Eylül 2019).

<https://www.futurelearn.com/courses/migration-theories/0/steps/35073> (Erişim tarihi: 20 Eylül 2019).

European University Institute (EUI) Why Do People Migrate? Theories. <https://www.futurelearn.com/courses/migration-theories/0/steps/35073> (Erişim tarihi: 20 Eylül 2019).

<https://www.timeturk.com/tr/2012/05/08/kultur-ve-kulturel-degisim.html> (Erişim tarihi: 21 Eylül 2019).

http://pictes.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_03/11120459_egitim_planlama_ve_istihdam.pdf (Erişim tarihi: 22 Aralık 2017)

<https://www.a24.com.tr/varil-bombasi-nedir-ne-etkiler-yaratir-ne-amacla-kullanilir-neden-kullanimi-yasak-haberi-40123525h.html?h=53>. (Erişim tarihi: 22 Ekim 2019)

<https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>

<https://www.dw.com/tr/suriyeye-geri-d%C3%B6nenler-ka%C3%A7mak-istiyor/a-50860116> (Erişim tarihi: 09 Kasım 2019).

<https://www.thenewhumanitarian.org/news-feature/2019/11/19/Syrian-refugees-return-Jordan> (Erişim tarihi: 20 Kasım 2019).

<https://timep.org/commentary/analysis/stuck-in-transit-systematic-limitations-on-the-integration-of-syrian-refugees-in-egypt> (Erişim tarihi: 26 Kasım 2019).

http://hdr.undp.org/sites/default/files/nhdr_migration_gn.pdf (Erişim tarihi: 25 Aralık 2019).

https://www.refugeesinternational.org/reports/2020/1/28/lebanon-crossroads-growing-uncertainty-syrian-refugees?format=amp&_twitter_impression=true#_ftnref01 (Erişim tarihi: 30 Ocak 2020).

https://www.thenews.com.pk/amp/614426-mini-kabul-afghan-refugees-mark-40-years-in-pakistan?_twitter_impression=true (Erişim tarihi: 15 şubat 2020).

EKLER:

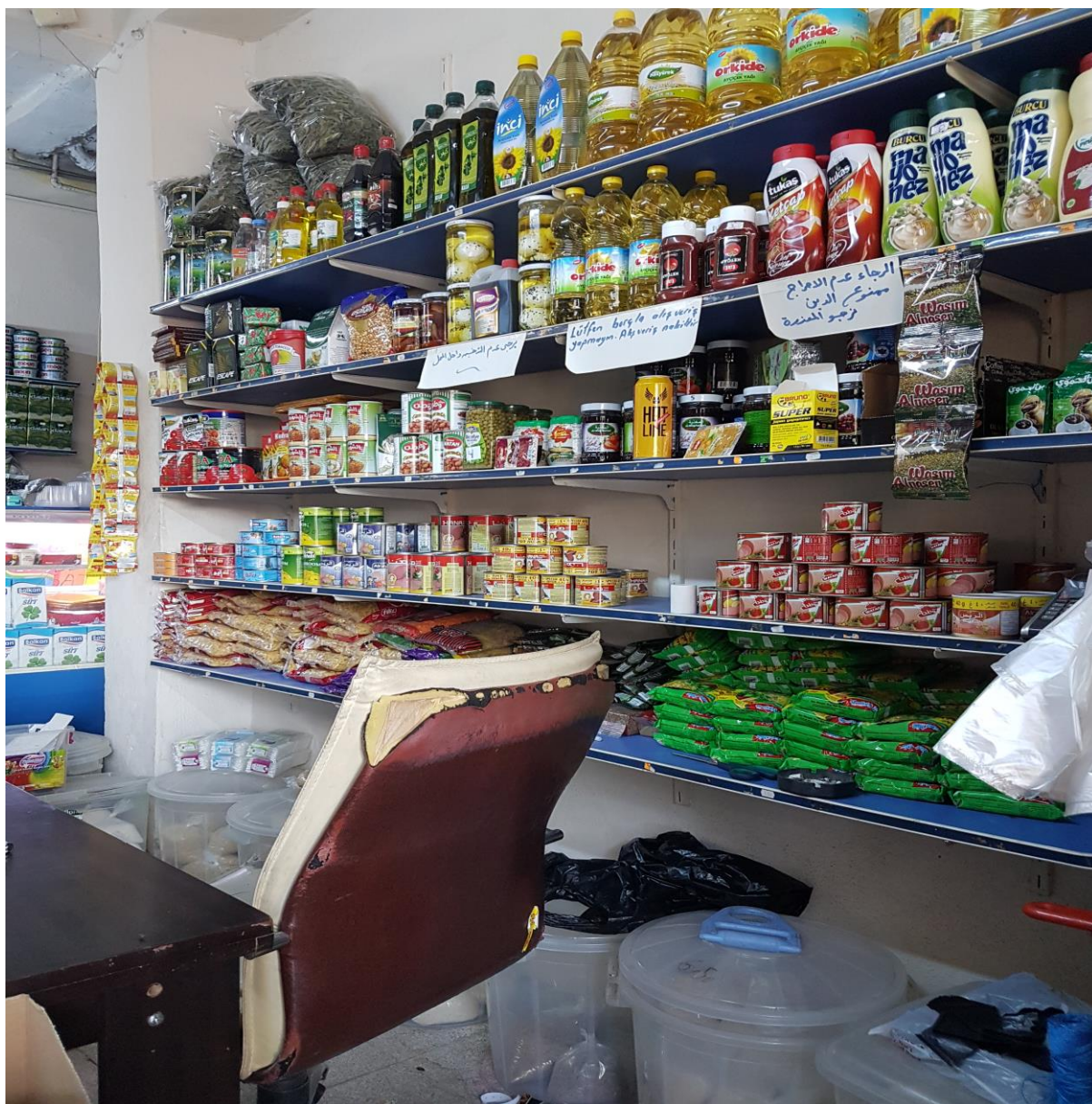
GÖRÜŞME SORULARI

1. Yaşınız?
2. Eğitim durumunuz nedir?
3. Medeni durumunuz nedir?
4. Savaştan önce Suriye’de hangi şehirde yaşıyordunuz?
5. Ailede kaç kişisiniz?
6. Bütün aile fertleri bir arada mı yaşıyor?
7. Suriye’de nasıl bir yaşamınız vardı. Kısaca anlatabilir misiniz?
8. Suriye’den ayrılmanıza neden olan etkenler nelerdir?
9. Türkiye’ye ne zaman giriş yaptınız?
10. Türkiye’ye gelme kararını nasıl aldınız. Türkiye’ye gelme kararını vermede kimler etkili oldu?
11. Neden Türkiye’yi tercih ettiniz?
12. Savaştan önce burada yaşayan tanıdıklarınız var mıydı? Varsa bu tanıdıkların Türkiye’ye gelmede ve yerleşmede ne gibi etkileri oldu?
13. Türkiye’ye gelene kadar göç sürecindeki zorluklar hakkında bilgi verir misiniz? Başınızdan geçen ilginç bir olay oldu mu?
14. Gaziantep’te/İzmir’de kaç yıldır oturuyorsunuz?
15. Gaziantep’e/İzmir’e yerleşme durumunuzu etkileyen faktörler nelerdir?
16. Suriye’de iken aile geliriniz ile Türkiye’deki aylık geliriniz arasında fark var mıdır?
17. Gaziantep’te/İzmir’de yaşayan Suriyelilerle iletişiminiz var mı bu iletişim, yaşamınızı nasıl etkilemektedir?
18. Gaziantep’te/İzmir’de yerel halkla iletişiminiz var mı? Varsa bu iletişim, yaşamınızı nasıl etkilemektedir?
19. Türk kültürü ile Suriye kültürü arasında benzerlikler/farklılıklar olduğunu düşünüyor musunuz?
20. Suriyeli kimliğinizle Türkiye’de yaşadığınız pozitif/negatif durumlar nelerdir? Türkiye’de herhangi bir dışlanma ile karşılaştınız mı? Örnek verir misiniz?
21. Türkiye’de Türk vatandaşları ile Türk devletinin sizlere yönelik tutumlarında sizce bir farklılık var mı?

22. Suriye’de iken Türkiye hakkında sahip olduğunuz kanaatler ile şimdiki kanaatler arasında ne gibi farklar vardır?
23. Savaştan önce Suriye’deki yaşam koşullarınız ile şimdiki Türkiye koşullarınız arasında ne gibi farklar vardır?
24. Bu fark, Türkiye’de kalma veya Suriye’ye geri dönme eğilimlerinizi nasıl etkilemektedir?
25. Yaşadığınız problemler nelerdir? En önemli probleminiz hangisidir?
26. Suriye’deki savaşın seyri hakkında bilgi elde edebiliyor musunuz, bu bilgileri nereden ediniyorsunuz? Bu bilgiler Türkiye’de kalma veya geri dönme kararınızı nasıl etkilemektedir?
27. Suriye’de şartlar düzelerse dönmeyi düşünür müsünüz? Bu şartlar nelerdir?
28. Gaziantep’te/İzmir’de ne iş yapıyorsunuz? Çalışma koşullarınız hakkında bilgi verir misiniz? Aylık- haftalık gelirin ne kadardır?
29. Kalıcı bir iş sahibi olsanız Türkiye’de kalmayı tercih eder misiniz?
30. Şu ana kadar Türkiye’de kalmanızı etkileyen durumlar hangileridir?
31. Kendinizi Türkiye’de rahat/güvende hissediyor musunuz?
32. “Geçici koruma” hakkında bilginiz var mı? Bu konuda ne düşünüyorsunuz?
33. Vatandaşlık statüsü hakkında ne düşünüyorsunuz? Vatandaşlığın hayatınızda ne gibi değişiklikler yaratacağını düşünüyorsunuz? Size vatandaşlık hakkı verilirse burada kalıcı olarak yerleşmeyi düşünür müsünüz?
34. Türkiye’de geleceğe ilişkin beklentileriniz nelerdir?
35. Türkçe bilme düzeyiniz dışlanma, iş, kamudaki bürokratik sorunları çözme açısından gündelik yaşamınızı nasıl etkilemektedir.
36. Türkiye’de kesin kalma kararı alan için: Ne/neler olursa bu kararınızdan vazgeçersiniz? Avrupa’ya gitme imkânınız olursa Türkiye’de kalma fikrinizden vazgeçer misiniz?
37. Suriye’ye kesin dönme kararında olan için: Sizi bu kararınızdan vazgeçirecek etken/etkenler ne olabilir?
38. Gaziantep/İzmir yerine İstanbul gibi bir başka şehre gitmek ister misiniz?
39. Kendi geleceğinizi nasıl görüyorsunuz?
40. Çocuklarınızın geleceğini nasıl görüyorsunuz?
41. Arap ülkelerinin Suriye’deki iç savaş konusundaki tutumunu nasıl değerlendiriyorsunuz.

42. Sizce savaş nedir? Tanımlayabilir misiniz?
43. Bizim sormadığımız ancak sizce önemli olan bir konu-probleminiz varsa bizimle paylaşır mısınız?

Hedef iller:

Proje Hedefleri:

Toplam **2000** istihdam yaratılmasının Desteklenmesi- Ev sahibi topluluklar ve geçici koruma altındaki Suriyeliler **(50%-50%)**

Toplam **650** firmaya ve girişimciye danışmanlık ve eğitim hizmeti verilmesi

Toplam **250** yeni şirket ve ortak girişim kurulmasının sağlanması

Yerel ekonomiye ve sektörlere yol haritası niteliğinde **6** sektörel rapor hazırlanması

Toplam **1000** kişiye yönelik (Ev sahibi topluluklar ve Suriyeliler) girişimcilik, istihdam hizmetleri kadınların iş gücü piyasalarına ve ekonomiye katılımlarının sağlanarak güçlenmelerine destek olunması alanlarında farkındalık artırıcı faaliyetler gerçekleştirilmesi

1. KAT - 1ST FLOOR - الطابق الاول

Plastik Sektörü Çalıştayı
Workshop on Plastic Sector
ورشة عمل قطاع البلاستيك

Tekstil Sektörü Çalıştayı
Workshop on Textile Sector
ورشة عمل قطاع النسيج

Gıda Sektörü Çalıştayı
Workshop on Food Sector
ورشة عمل القطاع الغذائي

